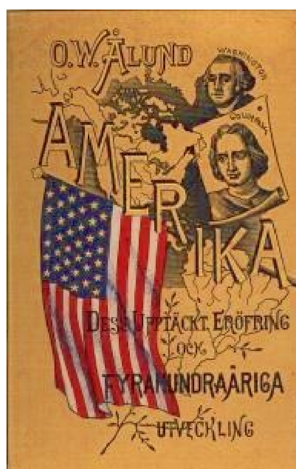
Med 35 porträtt, 31 scener och vyer samt 10 kartor.

Stockholm
Albert Bonniers förlag

Stockholm.
Alb. Bonniers Boktryckeri 1892



Klicka på omslagsbilden för en förstoring

Preface to the Electronic Edition

Otto Wilhelm Ålund (1822-1901) was a Swedish historian and geographer. In this book he gives a detailed account of "America, its discovery, conquering, and 400 years of development" with 35 portraits, 31 sceneries and views, and 10 maps. Swedish emigration to North America peaked in the late 19th century, and the general population was eager to learn more about this continent.

The 376 pages are presented in facsimile in 120 dpi grayscale, combined with unprocessed, "raw" text from optical character recognition (OCR). Colored illustration plates (maps) are presented separately in 300 dpi color JPEG.

If you volunteer to proofread a part of this work, and e-mail your results to the editors of Project Runeberg, ***runeberg@lysator.liu.se***, we will add HTML markup and make it available as a parallel to the facsimile edition.

Det ges ett Amerika i allmännare och ett i inskränktare bemärkelse. I den bok, som härmed lämnas i allmänhetens händer, har författaren gjort till sin hufvuduppgift att teckna de stora dragen af det senares, eller Förenta staternas, historia.

Men upptäckten af den nya kontinenten och den spanskportugisiska kolonisation, som länge tycktes skola förblifva den enda representanten för europeisk civilisation i Amerika, hafva äfven kräft hvar sin del i en bok, som ville gifva en sammanhängande öfversikt af den Nya världens öden under europeiskt inflytande. Historien om Amerikas upptäckande har dessutom i våra dagar fått ett alldeles särskildt intresse genom det nya ljus forskningen spridt öfver dess hufvudperson, *Kristofer Columbus*, ej mindre än genom det jubileum till minne af denna händelse folken på ömse sidor om Atlanten nu stå i begrepp att fira.

I afdelningen om Förenta staterna har förf. framför allt sökt uppvisa de rötter, ur hvilka den amerikanska demokratien uppvuxit. Dessa rötter ligga helt och hållet i arten af de första invandrarne och de enkla samhällsinrättningar de gåfvo sig. Det är därför vi ägnat någon utförlighet åt koloniernas historia, ty här ligger, så att säga *in nuce*, Amerikas hela följande utveckling. Allt hvad det amerikanska folket äger ypperst: dess religiösa och borgerliga frihet, dess starkt utbildade kommunallif, dess undervisningssystem, har här under hård kamp fostrats och mognat.

Och i hvilket annat land, England själf knappt undantaget, har kampen för lag och rätt, det passiva, på lagen stödda motståndet mot förtrycket, ett mer spännande, ett mer dramatiskt intresse? Amerikas historia är i detta fall, äfvensom genom de stora och nobla karakterer som där möta oss, ett af de mest fängslande och upplyftande bladen i vår mänsklighets häfder, och vi tillägga ett af de ljusaste och mest uppmuntrande.

Tocqueville gick en gång öfver till Amerika, för att där på ort och ställe studera den demokrati, i hvilken hans skarpblick såg den statsform, som med det oundvikligas nödvändighet en gång äfven måste blifva Europas, och som detta, i hans tanke, gjorde klokt att i tid förbereda sig på. Vi, barn af seklets slut, hafva säkerligen fullt ut lika goda skäl som den franske tänkaren redan för ett halft århundrade sedan ansåg sig hafva att, om också ej fara öfver oceanen, åtminstone i denna demokratis historia göra oss förtrogna med både hvad hon är och icke är.

Som källor för den förra delen af vårt arbete ha vi hufvudsakligen följt professor *G. Storms* undersökningar rörande Vinlandsfärderna, det nyaste och bästa som på detta område är skrifvet, *Reeves* edition af de båda Vinlandssagorna, samt amerikanen *Harvisses* epokgörande lefnadsteckning öfver Columbus, där dennes historia rensats från det myckna legendartade stoff, som från den gamla, med dikt starkt bemängda *Vida di Ammiraglio* influtit i alla lefnadsteckningar öfver Amerikas upptäckare, äfven *Washington Irvings*. För de följande upptäckterna och eröfringarna ha vi förnämligast rådfrågat *Ruges* och *Prescotts* arbeten i dessa ämnen, medan för Förenta staterna *Bancroft* varit vår hufvudkälla.

Stockholm i september 1892.
Författaren.

Amerika i våra dagar och Amerika sådant det först visade sig för europeerna i 16:e och 17:e seklen hafva ej mycket mer gemensamt än de stora naturdragen. Då som nu reste sig Andernas dubbelkedjor med sina vulkaner och istinnar upp i molnen, då som nu flöto de majestätiska floderna fram genom ändlösa savanner och urskogar. Men det folklif som nu rör sig på stränderna af dessa floder, den kultur som nu utbreder sig på slätt och i dal, i söder som i norr, landskapets hela karakter, huru ofantligt annorlunda nu än förr!

Men förändringen, så stor och underbar hon än i det hela måste förefalla, har dock ej öfverallt varit en förändring till det bättre. Folkrika, blomstrande städer ha vuxit upp ur ödemarken, och där urskogen en gång stod tät utbreda sig nu världens rikaste hvetefält. Men å andra sidan har nu ödemarken också mångenstädes återtagit hvad hon en gång förlorat. Yukatans urskogar gömma ruinerna af mer än ett halft hundra praktfulla städer, och Mexikos och Perus högslätter, nu kala sandhedar och stepper, voro en gång betäckta med den rikaste grönska och odlade som trädgårdar.

Ty Amerika har haft en *inhemsk* civilisation, en af de märkvärdigaste som funnits, märkvärdig icke genom den höjd hon uppnått - ty denna var jämförelsevis låg - utan genom de alldeles egendomliga förhållanden, under hvilka hon uppvuxit. Hon var helt och hållet ett alster af Amerikas egen jord. Utan beröring med främmande civilisationer, hade hon fullkomligt självständigt utvecklat sig till hvad hon blef. Lika litet som den Gamla världens civilisation mottagit något inflytande från den Nyas, har den senare påverkats af den förra.

De hafva ej heller kunnat det. De voro länge nästan lika verksamt skilda af oceanerna som två planeter äro af eterhafvet. De lefde hvar sitt lif på hvar sin sida af jordklotet, och så främmande voro de för hvarandra och tillika så olikartade, att när de omsider stötte tillsammans, den starkare helt och hållet förintade den svagare.

Hvarhelst europeerna, som eröfrare eller nybyggare, trängde fram i Amerika funno de det öfverallt befolkadt, och i många trakter var denna befolkning mycket tät. För att förklara detta faktum, antog man länge en invandring från Asien genom de ogästvänliga trakterna längst i norr vid Berings sund. Att en sådan invandring af en annan folkras än polarrasen *kunnat* ske, låter visserligen ej bestrida sig, hur föga trolig den än förefaller. Men för att förklara människans tillvaro i Amerika är hypotesen fullkomligt öfverflödig: människan är i den Nya världen bevisligen lika gammal som i den företrädesvis så kallade *Gamla*. Man har funnit hennes fotspår, bokstafligen *fotspår*, i tuffbäddar från den tidigaste delen af den nuvarande geologiska perioden, och i istidernas grus- och lerlager ligga hennes vapen, redskap och prydnader tillsammans med skelettdelar af henne själf och de samtida stora djurarterna. Ända till 40 à 60 meter under den nuvarande jordytan har man i Californien, vid genomsprängning af basaltlager, funnit hufvudskallar af människor, antagligen förskrifvande sig från slutet af tertiär- eller början af kvartärperioden.

Den amerikanska människan var ej heller någon stillastående vilde eller stannade, när hon hunnit en viss utveckling, på en likformig nivå. Många länkar i utvecklingskedjan äro förlorade, men tillräckligt många återstå för att visa, att den civilisation hon slutligen hann ej, som man först antog, var en fristående företeelse, utan organiskt sammanhängde med en lång följd af tidigare utvecklingsskeden.

Alla grenarna af den amerikanska folkfamiljen voro ej heller lika begåfvade. Alldeles som i den Gamla världen, tog en af dem försprånget för de öfriga och blef den egentligen kulturbärande stammen. Det var *nahuastammen*, den Nya världens arier.

Hvar detta folk hade sitt ursprungliga hemvist, känna vi ej. De första spåren af det träffa vi i samma trakter där Amerikas nya civilisation hunnit sin högsta blomstring: i *Mississippis* och *Ohios* dalar. Här röjde det mark och blef ett jordbrukande folk, som öfvade fredens konster. Särskildt utbildade det en stor skicklighet i byggande af väldiga *jordhögar* och *vallar* af en sådan storlek och fasthet, att de trotsat årtusenden. I Ohiodalens skogar har man upptäckt och afröjt många af dessa märkvärdiga byggnadsverk. Högarna, som ha formen af stympade käglor eller pyramider, äro stundom 90-100 fot höga med ett omfång vid basen af ända till 2,000 fot. Vallarna innesluta fyrkanter om 500-600 tunnland och ha tydligen tjänat till försvarsverk kring längesedan försvunna byar och städer, medan högarna varit offerplatser, alldeles som de mexikanska *teokallierna*, hvilka de till formen likna. Många af vallarna förete jättelika afbildningar af djur, växter m. m., utförda med en hög grad af konstfärdighet.

Från dessa *högbyggare*, som de kallats, utbröt sig efter hand den ena flocken efter den andra och utvandrade mot väster och sydväst. Vi återfinna dem efter sekler som herskande folk i den kedja af kulturstater, som sträckte sig från *Mexikos* högslätter i norr till *Perus* i söder. *Aymará* och *quechua* blefvo grundare af stora riken på *Cuzcos*, *Quitos* och *Bogotás* högslätter. *Mayafolken* utbredde från *Yukatan* sin kultur öfver de angränsande delarna af Centralamerika, och *toltekerna* herskade i ett halft årtusen öfver Mexiko, hvars terrassland under deras välde blef en enda trädgård, uppfylld af blomstrande städer.

Alla dessa nahuariken utmärktes af en hög materiell kultur. Genom ett konstrikt bevattningssystem gjordes nästan hvarenda fläck bördig. Af bomull och brokiga fågelfjädrar förfärdigades kostbara tyg; vapen och redskap gjordes af koppar eller trä med egg af det glaslika obsidianet, ty järnet var ej kändt af någon bland dessa stammar; af lera formades rikt sirade kärl; i guld- och silfverarbeten voro i synnerhet toltekerna mästare.

Men framför allt hade byggnadskonsten hos dessa folk uppnått en hög grad af egendomlig utveckling. Dess material var ej längre, som på Mississippislätterna, jord, utan väldiga huggna stenblock. Af sådana uppförde de sina pyramidlika teokallier och sina konungapalats. Bäst bibehållna af dessa byggnadsverk äro de som forskarne funnit i Yukatans skogar, där ruinerna af en mängd af mayafolkens städer ligga begrafna under tropikernas yppiga växtlighet. Tempel och palats äro öfverhöljda med skulpturer och inskrifter. Ty så väl maya som tolteker hade en *hieroglyfskrift* hvars bildtecken de ej blott inristade på sina monumentala byggnader, utan äfven skrefvo eller målade på ett af agavefibrer förfärdigadt *papper*.

Så väl i Mexiko som i Peru voro de särskilda landsdelarna förbundna med hvarandra genom ypperliga *landsvägar* med regelbundna löpande *poster.* All transport skedde medels bärare. Lastdjur saknades helt och hållet utom i Peru, där laman användes därtill.

Mot denna rika materiella utveckling, som erinrade om indiernas och egypternas, stod den låga andliga kulturen i den skarpaste motsats. Nahuareligionen var en blodig offertjänst, mildrad under seklernas lopp hos toltekerna och quechua, hvilka senare hade en soldyrkan, men ännu vid spaniorernas ankoms till Mexiko kvarstående i hela sin ohyggliga råhet hos *aztekerna*, den krigarstam som i början af 14:e århundradet satt sig i besittning af det gamla toltekriket. De amerikanska stammarna lågo i oupphörliga krig med hvarandra, och krigsfångarne ansågos som krigsgudens tillhörighet; hekatomber af dem offrades åt honom. Ett försök hade gjorts att i Mexiko införa en mildare, oblodig religionskult, men reformatorn, som redan vunnit ett stort anhang bland befolkningen, hade blifvit fördrifven af offerprästerna. En sägen gick bland folket, att *Quetzalkoatl* - så kallades den nye

religionsstiftaren - en gång skulle återkomma från det östra hafvet, vid hvars strand han försvunnit, störta den vilde krigsgudens välde och sätta sig själf i hans ställe. Huru denna sägen fick en stor politisk betydelse, skola vi längre fram i denna bok visa.

Alla dessa stater voro *hierarkier* med kastväsen. I spetsen för styrelsen stod en ur prästkasten utgången herskare med oinskränkt makt och närmast under denna en krigaradel i besittning af rikets högsta värdigheter. Det herskande folket var endast ett fåtal i jämförelse med det stora antal underkufvade och tributskyldiga stammar, som bildade hufvudmassan af befolkningen.

Vilda jägarstammar, som bröto fram från norden, förstörde slutligen det gamla nahuariket vid Mississippi. Högbyggarne försvunno från sina gamla hem i Ohios och Miamis dalar, man vet ej hvart, möjligt är att de tagit samma väg som sina stamförvandter mot bergdalarna och högslätterna i sydväst, och att det är spillrorna af detta i befästningskonst förfarna folk som i de lodräta strandväggarna till de djupa cafions, i hvilka *Colorado* forsar fram, urhålkat dessa *grottlabyrinter*, som ännu i dag *Arizonas* ödemarker väcka den resande forskarens häpnad.

När denna sista folkvandring timat, är höljdt i dunkel. Visst är endast, att när de engelska kolonisterna i 17:e och 18:e seklen öfver Alleghanybergen trängde ned i Mississippidalen, urskogen öfverallt återtagit sitt välde och »indianerna» voro dess enda invånare. Huru länge de bott i landet, visste de ej själfva; en dunkel sägen ibland dem berättade dock, att deras fäder för långa tider sedan invandrat i »landet vid de stora vattnen», fört långvariga krig mot dess invånare och slutligen fördrifvit dem.

De civiliserade delarna af Amerika lågo sålunda i början af 16:e seklet uteslutande på den ofvannämnda sträckan af högplatåer samt på Centralamerikas båda halföar. *Columbus* och *Hojeda*, *Vespucci* och *Cabral* träffade endast på råa naturfolk, liksom fallet långt förut varit med isländarne. Först *conquistadorerna* sågo det civiliserade Amerika.

* *
*

Någon gemensam benämning för hela sin kontinent hade hvarken peruaner eller mexikaner. Det första namn spaniorerna gåfvo de af Columbus upptäckta landen var *Indierna*, i öfverensstämmelse med den store genuesarens till det sista vidhållna tro, att han öfver Atlanten hunnit Indien. Och äfven sedan det utrönts, att ännu en stor ocean skilde dem från Asien, bibehölls alltjämt detta namn på de nya konungarikena.

Snart fann man dock, att hvad som upptäckts i självva verket var en alldeles ny kontinent, *en ny värld*. Aningen om tillvaron af en sådan hade redan vid början af vår tidräkning uttalats af geografen *Strabo*, och när det kejserliga Rom hade sin upplysningstid, lade ett af tidens vittra hufvuden, *Seneca den yngre*, kallad Filosofen, i sitt skådespel *Medea* i den colchiska prinsessans mun följande profetiska ord: »Komma skall efter långa sekler en dag, då oceanen skall lösa tingens bojor, jorden uppenbara sin ofantliga vidd, Thetis afslöja *nya världar* och Thule ej längre vara det yttersta af alla land.»

Sekler, sierskans »långa sekler», hade förrunnit innan orden hördes på nytt. Väfvaren från Genua hade verkligen upptäckt en ny kontinent, men tagit den för den gamla. Då får en italiensk handelscommis, som, smittad af tidens upptäcktsfeber, begifvit sig ut på sjöresor, den ingifvelsen, att de kuster han upptäckt måste tillhöra ett alldeles nytt, hittills okändt fastland. Och så uttalar han i sina lifliga, begärligt lästa reseskildringar, för första gången åter orden *en ny värld*. Namnet vann anklang, och hädanefter bära jordens båda stora landmassor namnen *Nya* och *Gamla världen*.

Men om *Amerigo Vespucci* sålunda är fader till det ena af den nya kontinentens namn, är det däremot alldeles utan hans förskyllan som den efter hans förnamn fått sitt andra och allmännaste namn, *Amerika*. Därmed tillgick på följande sällsamma sätt.

I den lilla staden St. Dié i Lothringen fanns vid denna tid en högre skola och ett boktryckeri, båda anlagda af konung René II. Lärare i kosmografi vid skolan var en tysk doktor från Freiburg i Breisgau vid namn *Martin Waltzemüller* eller, såsom han efter tidens sätt på grekiska skref sig, *Hylakomylos*. Mäster Martin var en stor beundrare af Vespucci och utgaf 1507 från stadens boktryckeri florentinarens reseskildringar i latinsk öfversättning tillsammans med ett lärdt arbete i kosmografi. I företalet hälsar han Vespucci som »den nya världens upptäckare» och föreslår formligen, att den, honom till ära, skall kallas *Ameriga* eller *America*.

Columbi två senaste resor, hvarunder han upptäckt Amerikas fastland, voro vid denna tid mycket litet kända utom sjöfarandenas krets, ty hans berättelser därom utgåfvos ej på trycket, hvaremot Vespuccis bref voro i allas händer. Waltzemüllers förslag mötte därför i den lärda världen intet motstånd, förordades tvärt om, och på ett stort antal världskartor och glober, äfvensom i geografiska arbeten som utkommo i 16:e århundradet, kallas den nya världsdelen *Amerika*, och i det 17:e, när Columbi namn åter kom till heders, hade namnet redan vunnit så allmän häfd, att det ej kunde utbytas mot ett annat, hade man än försökt det.

Att äran af Amerikas första upptäckande tillkommer *Christofer Columbus*, och honom allena, var länge en till trosartikel vorden allmän åsikt, och är det i vida kretsar ännu i dag. Innan den genuesiske sjöfararen den namnkunniga oktobermorgonen 1492 såg *Guanahanis* strandlinie höja sig öfver vågorna, hade ingen europé skådat eller beträdt någon del af Nya världens kust.

Så trodde man länge äfven här i norden. Högst få, om någon, anade då ännu, att nära ett halft årtusen före Columbi stora upptäckt denna upptäckt i självfva verket redan var gjord från ett nordiskt land.

På Island, liksom i Norge och Danmark, hade det visserligen i flere århundraden varit väl bekant, att nordmän långt i sydväst från Grönland upptäckt ett stort land, som de af den där vildt växande vinrankan gifvit namnet *Vinland*. Men traditionen härom hade småningom dött ut, och de gamla handskrifter som förtäljde därom lågo förgätna i de isländska torfstugornas undangömda vrår.

För en och annan af tidens lärde var det ej obekant, att den gamle mäster *Adam från Bremen* i sin »Beskrifning öfver Nordens öar» talade om en stor ö, kallad Vinland, som skulle ligga långt väster ut i oceanen och om hvilken han under sin vistelse i Danmark omkring år 1070 hört underliga saker berättas. Men då han där tillika

talade om ett fruset haf norr om samma Vinland och ett öfver detta haf hvilande djupt mörker, skakade man medlidsamt på hufvudet åt den hederlige kanikens lättrogenhet, och hans Vinland förvisades till dessa töckniga nejder af oceanen, dit folktron förlagt *Antilla, Brazil, San Brandan* och andra endast af sjömansfantasien skådade öar.

Dit förlades äfven, om också ej lika enhälligt, men på bättre skäl, den af civiliserade människor bebodda ö, *Estotiland*, som, enligt berättelsen om de venezianska bröderna *Zenos* resor och äfventyr, skulle i slutet af 14:e århundradet funnits af väderdrifna fiskare från »ön Frieslandia» och hvars läge på en berättelsen åtföljande karta ungefärligen motsvarar en del af Nordamerikas östra kust.

Då inträffade emellertid, i medlet af 1600-talet en händelse, som betänkligt rubbade den gamla föreställningen om Amerikas första upptäckande. Några patriotiska isländare framdrogo då nämligen ur deras gömslen de gamla förgätna handskrifterna från den isländska literaturens blomstringstid och öfverförde dem, hufvudsakligen till Danmark, men äfven till vårt land. Här införlifvades de med biblioteken och blefvo sålunda efter hand tillgängliga för forskningen.

I flere af dessa handskrifter funno nu forskarne i denna rika sagoskatt dels kortare antydningar om en från Island och Grönland gjord upptäckt af ett nytt land i sydväst, och i ordalag som tydligen tillkännagåfvo, att upptäckten var en på Island allmänt bekant sak, dels utförliga berättelser om själfva upptäcktsresorna.

Dessa senare anträffades hufvudsakligen i två stora afskriftssamlingar från 14:e århundradet. Den ena, tillika den äldre, fick namnet *Hauksboken* efter sin förste ägare, den isländske lagmannen *Hauk Erlendsson*, medan den andra bär titeln *Flatöboken* efter den ö på Islands västkust, där den i många generationer ägdes och förvarades.

Båda berättelserna förtälja öfverensstämmande, att under de första åren af 11:e seklet ett land, som båda kalla *Vinland*, blifvit upptäckt af isländare, men skilja sig äfven ej obetydligt i fråga om den förste upptäckarens namn, det funna landets läge och antalet från Grönland utgångna Vinlandsexpeditioner.

Den i Hauksboken förekommande berättelsen om Vinlands upptäckt, som bär titeln *Thorfinn Karlsefnis saga*, men äfven kallas *Erik Rödes saga*, förtäljer därom:

Erik Röde hette en man, som bodde i Haukadal på Islands västra kust nära Breidafjord. Han hade med sin fader Thorvald som landsflykting kommit från Norge till Island. Här hade far och son slagit sig ned på de ödsliga Hornstränderna längst i nordväst vid Ishafvet. Efter faderns död flyttade Erik till Haukadal, därifrån han fått sitt gifte. Här vann han många vänner, men, snar att hämnas oförrätter, äfven fiender, och det lyckades dessa att få honom förvisad från Island. Erik Röde, en äkta vikinganatur, rustade då sitt skepp för att söka sig ett nytt hem.

På Island gick då en sägen om en viss *Gunbjörn*, som på en resa från *Snefellsnäs* på västkusten af storm drifvits långt väster ut i oceanen och här träffat på en klippholme som efter honom kallats *Gunbjörnsskär*. Från toppen af skäret hade han långt i väster tydligt urskilt ett högt med jöklar öfverdraget kustland, men ej brytt sig om att närmare undersöka det.

Detta obekanta land beslöt nu Erik Röde uppsöka. Styrande rakt väster ut från *Snefellsjökeln* - den ståtliga glacierklädda bergtopp, som bildar Islands yttersta landmärke i väster - såg han efter några dagars segling det nya landets höga kust med blåskimrande jöklar utbreda sig framför honom. Kommen närmare, ändrade han kursen till sydlig, för att söka sig en till bosättning lämplig plats, och landsteg slutligen på en ö, som han kallade *Eriksö*. [1]

Landet som Erik Röde funnit var *Grönland*, och om man, såsom de geografiska författarne göra, räknar detta stora land med obekant utsträckning i norr till Amerika, skulle sålunda Erik Röde kunna anses för den Nya världens förste upptäckare. Det nya landet gaf han namnet Grönland, säger sagan, emedan han trodde att folk lättare skulle förmås att flytta dit, »om det hade ett godt namn».

Tre somrar använde han nu till att undersöka den fjordrika kust där han landat och återvände sedan till Island. Här lyckades han förmå ett stort antal ansedda män att jämte sina familjer med honom utflytta till det nya landet, där Erik bosatte sig vid gården *Brattalid* vid Eriksfjord och de andra nybyggarne rundt omkring vid fjordarna. Detta tilldrog sig, säger sagan, femton år före kristendomens införande på Island, alltså 985 e. Kr.

På Brattalid hos Erik Röde växte upp en familj af tre söner, starka och ståtliga som Erik själf, och en dotter, *Freydis*. När *Leif*, den äldste af sönerna, blifvit man, fick han af fadern ett fartyg och for därmed öster ut till Norge, som då styrdes af *Olaf Tryggvason*, och upptogs i dennes hird. Samma år Leif kom till Norge, år 1000, företog Olaf sitt Vindlandståg, men uppdrog dessförinnan åt Leif, som af den trosvarme konungen själf blifvit undervisad i kristendomen och därefter med alla sina män döpt, att resa tillbaka till Grönland och där verka för den nya lärans införande.

Leif åtog sig uppdraget och gick fram på sommaren åter till sjös. Hemfärden blef i hög grad äfventyrlig. Häftiga stormar kastade hans lilla fartyg som en lekboll omkring på oceanen, drifvande honom allt längre väster ut. Efter många veckor fingo de väderdrifne slutligen en alldeles obekant kust i sikte, styrde ditåt och landstego. »Där funnos,» berättar sagan, »själfsådda hvetefält, och vinrankor växte där. Där funnos äfven sådana träd som kallas mösur, och af allt detta togo de med sig prof. Några af träden voro så grofva, att de kunde begagnas till byggnadsvirke.»

De höllo nu utmed kusten norr ut och hunno slutligen lyckligt Grönland och Eriksfjord. Efter hemkomsten framförde Leif konung Olafs budskap till nybyggarne, och de läto alla döpa sig, Erik Röde dock endast motvilligt.

Inom den grönländska kolonien blef det nu mycket tal om, att det af Leif upptäckta nya landet borde närmare undersökas. Själf brydde sig Leif ej om att fullfölja sin upptäckt, men *Thorsten*, Eriks andre son, beslöt göra ett försök att återfinna den af brodern anträffade kusten, men det misslyckades helt och hållet. Efter att en hel sommar kastats omkring på oceanen utan att ha sett någon annan kust än Islands, återkommo han och fadern, som följt honom, med oförrättadt ärende.

Då kommo, sannolikt hösten 1002, till Grönland två stora handelsskepp från Island. Det ena fördes och ägdes af *Thorfinn Karlsefni*, en ansedd man från Höfdi vid Skagafjord, och hans vapenbroder *Snorri Thorbrandsson* från

Alptafjord i västra Island, en af Eyrbyggjasagans hufvudpersoner. Ägare till det andra åter voro *Bjarni Grimolfsson* och *Thorhall Gamlason*, två andra af dessa hälften härmän, hälften köpmän, som från Island drogo omkring till Norge och de andra nordsjöländerna, köpande och säljande, men tillika beredda att när så fordrades förvandla sina knorrar till härskepp. De voro ofta söner i ansedda ätter, som tillbragte en del af sin ungdom i dylika färder, för att sedan med det gods de därunder samlat slå sig ned i ro på fädernegården.

En sådan »merchant adventurer» var särskildt Thorfinn Karlsefni. Han hade fått lust att besöka de isländska nybyggena i väster och kom nu till Grönland, välförsedd med allt som kolonisterna behöfde. Han och de öfriga skeppshöfdingarne inbjödos af Erik Röde att med alla sina män tillbringa julen och vintern på Brattalid, där nu en storartad gästfrihet utvecklades.

I huset funnos nu mera endast två söner, Leif och *Thorvald*, ty den tredje, Thorsten, hade kort efter hemkomsten från sin olyckliga resa aflidit, lämnande efter sig en ung hustru, *Gudrid Thorbjörnsdotter*, af en till Island inflyttad irländsk släkt. För henne fattade nu Karlsefni ett starkt tycke, begärde henne till hustru af Erik, fick bådas ja och firade med henne sitt bröllop på Brattalid.

Äfven denna vinter talades på Brattalid mycket om Leifs upptäckt, och äfven främlingarne tyckte, att ett land som syntes erbjuda så stora fördelar ej borde lämnas oundersökt. Ett sådant företag var helt och hållet i Karlsefnis och Snorris smak, och de beslöto sätta det i verket. Deras män förklarade sig villiga att följa dem, och så gjorde äfven styrmännen och manskapet på det andra fartyget. Till de båda isländska fartygen slöt sig ett tredje från den grönländska kolonien under befäl af Erik Rödes måg *Thorvard* och hans tredje son Thorvald. Till styrmännen på det grönländska skeppet hörde äfven Eriks förvaltare och fångstman *Thorhall*, en skicklig jägare och fiskare, men ett egensinnigt hufvud.

På expeditionen medföljde dessutom många kvinnor, bland dem Karlsefnis hustru Gudrid och Eriks dotter, den manhaftiga Freydis, gift med Thorvard. Då man, om landet befunnes därtill tjänligt, ämnade där anlägga ett fast nybygge, medtogos kreatur. Med lifsmedel synes man dock varit klent utrustad, och den grönländska kolonien hade väl ej heller mycket att däraf erbjuda. Man litade tydligen på afkastningen af jakten i det nya landet samt de själfsådda hvetefälten, hvarom Leif berättat. I allt utgjorde expeditionen 140 man, däraf 40 på hvardera af de isländska fartygen och 60 på det grönländska.

Det var sannolikt 1003 på våren de tre skeppen gingo till segels från Österbyggden. Om expeditionens gång skola vi nu låta själfva sagan berätta.

»De seglade först till Västerbyggden och därifrån till Björnön. Därifrån seglade de ett dygn (2 dögr) mot söder. Då fingo de land i sikte, satte ut en båt och funno där stora hällar, många af dem tolf alnar breda; där voro äfven många fjällrackor. De gåfvo landet ett namn och kallade det *Helluland*. Därpå seglade de med nordlig vind ett dygn; land låg då framför dem, och på det var en stor skog och många vilda djur. Sydost utifrån land låg en ö, och där funno de en björn, hvarför de kallade den *Bjarney*. men landet där skogen var kallade de *Markland*.

Därifrån seglade de längre söder ut längs land och kommo till ett näs. Landet låg på styrbords sida; där var en lång strand med sandbankar. De rodde i land och funno på näset kölen af ett fartyg och kallade därför stället *Kjalarnäs*; stranden kallade de *Furdustrandir*, emedan han syntes dem så lång att segla utmed. Därefter blef landet inskuret af fjordar, och de gingo med fartygen in i en af dem.

När Leif var hos konung Olaf Tryggvason och denne uppmanade honom att förkunna kristendomen på Grönland, gaf konungen honom två skottar, en man och en kvinna. Mannen hette *Haki*, kvinnan *Hekja*. De voro snabbare än rådjur. De voro nu med ombord hos Karlsefni. Men när de seglat förbi Furdustrandir, satte de skottarne i land, med tillsägelse till dem att löpa söder ut, taga noga reda på landets beskaffenhet och vara tillbaka inom tre halfva dygn. Karlsefni och hans följeslagare kastade ankar och lågo där stilla under deras frånvaro, och när de kommo tillbaka hade den ene en klase vindrufvor och den andra ett ax af själfsådt hvete i handen.

De gingo till sjös igen och fortsatte samma led tills de kommo till en fjord, i hvilken de seglade in. Utanför mynningen af denna fjord var en ö, kring hvars stränder gick en stark ström; de kallade den därför *Straumey*. På ön var så mycken ejder, att man måste gå varsamt för att ej trampa på äggen. Fjorden kallade de *Straumfjord*. Där förde de nu sina saker i land och inrättade sig så bekvämt de kunde. De hade fört med sig allehanda kreatur. Det var ett fagert, bergigt land. De sysselsatte sig nu uteslutande med att utforska landet.

De stannade här öfver vintern, men hade icke sörjt för lifsmedel under sommaren. Fisket blef mindre gifvande, och de började lida brist. Då försvann Thorhall jägare. De hade redan bedt Gud om föda, men den kom ej så snart de tyckte sig behöfva. De sökte efter Thorhall i halftannat dygn och funno honom slutligen ute på en klippudde. Han låg där med vidöppen mun och stirrade upp i luften och mumlade något för sig själf. De frågade honom hur han kommit dit, men fingo till svar att det ej angick någon. De bådo honom då följa med sig hem, och han gjorde så. Kort därefter kom där en hval och de foro ut och dödade och flänsade honom, och visste ingen hvad det var för slags hval. Och när matsvennerna kokat den, åto de däraf, men blefvo alla sjuka. Då sade Thorhall: 'Bättre hjälp gaf nu den rödskäggige än eder Krist, och har jag nu fått detta för det kväde jag diktade åt den trofaste Thor; sällan har han svikit mig.' Men när folket hörde detta, kastade de allt köttet af hvalen i sjön och vände sig med sina böner till Gud. Vädret blef då bättre, så att de kunde ro ut och fiska, och tröt dem sedan aldrig föda, ty de kunde jaga vildt på land, samla ägg ute på ön och taga upp fisk ur sjön.

Det är sagdt, att Thorhall ville fara norr ut på andra sidan Furdustrandir för att söka efter Vinland, medan Karlsefni ville fortsätta mot söder utmed kusten. Thorhall utrustade sitt fartyg i lä af ön, men fick ej med sig mer är nio män, ty alla de öfriga följde med Karlsefni. De förra seglade därefter norr ut förbi Furdustrandir och Kjalarnäs och ville sedan hålla väster ut. Här råkade de emellertid ut för västliga vindar och drefvos i land i Irland, där de blefvo svårt misshandlade och gjorda till slafvar. Där slutade Thorhall sina dagar, efter hvad köpmän berättat.

Nu är att berätta om Karlsefni, att han, Snorri och Bjarni med sitt folk foro söder ut längs land. De hade så farit länge, då de kommo till en flod, som, strömmande ned från det högre landet, föll ut i en insjö och därifrån ut i hafvet. Där var stora sandbankar utanför mynningen, så att fartygen endast vid högvatten kunde komma upp i floden. Karlsefni och hans följeslagare seglade nu upp genom mynningen och kallade stället där de landstego *I hópi* (Vid insjön). Där funno de själfsådda hveteåkrar öfverallt i sänkorna, men på de högländare ställena vinrankor. Hvarenda bäck där var full af fisk. De gräfde gropar på den del af hafsstranden som nåddes af tidvattnet, när det var som högst, och när det föll ut, voro hälleflundror i groparna. I skogarna var en stor myckenhet vilda djur af allehanda slag.

De hade varit här en half månad, hvarunder de lefvat i öfverflöd och invaggat sig i en sådan säkerhet, att de ej

brydde sig om att utsätta några vakter. Allt godset hade de hos sig på land. Då hände tidigt en morgon, när de kastade ögat ut, att de fingo se en stor myckenhet skinnbåtar, från hvilka stafvar svängdes, och lät det som på tröskplatsen, och stafvarna svängdes medsols.

Då sade Karlsefni: 'Hvad kan detta betyda?' Då svarar Snorri Thorbrandsson: 'Möjligen är det ett fredstecken. Låtom oss därför taga en hvit sköld och hålla upp den.' Och så gjorde de. Nu rodde främlingarne emot dem och gingo i land, med förundran betraktande dem de sågo framför sig. De voro mörkhyade män med fula ansikten och vederstyggligt hår. De hade stora ögon och utstående kindben. De stodo en stund och betraktade nyfiket folket framför dem och rodde sedan sin väg söder ut om näset.

Karlsefni och hans följeslagare hade byggt sina bodar ofvanför sjön, somliga nära den, andra ett stycke därifrån. Här tillbragte de vintern. Ingen snö föll, och alla kreaturen gingo ute hela vintern.

När våren inbröt, fingo de tidigt en morgon se en stor mängd skinnbåtar komma roende söder ifrån om udden, i en sådan massa, att det såg ut som kol varit utströdda på floden nedanför sjön, och på hvarenda båt svängdes stafvar. Karlsefni och hans män höjde nu sina sköldar, och när de möttes, började de köpslå med hvarandra. Helst ville främlingarne köpa rödt kläde, för hvilket de i utbyte erhöllo pälsvaror och helgrå skinn. De ville äfven köpa svärd och spjut, men Karlsefni och Snorri förbjödo sina man att gifva dem sådana. I utbyte mot fullkomligt fläckfria skinn togo skrälingarne rödt tyg af en spanns längd, som de knöto kring hufvudet. Så fortgick byteshandeln en stund, tills klädet började taga slut för Karlsefni och hans folk. De skuro det då i så smala remsor, att det ej hade mer än en fingers bredd; men skrälingarne gåfvo fortfarande lika mycket för det som förut, om ej mer.

Då ville händelsen, att en tjur, som tillhörde Karlsefni och Snorri, kom utspringande ur skogen under ett väldigt råmande. Skrälingarne blefvo häraf till den grad skrämda, att de rusade ned till sina båtar och skyndsamt rodde sin väg söder ut längs kusten.

I tre hela veckor hördes de ej vidare af; men då fingo Karlsefni och hans män en dag se en stor mängd skrälingbåtar komma roende från söder; det var som en ström vältrat sig fram; alla stafvarna svängdes motsols, och hela skaran uppgaf vilda tjut. Karlsefni och hans män togo nu röda sköldar och höllo emot dem. Skrälingarne sprungo ur sina båtar, och så möttes de och drabbade samman. Vardt då ett hårdt skjutande, ty skrälingarne hade krigsslungor. Då sågo Karlsefni och Snorri, att skrälingarne satte upp på en stång ett klotrundt föremål, ungefär af en fårmages storlek och nästan svart till färgen, och slungade det från stången upp på land ofvanom Karlsefnis följeslagare, och när det föll, gjorde det ett förfärligt buller. En stor fruktan kom härvid öfver Karlsefni och hans män, så att de ej tänkte på annat än att fly uppåt flodbrädden, ty det föreföll dem som en svärm af skrälingar rusade emot dem från alla håll, och stannade ej förr än de kommo till några klippkullar. Här gjorde de ett beslutsamt motstånd.

Freydis kom ut, och då hon fick se Karlsefni och hans män fly, ropade hon: 'Blygens I icke, så goda män som I ären, att fly för sådana uslingar, då det tyckes mig som ni borde kunna slakta ned dem som boskap! Hade jag blott ett vapen, skulle jag slåss bättre än någon af er.' De lyssnade ej till hennes ord. Freydis sökte hinna upp dem, men blef efter, ty hon var i väntande dagar. Hon skyndade dock efter dem, ty skrälingarne förföljde henne. Hon fann i sin väg en död man. Det var Snorris son *Thorbrand*. Hans hufvud var klufvet af en flat sten, och bredvid honom låg hans blottade svärd. Hon tog upp det i afsikt att försvara sig med det. Då skrälingarne

närmade sig, blottade hon sitt bröst och slog sig därpå med flatsidan af svärdet. Häröfver blefvo skrälingarne förskräckta, rusade ned till sina båtar och rodde sin väg. Men Karlsefni och hans följeslagare gingo ned till henne och berömde hennes tapperhet.

Två af Karlsefnis män hade fallit och en stor mängd af skrälingarne. Karlsefnis skara hade blifvit öfvermannad af fiendens stora öfverlägsenhet i antal. De återvände nu till bodarna, förbundo sina sår och undrade på hvad det kunnat vara för en människomassa som fallit öfver dem ifrån land. Men vid närmare eftertänkande funno de nu, att det ej kunnat vara mer än en skara, den som kom från båtarna, och att den andra svärmen måste ha varit en synvilla.

Ehuru landet däromkring var godt, syntes dock Karlsefni och hans följeslagare, att de skulle nödgas lefva där i en ständig oro och fruktan för dess invånare. De rustade sig därför till afresa och beslöto återvända till sitt land. De seglade alltså norr ut längs kusten och träffade på fem i skinntröjor klädda skrälingar, som lågo på stranden och sofvo. Bredvid dem stodo kärl, innehållande djurmärg, blandad med blod. Karlsefni och hans följeslagare trodde, att de voro flyktingar, som blifvit förvisade från sitt land. De dödade dem. Sedermera träffade de på ett näs, där det fanns en stor myckenhet vilda djur, och näset såg ut som det varit en enda gödselhög, lämningar efter djuren som lågo där om nätterna.

De kommo nu tillbaka till Straumfjord, där de funno öfverflöd på allt hvad de behöfde. Somliga säga, att Bjarni och Freydis stannade kvar här med hundra man, medan Karlsefni och Snorri med fyrtio man begåfvo sig tillbaka söder ut till Hóp, där de dock endast stannade två månader, hvarefter de samma sommar återvände.

Karlsefni begaf sig nu ut med det ena fartyget för att söka efter Thorhall jägare, men större delen af skaran stannade kvar vid Straumfjord. De seglade norr ut rundt om Kjalarnäs och höllo därefter mot väster med land på babords sida. Landet där var en skogbevuxen vildmark så långt de kunde se, och så godt som utan någon öppning. Och när de hade färdats en lång sträcka, träffade de på en flod, som strömmade ned från öster till väster. De seglade in i mynningen af denna flod och lade till på södra stranden.

En morgon hände, att Karlsefni och hans män på en öppen plats i skogen ofvanför dem fingo se en fläck, som glittrade emot dem. De ropade åt den: den rörde sig, och det var en enfoting.[2)] Han sköt sig hastigt ned till stranden där de lågo. Thorvald, Erik Rödes son, satt vid rodret, och enfotingen sköt en pil i hans inelfvor. Thorvald drog ut pilen och ropade: 'Det är fett kring min buk: vi ha funnit ett godt land; dock skola vi svårligen få någon nytta af det.' Thorvald dog kort därefter af detta sår. Enfotingen hastade tillbaka norr ut. Karlsefni och hans män förföljde honom och sågo honom stundtals. Slutligen kastade han sig i sjön, och de sågo honom ej mer.

De vände nu om norr ut, troende, att det var Enfotingarnes land de sett. Ej heller voro de benägna att längre blottställa sina mäns lif. De kommo till den slutsatsen, att bergen vid Hóp och dem de nu sett utgjorde en enda kedja, på den grund att båda voro på ungefär lika långt afstånd från Straumfjord. Missämja började nu yppa sig bland folket, och härtill voro kvinnorna orsaken. De som voro utan hustrur sökte bemäktiga sig deras som hade sådana, och häraf uppstod den största oro.

Snorri, Karlsefnis son, föddes den första hösten, och han var tre vintrar gammal när de lämnade landet. När de seglade bort från Vinland, hade de sydlig vind och kommo så till Markland, där de träffade på fem skrälingar, af

hvilka en hade skägg, två voro kvinnor och två barn. Karlsefni och hans män togo gossarne, men de andra undkommo, och dessa skrälingar sjönko ned i jorden. De togo piltarne med sig och lärde dem tala, och de blefvo döpta. De sade, att deras moders namn var *Vätilldi* och deras faders *Uvägi*. De sade, att konungar herskade öfver skrälingarne; den ene af dem hette *Avalldamon* och den andre *Valldidida*. De berättade vidare, att där ej fanns några hus, utan folket bodde i grottor eller hålor. På andra sidan, midt emot deras land, funnes ett annat, som vore bebodt af människor klädda i hvita kläder. De bure stänger framför sig, på hvilka tygstycken vore fästa, och uppgåfve därvid gälla rop. Och förmena somliga, att detta måste hafva varit *Hvitramannaland* eller *Irland it mikla*.

Nu anlände de till Grönland och stannade öfver vintern hos Erik Röde. Men Bjarni Grimolfsson och hans män drefvo ut i hafvet och förgingos där.

Följande sommar seglade Karlsefni till Island och Gudrid med honom, och han begaf sig hem till *Reynisnäs*. Hans moder trodde, att han gjort ett dåligt gifte, och var ej hemma första vintern. Men när hon öfvertygat sig, att Gudrid var en utmärkt kvinna, återvände hon till hennes hem, och de lefde lyckligt tillsammans.»

Sagan slutar med en släkttafla, som visar, att bland andra förnämliga isländska män biskoparne *Thorlak, Björn* och *Brand den äldre*, äfvensom Hauksbokens förste ägare, lagman Hauk Erlendsson, härstammade i rakt nedstigande led från Karlsefsni och Gudrid.

* *
*

Så lyder Hauksbokens version af Vinlands upptäckt. Därifrån skiljer sig, som vi sett, Flatöbokens i flere väsentliga delar. Den utgör först och främst ej, som den förra, en själfständig, sammanhängande berättelse, utan är sammansatt af två, i en större saga (Olaf Tryggvasons) inflätade mindre berättelser, kallade den första *»En liten berättelse om Erik Röde»*, den andra *»En liten berättelse om grönländingarne»*. Den förra öfverensstämmer i det närmaste med Hauksbokens berättelse om Grönlands första bebyggande, men skiljer sig från henne däruti, att det ej är Leif, utan en viss, i sagorna eljes fullkomligt okänd *Bjarni Herjulfsson* som först får Vinland i sikte. Det sker då han, under en resa från Island till Grönland för att hälsa på sin fader, blir af en storm drifven mot sydväst och redan 985. Flatöboken berättar härom:

»- - De seglade i tre dagar, tills de förlorade land ur sikte; den goda vinden upphörde, och nordliga vindar började blåsa, de inhöljdes af tjocka och visste ej hvart de drefvo, och på detta sätt fortgick det i flere dagar och nätter. Då fingo de åter se solen och kunde bestämma himmelsstrecken. De satte till seglen och seglade hela denna dag, innan de fingo land i sikte. De talade mycket sins emellan om hvilket land det kunde vara, och Bjarni sade sig ej tro, att det kunde vara Grönland. De frågade, om han önskade segla ned till detta land eller icke. 'Det är mitt råd,' sade han, 'att vi gå nära utmed land.' De gjorde så och sågo snart, att landet var jämt och öfvervuxet med skog och brutet i små kullar.

De lämnade land på babord och seglade ett dygn, innan de fingo ett nytt land i sikte. De frågade, om Bjarni trodde att detta var Grönland. Han svarade, att han ej tyckte att det liknade Grönland mer än det andra, 'ty i

Grönland skall det finnas många stora jöklar'. De närmade sig snart detta land och sågo, att det var jämt och skogbevuxet. Vinden blef nu mindre gynnsam, och folket tyckte att det skulle vara klokt att landa här, men Bjarni ville ej samtycka därtill. De påstodo sig vara i behof af både ved och vatten, men Bjarni sade, att de ej saknade någotdera och befallde dem hissa seglen.

De vände alltså stäfven från land och seglade ut i öppen sjö med sydvästliga vindar i halftannat dygn, då de fingo se ett tredje land. Detta land var högt och bergigt, och på fjällen voro jöklar. De frågade nu åter Bjarni, om han ville lägga i land där, men han förklarade sig obenägen därtill, emedan landet ej syntes honom ha någonting lockande. De bärgade därför ej segel, utan höllo ut från land och sågo då, att det var en ö. De seglade nu för en skarp sydväst med minskade segel i två dygn, då de fingo se ett fjärde land. Åter frågade de Bjarni, om han trodde att det kunde vara Grönland, och nu svarade han, att detta land mest af alla liknade hvad han hört berättas om Grönland. De lade alltså i land och, som slumpen ville, just vid den gård som ägdes af Bjarnis fader Herjulf.»

Först sexton år därefter skulle, enligt Flatöboken, en verklig upptäcktsresa företagits till Vinland af Leif Eriksson. Han finner och namngifver samma Helluland och Markland som Karlsefni, men hans Vinland har ett helt annat läge än det som skildras i Hauksboken. Medan Karlsefni från Kjalarnäs seglar en lång sträcka mot söder först till Straumfjord och sedan till Hóp, *hans* Vinland, går Leif därifrån genom ett sund mot väster och öfvervintrar på en nordlig kust, som det vill synas densamma som Karlsefni fann, när han sista sommaren med det ena fartyget sökte Thorhall och där Thorvald dödades af »enfotingen».

Leif vänder om hem redan följande år med en rik laddning af timmer, fisk och drufvor, ty sagan låter honom äfven på denna nordliga kust finna sådana. Men efter honom företagas, enligt Flatöboken, ej mindre än tre särskilda färder till det af honom upptäckta landet: först en året därpå under *Thorvald Eriksson*, som varar i tre år; därefter en annan, också treårig, under *Thorfinn Karlsefni*, och slutligen en tredje på ett år af Erik Rödes dotter *Freydis*, alla tre bekanta från Karlsefnis saga.

Alla tre hafva sitt högkvarter i »Leifs budir», hvarifrån de rekognoscera landet åt öster och väster. Under en af dessa rekognosceringsturer blir Thorvald, alldeles som i Hauksbokens berättelse, dödligt sårad af en infödings pil och begrafven på udden *Krossnäs*.

Det är ett bergigt och skogigt, mot hafvet i norr sluttande land med en något jämnare strandremsa. Karlsefnis flod och insjö och sandbankarna utanför kusten återfinnas äfven här. I väster ligger en flock små öar, och på en af dem finner Thorvalds båtexpedition en sädesstack. Byteshandel och strider med skrälingarne återkomma under den andra och tredje expeditionen.

Till detta Flatöbokens Vinland komma alla expeditionerna genom det ofvannämnda sundet och hafva under seglingen väster ut landet på babords sida, medan Karlsefni, enligt Hauksboken, under bortresan hela tiden höll sydlig kurs och således hade landet på styrbord. Däremot håller Hauksbokens Karlsefni alldeles samma kurs som Flatöbokens, när han sista sommaren letar efter Thorhall. Den tanken ligger därför nära till hands, att Flatöbokens källa, ett senare och ofullständigare eko af den gamla traditionen, endast behållit minnet af denna senare del af Karlsefnis resa, hvaraf Hauksbokens källa gifvit en ursprungligare och fullständigare skildring.

* *

*

Men trots alla olikheter mellan de båda redaktionerna af Vinlandssagan, framgår dock af båda som ett väl bestyrkt faktum, att strax i början af elfte århundradet hittills af europeer okända kuster sydväst från Grönland upptäckts af isländare, att de uppehållit sig där i minst tre vintrar, men slutligen genom anfall af infödingarne, af dem kallade skrälingar, tvungits att åter lämna det nya landets kuster. Afven däruti öfverensstämma båda berättelserna, att dessa kuststräckor af upptäckaren kallades *Helluland, Markland och Vinland*.

Att dessa land utgjorde delar af Nordamerikas östra kust, därom kan ej något tvifvel råda. Det land seglaren först träffar på, när han från Grönlands sydvästkust i två dagar håller sydvästlig kurs, är nordöstra kusten af Nordamerika och kan ej vara någon annan. Frågan är nu blott: hvar på denna kust äro Helluland, Markland och Vinland att söka, och särskildt hvilken var den yttersta punkt i söder som nåddes af Karlsefnis expedition?

Låtom oss kasta en blick på Nordamerikas karta! Vi se då väster och sydväst från Grönland *Labradors* kust sträcka sig i en lång linie mot sydost, på andra sidan det smala *Belle-Isle-sundet* fortsatt af *NewFoundlands* i samma hufvudriktning gående nordöstra kustlinie, så att båda utifrån hafvet synas utgöra en enda sammanhängande kuststräcka. Men vid NewFoundlands sydöstra udde bryter den sig i ett skarpt knä mot väster och lämnar rum för Atlanten, som med en bred öppning tränger in mot väster och bildar *St. Lawrençe-vikens* stora, landomslutna bassäng. På andra sidan om denna öppning vidtager *Cap Bretons* och *Nya Skotlands* långa kustlinie, endast på ett ställe afbruten af det smala *Canso-sundet*. Vid Nya Skotlands södra udde slutar tvärt den hittills mot sydväst fortlöpande kustlinien, och det är först på andra sidan en bred hafsarm vi återfinna den i *Nya Englands* kust, som med hufvudriktning mot sydväst fortlöper till *Cap Cod*. Här böjer den sig med en skarp krök rakt mot väster för att som hafsgräns åt staterna *RhodeIsland* och *Connecticut* fortsätta i samma riktning till närheten af *NewYork*.

Det är på denna långa kuststräcka från Labrador till Connecticut forskarne sökt de tre, i sagorna om Vinland det goda nämnda landen. Att Helluland var nordöstra kusten af Labrador och Markland sydöstra kusten af NewFoundland, därom var man snart allmänt ense. De isländska skildringarna af deras natur passade väl till dessa kusters nuvarande beskaffenhet.

Däremot skilde sig åsikterna så mycket mer i fråga om *Vinlands* läge. Vid försöken att bestämma det höll man sig nämligen ej blott till sagans naturskildringar och knapphändiga redogörelser för de seglade afstånden, utan äfven till ett ställe i Flatöboken, som tycktes innehålla en verklig latitudbestämning.

I berättelsen om *Leifs färd* förekommer nämligen vid beskrifningen af landet följande ställe: »Där frös ej om vintern, och gräset vissnade endast helt litet. Det var där mindre skillnad i längd mellan dag och natt än i Grönland eller på Island. På den kortaste dagen af året gick solen upp i »dagmálastad» och ned i »eyktarstad» (sól hafdi par eyktarstad ok dagmálastad um skammdegi) eller enligt en annan tolkning: solen var där på den kortaste dagen uppe mellan »dagmálastad» och »eyktarstad».

Allmänt antogs, att orden *eykt* och *eyktarstad* betecknade en viss bestämd tid på dagen, men hvilken! Därom voro meningarna så delade, att medan somliga påstodo den vara kl. 3 på eftermiddagen, hvarigenom den kortaste

dagens längd endast blef 6 timmar och Vinland förlades ända upp till 58° 26' n. br., alltså norra Labrador, andra åter ansågo »eykt» ha varit kl. 4,30 e. m., den kortaste dagens längd således 9 timmar och Vinlands läge 41° 24', alltså ungefär bredden af Cap Cod och RhodeIsland.

Denna sistnämnda åsikt förfäktades särskildt med stor skarpsinnighet och ifver af den berömde danske fornforskaren *Carl Christian Rafn*, hvilken i ett 1837 utgifvet stort arbete sökte visa, att Vinland legat på den kuststräcka väster om Cap Cod, som nu tillhör staterna Rhode Island och Connecticut. Sin åsikt stödde han för öfrigt på Flatöbokens berättelse om Leifs segling, äfvensom på några i Nya England funna förmenta fornlämningar, hvilka han ansåg härstamma från en gammal nordisk koloni i dessa trakter. Rafns med liflig öfvertygelse framställda hypotes blef snart en här i norden allmänt omfattad åsikt, som ända till våra dagar bibehållit sig.

De skäl, på hvilka Rafn stödde sin åsikt, hafva dock af den nyaste forskningen ej godkänts. Det har visats, att hans tolkning af Flatöbokens »eyktarstad» är alldeles godtycklig, och att detta ord öfver hufvud ej betecknat någon viss tid, utan en viss riktning mot horisonten, hvilken man, i saknad af ur, indelade efter solens ställning öfver vissa framstående föremål på hvarje ort, t. ex. en kulle, en bergtopp o. s. v.

Då Rafn förlägger Vinland till kusten väster om Cap Cod och sålunda låter Leif segla väster ut med en *mot söder vettande kust på styrbords sida*, förbiser han, att hans egen källa, Flatöboken, låter ej blott Leif, utan äfven de tre följande expeditionernas ledare under seglingen väster ut hafva *ett mot norr vettande land på babords sida*, således alldeles tvärt om. Och hvad de förmenta lämningarna från den likaledes förmenta nordiska kolonien beträffar, har *tornruinen vid Newport*, hvari Rafn ville se murarna af en gammal nordisk rundkyrka, befunnits härröra från underbyggnaden till en på 1700-talet uppförd väderkvarn och *hällristningarna på Dighton-klippan* i Massachusetts vara af indianskt ursprung.

Men om den danske vetenskapsmannen sålunda i fråga om Vinlands läge sökt bevisa mer än hans källor tillåta, tillkommer honom dock den obestridliga förtjänsten att först ha samlat och utgifvit dessa källor och därmed gjort Amerikas upptäckt af isländarne till ett historiskt faktum. Ty hur mycket än senare forskare skilja sig från honom i flere viktiga detaljer, i hufvudfrågan äro de dock ense med honom.

Senast har historikern professor *G. Storm* i Kristiania upptagit frågan till ny granskning. Han tillägger Hauksbokens berättelse - densamma som vi här ofvan återgifvit - obetingad auktoritet framför Flatöbokens, den hittills allmännast följda källan. Vinland kan därför ej för honom ligga på en nordlig, utan måste sökas på en östlig kust. Att närmare angifva dess läge anser han omöjligt, men på grund af naturskildringarna och uppgifterna om de seglade afstånden synes han benägen att ej förlägga det längre norr ut än 49° (södra NewFoundland) och ej längre söder ut än södra delen af Nya Skotland. Allt sammanlagdt, anser han ej omöjligt, att Karlsefnis vinterkvarter vid Hóp legat på sydöstra kusten af denna senare halfö. Vinrankan växer här ännu i dag vild, och i sänkorna mellan kullarna träffar man ännu på stora sträckor bevuxna med vildt ris, sagans »självsådda hveteåkrar». Kjalarnäs torde ha varit nordligaste udden af Cap Breton och Furdustranden östra strandlinien af denna ö eller af Nya Skotland. På denna af fjordar sönderskurna kust vore då äfven Straumfjord och Straumey att söka. Sundet hvarigenom Karlsefni styrde väster ut på sin resa för att söka Thorhall kunde då vara Canso-sundet mellan Nya Skotland och Cap Breton och Krossnäs där Thorvald dödades af »enfotingen» och begrofs, ha legat på norra eller nordvästra kusten af det förra. I detta fall borde dock Kjalarnäs snarare varit norra udden af Nya Skotland än af Cap Breton. Skeppskölen, som Karlsefni fann på detta näs och hvaraf det fick sitt namn, torde ha

varit vraket af något bland de många fartyg som förliste under Erik Rödes stora expedition till Grönland 985. I Vinlands och Marklands skrälingar är professor Storm mer benägen att se *indianer* af de då på NewFoundland och i Nya Skotland kringströfvande *beotuk*- och *micmacstammarna* än eskimåer.

* *
*

Efter genomläsningen af de isländska sagornas berättelser om Vinland och Vinlandsresorna gör man sig ovillkorligt den frågan, om upptäckten af ett land, som erbjöd så stora fördelar framför det egna landets karga natur, ej ledt till *en varaktig kolonisation*.

De isländska sagorna iakttaga därom en fullkomlig tystnad. Hvarken Hauks- eller Flatöboken känna till någon ny Vinlandsresa efter Karlsefnis och Freydis´ expeditioner. Denna djupa tystnad brytes endast af de *Isländska annalerna*, som för år 1121 helt torrt förmäla, att biskop *Erik Gnupsson* på Grönland detta år sökte finna Vinland, och för 1347 nästan lika knapphändigt anteckna, att ett litet grönländskt fartyg, som varit i *Markland*, af stormen drifvits till Island, och att besättningen sedan begifvit sig till Norge. Sedan detta år omtala annalerna Vinland ej mer, och i det följande århundradet synes hela traditionen därom varit utdöd på Island, liksom i det öfriga norden. Endast i de diktade sagorna höres ännu en efterklang af det gamla namnet *Helluland*, men det förekommer där i sådant sammanhang, att man tydligen ser, att författaren tänkt sig det beläget någonstädes i det obekanta norra Grönland.

Visst är, att i slutet af 15:e århundradet isländarnes upptäckt af Amerika för alla praktiska ändamål var som den aldrig blifvit gjord. Det var en upptäckt som måste göras om igen för att komma mänskligheten till gagn.

Detta skulle dock ske först femhundra år därefter och i söder. Upptäckten hade jämförelsevis lätt gjorts i norr, där oceanen endast erbjöd kortare afstånd. På en sydligare breddgrad åter växte svårigheterna och farorna ofantligt med afståndet. För att den här skulle kunna göras, måste ej blott sjömanskonsten, efter århundradens utveckling, hunnit en högre ståndpunkt och vetenskapens läror om jordens form trängt ut i det praktiska lifvet: det fordrades framför allt *en man*, som med entusiasm och tro på sin sak förenade denna okufliga viljekraft och ihärdighet, utan hvilka inga stora saker utföras.

---

1)Eriksö låg, enligt sagans ord, nästan midt i *Västerbyggden*. Erik hade sålunda kringseglat Grönlands södra udde. Om äfven *Österbyggden*, där hans gård *Brattalid* låg, är att söka på sydvästra kusten, är ännu ej alldeles afgjordt. Dock tala flere viktiga skäl för denna åsikt.

2)Enligt medeltidens föreställningar skulle i Afrika finnas människor med blott en fot. Och på Island troddes den tid sagan skrefs, att Vinland sammanhängde med Afrika.



2.

Columbus.

Under 1400—talets senare hälft var Genua ännu den stora och rika handelsstad, som länge täflat med Venedig om öfverväldet på hafvet och handeln på Levanten och Indien. Dess politiska makt hade visserligen vid denna tid något försvagats af inre strider, och Konstantinopels eröfring af turkarne hade nyss beröfvat det ett af dess mest gifvande handelsområden. Men verkningarna af de förra voro endast öfvergående, och förlusten af handeln på Svarta hafvet hade ännu ej hunnit göra sig kännbar. Dess hamn, en af de största och skönaste i världen, vimlade af fartyg från alla sjöstäder både inom och utom Gibraltar. Dess magasin voro fyllda med alla zoners alster, och dess käcka sjömän förde med ära och lycka *San Giorgios* flagga på alla då kända farvatten.

<!-- FIXME: bild:

Ingenstädes stod då sjömanskonsten högre än i Genua. När Portugals konungar i slutet af 14:e århundradet beslöto grunda en sjömakt, var det till Genua de vände sig för att erhålla instruktörer åt sitt i sjöväsendet ännu oerfarna folk, och det var ur den skola som bildades af dessa genueser — de båda *Pessagno, Nolli, Usodimare* m. fl. — som de portugisiska sjömän utgingo, hvilka i det följande århundradet, under *Henrik Navigator. Alfons V, Johan II* och *Manuel I*, spelade en så stor rol i upptäckternas historia.

Men utom sin blomstrande handel dref Genua redan nu en ganska betydande industri, särskildt väfnadsindustri, som sysselsatte en mängd armar både i staden och på den närmaste landsbyggden. Det var visserligen ingen fabriksindustri i nutidens mening, utan en hemslöjd af ungefär samma art som i vissa trakter af vårt eget och andra land ännu ej är alldeles utdöd. Köpmännen i Genua voro förläggare åt en mängd små klädesväfvare, hvilka i sina hem, med biträde af hustru och barn, drefvo sitt yrke. De strax öster om Genua belägna, i Rivieran utmynnande alpdalarna *Bisagno* och *Fontanabuona* voro hemvist för många af dessa väfvarfamiljer, och deras östra förstad, *San Stefano*, var till större delen bebodd af sådana.

I denna förstad bodde på 1450- och 1460-talen en dylik liten klädesfabrikant vid namn *Domenico colombo*.

Bördig från *Terrarossa* i Fontanabuona-dalen, där hans släkt i många generationer varit klädesväfvare, hade han först etablerat sig i *Quinto*, en liten kustort i Bisagno, en half mil från Genua. Här hade han gift sig med *Susanna Fontanarossa* från det närbelägna Quezzi, äfven hon af väfvarsläkt. I Quinto föddes åt det unga paret sönerna *Cristoforo, Giovanni Pellegrino* och *Bartolommeo*. Deras födelseår känner man ej med visshet; men notarialattester från denna tid som ännu finnas i behåll göra det sannolikt, att Cristoforo, den äldste, föddes mellan mars 1446 och samma månad 1447.

Barnen voro således helt små när föräldrarne 1451 flyttade in till staden och bosatte sig i arbetarkvarteret San Stefano, där de af det liknämnda benediktinklostret, som ägde förstadens hela mark, arrenderade ett litet hus, helt nära den ned till staden och hamnen förande *Porta San Andrea*. Här bodde familjen i tjugu år och ökades under denna tid med ytterligare två barn, dottern *Blanchinetta* och den yngste sonen *Giacomo*, sedan äfven kallad *Diego*.

I dessa handtverkarfamiljer var det sönernas gifna lott att, utan afseende på lust och fallenhet, af fadern tidigt användas i yrket, för att sedan helt och hållet ägna sig däråt. Från detta allmänna förhållande gjorde sönerna i familjen vid Porta San Andrea intet undantag: de blefvo alla kardare och väfvare. Om de sändes i någon skola, känner man ej. Antagligen fingo de dock, i likhet med de andra väfvarbarnen, någon undervisning i de första elementen af läse-, skrif- och räknekonst af den skolmästare, väfvarskrået i San Stefano för detta ändamål aflönade. Någon högre läroanstalt fick Cristoforo lika litet som bröderna tillfälle att besöka. Därtill voro föräldrarnes tillgångar för knappa och deras behof af sönernas biträde i verkstaden för stort. Ännu vid en långt senare tid, då han stod på höjden af sitt rykte, skildras Amerikas upptäckare af en samtida författare, hvilken personligen kände honom, som »ett godt hufvud, men skäligen okunnig». Det vetande han ägde, helt och hållet af praktisk art, hade han själf vid mognare år skaffat sig. Allt hvad vi känna från hans tidigare år är, att han, liksom fadern och två af bröderna, tillhörde *den heliga Catarinas brödraskap* i Genua, ett af de i medeltidens städer vanliga halft världsliga, halft religiösa samfunden. Man har ej ansett omöjligt, att Columbus här fått den starka religiösa riktning, som påtrycker hans senare lif en så märkvärdig prägel.

Men den unge väfvaren hade en skola, som mer än något universitet var ägnad att utbilda honom för hans kommande bana: den stora sjöstaden själf. Både genom sitt geografiska läge och sin maktställning var Genua denna tid ett centrum, där östern och västern möttes, och där man tidigt fick kunskap om allt märkligt som inträffade i någon del af den då kända världen. I synnerhet följde man med ett lätt begripligt intresse alla tilldragelser på upptäckternas område, och de nyheter som ingingo från de stora handelsplatserna spridde sig snart från de styrande klasserna ned till en befolkning, hvilken hade söner och fränder ute på alla fartyg som seglade under republikens flagga, och hvars hela existens berodde af Genuas handel.

De genuesiska sjömän som varit eller voro i portugisisk tjänst — och de voro säkerligen ej få — kunde berätta om den store *prins Henrik*, om *Vicente Diaz', Alvares Fernandez'*, och *Cada Mostos* resor utmed Afrikas västkust ned till *Cap Verde* och *Serra Leone*; de kunde förtälja om *Tristam Vaz'* och *Gonsalvez Cabrals* upptäckter af *Azorerna* och *Madeira*. Dn uraktläto då säkert ej heller att för sina ifrigt lyssnande åhörare berätta om *San Brandans* hemlighetsfulla ö, ännu mycket, mycket längre väster ut i oceanen, *Amazonernas ö* och *Antilla* med de *Sju städerna*, byggda af de sju biskoparne, som efter Vestgötarikets fall i Spanien med sina skatter

begifvit sig till den fjärran ön, »för mer än hundra år sedan» sedd af några sjöfarare, men sedan dess omöjlig att återfinna; men att den funnes, därom voro bland alla goda sjömän blott en mening.

Dessa underbara sägner tilltalade mäktigt den unge Colombos fantasi. Han trodde fullt och fast på dem, och ännu på sin första upptäcktsresa gör han på hemvägen en afstickare från sin kurs enkom för att uppsöka *Matitino*, amazonernas frejdade ö. Sjömännens fantastiska föreställningar delar han helt och hållet, och under en af färderna utmed kusten af Cuba inför han en dag helt allvarsamt i sin dagbok, att han sett *sirener*.

Det var i sådana omgifningar Amerikas upptäckare växte upp. I någon af Rivierans väfvarbyar skulle äfven han blifvit väfvare och ingenting annat: i Genua blef han sjöfarare.

Vi kunna tänka oss den unge väfvargesällen mången gång sitta grubblande öfver San Brandans ö och de många andra underbara saker han hört om okända land i väster, medan skytteln flög fram och tillbaka genom varpen. Ty han var nu fjättrad vid väfstolen och förblef det i många år. Fadersmakten var ännu vid denna tid i Italien oinskränkt, och sönerna kunde ej råda sig själfva förrän de fyllt sitt 25:e år.

Först 1471 är han sin egen herre. Fadern, hvars ekonomiska ställning blifvit försämrad, har året förut flyttat till det några mil sydväst om Genua belägna *Savona*, där han jämte sitt yrke drifver en liten värdshusrörelse. Men Cristoforo och snart äfven Bartolommeo ha stannat kvar i Genua, där systern Blanchinetta, gift med osthandlaren *Bavarello*, ännu bor kvar i det gamla hemmet vid Porta San Andrea.

Om de båda brödernas öden under de två närmaste åren känna vi ingenting. Att de dock ej varit ofruktbara för deras utveckling, finna vi däraf att de, när vi om några är träffa dem i utlandet, äro i besittning af talanger och röra sig i en idékrets, som vanligen ej äro åtkomliga för handtverkare. För vetgiriga unga män såsom de båda Colombo, hvilkas håg tidigt riktats åt sjön, erbjöd Genua många tillfällen till både teoretisk och praktisk utbildning. Redan som gosse hade Cristoforo gjort kortare resor på Medelhafvet. Verkstaden hade sedan fängslat honom, men vorden fri, hade han helt och hållet öfverlämnat sig åt sin gamla böjelse. Men han sätter nu sitt mål betydligt högre. Han nöjer sig ej längre med att bli simpel sjöman: han vill bli sjöfarare och upptäckare som dessa portugisiska sjömän, hvilkas rykte nu flög genom världen. Äfven han vill söka en sjöväg till dessa kryddländer, om hvilkas fabelaktiga rikedomar han hört så mycket berättas. Men i stället för att, som portugiserna, försiktigt trefva sig fram utefter Afrikas västkust vill han, som en äkta son af Genua, djärft styra rakt väster ut i oceanen och på denna väg finna målet. Att söka en ny världsdel ingick aldrig i hans afsikt: det var endast den gamla kontinenten han ville uppnå på en ny väg.

Hvar och huru hade han, den okunnige väfvargesällen, fått denna idé? Ingen vet det med säkerhet, och hvad äldre historieskrifvare berättat därom saknar faktisk grund. Man antager vanligen, att det skett i Portugal, och äfven nyare forskare luta åt denna åsikt. Flere omständigheter synas oss dock tala för, att första upprinnelsen därtill daterar sig redan från sista tiden i Genua.

Läran om jordens klotform, funnen af grekiska tänkare före vår tidräkning, spridd af de gamla geograferna och den bildade världens tillhörighet under den romerska kejsartidens bättre dagar, förgäten under medeltidens mörka åldrar, men räddad af araberna, hade återbördats af de fria italienska städerna, när med växande rikedom sinnet för vetenskap och konst åter vaknade. Hon föredrogs ej blott från universitetens katedrar, utan ingick äfven i tidens högre sjömansbildning. Hvarenda kunnig sjöfarare, som utgick från *Pisa* eller *Genua, Ancona* eller *Venedig*, var förtrogen med henne. Framför allt var hon känd af de *kartografer*, som vid denna tid i medelhafsstäderna på planisferer och glober aftecknade jordens kända länder och haf, eller i de stora hamnarna för sjöfartens praktiska behof förfärdigade *sjökort*, där endast hafven med deras öar samt kusternas konturer med hamnarna voro afbildade.

Att sådana konstnärer ej saknades i Genua, skulle vi kunna taga för gifvet, äfven om vi ej visste, att en af tidens skickligaste och kunnigaste kartografer, *Gracioso Benincasa*, vid denna tid arbetade där. Det är sannolikt hos honom eller någon af hans yrkesbröder de båda Colombo, Cristoforo och Bartolommeo, lärt konsten, ty när vi efter några år återfinna dem i Portugal, äro de, i synnerhet den senare så hemmastadda däri, att de kunna försörja sig med ritning af kartor och sjökort.

Här var det då också de fingo dessa första begrepp om jordens form, som i Cristoforos hjärna snart togo praktisk gestalt. Någon annan vetenskaplig underbyggnad ägde han aldrig, lika litet som det var ett vetenskapligt intresse som dref honom att utföra sitt storverk. »Columbus», säger en af hans senaste biografer **[1]**, »var ett barn af sin hembyggd, sitt yrke och sin tid. Hans förnämsta driffjäder var begäret att samla rikedom. Ej ens då, när hans planer antogo en religiös mystisk karakter, förlorade han någonsin den praktiska sidan af sitt företag ur sikte. »

*

Han var nu 27 år, stor till växten, starkt byggd, men väl proportionerad, ansiktet aflångt, rödlett, något fräknigt, med krokig näsa och ett par lifliga, klara blå ögon, håret rödt. Det är så vi, på grund af en senare teckning, kunna tänka oss hans yttre, när han i slutet af 1473 lämnade sin fädernestad och begaf sig ut i världen.

Hans väg gick till *Portugal*, om direkt eller först efter en längre sjöresa, känna vi ej. När vi återfinna honom, är han i Lissabon, fullt upptagen af sin stora idé. Endast ett eller två år före hans ankomst till Portugal hade *Santarem* och *Escalone* med rika laddningar återkommit från den resa, hvarunder de upptäckt *Guineakusten*, och deras färd var ännu dagens stora händelse; öfverallt talade man därom.

Colombo hade i Lissabon blifvit bekant med en florentinsk köpman, vid namn *Girardi*, och gifvit honom del af sin plan. Denne rådde honom att framlägga den för hans berömde landsman, astronomen *Paolo Toscanelli* i Florens, samtidens störste kosmograf, och erbjöd sig att, då han nu återvände till Italien, medtaga ett bref till honom från den unge genuesaren. Colombo antager tacksamt tillbudet, skrifver brefvet, där han utbeder sig den florentinske vetenskapsmannens tanke om hans plan att öster ifrån hinna Indien och upplysning om den kortaste och lämpligaste vägen, samt bifogar en af honom förfärdigad liten glob.

När detta bref skrefs, känner man ej med visshet; det är dock sannolikt från 1474 eller året därpå. Toscanelli hade välvilligt upptagit hans fråga, ty Columbus fick inom kort ett svar ifrån honom, åtföljdt af en karta och en afskrift af ett bref, som den florentinske kosmografen den 25 juni 1474 tillsändt kaniken *Fernam Martins* i Lissabon, hvilken å konung *Alfons V:s* vägnar rådfrågat honom i alldeles samma ämne: möjligheten att på en västlig väg framtränga till Indien. I detta bref yttrar Toscanelli bland annat:

» — — Jag har redan förut en gång talat om en väg öfver hafvet till kryddornas land, mycket kortare än portugisernas öfver Guinea. Det är därför hans höghet konungen nu ber mig om upplysningar i detta ämne, eller rättare om en förklaring så tydlig, att äfven personer utan någon vetenskaplig underbyggnad kunna förstå, att denna väg måste finnas. Ehuru jag vet, att den har sin grund i jordens klotform, har jag dock, för att göra mig bättre begriplig och underlätta företaget, beslutit medels en för ändamålet konstruerad sjökarta bevisa, att en sådan väg finnes. Jag sänder därför hans höghet en af mig själf tecknad karta, på hvilken jag utmärkt de kuster och öar, som kunna tjäna till utgångspunkter, när man företager en sådan resa och därunder stadigt håller västlig kurs — —»

Det var sina egna tankar Colombo här återfann. Men han fick tillika veta, att man redan i Portugal umgicks med samma plan. Den låg i självfva verket, så att säga, i luften under dessa märkvärdiga sista årtionden af 1400-talet. Portugiserna hade ej blott framträngt mot söder utmed afrikanska kusten, utan äfven upptäckt de långt ut i Atlanten belägna *Azorerna*. Härifrån, äfvensom från *Madeira*, hägrade oupphörligt för sjömännens fantasi de långt väster ut belägna sagoöarna *Antilla, Brazil, San Brandan.* Flere på Madeira bosatta portugiser kommo till Lissabon och begärde af konung Alfonso äganderätt till dessa öar, som de ville söka, ja en och annan påstod sig till och med ha sett dem vid horisonten. De fingo de begärda privilegierna, och några reste verkligen ut, men vände snart tillbaka. Äfven från England gjordes vid denna tid ett lika misslyckadt försök att finna *Brazil.*

<!-- FIXME: bild:

Columbus trodde också på tillvaron af dessa öar, men de lågo i hans tanke utanför och öster om Indien. När därför den okände främlingen vände sig till *Alfons V* med anbud att för Portugals räkning väster ut finna den sjöväg till Indien, som dess sjömän sedan så många år förgäfves sökt öster ut, ställdes hans plan i jämnbredd med de förres och ansågs, liksom deras, för ett tomt hugskott. Expeditioner för detta ändamål, förda af bepröfvade portugisiska officerare, hade under de föregående åren blifvit utsända i denna riktning, men efter flere dagars segling på öppna oceanen, hvarunder man ej sett land, uppgifvit försöket och vändt om. De hade kostat stora summor, och genuesarens anbud erbjöd så ringa garantier för framgång, att man ej ville därpå våga ytterligare summor. Därtill kom, att Columbus redan nu uppställde villkor, som under alla förhållanden skulle ansetts oantagliga. Han begärde nämligen för sig och sina efterkommande ärftlig rätt till ståthållarskapet öfver alla af honom upptäckta länder samt en viss andel af alla därifrån flytande inkomster.

De rådgifvare, till hvilka konungen hänsköt anbudet, afstyrkte det såsom både orimligt och osäkert. Att emellertid Portugals dåvarande regering ej saknade blick för dylika företag, visade de många expeditioner hon just vid denna tid utsände åt olika håll. *Alfons V*, som i Portugals historia med rätta bär hedersnamnet *Africanus*,

sammankallade i sitt palats alla halföns lärde *af alla bekännelser*, morer, judar och kristne, för att inhämta deras råd, och sökte äfven sådana hos utländska vetenskapsmän, såsom vi sett af *Toscanellis* bref. Resultaten af dessa öfverläggningar blef *Diego Cams* och *Martin Behaims* resa på andra sidan Congo, *Pedro de Covilhams* öfver Röda hafvet till Calicut, samt slutligen *Bartolomeu Diaz´* till Goda Hoppsudden, andra att förtiga.

Alla dessa företag lågo dock inom erfarenhetens gränser, och deras utgång lät därför beräkna sig. Det som den unge genuesaren erbjöd sig att utföra undandrog sig däremot all beräkning: det var endast ingifvelsen af ett snille, som ville bryta en väg genom det fullkomligt okända.

Columbus synes nu för en tid lagt sin plan å sido. Kampen för de dagliga behofven tog i många år hela hans energi i anspråk. Han gifte sig vid denna tid (1475—76) med en portugisiska, *Felipa Moniz*. Om hennes släktförhållanden känner man endast, att hon var sondotter till en viss *Gil Ayre Moniz* från Alemtejo, som varit handsekreterare åt konnetabeln Pereira. Under hvilka förhållanden han lärt känna henne är lika obekant. Att hon ej tillförde honom någon förmögenhet, kunna vi sluta däraf, att familjen lefde i små förhållanden, och att Columbus, för att kunna försörja sig och de sina, måste arbeta med ritstiftet de tider då han ej var till sjös.

I Portugal uppehöll sig Columbus omkring tio år, från 1474—75 till 1485—86. Han gjorde under denna tid flere längre sjöresor, bland dem en till Guineakusten. Att döma af ett ställe i hans bref, hvars äkthet dock ej är obestridd, skall han äfven, 1477, med ett fartyg från Bristol gjort en resa »hundra mil förbi Thule», och det är på detta ställe den hypotes grundar sig, som låter Columbus på *Island* få kännedom om de gamla Vinlandsfärderna. Har han också varit i land på Island, är dock ej mycket sannolikt, att han där träffat någon som kunnat meddela honom en sådan upplysning, ty den gamla traditionen var nu i det allra närmaste utdöd. Till stöd för antagandet har man visserligen framkastat den nya hypotesen, att han kunnat sammanträffa med den lärde biskop *Magnus Eyolfsson*, som någon dag det året skall ha hållit en visitation i någon kyrka på västkusten; men denna möjlighet är väl för aflägsen att därpå någonting liknande bevis kan byggas.

På grund af en anteckning i en bok som tillhört Columbus, har man länge trott, att han deltagit i Bartolomeu Diaz' stora resa till *Goda Hoppsudden* 1486—87. Men han var då bevisligen i Spanien, och anteckningen, en kort beskrifning af resan på latin, har visat sig vara gjord af brodern *Bartolommeo*, som verkligen var med på denna världsberömda färd.

Ty denna Cristoforos yngre bror har nu, efter fleråriga sjöresor, äfven kommit till Portugal. I lust för sjölifvet och upptäcktsresor liknade han brodern, liksom i vetgirighet och oböjlig energi. Men medan den äldre brodern var af ett häftigt, lätt uppbrusande lynne, sträf, men öppen i väsen, var Bartolommeo däremot en lugn natur, klok och betänksam, men enligt samtida skildringar gömde sig under denna lugna yta bakslughet och hårdhet. Han var brodern öfverlägsen i kunskaper, som han på de senare åren med mycken flit samlat, och hade äfven tillägnat sig så mycken kännedom af latinet, att han kunde uttrycka sig därpå och läsa de på latin skrifna böcker som vid denna tid började utkomma. Äfven Cristoforo kunde, åtminstone under sina senare år läsa l atinska böcker, hvilket för en italienare erbjöd mindre svårigheter än för andra. Måhända hade han lärt det af brodern, eller båda af benediktinerna i San Stefano.

Cristoforos stora plan, som i många år legat undanskjuten, blef nu åter framdragen och afhandlad mellan bröderna. Vi veta, att Bartolommeo kraftigt uppmanat brodern att återupptaga den. Genom att hålla rakt mot väster, sade han, måste man komma till de länder *Marco Polo* beskrifvit. Toscanellis bref framtogs och studerades på nytt, och Cristoforo beslöt göra ett nytt försök. Sedan intet understöd var att vänta af Portugals regering, ville han vända sig till någon annan makt, och i första rummet till *Spanieu.*

Utsikterna att lyckas voro ej heller här synnerligt stora. Columbus var en okänd främling, fattig, utan rekommendationer. Spanska regeringen hade hittills ej visat någon lust för sjöupptäckter och mindre än någonsin det ögonblick, då Columbus, i slutet af 1485 eller början af 1486, ankom till *Valladolid*, där hofvet då vistades. De båda monarkerna, *Isabella af Castilien* och *Ferdinand af Aragonien*, voro upptagna af tillrustningar till kriget mot *Granada*, som skulle rikta dödshugget mot det moriska väldet i Spanien och taga båda rikenas alla resurser i anspråk.

Genom kanaler som vi ej känna lyckades dock Columbus vinna en inflytelserik hofmans, *Alonzo de Quintanillas*, och genom honom kardinalerkebiskopen af Toledo *Gonzalez de Mendozas* öra och framlade inför dem sin plan med så mycken vältalighet och stödde den med så goda skäl, till en del af religiös art, att de skaffade honom företräde hos monarkerna, som afhörde honom välvilligt, men uppsköto att gifva svar.

Columbus följde därför hofvet under dess flyttningar till *Salamanca, Segovia* och *Sevilla*. I den förstnämnda staden rådförde sig monarkerna med lärda män vid universitetet och inom kyrkan rörande planens utförbarhet, men fingo enhälligt afstyrkande svar. Man lät Columbus emellertid veta, att man skulle tänka ytterligare på saken, och anvisade, till betäckande af hans omkostnader, en gratifikation, som i fyra särskilda poster af statskassan i Sevilla utbetalades till Cristoforo »Colomo», såsom han denna tid synes ha kallat sig, innan han ändrade sitt italienska namn Cristoforo Colombo till det motsvarande spanska *Cristóval Colon*. Den latiniserade formen Columbus, som blifvit oskiljaktigt förenad med hans stora verk, är ursprungligen lånad från den latinska berättelsen om hans första resa:

Alltjämt klängande sig fast vid förhoppningen om ett gynnsamt svar, följde han monarkerna under deras färder från stad till stad och slutligen äfven till *Malagas* belägring 1487; men ingen hade nu tid att lyssna till honom. Följande vinter är han i *Cordova* och har där den kärleksförbindelse med *Beatriz Enriquez*, hvaraf *Hernan Colon*, hans yngste son, blef en frukt. Året därpå, 1488, återvände han till Portugal, där hans lagliga hustru, Felipa Moniz, under tiden aflidit, och hämtade därifrån den ende kvarlefvande af sina barn med henne, *Diego Colon*, hvilken nu följde fadern till Spanien.

På hans uppdrag hade brodern, Bartolommeo, samma år afrest till *England*, för att hembjuda upptäcktsplanen åt dess konung *Henrik VII* då Columbus nu började förtvifla om Spaniens medverkan. Själf ämnade han i samma syfte begifva sig till *Frankrike*. Hans ekonomiska ställning var nu också mycket brydsam, sedan man, under de svara olyckor som hemsökte Spanien, sett sig nödsakad att indraga anvisningen på den kungliga skattkammaren.

Columbus var nu utan alla tillgångar, och det är sannolikt under denna tid han, efter berättelse af kyrkoherden i Los Palaeios utanför Sevilla, *Bernaldez*, hvilken personligen <!-- FIXME: bild:

kände honom, gått omkring på landsbyggden i Andalusien och sålt små tryckta böcker, sannolikt de astrologiska almanackor, som vid denna tid utkommo från de äldsta tryckerierna i Spanien.

I detta kritiska läge fann han en frikostig beskyddare i den unge *hertigen af Medina Celi*, Luis de Cerda, hvars gäst han i två år var på hans i närheten af Cadiz belägna slott. Den unge ädlingen blef så lifligt intresserad af Columbi ideer och delade så fullkomligt hans tro på deras utförbarhet, att han på egen bekostnad lät i den närbelägna, honom tillhöriga hamnen *Santa Maria* utrusta tre karaveller, som han ämnade ställa till Columbi förfogande. Han måste likväl begära suveränens, Isabellas, tillåtelse, men svaret utföll nekande. Drottningen och hennes rådgifvare ansågo kronans värdighet fordra, att ett sådant företag endast utfördes af kronan själf. Columbus inbjöds att komma till lägret utanför Granada, med hvars belägring man just nu, sommaren 1491, var sysselsatt.

Columbus efterkommer kallelsen och beger sig till hofvet, hvilket han finner i den som genom ett trollslag framkallade lägerstaden *Santa Fé*. Men här har ingen tid att lyssna till honom. Alla äro upptagna af förberedelserna till den sista stormningen af den moriska staden. Det är knappt om lifsmedel och svårt att få tak öfver hufvudet. Columbus, som har sin lilla gosse Diego med sig, har all möda att skaffa dem det nödvändigaste. För barnets skull besluter han då uppsöka en svåger vid namn *Muliar*, som är bosatt i den lilla hamnstaden *Huelva* i Andalusien, belägen vid en vik, på hvars motsatta sida *Palos* ligger. Hans tillgångar äro nu så medtagna, att han med gossen vid sin hand måste till fots tillryggalägga vägen mellan Granada och Huelva.

Trötta och hungriga kommo de båda vandrarne sent en afton i november till Palos, hvarifrån de ännu hade ett drygt stycke väg till Huelva. Okänd i staden och angelägen att skaffa gossen mat och hvila, klappar Columbus på porten till ett kloster, den tiden det vanliga härberget för fattiga och okända främlingar. Det var det strax utanför staden, på en hög klippudde vid hafvet belägna franciskanklostret *La Rabida*. Medan portvaktaren talar vid Columbus, kommer klostrets prior, den vördnadsvärde pater *Juan Perez*, till stället. Främlingarnes trötta utseende faller honom genast i ögat, och han för in dem i refektoriet. Sedan de här vederkvickt sig med mat och vin, inlåter sig priorn i samtal med Columbus och får då efter åtskilliga frågor kännedom om ändamålet med hans resa till Granada och vandringen till Huelva.

Värmd af det deltagande den gamle priorn visar honom, redogör nu Columbus, med den hänförelsens vältalighet hvaröfver han vid dylika tillfällen förfogade, för sin stora plan, stödjande den med alla de skäl han hämtat ur egen eftertanke och kosmografiens honom nu mera bekanta läror. Columbus var alltid god katolik. Han hade redan nu något af korsfararens religiösa entusiasm, och denna trosifver gaf sig äfven luft i hans berättelse.

Djupt intresserad, följde den gamle munken sin gästs lifliga skildring, men då han själf ej var närmare bevandrad i dylika saker, skickade han efter stadens läkare, dr *Garcia Hernandez*, tillika en ansedd »astrolog». Det är af

honom vi hafva berättelsen om tilldragelserna i La Rabida.

Sedan äfven han fått del af planen, kommo båda öfverens, att drottningen borde närmare underrättas om sakernas verkliga sammanhang, och Juan Perez, som varit hennes biktfader och hvars ord hos henne gällde mycket, skref redan följande dag till henne ett sådant bref, hvilket med ett särskildt ilbud skickades till Santa Fé. Fjorton dagar därefter hade priorn drottningens svar med uppmaning till honom att så skyndsamt som möjligt infinna sig hos henne i lägret utanför Granada.

Ännu samma natt satte sig Juan Perez upp på en mulåsna; var snart i lägerstaden, talade med Isabella, framhöll de fördelar den heliga tron skulle skörda af ett sådant företag, och lade henne på hjärtat hennes plikt som en kristen monark att sörja för, att de hedniska invånarne på dessa fjärran kuster blefve omvända till den rätta tron.

Detta skäl verkade bättre än några andra på den fromma Isabella. Biktfadern försäkrades om, att hans skyddslings sak skulle å nyo tagas under allvarlig pröfning och erhöll med sig tillbaka en inbjudning till sin gäst att skyndsamt återvända till Santa Fé samt 2,000 dukater till hans utrustning.

Detta var den afgörande vändningen i Columbi lif, och han erkände alltid tacksamt, att han därför uteslutande hade att tacka de båda franciskanmunkarne *Juan Perez* <!-- FIXME: bild:

och *Antonio Marchena*, hvilka, när alla andra vände honom ryggen, kraftigt stått honom bi. Den heliga Francisci-orden var honom därför kär under hela hans lif. Han bar gärna dess dräkt: kåpan med tåget och kapuschongen, och i den dräkten ville han äfven begrafvas.

Lämnande Diego kvar hos munkarne i Rabida, begaf sig Columbus nu tillbaka till Santa Fé. Isabella höll sitt löfte till Juan Perez och sammankallade här, i december 1491, ett antal af rikets för lärdom mest ansedda män till ny öfverläggning i ämnet. Bland dem befunno sig kardinalen af Spanien och ärkebiskopen af Toledo *Pedro Gonzalez de Mendoza*, ärkebiskoparne af Granada och Sevilla *Hernan Talavera* och *Diego de Deza*, biskopen af Palencia, den sedan så ryktbare *Juan Rodriguez Fonseca*, drottningens kammarherre, den ädle och fint bildade *Juan Cabrero*, Ferdinands förut omnämnde skattmästare *Alonzo Quintanilla* samt prinsessornas lärare italienaren *Alessandro Geraldini*. Det är af den sistnämnde vi äga berättelsen om detta märkvärdiga sammanträde.

Meningarna voro i början mycket delade. Flertalet af de spanska prelaterna såg i Columbi förslag ett kätteri och åberopade sig emot det på yttrande af *den helige Augustinus* och *Nicolaus de Lyra*. »Jag, som händelsevis hade min plats bakom kardinalen,» berättar Geraldini, »lutade mig nu fram och hviskade till honom, att Nicolaus de Lyra och den helige Augustinus utan tvifvel varit utmärkta teologer, men måste varit klena kartografer, då portugiserna nu framträngt till en punkt på andra halfklotet, där de ej längre sett polstjärnan, och upptäckt en annan stjärna vid den motsatta polen, ja, till och med funnit alla länderna i den heta zonen fullt befolkade.»

Vi veta ej, hvad verkan dessa Geraldinis ord gjorde på den förste prelaten i Spanien. De kunde endast befästa honom i en redan bildad åsikt. Han var, som vi sett, redan förut vunnen för Columbi plan, och med honom uttalade sig nu flertalet af församlingen för den, bland dem många som i Salamanca förkastat den.

Ännu dröjde dock Ferdinand och Isabella att fatta sitt beslut. Granadas fall väntades hvar dag. Men när, den 2 januari 1492, Castiliens och Aragoniens flaggor vajade från *Alhambra* och Granadas siste moriske konung kysst de katolska monarkernas händer, gafs ändtligen det af Columbus så länge förgäfves väntade samtycket.

*

Under de närmaste månaderna efter Granadas eröfring upptogos de katolska majestäterna af åtgärder för den nya provinsens ordnande. Det var därför först den 17 april de formligen utnämde Columbus till ärftlig amiral och ståthållare öfver alla de länder och öar han kunde upptäcka med rätt att tillsätta alla ämbetsmän och uppbära en åttondel af alla inkomster af de nya besittningarna samt en tiondel af allt det guld och andra dyrbarheter man där kunde finna. Däremot skulle han själf med en åttondel bidraga till täckande af omkostnaderna för resan.

Den 30 i samma månad gåfvo de order om utrustande af tre karaveller i Palos, att ställas till Columbi förfogande på obestämd tid. Den lilla sjöstaden hade af någon anledning ådragit sig deras misshag, och det var som straff härför staden nu fick sig ålagdt att lämna de tre fartygen. För två af dem skulle staden betala frakten i två och besättningarnas hyra i tre månader. Ordern verkställdes endast motvilligt och först efter en ny, strängare order af den 20 juni.

Enligt en gammal tradition skall Isabella ha sålt sina juveler för att åstadkomma de 1,140,000 maravedis hvarmed castilianska kronan bidrog till utrustningen. Huru Columbus erhöll medel att inbetala sin åttondel, är ej kändt; visst är endast, att den blef betald. På en senare tid sökte Pinzonernas ättlingar göra gällande, att deras fäder skulle förskjutit summan, men påståendet har visat sig ogrundadt.

Palos ligger vid en vik af Atlanten, i hvilken floderna *Olid* och *Tinto* utfalla. De ha uppgrundat den, och hamnen var redan då endast tillgänglig for mindre fartyg, sådana som begagnades till kustfart och farten på Medelhafvet. De kallades *karaveller* och voro dels heldäckade, dels endast däckade i fören och aktern, men öppna i midten. Af Columbi tre fartyg på första resan var endast ett, det största, kalladt *Marigalanta*, af det förra slaget, de båda andra, *La Pinta* och *La Niña*, däremot endast halfdäckade. Hvardera hade en besättning af 30 man.

Karavellerna ägdes af borgare i Palos. Befälhafvare på *Marigalanta* eller *La Capitane*, som det oftast kallades, var dess ägare, *Juan de la Cosa*, med *Pero Alonzo Niño* och *Sancho Ruiz* som styrmän (pilotos). Befälet på *Pinta* fördes af *Martin Alonzo Pinzon*, med sin yngre bror *Francisco Martinez* som styrman, och på *Niña af Vicente Yañez Pinzon*, den yngste af de tre bröderna. Alla, så väl kaptener som styrmän, voro erfarna och oförskräckta sjömän, och flere af dem skapade sig sedermera ett namn i upptäckternas historia.

Att erhålla besättningar för de tre fartygen var förenadt med stora svårigheter. Företaget ansågs så öfverdådigt, att äfven de gamla sjömannen i Palos och de angränsande små kustorterna tvekade att vara med på en så äfventyrlig färd. Men de i Palos högt ansedda Pinzonernas exempel verkade, och genom dem förmåddes ett antal goda sjömän från Palos att följa med. Många voro från andra delar af Spanien. I skeppsrullorna förekomma äfven en engelsman och en irländare. För att få besättningarna fulltaliga tillgrep man den betänkliga utvägen att ur fängelserna uttaga förbrytare och fördela dem på fartygen.

Den 1 augusti låg den lilla flottiljen omsider segelfärdig vid *Saltesbarren* utanför inloppet till Palosviken, och *fredagen den 3 augusti 1492* kl. 8 på morgonen, sedan mässan lästs på alla fartygen, lyfte den ankar och stack ut till sjös.

Kursen ställdes på *Canarieöarna*, där man först anlöpte *Gran Canaria*, för att reparera *Pintas* roder, som kommit i olag, och därefter *Gomera*, hvilken uppnåddes den 9 augusti. Här låg flottiljen kvar nära en månad för de sista tillrustningarna. Den 6 september lämnar den Gomera, men möter vindstilla, och det är först torsdagen den 8 september kl. 3 på morgonen man förbi Teneriffa löper ut på öppna oceanen.

Columbus sätter strax västlig kurs och håller den stadigt nästan ända till resans slut: det är Toscanellis anvisning han följer. De tre små nötskalen ila fram öfver vågorna för den jämna passaden, och så förgå dagar och veckor, den ena alldeles lik den andra. Den enda omväxlingen är, när man den 16 september kommer in i *Sargassohafvet*, dessa »simmande gräsflottar», såsom Columbus kallar dem. Två dagar förut har han observerat och i sin skeppsjournal antecknat *kompassens missvisning*, som dock ingalunda är en upptäckt af honom: den var känd redan två hundra år förut.

Detta eviga enahanda af en segling, där i veckor den ena dagens morgon visar alldeles samma anblick som den andras, börjar utöfva sin verkan på sjömäns nerver, hvilka under sina föregående färder varit vana att endast på en eller annan dag förlora land ur sikte. Äfven de gamla matroserna från Palos och Moguer börja se betänksamma ut. Man har tydligen kommit ut på ett ändlöst haf, och amiralen borde nu åtminstone inse, att han misstagit sig, och att på denna väg intet land är att uppnå. Ej ens Juan de la Cosa och Pinzonerna kunna värja sig för onda aningar. Blott en är alltjämt lugn och full af tillförsikt: amiralen själf. Han visar samma förtröstansfulla ansikte som alltid, intalar matroser och officerare mod och lyckas sålunda länge dag från dag hålla deras hopp uppe.

Men den utlofvade kusten vill aldrig visa sig. Den allmänna modlösheten skall slutligen gått därhän, att myteri utbrutit ombord på amiralsfartyget och besättningen velat tvinga Columbus att vända om, ja, till och med hotat att, om han ej efterkom deras önskan, kasta honom i sjön. Som anstiftare af myteriet nämnes särskildt Martin Alonzo Pinzon. Men då han var ombord på ett annat fartyg, är det ej lätt att se, huru han kunnat spela en uppviglares rol ombord på *La Capitane*. Hela berättelsen innebär tydligen en öfverdrift. Att en stark oro herskat ombord, och att Columbus haft all möda att lugna den, är tydligt; men till sådana ytterligheter har den missnöjda stämningen väl ej gått. Den fiendskap till Pinzonerna, som sedan uppstod bland Columbi anhängare, har sannolikt färglagt berättelsen.

Columbi egen skildring af förloppet inskränker sig till några få ord i journalen. Den 10 oktober, sålunda en af de dagar då jäsningen bör varit som starkast, inför han där följande anteckning: »Folket säger sig ej längre kunna uthärda det och beklagar sig öfver resans längd; men jag gör mitt bästa att återupplifva deras mod och ingifva dem nytt hopp.»

Målet var nu också nära. Redan följande dag, torsdagen den 11 oktober, fick man vid horisonten i sydväst se denna »dallrande ljusning», som säges antyda närheten af bebodt land. Kursen sättes däråt, på alla fartygen råder spänd väntan, och skarp utkik hålles från dem alla. Aftonen inbryter, en mulen oktoberkväll. Klockan är 10. Amiralen är ännu uppe på däck och söker från förkastellet med blicken genomtränga det tjocka mörkret framför stäfven. Då får han plötsligt rätt för ut se ett ljusskken, som några ögonblick rör sig upp och ned och därefter försvinner. Han är nu viss på att land är nära, och *kl. 2 på morgonen den 12 oktober* — det är en fredag — dånar från *La Pinta* det öfverenskomna skottet, som betyder, att land är i sikte.

Matrosen *Juan Rodriguez Bermejo* har från mastkorgen på detta fartyg, just som månen bröt fram ur molnen, sett en hvit, sandig udde skjuta ut i hafvet, och när han något höjde blicken upptäckt land där bakom. Det var Amerikas kust han, först af alla europeer på denna latitud, sett en skymt af. Själf trodde han, liksom Columbus och alla, att det var Indiens. Drottning Isabella hade utsatt en pension af 10,000 maravedis årligen åt den som först upptäckte land. Bermejo gjorde anspråk därpå, men Columbus tog dem för egen räkning under förklaring, att han redan föregående afton genom upptäckten af det vaggande ljusskenet först sett det.

Vid dagens inbrott sågs ett lågt, grönt land höja sig öfver vågorna i väster. När man kom närmare, urskilldes stora trädgrupper och slutligen äfven flockar af nakna människor, som strömmade ned till stranden. När främlingarne lade i land, visade dessa först alla tecken till fruktan, men då man lät dem förstå, att de ej hade något ondt att befara, förde de ned till stranden frukt och majs, som de begärligt utbytte mot glaspärlor, nålar och små ringklockor. De från hafvet koinna främlingarne betraktade de dock alltjämt som högre väsen och visade dem, i synnerhet Columbus, den största vördnad. Genom tecken gjorde man sig någorlunda begriplig för hvarandra, och Columbus fick på detta sätt veta, att deras land vore en ö, som de kallade *Guanahani*, och att i norr och söder låge en mängd andra öar.

Columbus kallade denna ö, som han trodde ligga strax utanför kusten af Indien, *San Salvador*. Han beskrifver den som stor, låg, trädbevuxen, rik på källor, utan berg, men omgifven af en barrier af klippref, med en stor insjö i midten och på kusten en inträngande hafsvik, så stor att den kunde rymma hela kristenhetens flottor.

Det var en af öarna i *Bahamá-arkipeln* han träffat på, denna långa rad af större och mindre öar och klippholmar, »cayos», som i en stor båge sträcker sig från *Florida* i norr till *Haiti* i söder. Men hvilken af dess 28 större öar var Guanahani? Man känner det, märkvärdigt nog, ej mer. Ingen af öarna bär nu mera hvarken detta namn eller namnet San Salvador. Engelsmännen, öarnas nuvarande ägare, ha gifvit de flesta af dem engelska namn, och just dem som här kunna komma i fråga. Af den gamla indianbefolkningen finns sedan århundraden ingen enda kvar, och genom skogarnas försvinnande har landets natur undergått en fullständig förändring. Inga källor eller

sötvattenssjöar finnas där mer, den stora ypperliga hamnen söker man förgäfves, klipprefven likaledes. Lika liten ledning gifva Columbi ortbestämningar: de äro antingen sväfvande eller alldeles oriktiga.

Också hafva bland geograferna och Columbiforskarne meningarna i denna fråga varit mycket delade. Länge gjorde man Guanahani identisk med den nuvarande ön *Watling*, den östligaste i den mellersta gruppen, och äfven nyare forskare, senast den engelske örlogskaptenen Becher, ha omfattat denna åsikt. *Alexander von Humboldt* däremot, och med honom Columbi biograf *Washington Irving*, ansågo bättre skäl tala för den något västligare belägna och större *Cat Island.* Andra författare ha uttalat sig för Mariguana och de längst i söder belägna *Turk islands*. Och slutligen har kapten *Fox* i Förenta staternas flotta, efter undersökningar på ort och ställe, trott sig återfinna Guanahani i *Atwood Cay* eller *Samaná*, den nordligaste af de s. k. Passageöarna (den sydliga gruppen). Frågan är ännu oafgjord.

Guanahanis befolkning, tillhörande den caraibiska stammen, var af ett vekt, okrigiskt lynne. Vapen hade de ej. Deras farkoster bestodo af urhålkade trädstammar. Metaller kände de icke. Kvinnorna buro dock som prydnader små guldplåtar i öron och näsa. Bland männen var tatuering bruklig.

Efter en veckas uppehåll på San Salvador fortsatte flottiljen seglingen mot sydväst öfver denna med öar öfversållade arkipelag, som täcker *Stora Bahamábanken*. När de först mötte europeernas blickar, voro dessa öar klädda i den yppigaste grönska, och Columbus kunde med skäl tro sig ha hunnit dessa underbara nejder, hvarom sjömännen hemma i Genua haft så otroliga saker att förtälja. Man lade till vid flere af dem, men det var nu ej tid att dröja länge. Man hade brådtom att hinna det stora guldrika land, som, enligt Guanahanifolkets teckenspråk, skulle ligga i sydväst. Slutligen äro de ute på *Gamla Bahamákanalen*, och den 28 oktober få de *Cubas* kust i sikte. Intet tvifvel mer: det är Indiens fastland man omsider har för sina ögon!

Flottiljen kastar samma dag på aftonen ankar i mynningen af *Rio Maximo* eller i den ståtliga *Nêpeviken*, man vet ej med visshet hvilketdera. I tanke att han nu hunnit storkhanens länder, sände Columbus härifrån två af sina män af hvilka den ene förstod hebreiska, att till honom framföra de katolska suveränernas bref; men de kommo naturligtvis snart åter med oförrättadt ärende. Efter några dagars uppehåll gick amiralen åter till segels, men i stället för att fortsätta mot väster, då han högst sannolikt skulle träffat på Florida och dess krigiska befolkning, vände han om mot öster längs kusten, som han noga undersökte. Han är ännu sysselsatt härmed, då natten till den 21 november Martin Alonzo Pinzon med *La Pinta* smyger sig bort och om morgonen är försvunnen ur sikte.

Denne den äldste af de tre bröderna Pinzon en utmärkt sjöman, men en orolig och afundsam karakter, tärdes af lystnad att göra upptäckter på egen hand för att därför, äfven han, vid hemkomsten vinna ära och utmärkelse. Han seglar amiralen i förväg mot öster, ser *Windwardkanalen* med bred mynning öppna sig mot söder och öster därom ett nytt land uppstiga ur sundet. Det är San Domingo, eller som ön först kallades, *Hispaniola*, han upptäckt. Han landsteg i det nuvarande *Porto Caballo* och träffade här på landets invånarne, en befolkning af samma fredliga och veka art som Bahamáöarnas. Han trädde i vänskaplig förbindelse med dem. Seende kvinnorna smyckade med små guldplåtar, trodde han sig ha kommit till Indiens guldländer, fick af indianerna veta att guld funnes det inre, lät dem visa sig vägen dit, men fann endast <!-- FIXME: bild:

mycket litet. Sviken i sin förväntan, inskeppade han sig åter efter några veckor.

Columbus, som emellertid långsamt fortsatt sin segling utmed kusten af Cuba, har den 5 december äfven han funnit Hispaniola och sundet, som åtskiljer båda de stora öarna, samt dagen därpå landstigit i det nuvarande *Port Nicolas*. Fortsättande mot öster, är han jultiden vid *Cap Haiti*. Här träffas han själfva julaftonen af en svår olycka: *Marigalanta*, chefsfartyget, ränner upp på en sandbank och blir af en uppväxande storm slaget i stycken.

Amiralen hissar nu sin flagga på Niña, det enda han har i behåll sedan *Pinta* öfvergifvit honom. Inseende att han med sitt enda öfverblifna fartyg ej skulle kunna längre fortsätta upptäcktsfärden och anande den äldre Pinzons afsikt, besluter han återvända till Europa. Då *Niña* dock svårligen kan rymma både sin egen och det förolyckade *Marigalantas* besättning, anlägger han här vid Cap Haiti ett litet palissaderadt fäste, som han kallar *Navidad*, och där han kvarlämnar en garnison af 40 man under *Diego de Arena* och två andra officerare, att tillika tjäna till utgångs- och stödjepunkt för en följande kolonisation af ön. Garnisonen, som förses med proviant, vapen och ammunition, får order att här afvakta amiralens återkomst, men med det ödesdigra tillägget att under tiden samla så mycket guld som möjligt.

Från Navidad följer Columbus samma väg tillbaka som han kommit, äfven nu noga undersökande kusterna. Den 8 antecknar han i journalen, att han sett »sirener», och är den 9 januari vid mynningen af *Rio del Oro*. Dagen därpå träffar han åter tillsammans med *La Pinta*, och båda fartygen följas nu åt ett par veckor. Det är sannolikt medan amiralen afviker från sin kurs för att uppsöka *Matitino*, Amazonernas fabelaktiga ö, som den äldre Pinzon begagnar sig af tillfället och för andra gången seglar ifrån honom.

Då han ej finner hvad han söker, sätter äfven amiralen stäfven mot Europa, får gynnsam vind och är den 10 januari i sikte af Azorerna.

Här uthärdar *Niña* den 12—14 februari en förfärlig storm, som flere gånger är nära att begrafva det lilla fartyget i djupet. *Vicente Pinzon* sköter dock det bräckliga nötskalet som en fulländad sjöman, och den 18 ligger *Niña* tryggt förtöjd i *Santa Marias* hamn. Columbus, själf en erfaren sjöman, hade dock varit fullt och fast öfvertygad, att de aldrig skulle nå land. För att kännedomen om hans upptäckt ej skulle gå förlorad med honom, hade han därför i ett fastage nedlagt en förut uppsatt berättelse om resan, sorgfälligt innesluten i ett vaxadt stycke segelduk, och medan stormen var som svårast låtit kasta fastaget i sjön. Det hittades sedan aldrig.

Efter tio dagars uppehåll i *Santa Maria* och *San Miguel*, de båda östligaste Azorerna, gick *Niña* den 28 åter till sjös och kastade den 4 mars ankar vid *Cascaes* utanför Tajos mynning. Härifrån skref Columbus ett bref till konung Johan II af Portugal, som för tillfället befann sig på kusten, med berättelse om sin upptäckt. Vi kunna lätt tänka oss, att det ej var utan blandade känslor den portugisiske monarken mottog den stora nyheten. Han inbjöd dock sin förre undersåte till sig i *Valparaiso*, mottog honom på det förbindligaste och åhörde med lifligt intresse hans berättelse om resan.

Den 13 går *Niña* med amiralen ombord åter till segels och är efter två dagars resa utmed kända kuster den 15 mars 1493 vid Saltesbarren, passerar den och kastar på middagen ankar i *Palos´* hamn, på samma ställe hvarifrån Columbus för 7 månader och 12 dagar sedan afgått på sin expedition.

Samma dag inlöpte äfven *Pinta* i hamnen. Martin Alonzo hade efter en lycklig resa först angjort *Bajonne de Minho* i Gallicien. Enligt en obestyrkt berättelse, skall han därifrån skrifvit till Ferdinand och Isabella med berättelse om upptäckten af Hispaniola och begärt företräde hos de katolska majestäterna. De skulle dock vägrat taga emot honom. Den ärelystne mannen kom sjuk tillbaka till Palos, inneslöt sig i sitt hem och dog kort därefter, som det berättas, af grämelse. De förtjänster, Pinzonerna onekligen inlagt om Nya världens upptäckande, trängdes en tid i skuggan af Martin Alonzos tvetydiga förhållande, men erkändes slutligen af Carl V, som för de tjänster fäderna visat Spanien upphöjde deras söner i adligt stånd.

*

Från Palos sände Columbus ännu samma dag han landsteg ett bref till de katolska majestäterna, som då befunno sig i *Barcelona*, med underrättelse om sin återkomst. Med samma express skickade han äfven en utförlig berättelse om sin resa de länder han därunder upptäckt jämte en beskrifning på deras invånare och naturalster. Af denna märkliga berättelse, som ännu finnes i behåll, sände han två exemplar, det ena under konvolut till Aragoniens kansler, *Luis Santangel*, det andra till Ferdinands då varande skattmästare, *Gabriel Sanchez.*

För att så mycket hastigare sprida den stora nyheten, lät den senare redan före Columbi ankomst trycka berättelsen på den nyss anlagda officinen i Barcelona. Efter ett tryckt exemplar öfversattes den redan i april af *Leander de Cosco* på latin, och denna latinska öfversättning hade inom kort utgått i 4 upplagor från *Silbers* och *Plancks* pressar i Rom. Aftryck af dessa utkommo redan samma år eller året därpå i Paris, Antverpen, Basel och flere andra städer, en af dem till och med illustrerad. Så fick den nya konsten tjäna till att med en hittills ovanlig hastighet öfver hela Europa sprida underrättelsen om den världshändelse, som jämte henne själf skulle inleda den nya tiden.

Efter fjorton dagars vistelse i Palos hos sina gamla vänner i *La Rabida* begaf sig Columbus till Sevilla, här som öfverallt festligt mottagen. Där mötte honom ett bref från majestäterna, som inbjödo honom till Barcelona. Mottagandet där var särdeles nådigt. Han fick löfte, att en ny expedition skulle omedelbart utrustas och ställas under hans befäl för vidare upptäckter. Alla de värdigheter och förmåner som förut gifvits honom bekräftades, och som prof på alldeles särskild bevågenhet förlänades honom en vapensköld med Castiliens och Aragoniens vapen i de båda öfre fälten och ett haf med öar samt hans eget (förmenta) vapen i de nedre. Ett antal hofmän och ädlingar, lockade af ryktet om de nyupptäckta ländernas förmenta guldrikedom, utbådo sig att få följa amiralen på denna nya resa.

Han lämnade Barcelona i slutet af maj, men den utlofvade flottan låg ej samlad i *Cadiz* förr än i medlet af

följande september. De båda monarkernas finanser voro alltjämt mycket medtagna af kriget, och för att skaffa medel till utrustningen måste man dels upptaga ett lån på 5 millioner maravedis af den rike hertigen af *Medina Sidonia*, dels nedsmälta de dyrbarheter, hvarpå man plundrat de från Spanien fördrifna judarne.

Expeditionen bestod denna gång af ej mindre än 17 fartyg. Bland dem var dock endast ett mindre antal — 4 eller 5 — större djupgående fartyg; flertalet utgjordes af små lätta *cantabriska barker*, endast byggda för kustfart. Chefsfartyg var *Niña* (ett annat än det från första resan bekanta) under befäl af *Alonzo Medel*. Det näst största, San Juan, fördes af *Alonzo Perez Roldan*. Inberäknadt besättning, officerare och hela den brokiga svit, som åtföljde Columbus, utgjorde expeditionens antal 1,100 man. Däribland voro 20 beridna lansierer, pager, civila tjänstemän samt ej mindre än 12 munkar under pater *Bernardo Boil* af San Vincent de Paulas orden för att omvända indianerna till kristen tro. Styrmännen voro från Palos och Moguer. Af Columbi ledsagare på första resan följde honom denna gång blott *Juan de la Cosa*, det förolyckade *Marigalantas* befälhafvare, nu i egenskap af kartograf. Som expeditionens »astrolog» medföljde hans gamle vän och gynnare franciskanmunken *Antonio de Marchena*.

Bland officerarne befunno sig flere af den närmaste tidens berömdaste upptäckare: *Alonzo de Hojeda*, den mest oförskräckte af dem alla, och hans vapenbroder *Ginés de Corbalon*, samt Floridas upptäckare *Juan Ponce de Leon*. I expeditionen deltogo äfven flere enskilda adelsmän, såsom Las Casas' far och farbror, *Pedro Margarite*, sedan Columbi dödsfiende, m. fl.

Strax efter hemkomsten hade Columbus skrifvit till sina båda bröder, *Giacomo* i Genua och Bartolommeo, som då uppehöll sig vid franska hofvet, och inbjudit dem att följa sig. Bartolommeo hann ej anlända före expeditionens afgång, men Giacomo eller, såsom han numera kallade sig, *Diego*, inträffade i Cadiz i lagom tid att kunna medfölja på resan. Liksom bröderna, hade äfven han varit klädesväfvare. Han synes varit en mindre betydande karakter, men delade troget broderns öden. Han ingick slutligen i det andliga ståndet.

Den 25 september 1493 utlöpte expeditionen från *Cadiz* och satte kurs på Canarieöarna. Först den 13 oktober utgick den vid *Ferro* på öppna oceanen. Med en något sydligare kurs än förra gången träffades efter 20 dagars segling *Desirade*, en af de Små Antillerna, därpå tätt efter hvarandra *Dominica, Marigalanta, Guadelupe, Santa Maria la Antigua. San Martin, Santa Cruz* jämte flere mindre, bland dem några bebodda af människoätare samt slutligen den 16 november den stora *Porto Rico*. Härifrån ställdes kosan rätt på *Navidad* dit flottan ankom den 29.

Från *Niñas* stäf spejade Columbus förgäfves efter det lilla fästet och någon signal från garnisonen. Vid landstigningen fann man på platsen där det stått endast ruiner och ruttnande lik. För att komma åt guld hade garnisonen utplundrat infödingarne i trakten och därefter mot dem begått våldsamheter af alla slag. De eljes så fredliga infödingarne hade då, drifna till raseri, i massa fallit öfver främlingarne, satt eld på blockhuset och nedhuggit dem till sista man.

Vi kunna tänka oss Columbi bestörtning vid denna anblick: det var i sanning ett dåligt omen för det kommande. Han var dock ej en man som lät nedslå sig af motgången; den sporrade honom endast till fördubblad energi. Han grep sig genast an med byggande af ett nytt fäste, kring hvilket snart uppväxte en stad, som han, sin beskyddarinna till ära, kallade *Isabella*. Ruiner af denna Nya världens första stad, nu öfverväxta med skog, skola ännu finnas 20 leguas öster om Cap Haiti. I februari återskickade han till Spanien under *Antonio de Torres* alla de lätta fartygen och utsände i mars en expedition inåt landet för att söka guld. Den återkom likväl snart utan att ha funnit något af betydenhet.

I slutet af april begaf han sig själf med de tre största karavellerna ut på en ny upptäcktsresa, sedan han förordnat sin bror *Diego* att med biträde af ett råd under hans frånvaro föra styrelsen i Isabella. Ställande kosan genom Windwardkanalen söder ut, upptäckte han den 15 maj *Jamaica* och återvände därifrån genom den lilla täcka skärgård, som han gaf namnet *Jardines de la Reyna* (Drottningens trädgårdar), till södra kusten af Cuba — af honom kallad Juana — hvilken han alltjämt ansåg för en del af Indiens fasta land, Marco Polos *Mangu*.

Vid *Pinos*-öarna vände han den 25 juni om. Hade han fortsatt litet längre mot väster, skulle han i kusten af *Yucatan* redan nu träffat på det verkliga fastlandet. Att ej alla hans följeslagare på denna expedition delat hans åsikt om Cubas egenskap af fast land, kan man sluta däraf, att han före afresan från Pinos-öarna lät alla fartygens besättningar aflägga ed på att Cuba, enligt deras öfvertygelse, vore fasta landet, och hotade att låta skära af tungan på hvar och en som vid hemkomsten sade annat.

På återvägen tog han en stor lof rundt omkring Jamaica, hvars södra kust han således äfven såg, och återkom till Isabella den 29 september 1494.

Här hade under hans frånvaro märkliga tilldragelser inträffat. Columbi kraftiga hand hade saknats vid styret, och Diego hade ej förmått göra sig lydd af de många tygellösa element, hvaraf den lilla kolonien bestod. Flere af de spanska ädlingarne, som sågo sig gäckade i sina förhoppningar om rika guldskördar, voro redan trötta på det nya landet och ville vända om hem. Columbus, hvars väsen var sträft och befallande, hatade de som främling, men fruktade honom tillika. Diego däremot föraktade de och visade öppet trots mot hans befallningar. Farliga blefvo de först därigenom, att de lockade med sig ett stort antal af det kvarlämnade manskapet.

I spetsen för de missnöjde stodo den ofvannämnde aragoniske adelsmannen *Pedro Margarite* och munken *Bernardo Boil*. Infödingarne uppretades genom nya våldsamheter och upprörande grymheter, och hvar någon ensam hvit man visade sig utom Isabellas palissader blef han utan förskoning nedhuggen.

Till lycka för Diego och kolonien anlände vid midsommartiden 1494 *Bartolommeo Colombo* med tre karaveller, lastade med proviant för kolonisternas räkning, utskickad af drottningen till broderns undsättning. Med biträde af hans klokhet och energi lyckades Diego någorlunda återställa ordningen, i synnerhet sedan de värsta orostiftarne en natt satt sig i besittning af Bartolommeos tre karaveller och med dem återvändt till Spanien. Men en ny fara

uppväxte samtidigt. Hispaniolas indianer, anförda af tappra caziker, hade slutit sig tillsammans mot de grymma främlingarne, och en allmän resning stod för dörren.

Det var sådan Columbus fann ställningen vid sin återkomst. En stor tröst var dock för honom att ha Bartolommeo vid sin sida. Han utnämnde honom strax till *adelantado*, ståthållare, under sig, och båda bröderna grepo sig nu energiskt an med koloniens reorganisation. Men att angripa det onda i dess rot, det skändliga förfarandet mot infödingarne, därtill saknade Columbus både blick och vilja. I likhet med hela sin samtid ansåg han indianerna som ett slags underordnade väsen, skapade till slafvar, och i öfverensstämmelse med denna åsikt handlade han äfven. Den opartiska historien kan ej förneka, att det var Amerikas upptäckare som först gaf signalen till detta utrotelsekrig mot Antillernas och Lucayernas infödda befolkning, som på mindre än ett halft århundrade bortsopade den från öarna.

Han visste, att man i Spanien ifrigt väntade på de förespeglade rikedomarna, men han hade funnit intet af allt detta. Det enda man anträffat var bomull och tobak, men ingen synes då anat det värde dessa artiklar en dag skulle få. Bergen innehöllo väl guld, men det kunde ej fås utan tungt arbete.

Columbus föll då i en olycklig stund på det rådet att skicka öfver lefvande varor. Han lät anställa en razzia och därunder tillfångataga 500 indianer, män, kvinnor och barn, en hel bybefolkning med dess cazik. Dessa 500 instufvades i ett af de fartyg, Antonio de Torres fört öfver, och sändes, under konsignation till *ärkebiskopen af Palencia, Fonseca*, för att i Sevilla säljas till slafvar. Nästan alla dogo dock kort efter ankomsten af resans vedermödor, några, säges det, af grämelse. Till Isabellas heder bör nämnas, att hon uttalade ett starkt ogillande af amiralens åtgärd; men därvid synes det ha stannat, ty på Hispaniola sattes slafveriet ordentligt i system, och amiralen utdelade hela flockar af de olyckliga infödingarne som presenter bland sina män.

Columbus kom sjuk tillbaka från expeditienen till Cuba och Jamaica. Det osunda klimatet i förening med den ständiga själsspänningen hade undergräft hans eljes så <!-- FIXME: bild:

starka konstitution. I oktober insjuknade han allvarsamt och var i fem månader fjättrad vid sängen. När han uppstod från sjuklägret, var han mycket förändrad: han hade äfven genomgått en andlig kris. Redan förut hade de stora saker han utfört, och de underbara ödets växlingar han genomgått, småningom ingifvit honom den föreställningen, att han vore af Gud utkorad till det värf han ville utföra. Hädanefter är denna föreställning hos honom en fast öfvertygelse. Hans mission är ej längre att upptäcka länder åt spanska kronan eller någon jordisk makt, utan att återfinna det förlorade jordiska paradiset, åt kristenheten återeröfra Kristi graf och grunda Det nya Jerusalem. Redan i sitt bref till suveränerna efter återkomsten från första resan skrifver han: »Jag hoppas, att de (i Navidad) kvarlämnade under tiden skola samla så mycket guld, att Eders majestäter inom tre år kunna företaga Jerusalems återeröfring.» Han är en korsfarare midt i renässansen.

Men detta religiösa svärmeri gör honom aldrig blind för verkligheten eller dess fordringar; därtill är han i botten en allt för realistisk natur. Så ej heller nu. Bartolommeo, som under broderns sjukdom med kraft och klokhet fört styrelsen, har haft all möda att värja kolonien för indianerna, hvilka, anförde af den tappre och intelligente caziken *Caonabo* och hans bröder, länge hållit fältet mot de med eldgevär beväpnade spaniorerna.

Vid anblicken af koloniens fara vaknade åter den gamla kraften hos Columbus. Bröderna samlade allt stridbart manskap och ryckte i april 1495 ut emot fienden. De träffade honom ute på öppna slätten vid det nuvarande *Matanza* och slogo honom i grund.

Emellertid hade Margarite, Boil och de andra flyktingarne från Hispaniola anländt till Spanien och vid hofvet framfört de bittraste anklagelser mot Columbus och hans styrelse, och dessa anklagelser funno så mycket villigare öron som Columbi expedition hittills ej inbragt det minsta i statskassan, men däremot kostat stora summor. Man beslöt utsända en särskild kommissarie för att undersöka förhållandena, och denne, hvars namn var *Juan Aguado*, anlände till Hispaniola i början af 1496.

Columbus beslöt då, hellre än att underkasta sig en sådan undersökning, framlägga sin sak för monarkerna personligen och inskeppade sig den 10 mars på *Niña* för att återvända till Spanien, dit han efter en lång resa ankom den 11 juni 1496. När han landsteg i Cadiz, var det ej mer den stolte amiralen med det högburna hufvudet de nyfikna åskådarne sågo: det var en franciskanmunk i kåpa och kapuschong med tåg om lifvet och böjdt hufvud.

*

Vid hofvet blef det Columbus ej svårt att rättfärdiga sig. Han behöfde blott hänvisa till det stora område han redan vunnit åt de båda kronorna, och de utsikter till nya upptäckter och eröfringar som öppnade sig, blott man ihärdigt fullföljde de redan gjorda. Det kunde ej slå fel, att man snart skulle finna Indiens rikedomar, och de skulle mer än belöna alla hittills gjorda ansträngningar. Den unga kolonien på Hispaniola måste understödjas för att ej gå under.

Man lyssnade välvilligt till honom och lofvade ställa honom i spetsen för en ny expedition. Det drog dock ut på tiden med dess utrustning, och det var först nära två år därefter, den *30 maj 1498*, som Columbus med 6 karaveller och 200 mans besättning från den lilla sjöhamnen *San Lucar de Barrameda* i närheten af Cadiz afgick på sin *tredje resa.*

För att undvika en fransk flotta — Spanien var nu i krig med Frankrike — tog Columbus en omväg mot Azorerna och höll först därefter ned mot Madeira och Canarieöarna. På höjden af *Ferro*, den 21 juni, delade han eskadern i två afdelningar om 3 karaveller hvar. Den ena, under befäl af *Pedro de Arana*, en bror till Beatriz Enriquez, *Alonzo Sanchez de Carbajal* och *Giovanni Antonio Colombo*, en af hans genuesiska släktingar, sände han härifrån direkt till Hispaniola. Själf höll han med de öfriga tre fartygen ned mot *Capverdiska öarna*, från hvilka han den 4 juli satte sydvästlig kurs utåt oceanen, för att denna gång träffa Indien på en sydligare breddgrad än hittills.

Efter 27 dagars segling, den 31 juli vid middagstiden, fick utkiken från mastkorgen i sikte tre bergtoppar väster ut. Det var ön *Trinidad* han sett. Som en blick på kartan visar, bildar denna ö mellan sig och Sydamerikas fasta land en stor instängd hafsvik, som genom två sund, *Boca de Serpente* i sydost och *Boca de Dragon* i norr, står i förbindelse med oceanen, och i hvilken den väldiga *Orinoco* genom många armar utgjuter sina vattenmassor. Fastlandskusten heter *Paria* och viken *Pariaviken.*

Efter en landstigning på Trinidad gick flottiljen den 4 augusti tvärs öfver viken och ankrade den 5 i hamnen *Pato* på dess västra kust. Columbus var vid denna tid lidande af en ögonsjukdom och kunde därför ej lämna fartyget, men han sände en afdelning af sitt folk under sin flaggkapten *Pedro de Torreras* i land för att taga det besittning för de spanska kronornas räkning. Det *var Amerikas fasta land spaniorerna nu, söndagen den 5 augusti 1498, för första gången beträdde.*

Att det var ett stort fastland han hade framför sig, därom var Columbus fullt öfvertygad. Med sin skarpa observationsförmåga hade han i Pariaviken iakttagit de mäktiga sötvattensströmmar, som från landsidan gingo fram genom den instängda hafsbukten och med oerhörd våldsamhet strömmade ut genom sunden, och däraf dragit den slutsatsen, att de endast kunde härröra från en väldig flod, som genomströmmade en stor kontinent. »Jag tror,» antecknar han i journalen, »att detta land är terra firma, och att det jordiska paradiset ligger där.»

Columbus hade vid denna tid bildat sig en sällsam föreställning om jordens form. Han ansåg henne ej längre ha formen af ett klot, utan af ett *päron.* Den östra jordhalfvan, menade han, hade fullkomlig klotform; men den västra däremot företedde en »förlängning eller uppsvällning», alldeles som ett päron vid stjälken, och öfverst på denna uppsvällda del låge nu det jordiska paradiset. Den stora flod han upptäckt vore en af de, enligt bibeln, därifrån utgående floderna, och därmed vore äfven dess våldsamma fart förklarad.

Columbus var dock ej den förste europé som funnit Nya världens fasta land. För att ej tala om *Leif* och isländarne, hade året förut, en dag i juni eller juli 1497, en annan italienare, *Giovanni Cabotto*, vanligen kallad *Cabot*, med ett engelskt fartyg från Bristol på nytt upptäckt *Labrador* och möjligen äfven hela östra kusten af Nordamerika. Däremot äro de anspråk som efter Columbi död gjordes af *Alonzo de Hojeda* och *Amerigo Vespucci* att först ha upptäckt och beträdt just denna samma Pariakust fullkomligt ogrundade.

Från Pariaviken styrde flottiljen, efter en kort segling utmed kusten af Venezuela, rakt mot Hispaniola och anlände den 31 augusti till den af Bartolommeo anlagda nya staden *San Domingo*, på sydöstra kusten af ön.

Vid sin ankomst fann Columbus kolonien i stor fara. Bartolommeo hade all möda att värja sig dels mot indianerna, som åter rest sig under *Guarionex*, dels mot ett uppror, anstiftadt och ledt af öfverdomaren *Roldan.* Orsaken till båda revolterna var den gamla: utpressningarna och grymheterna mot den infödda befolkningen och snikenheten hos de spanska äfventyrarne, som ej kunde finna sig i den stränghet, hvarmed Bartolommeo upprätthöll ordningen. Förhållandena blefvo ej bättre efter Columbi ankomst. De båda bröderna hade under ett

helt år att kämpa mot dessa yttre och inre faror, och ställningen blef slutligen så allvarsam, att Columbus måste ingå en förödmjukande förlikning med den upproriske öfverdomaren.

Ingendera af bröderna ägde den karakterens blidhet och ädelhet, som vinner människors hjärtan. De voro båda, enligt samtidas utsago, sträfva och hårda män. Särskildt väckte det befallande sätt Columbus använde mot de stolta spaniorerna i hans följe deras hat. Han var aldrig populär. Följden blef nya anklagelser vid hofvet. Flyktingarne från Hispaniola beskyllde honom för att ha behållit för egen räkning det guld han låtit indianerna bryta åt sig i San Domingos grufvor, och att i allmänhet mer se på sin egen fördel än suveränernas.

Dessa klagomål, understödda af amiralens ovänner vid hofvet, gjorde sin verkan. Monarkerna beslöto skicka ut en ny kommissarie med oinskränkt fullmakt för att undersöka, om anklagelserna vore grundade, och utsågo härtill en af sina hofmän, *Antonio Bobadilla*.

Bobadilla beskrifves af samtida som en hederlig och from man, men synes ha varit ett inskränkt hufvud och framfor allt saknat den karakterens fasthet och omutlighet som ett sådant uppdrag kräfde. Ty när han den 23 augusti 1500 anlände till Hispaniola, var han på förhand intagen emot Columbus, och hans första åtgärd blef, ej att inleda en undersökning, utan att kasta alla tre bröderna Colombo i fängelse. Här fingo de sitta inspärrade i två månader, hvarefter de, i oktober, med kedjor om fötterna på karavellen *La Gorda* sändes öfver till Spanien. *Alonzo de Villejo*, en castiliansk ädling, åt hvars bevakning de voro anförtrodda, ville under resan låta aftaga Columbi bojor, men han tillät det ej, och det var med järnlänkar fastsmidda om fötterna som Amerikas upptäckare den 22 november 1500 fördes i land i Cadiz och jämte bröderna öfverlämnades åt stadens alcalde.

*

De båda monarkerna befunno sig just då i Granada. De hade knappt fått underrättelse om den skymfliga behandling den af Spanien så högt förtjänte mannen undergått, förr än de genast gåfvo befallning om hans och brödernas frigifvande och tillika sände honom ett nådigt bref, hvari de betygade honom sin fortfarande ynnest och inbjödo honom till Granada, hvarjämte de läto till honom utbetala 2,000 dukater.

Columbi stolta sinne hade dock fått en stöt, som ingen kunglig bevågenhet mer förmådde hela. Han såg sig tillika skjuten åt sidan, om ej förbisedd, och van som han varit att se sig föremål för allmän hyllning, kände han djupt detta tillbakasättande. Under de båda senaste åren, medan han legat på Hispaniola, upptagen af striderna med Roldan, hade stora händelser timat på upptäckternas område. *Vasco de Gama* hade året förut med rika laddningar återkommit från den världshistoriska färd, hvarunder han söder om Afrika framträngt till det verkliga Indien. Och samma år, 1499, hade ej mindre än fyra särskilda expeditioner utgått från spanska hamnar.

Först hade *Alonzo de Hojeda* och *Juan de la Cosa*, båda deltagare i Columbi första resor, upptäckt och befarit Sydamerikas norra kust på ömse sidor om Pariaviken, till Surinam i öster och *Cabo de la Vela* (väster om *Maracaibosjön*) i väster. Och några veckor före dem hade *Perez Alonzo Niño*, pilot på *Marigalanta* under

Columbi första resa, framträngt till *Cumana* på kusten af Venezuela, liksom Hojeda öfver Pariaviken, och på kusten väster därom gjort en rik skörd af pärlor.

Den mest betydande af de båda årens resor var dock den som utförts, af *Vicente Yañez Pinzon*, den oss väl bekante befälhafvaren på *Niña* under Columbi första resa. Han hade med 4 fartyg från Capverdiska öarna hållit mot sydväst, passerat ekvatorn och i december 1499 på 5° s. br. upptäckt *Brasiliens* kust, *tre månader före Cabral*. Därifrån hade han följt kusten mot v.n.v., funnit *Amazonflodens* mynningar och, liksom Columbus af Orinocos, af dess mäktiga sötvattensström, som gjorde sig märkbar långt ute i hafvet, slutit till tillvaron af en stor kontinent i väster. Men ännu delande den allmänna föreställningen, att det var Indien man hunnit, tog han för gifvet, att den väldiga floden var *Ganges*.

Kort efter Pinzon, och följande honom tätt i spåren, hade *Diego de Lepe*, äfven från Palos, befarit Brasiliens norra kust. Lepes expedition är märklig äfven därför, att *Amerigo Vespucci* tros med den ha gjort sin andra resa.

I april 1500, tre månader efter Pinzon, kom *Pedralvarez Cabral* till samma kust, ehuru något sydligare. Amiral på den portugisiska flotta, som skulle fortsätta Gamas verk i Indien, hade han från Guineakusten styrt en mer sydvästlig kurs och af ekvatorialström men förts mot Sydamerikas kust, som han under 18° s. br. träffade den 24 april. Han kallade det nyfunna landet *Terra de Santa Cruz* och hemskickade till Portugal ett af sina skepp med underrättelse om upptäckten, medan han själf med flottan i maj fortsatte färden öster ut.

Af Sydamerikas norra kust kände man således hela sträckan från *Cap San Roque* i sydost till *Cap de la Vela* i nordväst. Den återstående delen till Darienbukten befors redan året därpå, 1500, af *Rodrigo Bastidas* från Cadiz, som utsträckte sin färd ända till *Panamánäset* och *Chiriquiviken*, där Columbi sista upptäckt snart skulle ansluta sig till hans. På ett af *Bastidas'* fartyg befann sig som simpel matros en man, som sedermera spelade en stor rol just i dessa trakter: *Vasco Nuñez Balbõa*.

Af alla dessa spanska expeditioner, så rika på geografiska resultat, hade ingen mer än *Niños* gifvit materiel vinst. Hvarken guld eller kryddor hade af dem anträffats på den af dem befarna långa kuststräckan. Svikna i sina gyllene förväntningar, hade de på hemvägen, för att betäcka sina kostnader, gjort landgång på flere af de små Bahamaöarna och bortröfvat ett stort antal af deras befolkning, för att i Spanien sälja dem till slafvar. Det af Columbus gifna föredömet bar sina frukter.

*

Under fångenskapen på Hispaniola och hemresan hade det religiösa svärmeriet ännu mer fått makt öfver Columbus. Han hade därunder flitigt studerat Gamla testamentet och vet sig nu vara af Gud utsedd att återeröfra Jerusalem och den heliga grafven. Förföljelserna mot honom vore därför ett trots mot Guds vilja. Under inflytelsen af denna stämning skref han i Sevilla, där han nu mestadels lefde, den märkvärdiga lilla skriften *Libro*

de las Profecias, där han sammanfört och på värs återgifvit en mängd ställen ur Gamla testamentet, särskildt profeten Jesajas, som, förklarade han, ofórtydbart förutsade Jerusalerns återeröfring. Denna vore nu kristenhetens största uppgift, och för den måste alla andra företag sättas å sido. Men man måste skynda sig, ty efter 155 år skulle den nya Stora floden komma och världen förgås; innan dess måste Kristi graf åter vara i de kristnes händer. Själf vore han af Gud utsedd att föra det stora verket igenom. Men därtill behöfdes guld, mycket guld, och en fjärde resa till Indien vore därför nödvändig, ej för att upptäcka nya länder, utan för att skaffa medel till det nya företaget, som med den Helige andes hjälp måste lyckas.

Denna skrift sände Columbus i form af bref till monarkerna, läggande dem på hjärtat deras plikt som kristna suveräner att af all makt understödja ett sådant företag. Han begärde tillika att ställas i spetsen för en ny expedition. Efter någon tvekan, och sannolikt mer af undseende än af verklig tro på saken, biföllo de hans begäran, och tre karaveller jämte ett mindre fartyg ställdes till amiralens förfogande. Men fartygen voro gamla och mindre sjödugliga och utrustningen i öfverensstämmelse därmed. Vid <!-- FIXME: bild:

det nya uppdraget var det villkoret fäst, att amiralen ej skulle få landstiga på Hispaniola och öfverhufvud endast ställa sin resa till alldeles obekanta länder.

På denna sin *fjärde och sista resa*, tillika den äfventyrligaste af dem alla, medtog Columbus sin yngre, nu fjortonårige son *Hernan*, hvilken jämte den äldre, *Diego*, på Isabellas bekostnad, fått sin uppfostran och gjort sina skolstudier i Sevilla. Dessutom medföljde äfven, ehuru mot sin vilja, brodern Bartolommeo. Diego, som ägnat sig åt det andliga ståndet, stannade i Spanien. Besättningen, 140 man med befäl, var alldeles ny. Däribland befunno sig äfven 8 genuesare, amiralens landsmän. Denna gång medföljde inga hofmän.

Flottiljen gick den 11 maj 1502 till segels från *Cadiz*, tog den vanliga vägen öfver Canarieöarna och angjorde den 15 juni *Martinique*. Ett af fartygen hade under öfverresan sprungit läck, och för att få det repareradt gick amiralen, trots förbudet, till Hispaniola. Den nye ståthållaren, *Nicolas de Ovando*, hindrade honom dock att landstiga, och han måste nu i två veckor kryssa utmed kusten för att söka hamn. Han fann en sådan i tillräckligt god tid för att undgå en förfärlig storm, som den 14 juli rasade på kusten och för Columbi ögon begrof i djupet en hel spansk eskader, på hvilken hans gamla fiender Bobadilla och Roldan skulle återvända till Europa.

Sedan han här nödtorftigt reparerat sina fartyg, stack han ut till sjös igen, passerade sundet mellan Hispaniola och Cuba, höll så västlig kurs till *Jardinez de la Reyna* och härifrån sydvästlig, i akt och afsikt att träffa på nya land. Den 30 juli befann han sig också i närheten af fastlandet: det var den stora halfön *Honduras'* norra kustlinie han såg framför sig. Följande dag, söndagen den 31 juli, lade han till vid den lilla ön *Guanajo* strax utanför kusten. Här träffade han tillsammans med köpmän från *Yucatán*, hvilka med sina kanoter äfven lagt till vid ön. Deras af urhålkade trädstammar gjorda farkoster voro lastade med en myckenhet varor, som förrådde ett vida högre kulturtillstånd än det Columbus hittills träffat bland infödingarne, däribland bomullstäcken i lysande färger, konstrikt snidade träkärl, skålar af marmor, knifvar och yxor af obsidian samt träsvärd, med intälld skarp egg af samma material. På spaniorernas fråga hvarifrån de voro, pekade de mot väster.

Hade Columbus följt denna fingervisning, skulle han inom ett par dagar hunnit kusten af *Yucatán* och där träffat på en civilisation, som för första gången skulle gifvit verkligt stöd åt hans tro att han befunne sig i Indien. Där skulle han säkerligen äfven fått underrättelse om *Mexiko*. Nu befäste den honom endast i hans åsikt, att Marco Polos *Cathay* låge i närheten, och att, om han fortsatte mot söder, han skulle träffa på ett sund, som förde in i Indiska oceanen.

Sedan han vid *Punta de Caxinas*, i närheten af det nuvarande *Truxillo*, gjort en landstigning på den motliggande kusten af Honduras, vände han därför stäfven mot *öster*. Här mötte honom förfärliga stormar och tropiska oväder, med hvilka han i månader nästan oafbrutet hade att kämpa, och som flere gånger voro nära att sända hans bräckliga fartyg ned i djupet. Först efter en månads strid med storm och ström nådde man ändtligen den 12 september Honduras' östligaste udde, som Columbus med lättadt hjärta kallade *Gracias à Dios*. (Gud vare tack och lof!) Fartygen voro illa ramponerade, folket utmattadt af ansträngningar, och själf låg amiralen febersjuk, men hade icke dess mindre från sin säng på däck ledt fartygets manöver.

Seglingen mot söder utmed Honduras' östra, låga kust gick nu lättare, och när man svängde om mot öster utmed kusten af den nuvarande staten *Costa Rica*, träffades omsider en trygg hamn, indianbyn *Carial*, i trakten af det nuvarande *Greytown*, där Columbus kunde skänka sitt folk en behöflig hvila och låta hjälpligt reparera fartygen, medan den infödda befolkningens vänlighet satte honom i stånd att åter fylla sina starkt medtagna proviantförråd.

De små floderna som föllo ut på kusten visade sig vara guldförande, men det vore ett intet, sade infödingarne, mot den guldrikedom, som funnes i länderna längre i sydost. Fortsättande färden, kom den lilla flottiljen den 7 oktober till *Chiriquibukten* på gränsen mellan staterna *Costa Rica* och *Panama*, en af de många vikar som skära in på dessa staters bergiga kust. På vikens östra sida låg landskapet *Aburema*, sedan kalladt *Veragua*. Här landsteg Columbus.

Sedan han trädt i vänlig förbindelse med infödingarne, fick han af deras cazik eller *kvibian* höra, att man efter 9 dagsresor åt söder tvärs igenom landet komme till en annan ocean och ett vid den beläget land, kalladt *Ciguara*, rikt på guld, koraller och kryddor. Columbus var således ej okunnig om närheten af ett annat haf; men, i enlighet med sin gamla teori, som alltjämt vilseledde honom, tviflade han ej ett enda ögonblick, att detta nya haf, hvarom infödingarne talade, var Indiska oceanen, och han beräknade nu, att han ej hade mer än 10 dagsresor till Ganges. Han var tillika öfvertygad, att han nu befann sig på östra kusten af *Det gyllene Chersonesus* — halfön Malakka — och det gällde nu först och främst att finna sundet, som omkring dess södra udde förde in i oceanen på andra sidan.

Han lämnar därför Veragua i slutet af oktober utan att närmare undersöka det och fortsätter mot öster. Men tropikernas stormar falla åter öfver honom i hela sin förfärliga våldsamhet. Han måste gång på gång söka hamn, men ovädret rasar alltjämt. Slutligen, på höjden af det egentliga Panamanäset således ungefär samma longitud dit den öster ifrån kommande *Bastidas* för två år sedan framträngt — ser han sig nödsakad att vända om och hinner lyckligt åter Veragua med sönderslitna segel och läckande skeppsbottnar i januari 1503.

Sedan han af infödingarne fått veta, att guldrika trakter funnes i väster, skickade han Bartolommeo dit med en stark afdelning för att söka efter den dyrbara metallen. De funno guldsand i alla vattendrag, men af egentlig guldmalm mycket litet. Man fick sedan veta, att det rikaste guldfältet låg inom Veragua själf, och att den sluge caziken, för att vända deras uppmärksamhet därifrån, visat dem längre inåt landet. Columbus beslöt nu anlägga en koloni på stranden af den lilla floden *Belen*, som faller ut Chiriquiviken, och lämna Bartolommeo med nödigt manskap kvar för att samla guld, medan han själf återvände till Spanien för att skaffa förstärkning.

Infödingarne åsågo med oro dessa anstalter. De misstänkte de hvites afsikter och beslöto öfverfalla och förstöra kolonien. Columbus fick dock i så god tid kännedom om deras plan, att han kunde föra tre af fartygen ut ur floden och lägga dem för ankar utanför barren vid inloppet. Men de nyuppförda husen stuckos i brand, en af hans skeppskaptener blef jämte en båtbesättning dödad, och brodern, Bartolommeo, hvars fartyg ännu låg kvar uppe i floden, omringad af fiender och afskuren från den öfriga expeditionen, befann sig med de sina i den yttersta fara. Efter en hel veckas okunnighet om hans öde lyckades Columbus sätta sig i förbindelse med honom och beordra honom att utrymma kolonien — den käcke *Pedro Ledesmo* simmade med ordern genom bränningen — och hade snart den glädjen att se brodern med sitt manskap, som förskansat sig på stranden, ombord hos sig; fartyget hade dock måst gifvas till pris.

Columbus gick nu till sjös med de tre öfverblifna fartygen och vände stäfven åter mot öster för att fortsätta sökandet efter det hemlighetsfulla sundet. Det var nu början af april 1503. Men fartygen befunno sig i det bedröfligaste skick: bottnarna voro som såll genomborrade af skeppsmasken och läckte förfärligt, båtarna voro sönderslagna eller bortspolade, tackel och tåg sönderslitna. Redan i *Puerto Bello*, en af de hamnar han på förra resan besökt, måste ett af fartygen, såsom alldeles sjöodugligt, kvarlämnas, och de två öfriga voro ej i mycket bättre skick. Han framträngde dock ända till *Darienbukten.*

Inseende, att de båda fartygen ej mycket längre skulle kunna hålla sjön, satte han här kurs mot norr för att, om möjligt, uppnå Jamaica. Stormen dref dock de nästan redlösa fartygen väster om denna ö upp under kusten af Cuba. Han försökte uppnå dess sydvästra udde, för att norr om de båda stora öarna hinna San Domingo eller Isabella. Men stormen slungade de båda nötskalen åter mot söder, och på sjunkande kölar uppnådde den af ansträngningar uppgifna skaran den 25 juni i sista ögonblicket Jamaicas strand, där Columbus lät sätta de vattenfyllda fartygen på land. Endast däcken syntes öfver vattenytan. Den lilla viken där strandningen ägde rum heter nu *Cristovalsbukten*; Columbus kallade den *Santa Gloria.*

I det kritiska läge hvari han nu befann sig återfick Columbus hela sin gamla kraft och rådighet. Han var aldrig större än under detta år på Jamaica. Proviantförrådet var upprymdt och förbindelsen med Hispaniola afskuren genom fartygens strandning. Till all lycka fann han infödingarne vänligt sinnade. De förmåddes att lämna lifsmedel i utbyte mot europeiska varor och prydnader, och *Diego Mendez*, en af amiralens hängifnaste män, sändes inåt ön för att från de aflägsnare byarna anskaffa ytterligare proviant. Han lyckades väl häruti, och för en tid voro de svåraste brödbekymren aflägsnade.

Det återstod nu att söka få hjälp från Hispaniola och underrätta ståthållaren Ovando om deras nödställda läge. Äfven härtill erbjöd sig Mendez. Tillsammans med genuesaren *Bartolommeo Fiesco* steg han en dag i augusti ombord på två stora indianska sjökanoter, hvardera bemannad med 6 spaniorer och 10 indianska roddare. Färden gick lyckligt, och efter fem dygns oupphörlig rodd uppnådde de utmattade båtbesättningarna Haitis västligaste udde, *Cap San Miguel*, nu *Cap Tiburon*. Händelsen gjorde att ståthållaren just nu befann sig på en resa i västra delen af ön, och Mendez framförde till honom sitt ärende. Ovando, som misstänkte en list af amiralen för att få komma tillbaka till sin gamla provins, ville ej sätta tro till berättelsen, men skickade dock längre fram på året, på Mendez' ifriga föreställningar, ett fartyg till Jamaica för att göra sig närmare underrättad om verkliga förhållandet. Fartyget stod under befäl af *Diego de Escobar*, en af Columbi fiender. Denne lade väl till vid ön och förvissade sig om de skeppsbrutnes nödställda läge, men gick strax till segels igen, sedan han lofvat, att ett större fartyg snart skulle komma och hämta dem.

Columbi ställning var nu nästan hopplös. Indianerna vägrade att lämna mer lifsmedel, myteri utbröt bland hans officerare och manskap under ledning af de båda bröderna *Porras*, och själf låg han febersjuk. Han hade endast sin bror Bartolommeo och ett litet antal trogne att lita på. Det var vid denna tid Columbus genom förutsägande af en månförmörkelse (den 29 februari) skall ha injagat skräck hos infödingarne och genom detta tecken till deras gudars vrede förmått dem att åter förse honom med lifsmedel.

Men myteriet blef honom svårare att bekämpa, och det kom slutligen den 8 maj 1504 till öppen strid mellan de båda partierna. De upproriske blefvo här slagne och deras anförare, *Francisco Porras*, tillfångatagen. Denna fara var sålunda lyckligt besvuren, men den väntade hjälpen hördes ännu ej af. Det var först den 28 juni som ett af Mendez med stora ansträngningar befraktadt fartyg anlände till redden utanför *Santa Gloria*, upptog de skeppsbrutne och förde dem till San Domingo. Efter en månads vistelse här anträdde Columbus med Hernan och Bartolommeo återresan till Spanien, dit han efter en stormig resa anlände i början af november 1504.

*

Det var Columbi sista resa. Med brutna krafter och brutet mod återkom han till Sevilla. Han såg sig öfverallt glömd. Man bemötte honom med kall höflighet, det var allt. Saken var, att nya stora händelser trängt hans bragd i bakgrunden.

Det var framför allt ett namn, kring hvilket tiden för ett ögonblick samlat all sin popularitet: det var *Amerigo Vespucci's*. Född i Florens 1451 och son af en notarie, hade han genom en farbrors försorg fått en grundlig bildning i fädernestadens bästa läroanstalter, och särskildt astronomi och kosmografi förvärfvat sig mindre vanliga kunskaper. Han hade sedan ägnat sig åt handeln och 1493 fått anställning hos det stora italienska handelshuset *Berardi* i Sevilla, som för kronans räkning öfvertagit utrustningen af Columbi båda första expeditioner. Han hade denna egenskap haft förbindelser med amiralen och härigenom fått lust för sjöupptäckter. Sin första resa säger han själf sig ha gjort 1498, men hans berättelse därom är mycket dunkel. Den andra gjorde han året därpå, ovisst om med *Alonzo de Hojeda* eller *Diego de Lepe*, ty Vespucci hade för sed att aldrig nämna namnet på de befälhafvare han medföljde. Den gick alltså till nordöstra eller norra kusten af Sydamerika. Hvad han sett under denna resa berättade han mycket lifligt i bref till vänner i Florens, gonfalonieren *Soderini* och

Pierfrancesco dei Medici. Brefven trycktes och väckte allmän förtjusning.

Detta blef ännu mer fallet med det bref, där han skildrade en följande resa, som han 1501—1502 gjort med en portugisisk expedition till det nyupptäckta Brasilien, först som astronom, men sedan som befälhafvare på ett af fartygen. Han hade under denna resa befarit Sydamerikas hela östra kust från *Cap San Roque* ända ned till 52° s. br., således varit helt nära att upptäcka det af Magalhaens aderton år därefter funna sundet. Under resan hade *Rio Janeiro-viken* upptäckts den januari 1502. Från Falklandsöarna hade kosan ställts tvärs öfver Atlanten till *Serra Leone* och därifrån tillbaka till Lissabon.

<!-- FIXME: bild:

Resultaten af denna resa voro i sig själfva stora, men intresset for dem ökades ännu mer genom de glödande färger hvari Vespucci skildrade naturen i de nya länder han sett, samt de förvånande saker han hade att berätta om invånarnes seder och lefnadssätt. Det till Pierfrancesco dei Medici ställda brefvet väckte ett ofantligt uppseende och öfversattes snart på franska, tyska och engelska. Amerigo Vespucci var dagens hjälte och firades som upptäckare af en *Ny värld*. Ty detta namn hördes nu för första gången som benämning på de nyupptäckta länderna väster. Fri från de förutfattade meningar som hela tiden skymde Columbi blick och vilseledde honom, hade florentinaren snart öfvertygat sig, att ett land med så stor kustutsträckning och så väldiga floder måste vara en stor kontinent och en helt annan än den Gamla, ty hvad han här såg stämde alls icke till hvad man kände om Indien.

Men när Columbus kom hem från sin sista resa, hade äfven hans rivals stjärna börjat blekna. Vespucci hade förelagt *Manuel I* den stora planen att uppsöka det sund, som söder om den nya kontinenten måste föra ut i oceanen på andra sidan, och en för detta ändamål utrustad stor expedition, under befäl af *Gonzalo de Coelho*, afgick verkligen från Portugal i juni 1503. Men missämja uppstod mellan Coelho och Vespucci, som hade befälet på ett af fartygen, amiralsskeppet förliste, flottan skingrades, och sedan Vespucci i två månader förgäfves inväntat Coelho på den utsatta mötesplatsen, återvände äfven han till Portugal.

Expeditionens hufvudsyfte var helt och hållet förfeladt. Dess enda resultat var, att Vespucci på 18° s. br. anlagt en koloni, den första i Brasilien. Vid hemkomsten ogunstigt mottagen, lämnade han Portugals tjänst och ingick i Spaniens, där han under titeln *piloto mayor* utnämndes till chef för sjökarteväsendet. Denna befattning innehade han till sin död 1512.

Händelsen förde 1505 de båda världsupptäckarne tillsammans i Sevilla, och de kunde då utbyta erfarenheter af lyckans och popularitetens ostadighet. I ett bref, som Columbus efter detta möte skref till sonen Diego, yttrar han om florentinaren: »Vespucci har visat sig mycket artig emot mig. Det har gått den förträfflige mannen som så många andra: lyckan har vändt honom ryggen; ej heller han har för hvad han gjort fått den lön han förtjänat.»

Bitterheten i dessa ord saknade ej sitt berättigande. Vi ha sett, hur Columbus efter händelserna på Hispaniola i slutet af år 15O0 blifvit beröfvad den honom formligt tillerkända styrelsen öfver de nyupptäckta länderna. Så länge hans beskyddarinna drottning Isabella lefde, hade man dock ej rört vid de inkomster han ägde uppbära därifrån. Men Isabella var nu död, och den hushållsaktige Ferdinand gaf i hemlighet befallning om deras indragande till kronan. Den gamla sägnen om den fattigdom, hvari Amerikas upptäckare skulle framleft sina sista år, är dock fullkomligt ogrundad. Enligt hans egna bref från denna tid, skickade han sonen Diego, som var anställd vid hofvet och umgicks i landets förnämta kretsar, anvisningar å stora summor på italienska bankirer i Sevilla, och vid sin död lämnade han efter sig en förmögenhet, som satte sonen i stånd att gifta sig i en högättad, men fattig adlig familj. Columbi armod på hans sista dagar hör sålunda helt och hållet till legendens område.

På några nya upptäcktsfärder tänkte han ej mer. Hans sista år voro helt och hållet upptagna af sträfvandet att återfå sina suveräna rättigheter och trygga sin ätts framtid, och för detta ändamål hade han redan genom en formlig akt gjort all sin egendom jämte alla sina titlar och värdigheter till ett fideikommiss. Drömmen om den heliga grafvens återeröfring var trängd åt sidan, och genuesarens praktiska sinne hade åter fått öfverhand. Det hade i själfva verket aldrig öfvergifvit honom, ej ens när han var som mest fördjupad i religiös mysticism. Så skrifver han en dag under fjärde resan till en vän i Spanien: »— — Guld är dock det yppersta af allt. Med guld skapar man rikedomar, och med dem gör man här i världen allt hvad man vill. Ja, med dem kan man till och med sända själar till paradiset. — — »

Liksom för många år sedan, följde Columbus nu åter som supplikant hofvet från stad till stad: från Sevilla till Granada, från Granada till Segovia och Valladolid, men <!-- FIXME: bild:

utan att lyckas bli mottagen af Ferdinand. Ej ens hans skriftligen gjorda anbud att till förmån för Diego afsäga sig sina rättigheter vann gehör.

Våren i 1506 har han sålunda med hofvet kommit till *Valladolid.* Här svika honom krafterna helt och hållet, och han känner slutet nära. De båda sönerna äro hos honom i hans sista stunder, och det är i Diegos armar Amerikas upptäckare *den 21 maj 1506* utandas sin sista suck.

Dödsfallet synes knappast ha tilldragit sig någon uppmärksamhet. I hela Spanien talades då ej om något annat än det unga fursteparets ankomst från Nederländerna, och grafklockan som ljöd från det lilla klosterkapellet öfverröstades af glädjeklockorna från alla Valladolids kyrkor.

Svepta i munkkåpan, enligt amiralens sista vilja, nedsattes hans kvarlefvor i det närbelägna franciskanklostrets grafhvalf och förblefvo här tills Diego Colon två år därefter lät föra dem till det på Guadalquivirs strand, nära Sevilla, belägna kartusianklostret *Santa Maria de las Cuevas*, där de länge förvarades i ett särskildt kapell. Trettio år därefter lät Diegos enka, vice drottningen af Indien *Maria de Colon y Toledo*, öfverföra dem till *San Domingo*, där de nedsattes i ett grafhvalf under koret.

Ännu i slutet af följande århundrade kunde man utvisa stället där Amerikas upptäckare hvilade, men i det adertonde blef det helt och hållet glömdt, och när forskare i vårt eget sekel sökte återfinna det, var kyrkans kor, i följd af de jordbäfningar som på 1700—talet hemsökt ön, endast en ruin. Bland gruset af det instörtade grafhvalfvet var det fruktlöst att söka stoftet af Columbus och hans där äfvenledes begrafna tidigare ättlingar. I Havannas katedral kan främlingen visserligen ännu i dag se ett grafmonument öfver Amerikas upptäckare, men det är endast ett cenotafium: Columbi ben ligga ännu under den jättevård, som bildas af San Domingos grusade katedral.

*

Columbi dröm om en lysande framtid för sin ätt gick i fullbordan. Hans son Diego återfick redan 1508 alla faderns värdigheter och titlar med samma ärftliga rätt som ursprungligen gifvits denne. Som amiral och vice konung styrde han det stora koloniriket till sin död 1528. Från hans giftermål med en dotter af det hertigliga huset *Alba* härstammar en mängd lysande ätter, befryndade ej blott med det spanska, utan äfven med de portugisiska och engelska konungahusen. Diegos son *Luis*, en libertin af vildaste slag, sålde 1536 till Carl V för en årlig pension af 25,000 dukater och titeln *hertig af Veragua* alla sina suveräna rättigheter med bibehållande endast af de tomma titlarna. Columbi ätt utgick på mansidan 1578 med hans sonsons son *Diego*, men fortlefver på kvinnolinien ännu i dag.

Båda bröderna, Bartolommeo och Diego, dogo ogifta. Det samma var äfven fallet med *Hernan Colon*, sonen med Beatriz Enriquez. Hernan var en ädel karakter med ett fint bildadt väsen, utan all ärelystnad. Han användes af Carl V i diplomatiska värf, men ägnade sig helst åt studier och samlande af ett bibliotek, som var ett af de utsöktaste och dyrbaraste någon enskild den tiden ägde. Det är honom man tillskrifvit den starkt romantiserade lefnadsteckning öfver fadern, som bildat uppränningen till nästan alla äldre och nyare biografier öfver den store genuesaren. I det *Colombinska biblioteket* i Sevilla, som jämte faderns och farbroderns innesluter en god del af Hernans bref och bokskatter, försedda med anteckningar af hans egen hand, ha dock forskarne förgäfves sökt manuskriptet till ett sådant arbete eller ens en därpå syftande anteckning. Han dog 1538.

*

Columbus skref gärna och mycket. Man har ännu af honom i behåll 64 promemorior, bref, brefutdrag och berättelser, 23 af dem skrifna med hans egen hand. Dessutom anteckningar af honom i fyra från de äldsta pressarna utgångna små volymer, som tillhört honom. Hertigens af *Ossuña* bibliotek i Madrid förvarar *Las Casas'* sammandrag af hans skeppsjournal på första resan — originalet är förloradt — samt den fullständiga originaltexten till journalen under den tredje. Huru berättelsen om den första resan genast spriddes och öfversattes på många språk, ha vi redan omnämt. Han anlitade äfven för egen räkning pressen, och utom den märkvärdiga *Libro de las Profecias* kommo äfven några andra af hans afhandlingar ut på trycket.

Karakteristisk är den mystiska underskrift han ytterst noggrant präntade under alla sina bref. Den utgör i själfva verket en rebus, som varit föremål för många tydningar. Den hade följande utseende:

S.
S. A. S.
X. M. Y.
X_{PO} FERENS.

Den sista raden är förnamnet *Cristoforo*, tillika namnet på helgonet som bar Christusbarnet öfver vattnet, med en underförstådd antydan, att äfven han, Columbus, burit Christus öfver oceanen till hedningarne i väster. De tre närmast ofvan stående bokstäfverna anses vara initialerna till namnen Christus, Maria och Yoseph, och slutligen skola de fyra öfre, enligt en tydning, beteckna *Supplex Servus Altissimi Servatoris* (Den helige frälsarens bönfallande tjänare).

Något tillförlitligt porträtt af Columbus finnes icke. Äfven de, sinsemellan så olika afbildningar af honom som finnas i marinministeriet och nationalbiblioteket i Madrid äro målade flere år efter hans död. Någon föreställning om den store genuesarens yttre kunna vi dock göra oss af den teckning, som influtit i en bok af sekreteraren vid den venezianska beskickningen i Spanien *Angelo Trivigiano*, hvilken 1501, efter hans återkomst från den tredje resan, träffade Columbus i Sevilla och hade flere samtal med honom. »Amiralen», skrifver han, »är en högväxt, kraftigt bygd, ännu upprätt gestalt. Ansiktet är aflångt, med hög färg på de fräkniga kinderna, näsan krökt, de klara blå ögonen fulla af lif. Håret ursprungligen rödt, har under de senare åren grånat.»

---

[1] *Harrisse, Christoph Colomb*, II, 43.

3.

Upptäckten af Stilla hafvet och oceansundet i söder.

Upptäckarandan, som Columbus väckt i Spanien, slocknade ej med honom. Den upplefde tvärt om med fördubblad kraft, och under de fyrtio år som följde på hans död utvecklade spaniorerna på detta område en verksamhet lika storslagen till följder som häpnadsväckande genom djärfhet och uthållighet. I norr som i söder, till lands som till sjös, utforskades den nya kontinenten, dess civiliserade länder eröfrades, den stora oceanen i väster upptäcktes, och det dit ledande sundet, som Columbus och Vespucci fåfängt sökt, blef omsider funnet.

Den kraft som offrades på alla dessa företag var i sanning omätlig. Otroliga voro de lidanden äfventyrarne hade att utstå, och deras led decimerades förfärligt af hunger och febrar. Men nya skaror kommo alltjämt i stället. för att till större delen gå samma öde till mötes. Allt hvad Spanien hade af äfventyrarlust, ungdomlig hänförelse, ärelystnad, men äfven af osläcklig, vild guldtörst, strömmade till den Nya världen. Män af alla klasser och yrken grepos af begäret att försöka sin lycka på andra sidan oceanen, och man såg ej blott adelsmannen och bonden,

utan äfven präster och lärda män deltaga i denna allmänna kapplöpning om lyckans gunst.

En god typ för den vildare delen af dessa äfventyrare var *Vasco Nuñez Balbõa*, en fattig adelsman från Estremadura, som tidigt utvandrat till San Domingo och där en tid sysselsatt sig med jordbruk. Men trött vid ett yrke som så litet stämde med hans oroliga lynne och skuldsatt öfver öronen, hade han hemligen praktiserat sig ombord på ett till Darien destineradt fartyg, tillhörigt juris licentiaten *Enciso*, som där ämnade grunda en koloni. Under namn af *Santa Maria del Antigua* anlades verkligen också en koloni på västra stranden af Urabaviken, men kolonisterna med Balboa i spetsen gjorde uppror mot Enciso, satte honom på ett fartyg och skickade honom tillbaka till Spanien.

Balboa, nu vald till koloniens styresman, utvecklade härunder en ej vanlig organisationstalang i förening med en okuflig energi och en skonslös grymhet mot indianerna. De närboende stammarna underkufvades och plundrades på allt guld de ägde. Under ett af sina ströftåg fick Balboa af en cazik höra berättas om ett sex dagsresor därifrån mot söder beläget stort haf, på hvars kust låge ett ännu mycket guldrikare land. Han beslöt uppsöka denna nya ocean och genom en stor bragd skaffa sig amnesti för upproret mot Enciso.

Med 190 spaniorer och 600 indianska bärare bröt han i september 1513 upp från norra kusten, öfvergick den endast 700 meter höga kustkedjan och kom nu in i den täta och mörka urskogen, som sträckte sig ända ned till hafsstranden i söder. Med oändlig möda och ofta utsatta för de i snåren lurande indianernas giftpilar banade sig spaniorerna långsamt väg. Otaliga bergbäckar måste öfvervadas. Själf gick Balboa i spetsen med sina bästa män, rödjande väg och uppmuntrande de modlöse.

Ändtligen, den 25 september, fick han från ett af Cordillerernas sista utsprång se den nya oceanen stor, omätlig utbreda sig för hans fötter. Gråtande af glädje, kastade han sig ned på sina knän för att tacka Gud, som förunnat honom denna syn. Den 29 september stod den lilla skaran vid *San Miguelsviken på Söderhafvets strand.*

Af infödingarne på kusten fick Balboa bekräftelse på hvad han förut hört om det underbara landet i söder. Han hörde här prisas dess rikedom på guld och silfver, dess stora, folkrika städer, befolkningens konstfärdighet alla slags vackra och dyrbara arbeten, dess vägar, handel och marknader, besökta af otaliga människomassor. Alla lyssnade ifrigt till dessa gyllene sagor, men ingen uppmärksammare än Balboas närmaste man i befälet, en mager, blek och svartmuskig man, med något olycksbådande i blicken. Hans namn var *Francisco Pizarro*.

Sedan han gjort alla cazikerna i trakten tributskyldiga, anträdde Balboa återmarschen till Santa Maria. Den fläckades af stora grymheter. Indianbyarna utplundrades, invånarne nedhöggos eller söndersletos af spaniorernas blodhundar, och ett dödligt hat till de hvite utsåddes äfven bland de förut vänliga stammarna. Lastad med guld och pärlor, men också med dessa blodsdåd, återkom skaran i januari 1514 till Urabaviken.

I mars sände Balboa ett fartyg direkt till Spanien med den stora underrättelsen och en rik laddning guld och pärlor. Han hoppades härigenom blidka den mäktige biskop Fonseca, som ännu ledde de indiska angelägenheterna, och få sin själftagna makt bekräftad. Men det var för sent. När Balboas sändning anlände, hade redan en ny ståthållare utnämts i *Pedrarias de Avilas* person och afgått till Darien med en lysande stab af ädlingar och krigare, af hvilka flere sedan skulle vinna frejdade namn i upptäckternas historia.

Balboa blef först af den nye ståthållaren skjuten åt sidan, men erhöll snart ett passande fält för sin verksamhet. Antingen den rika skeppsladdning han hemsändt verkade eller regeringen insåg mannens duglighet, nog af, man utnämnde honom till vice ståthållare, adelantado, öfver Söderhafskusten, men under Pedrarias. I denna egenskap utvecklade Balboa en otrolig verksamhet. Det var hans fasta föresats att uppsöka det rika guldlandet i söder. Han behöfde därtill fartyg, men passande skeppsvirke fanns ej på södra kusten, utan måste hämtas från den norra. Med tillhjälp af uppbådade indianskaror lät han nu rödja väg genom urskogen, på vissa afstånd anlägga stationer och sedan på indianaxlar forsla virket och öfrig skeppsmateriel ned till San Miguelsviken, där han tillika anlagt ett stort varf. Virket visade sig vid framkomsten odugligt, och arbetet måste göras om igen; men Balboas energi sviktade ej ett ögonblick, och han hade just hunnit få fyra stora brigantiner af stapeln och fullt upptacklade, då ett budskap från Pedrarias kallade honom till Santa Maria.

Förhållandet mellan de båda ståthållarne hade aldrig varit godt. Pedrarias misstänkte från första ögonblicket i Balboa en medtäflare om makten och var dessutom på förhand genom Enciso intagen emot honom. Gemensamma vänner hade väl försökt åstadkomma ett närmande emellan dem och för den skull anstiftat ett giftermål mellan Balboa och en af Pedrarias' döttrar. Men dennes misstankar vaknade på nytt, när han erfor adelantadons stora tillrustningar. Fruktande för Encisos öde och afundsjuk på Balboas stora popularitet i kolonien, beslöt han rödja honom ur vägen. När därför Balboa på Pedrarias' kallelse infann sig i Santa Maria, blef han genast arresterad, ställd till rätta för förrädiska stämplingar, af en fal domare dömd till döden och afrättad 1517.

Efter Balboas bortgång blef hans stora företag uppgifvet. Den af honom byggda flottiljen användes i stället till företag norr ut, hvarunder *Nicaragua* eröfrades af *Gil Fernandez de Avila*, *Pascual de Andagoya* och *Hernandes de Cordova*. Kolonien Darien själf eller, som den kallades, *Gyllene Castilien*, sjönk allt mer i lägervall. Indianbefolkningen utrotades, jordbruket försummades, och ödemarken och sumpfebern fingo återtaga sitt gamla välde. Slutligen öfvergafs den helt och hållet, och hufvudstaden förlades till det vid Söderhafvet belägna *Panama*, som nu blef utgångspunkten för några af den följande tidens märkligaste företag.

*

Balboas upptäckt, stor i sig själf, erhöll ännu större betydelse genom en världshändelse, som den omedelbart framkallade: *upptäckten af genomfarten till Stora oceanen och den första jordomseglingen.*

Ty lika litet som någon af de föregående var Magalhaens' stora upptäckt en fristående händelse. Den är endast det sista i en kedja af försök, som sträcker sig upp till Columbus och Vespucci. Senast hade 1515 *Juan Diaz de Solis*, Vespuccis efterträdare som piloto mayor, utsändts från Spanien för att söka en genomfart till den af Balboa upptäckta oceanen, och öfver denna sätta sig i förbindelse med Pedrarias. Men vid en landstigning på kusten af

La Plataviken dödades Solis af infödingarne, hvarpå hans expedition vände om hem igen.

Planen fick dock ej falla. Det var för Spanien en sak af yttersta vikt att komma i omedelbar sjöförbindelse med sina nya besittningar vid Söderhafvet och på denna väg kunna framtränga till *Kryddöarna*, nu knappast mindre än Amerikas guldländer föremål för de sjöfarande nationernas lystnad. Bland kunniga sjömän var det också en allmän öfvertygelse, att Amerika, liksom Afrika, borde kunna kringseglas, eller också att i den nya kontinentens sydligaste, hittills ej befarna del ett sund måste finnas, som från den ena oceanen ledde ut i den andra. På några af tidens glober och kartor var äfven en sådan genomfart på fri hand tecknad. När därför tre år efter Solis' misslyckade färd planen åter förelades spanska regeringen, lyssnade hon med stor benägenhet därtill, oaktadt förslaget kom från en främling. Denne främling var portugisen *Fernão Magalhães* eller, såsom namnet vanligen skrifves, *Magalhaens*.

Född af en ansedd familj i den lilla orten Saboroso provinsen Tras os Montes — som hans födelseår uppgifves vanligen 1480 — hade han under Almeida och Albuquerque utmärkt sig i Indien, åtföljt en portugisisk expedition till Malakka och efter återkomsten till Europa <!-- FIXME: bild:

kämpat mot morerna i Afrika. Här så väl som i Indien hade hans självständiga karakter bragt honom i ogunst hos hans förmän. Bitterheten häröfver, ökad genom en orättvis anklagelse, förmådde honom att taga afsked och draga sig tillbaka i privatlifvet. Han sysselsatte sig nu med kosmografiska och nautiska studier och kom därunder till den öfvertygelsen, att Kryddöarna måste kunna hinnas öster ifrån öfver den af Balboa upptäckta oceanen. Det gällde blott att finna ett dit ledande sund, men om dess tillvaro var han lika öfvertygad som Columbus och Vespucci och för öfrigt hela sin samtid. Andra hade visserligen misslyckats i ett sådant försök, men i följd af fel och misstag som borde kunna undvikas. Han beslöt göra ett nytt och, som han hoppades, lyckligare försök att nå målet.

Att vända sig till sitt eget lands regering för att få sin plan genomförd visste han ej lönade mödan. Ty dels var han en konung Manuel misshaglig person, dels hade Portugal genom ett formligt fördrag med Spanien förbundit sig att ej göra upptäcktsfärder väster om en 376 spanska mil från Capverdöarna och från pol till pol dragen demarkationslinie, hvilken i denna meridiancirkel fortsattes äfven på den andra hemisferen. De båda kontraherande parterna hade sålunda af jorden tagit hvar sitt halfklot.

Magalhaens vände sig därför till Spanien. Här fann han strax villigt lyssnande öron, och man gick genast författning om utrustande af en expedition, för hvilken Magalhaens med oinskränkt makt sattes i spetsen. Vis af erfarenheten, undvek man sålunda misstaget af ett deladt befäl, som förorsakat flere föregående expeditioners misslyckande. Flottiljen, en af de märkvärdigaste som utgått från någon hamn, bestod af fem fartyg: utom *Trinidad*, på hvilket chefen hissat sin flagga, *San Antonio*, *Concepcion*, *Victoria* och *San Jago*.

Affärden skedde den 20 september 1519 från San Lucar de Barrameda, och kursen ställdes, som vanligt, öfver Capverdöarna till brasiliska kusten, som uppnåddes under 8° s. br. Härifrån seglade flottiljen långsamt mot söder utmed kusten, noga undersökande hvarenda bukt och vik som möjligen kunde bilda öppningen till ett sund. Särskildt blefvo de stora Rio de Janeiro- och La Platavikarna på detta sätt sorgfälligt undersökta. Detta gjorde, att den södra hemisferens vinter öfverraskade Magalhaens på den patagoniska kusten, och han måste den 31 mars 1520 gå i vinterkvarter i den lilla *San Julianviken* på 49° 15' s. br.

Här gjorde tre af hans skeppskaptener myteri för att tvinga honom återvända till Spanien. Med en utomordentlig energi och sinnesnärvaro lyckades han dock kufva upproret, hvars anstiftare strängt straffades. I likhet med Columbus var Magalhaens, såsom utländing, hatad af sina spanska underbefälhafvare, men hädanefter vågade ingen sätta hans myndighet i fråga.

Vid uppbrottet från vinterkvarteret i augusti hade han missödet att genom skeppsbrott förlora ett af sina fartyg, *San Jago*, fördt af hans trogne vän *Juan Serrano*, som gått förut på rekognoscering. Ingenting förmådde dock bryta denna järnvilja. »Först när mitt skepp två gånger förlorat allt sitt taklage, förklarade han till de häpna kaptenerna, »skall jag vända om, men jag skall då taga hemvägen öfver Afrika och Madagaskar.»

Alltjämt långsamt trefvande sig fram på en kust, där före honom ingen europé varit, kom han den 20 oktober 1520 till en hög klippudde, den han efter dagen kallade *Cabo de las Virgines*, och där bakom öppnade sig ändtligen det så länge sökta sundet. I tre veckor kämpade han nu med storm och ström för att öfver dess af trånga passager sammanbundna fjärdar och genom dess smala, slingrande kanaler, omgifna af det vildaste och mest storartade natursceneri, hinna oceanen på andra sidan. Under seglingen genom sundets många bukter, då fartygen ofta voro dolda för hvarandra, begagnade sig expeditionens förste pilot *Gomez* af tillfället, uppviglade besättningen på *San Antonio*, dödade dess kapten och vände med fartyget om till Spanien. Det var således endast med tre fartyg Magalhaens *den 18 november 1520* förbi *Cabo Deseado* genom det sista smala passet styrde ut på Stora oceanen. Sundet som han funnit och lyckligen genomfarit bär för alla tider hans namn.

Från Cabo Deseado höll han nordlig kurs utmed Sydamerikas västra kust till 37° s. br. Sedan han sålunda förvissat sig om kontinentens utsträckning åt detta håll, vände han beslutsamt stäfven åt nordväst, för att äfven utföra den andra delen af sitt uppdrag, och de tre fartygen voro snart ur sikte af land.

Här börjar den världshistoriska delen af Magalhaens' färd, men här slutar tillika den del däraf, som har omedelbart intresse för vårt ämne. Vi få därför endast i största korthet beröra det återstående. Gynnade af ett ständigt stormfritt väder, hvarför ock Magalhaens kallade den nya <!-- FIXME: bild:

oceanen den *Stilla* (El pacifico), men sista tiden under oerhörda lidanden af hunger och skörbjugg, seglade de nya argonauterna i fyra månader öfver den omätliga, här i deras väg fullkomligt öde oceanen, innan de i slutet af mars 1521 hunno *Philippinerna*. Här blef Magalhaens den 27 april, då han med en obetydlig styrka begifvit sig till den lilla ön *Matan* för att utkräfva tribut, öfvermannad och dödad af infödingarne, ännu i det sista kämpande med sitt vanliga dödsförakt.

Af de tre fartygen lyckades endast ett, *Victoria*, under befäl af *Sebastian del Cano*, söder om Afrika genom tusen hinder och missöden bana sig väg tillbaka till San Lucar, dit det med de öfverlefvande aderton anlände den 6 september 1522, efter nära tre års bortovaro.

Trots förluster af alla slag och oerhörda lidanden hade expeditionens alla syften uppnåtts: genomfarten hade blifvit funnen, *Victoria* hade från Molukkerna hemfört en kryddlast, som i värde mer än täckte expeditionens alla kostnader, och slutligen hade *den första jordomseglingen* verkställts. Det var i sanning lysande resultat. Detta erkände också Carl V, när han förlänade den siste ledaren Sebastian del Cano, adeligt sköldemärke med en glob, hvarpå stodo att läsa dessa stolta ord: *Primus me circumdedisti* (du är den förste som kringfarit mig).

Historien om denna underbara färd är upptecknad af italienaren *Antonio Pigafetta*, hvilken hela tiden, från början till slut, följde expeditionen, därunder en lång tid befann sig i Magalhaens' omedelbara närhet, äfven vid den olyckliga landstigningen på Matan, och under hela resan förde en noggrann dagbok, som han vid hemkomsten förärade Carl V.

Resultaten för Amerika voro: en noggrann undersökning af Sydamerikas östra kust från Cap San Agostinho till Cap de las Virgines, upptäckten af oceansundet och därmed en sjöförbindelse mellan kontinentens östra och västra kuster, samt slutligen upptäckten af Sydamerikas västra kustlinie ända upp till mellersta Chile.

Mexikos eröfring.

I början af samma år då Magalhaens anträdde sin stora resa utgick från Cuba en annan expedition, som blifvit knappast mindre namnkunnig. Det var *Cortez' expedition till Mexiko*.

Spaniorernas företag i mellersta Amerika hade hittills nästan uteslutande rört sig inom Antillhafvet eller, såsom det då kallades, *Nordhafvet*. Hvad som låg bakom dess västra gräns, de båda halföarna Yucatan och Florida samt västra Cuba, kände ingen.

Cuba själf, ehuru redan 1492 upptäckt af Columbus, hade först sedan 1511 blifvit koloniseradt. Diego Colon, den andre amiralen af Indien, hade då ditsändt en liten här under en af faderns gamla följeslagare, *Diego Velasquez*, hvilken utan synnerligt motstånd lagt under sig den stora ön, hvars jord han utstyckat bland sina officerare.

I Velasquez' följe befann sig ett stort antal unga, äfventyrslystna spaniorer, som begifvit sig ut till den Nya världen för att vinna ära och guld. Kolonistlifvet behagade dem ej, och de längtade efter nya äfventyr. De utrustade därför på gemensam bekostnad två fartyg, Velasquez gaf dem ett tredje, och sedan de valt sig en anförare i *Hernan de Cordova*, stucko de ut till sjös.

Under denna resa upptäckte de Yucatan och sågo med ytterlig förvåning mayafolkets rika kultur: dess folkrika

städer med praktfulla palats och tempel, dess konstfärdighet, bildskrift och förfining i lefnadssätt, men också dessa gräsliga människooffer, som fläckade nahuakulturen både i norr och söder. I en af striderna med de tappra infödingarne blef Cordova dödligt sårad, hvarför skaran återvände till Cuba.

Velasquez, hvars lystnad eggats af de återkomnes berättelser, utsände redan följande år, 1518, en ny expedition under sin brorson *Juan Grijalva* för att fortsätta rekognosceringen af den nyupptäckta kusten. Under en resa som sträckte sig rundt omkring Mexikanska vikens bågformiga södra kust, från Yucatans norra udde ända till det nuvarande Tampico, hade Grijalva tillfälle att förvissa sig om riktigheten af sina föregångares iakttagelser. Byar och städer framskymtade öfverallt på kusten, och i Tabasco, där infödingarne vänligt mottogo främlingarne, fingo dessa på nära håll se en befolkning, som stod högt öfver de amerikanska stammar de hittills lärt känna. Ju längre man kom mot väster, dess mer ökades tecknen till rikedom och kultur, men också spåren af en blodig offertjänst. Med cazikerna på kusten i närheten af det nuvarande Vera Cruz inlät sig Grijalva i en vinstgifvande byteshandel, och det var med en rik laddning af guld, ädelstenar och utsökta konstarbeten, men framför allt med sagolika berättelser om all den rikedom de sett, han samma år återkom till Cuba.

Velasquez, som brann af begär att lägga detta nya guldland under sitt eget välde, utrustade genast en stark flotta med trupper, på samma gång han, med förbigående af sin omedelbare suverän, vice konungen i San Domingo, vände sig direkt till spanska regeringen med anhållan om ståthållarskapet öfver de länder han kunde lyckas eröfra. Till befälhafvare öfver expeditionen utnämnde han sin sekreterare, alcalden i San Jago *Hernan Cortez.*

Mannen på hvilken hans val fallit var en 33-årig spansk ädling från Medellin i Estremadura~ som efter slutade studier i Salamanca redan 1504 begifvit sig ut till Nya världen för att bryta sig en bana. Och han ägde i sällsynt grad förutsättningarna för att lyckas. Ung, tapper, ridderlig, med öppen hand och öppet hjärta, därtill i hufvud och kunskaper betydligt öfverlägsen de råa krigare och äfventyrare, som utgjorde flertalet af kolonisterna, vann han snart i mängd både vänner och afundsmän. Naturen hade dessutom begåfvat honom med ett vinnande yttre. Gestalten, öfver medellängd, var kraftigt byggd, och ur det bleka, vackra ansiktet framskådade ett par stora, mörka ögon, blixtrande af lif. Han var kvinnornas gunstling, och ännu i hans senare år talade ett djupt ärr på vänstra kinden om dueller utfäktade med mindre lyckliga rivaler.

Med ungdomens eld och djärfhet förenade Cortez en sällsynt självbeherskning: man såg honom nästan aldrig vred. Begåfvad med snabb och klar blick, klok och rådig, fast och beslutsam, var han af naturen ämnad till herskare, och det är svårt att säga, hvilket han var mer, krigare eller statsman. Sina soldater beherskade han genom en oböjlig viljekraft, ett personligt mod som gränsade till oförvägenhet, ett aldrig svikande lugn i faran och en vältalighet, som ryckte äfven den trögaste med sig.

Sådan var den man Velasquez ville använda till verktyg för sina egna planer. Han kände ej den ärelystnad, som glödde inom den unge och, som han trodde, endast på nöjen tänkande sekreterarens bröst, lika litet som hans gränslösa djärfhet. Skarpsyntare män, Cortez' fiender, varnade väl ståthållaren för honom, men först när det var för sent. Innan Velasquez hunnit fatta sitt beslut, hade Cortez, äfven han varnad af sina vänner, i största hast afslutat sina rustningar, och ståthållarens skriftliga order, som fråntog honom befälet, träffade honom först när han i San Antonio vid Cubas västra udde samlat sin flotta och just stod i begrepp att med den afgå. Cortez

vägrade efterkomma ordern och gick den *21 februari 1519* till segelsmed västlig kurs.

Expeditionen, till hvars utrustning han af egna medel bidragit, bestod af 400 man spanska fotsoldater, 200 indianer, 16 ryttare och 14 kanoner, fördelade på 11 fartyg. Af soldaterna voro endast 13 väpnade med eldgevär. Som pilot tjänstgjorde Antonio Alaminos från Palos, hvilken i samma egenskap följt Columbus på hans sista resa och nu senast fört Cordovas och Grijalvas expeditioner öfver de farvatten, dit flottan nu styrde.

Cortez omgafs dessutom af en lysande krets af unga, tappra riddare från Cuba och San Domingo. Till dem hörde bland andra Guatemalas och Yucatans eröfrare *Pedro de Alvarado*, hvars stormande tapperhet var mexikanernas både beundran och skräck. Där var den energiske och beslutsamme *Velasquez de Leon* och Honduras' eröfrare *Cristoval d'Olid*, alltid främst i stridsvimlet, men af sin ärelystnad slutligen störtad i fördärfvet, Där var framför allt den ädle *Gonvalo de Sandoval* soldaternas älskling och Cortez' trognaste vän. En af officerarne var *Bernal Diaz*, som, deltagare i expeditionen från början till slut, skrifvit dess historia.

Efter en landstigning på ön *Cozumel* utanför Yucatans norra udde, där maya hade ett af sina förnämsta offertempel, och sedan de blodiga altarna omstörtats och korset uppresta i stället, hann flottan i mars det på mexikanska vikens södra kust belägna Tabasco, samma land där Grijalvas expedition året förut blifvit så vänligt mottagen. Nu var tabascenernas stämning alldeles förändrad, och när fartygen inlöpte i floden som förde upp till deras hufvudstad, anföllos de af en otalig massa infödingar, som öfveröste dem med ett pil- och stenregn. Spaniorerna gingo i land, och nu utkämpades på flodstranden en ytterst hårdnackad strid, som först på aftonen slutade med tabascenernas fullständiga nederlag. De bådo om fred, fingo den, och sedan rådde mellan bägge parterna det bästa förhållande. Vid afresan erhöll Cortez af caziken, bland andra skänker, en ung indiansk slafvinna, hvilken sedan som tolk gjorde spaniorerna ovärderliga tjänster, ofta på förhand underrättade dem om hotande faror och som *donna Marina* fått ett namn i historien.

Den 21 april satte Cortez foten på Mexikos jord, ungefär på det ställe där *Vera Cruz* nu är beläget. Det var en låg strand, af sandkullar skyddad mot hafvet. Bakom dessa dyner uppslog han sitt lilla läger. Här fick han snart besök af den aztekiske guvernören öfver kustprovinsen, som, buren i en bärstol och eskorterad af aztekiska krigare, kom för att underrätta sig om, hvilka främlingarna voro och ändamålet med deras ankomst till Mexiko. Det var en gammal brunhyad man med ett äkta indianskt utseende, klädd i en fotsid dräkt af fint bomullstyg i rika färger och med en turbanlik bindel om hufvudet.

Cortez, som sörjt för att hans läger gaf en så krigisk anblick som möjligt, svarade, att han af en mäktig furste på andra sidan hafvet fått i uppdrag att till landets herskare framföra skänker och ett skriftligt budskap. Han begärde därför fri genommarsch till hufvudstaden för sig och sina män. Då guvernören erbjöd sig att själf ombesörja fortskaffandet af både skrifvelse och presenter, förklarade Cortez, att han hade sin herres uttryckliga befallning att personligen framlämna dem, och därför tänkte marschera till hufvudstaden så snart svar på hans begäran hunne anlända.

Guvernören afsände genast med snabblöpare, som på vissa korta afstånd aflöste hvarandra, en skriftlig rapport om den märkvärdiga händelsen och bifogade, för att göra sin berättelse så mycket åskådligare, en målning af spaniorernas läger, soldater, kanoner, hästar, samt Cortez själf och hans officerare, hvilken han låtit en af sina män i största hast utföra -- en konst hvari de gamla mexikanerna besutto en förvånande färdighet.

Aztekriket, med hvilket Cortez sålunda gjort den första bekantskapen, var då det största och mäktigaste norra och mellersta Amerika. Som det nuvarande Mexikos, gick dess område i öster och väster från haf till haf. I söder berörde det mayariket i Yucatan och sträckte sig norr långt in i ödemarkerna kring Colorado och Rio del Norte. På kusterna lågländt, sumpigt eller förbrändt af tropikernas sol, höjde det sig småningom i afsatser mot det inre, där högslätter och dalar i rik omväxling, på en höjd af 2,000 å 2,200 meter öfver hafvet, njöto af ett klimat liknande södra Europas.

Vägen från kusten upp till detta högland gick genom vilda bergstrakter, där snön om somrarna låg kvar i passen och där cordillerkedjan reste sina fantastiskt formade toppar och vulkankäglor mot skyn. Kustslätten -- *tierra caliente*, -- ett helt och hållet tropiskt landskap, framalstrade, då som nu, palmer och bananer, bomull, peppar, vanilj, cacao och agave, af hvars fibrer mexikanerna beredde sitt papper. I det inre landet däremot -- *tierra templada* -- med sin af det höga läget tempererade luft, gaf majsen rika skördar. Här odlades äfven tobak i stor skala, ty de gamla mexikanerna voro, som de nuvarande, passionerade rökare. Det mellan båda liggande *tierra fria*, bergregionen, var till största delen en ödemark.

Ungefär 30 sv. mil från östra kusten och 200 meter högre än de omgifvande platåerna, låg, omsluten af basaltkedjor, *Mexikos högdal*, en rikt odlad slätt, full af blomstrande städer och byar, och i dess midt en stor insjö, ur hvars vågor, som ett annat Venedig, höjde sig aztekrikets hufvudstad *Tenochtitlan*, sedan kallad *Mexiko*.

För sin höga blomstring hade landet att tacka *toltekerna*, ett rikt begåfvadt nahuafolk, som här i mer än ett halft årtusen idkat fredens yrken, utvecklat en hög konstskicklighet och grundat ett statsväsen, helt och hållet bygdt på fredligt arbete. Krigsgudens blodiga offertjänst hade hos dem efter hand lämnat rum för en mildare kult. De ägde. en bildskrift, hade gjort astronomiska iakttagelser och på dem grundat en indelning af året i 18 månader om 20 dagar, med 5 skottdagar. I all industri, särskildt väfnads- och metallarbeten, voro de mästare, och i uppförande af massiva pyramidtempel och palats gåfvo de ej mayafolket efter. På ypperliga vägar rörde sig en liflig samfärdsel, och *Tulas* marknader besöktes af köpmän från de angränsande staterna, som fredligt blomstrade vid moder-statens sida.

Toltekerna hade dock midt i sin välmakt och förfining försummat sitt krigsväsen och försjunkit i veklighet. När därför de vilda bergfolken i norden, lockade af deras rikedom, bröto in på deras område, gjorde de sig lätt till herrar öfver landet, och den gamla befolkningen försjönk i slafveri. *Chichimekerna* hade i 12:e århundradet gjort början, men måst i sin tur vika för *acolhuas* och *tepeneker*, tills slutligen i början af det 14:e *aztekerna* på ruinerna af alla dessa välden grundat en mäktig präst- och krigarstat.

Den herskande kasten, jämförelsevis ett fåtal, lät den toltekiska befolkningen arbeta åt sig och omgaf sitt välde med en fernissa af yttre förfining. Men under detta glänsande skal gömde sig all vildens blodtörst och vidskepelse. Krigsgudens altaren på toppen af teocallierna rykte åter af människoblod, och hela pyramider af människoskallar i tiotusental reste sig bredvid dem. En sådan ohygglig byggnad, som spaniorerna träffade i sin väg, innehöll ej mindre än 130,000 människoskallar. Aztekväldet var Egypten och Dahomey i förening.

För att anskaffa dessa hekatomber af offer fördes oupphörliga krig. Diaz säger oss, att mer än 20,000 krigsfångar årligen slaktades på den förfärlige *Huitzilopochtls* altaren, och när antalet ej var fullt, måste de underkufvade folken genom tribut fylla bristen.

Denna blodskatt var ej den minsta anledningen till det hat mot herskarne som glödde hos de besegrade. Aztekriket,. stort och mäktigt till det yttre, hölls endast ihop af fruktan: det var en koloss på lerfötter. De förtryckta folken längtade efter en befriare, och denna längtan gaf sig allmänt uttryck i en sägen om den hvite och milde guden *Quetzalcoatl,* som i *Tula*, toltekrikets hufvudstad, infört sin oblodiga dyrkan, lärt folket vid sjön odla jorden och smida verktyg, men fördrifven därifrån af sin grymme medtäflare krigsguden, begifvit sig ned till det östra hafvet och där försvunnit i en trollbåt, som han gjort sig af ett ormskinn. Men, tillade sägnen, en dag skall Quetzalcoatl återkomma nedifrån kusten, kullslå Huitzilopochtls altaren och återupprätta toltekväldet, i hvars skugga Anahuacs folk då åter skola bo i fred och lycka.

Herskare i Mexiko vid spaniorernas ankomst var Montezuma, en krigisk furste, som först varit öfverpräst vid krigsgudens tempel. Befallande öfver en härmakt af 200,000 öfvade krigare, höll han de underkufvade folken i skräck, och Huitzilopochtl saknade aldrig sin blodiga tribut. I hög grad misstänksam och vidskeplig, hade han på senaste tiden mycket oroats af en följd järtecken, som hans astrologer förklarat olycksbådande. Så hade ett starkt ljussken visat sig i öster och tre kometer på en gång flammat på den östra himmeln. Någon fiende vore tydligen att vänta från detta håll. När därför kustguvernörens rapport anlände och han där läste skildringen af de hvita männen, som kommit utifrån hafvet, trodde så väl Montezuma själf som hans omgifning fullt och fast, att det var Quetzalcoatl som kommit för att återkräfva sitt rike.

Bud skickades därför ned till kusten med befallning, att främlingarne ej finge marschera upp genom landet, utan borde vända om, men tillika med de dyrbaraste skänker till deras anförare. Bland dessa voro två stora massiva sköldar af guld och silfver, föreställande solen och månen, de finaste bomulls- och fjädertyg, en hjälm full med guld- korn, brutna ur malmen, präktiga guld- och silfverarbeten jämte andra prof på toltekisk konstfärdighet. Det var gifvet, att dessa skänker skulle ännu mer reta spaniorernas lystnad, och Cortez upprepade sin förklaring, att han måste personligen till Montezuma öfverbringa sin herres budskap. Nya bud kommo med nya, ännu dyrbarare skänker, men fingo samma svar med sig tillbaka.

Och till bekräftelse på orubbligheten af sin föresats och tillika till stödjepunkt för sina ytterligare operationer, lät Cortez vid den lilla bukten där han landat anlägga en stad, starkt befäst med palissader och blockhus. Han kallade den *Villa Rica de la Vera Cruz* (Det sanna korsets guldrika stad), ett långt namn, af hvilket endast de båda sista orden bibehållit sig. Här insatte han vid kommendantens sida ett kommunalråd, som han sedan mästerligt förstod använda för sina planer.

Då folket i trakten nu förbjöds att vidare lämna spaniorerna lifsmedel, skulle dessa råkat i stort trångmål, om ej *totomakerna* i det längre norr ut vid kusten belägna *Cempoalla* försett dem därmed. Deras cazik inbjöd tillika Cortez till ett besök i deras stad. Cortez fick här en mängd högst viktiga underrättelser om tillståndet i landet. Aztekväldet, öfverallt hatadt, hängde endast löst tillsammans, och de underkufvade folken brunne af begär att afkasta sig oket. Cempoalla själf hade nyss måst böja sig under det, och nu hade turen kommit till det mäktiga *Tlascala*, en förbundsstat väster ut på den stora högslätten, som hittills tappert afslagit alla aztekernas angrepp.

Cortez insåg strax, hvilka stora fördelar en sådan ställning erbjöd honom, och han beslöt begagna sig däraf. Förbund ingicks med totomakerna, hvilka med sin cazik läto kristna sig. Emellertid hade ett försök till myteri gjorts inom hans lilla här. Velasquez hade där ett antal anhängare, och dessa fordrade nu att få återvända till Cuba. Försöket kväfdes utan svårighet, men för att hindra dess förnyande, lät Cortez ett krigsråd, med härens samtycke, utdöma alla. fartygen utom ett som sjöodugliga, hvarefter de sattes på land. Hädanefter var således all reträtt afskuren: man måste segra eller dö.

Cortez kunde ej dölja för sig, att hans makt, såsom erhållen genom ett groft disciplinbrott, hvilade på en mycket svag grund. För att gifva den åtminstone ett sken af laglighet, lät han därför det nya kommunalrådet i Villa Rica, »i spanska kronans namn», bekläda honom med den dubbla värdigheten af högste domare och fältherre, sedan han högtidligt i dess händer nedlagt sin själftagna makt. Efter denna lilla komedi afsände han i juli Alaminos med det enda återstående fartyget till Spanien för att till konung Carl öfverlämna alla Montezumas skänker jämte en skrifvelse från rådet i hans trogna stad Villa Rica, med anhållan om stadfästelse af utnämningen.

Sedan han i Villa Rica kvarlämnat en garnison af 150 man under *Juan de Escalante*, bröt Cortez den 16 augusti upp mot det inre. Två vägar ledde från kusten upp till höglandet. Den ena, sydligare och kortare, gick mot väster förbi vulkanen *Orizaba* öfver *Cholula* till hufvudstaden. Den andra och nordligare beskref en stor krök mot norr förbi Cempoalla, öfvergick Cordillererna norr om den tärningformiga bergkolossen Cofre de Perote och fortsatte mot väster till *Tlascala*, för att vid Cholula förena sig med den södra vägen. Cortez valde den senare, emedan den till en del gick genom ett vänskapligt land och förde honom till Tlascala, där han hoppades vinna nya bundsförvandter. Hans styrka utgjordes af 300 infanterister, 15 ryttare och 7 kanoner. I Cempoalla förenade sig dessutom med honom 1,300 totomakiska krigare.

Efter tre dagars ytterst besvärlig marsch genom Cordillerernas klyftor och pass kom den lilla hären ned på Anahuacs stora och fruktbara slätt, i hvars västra del, vid foten af mörka basaltberg och omgifven af bördiga majsfält, *Tlascala*, »Brödstaden», låg. Det var hufvudstaden i en förbundsrepublik af tre små stater, som styrdes af valda höfdingar, hvilka alla bodde i Tlascala. Folket ansågs för det tappraste i hela Mexiko, och det var förgäfves aztekernas hela härmakt försökt sig mot de fria männen af Tlascala och deras fasta stad.

De inträngande spaniorerna betraktade de som fiender och visade Cortez' anbud om vänskap stolt ifrån sig. De skredo till anfall, och i två hela dagar måste den lilla skaran utkämpa en ytterst hårdnackad strid mot en ofantlig fiendtlig öfvermakt. Kanonerna fällde dock till slut utslaget till spaniorernas fördel, och Cortez' seger var

fullständig. En af tlascalensernas höfdingar inställde sig i lägret för att bedja om fred och erbjuda främlingarne Tlascalas bistånd mot en fiende, som, efter hvad han nu hörde, äfven var hans eget lands. Förbund ingicks högtidligt, och Cortez fick löfte, att vid uppbrottet en stor tlascalensisk hjälphär skulle följa honom. Förbundet hölls osvikligt, och under sina mörkaste dagar hade spaniorerna alltid i tlascalenserna pålitliga vänner.

I Tlascala rastades i tre veckor. Under denna tid fick Cortez mottaga nya budskap från Montezuma, hvilken efter främlingarnes seger öfver ett folk, som han själf förgäfves sökt kufva, mer än någonsin var öfvertygad, att det var Quetzalcoatl eller hans ättlingar som nu anryckte mot hans hufvudstad. Han sökte äfven nu med skänker förmå dem att vända om, ja, erbjöd sig till och med att betala tribut till deras herskare, hur stor som helst; men Cortez' svar var alltjämt detsamma: han måste personligen framföra sitt uppdrag.

Från Tlascala ställde Cortez marschen söder ut till den stora och rika handelsstaden *Cholula*, belägen vid foten af passet, som väster ut öfver den höga basaltkedjan för ned till Mexikos högdal. Här hade invånarne, på Montezumas befallning, barrikaderat gatorna och tillämnat ett anfall, men Cortez förekom dem och öfvade sträng vedergällning. Ryktet härom föregick honom, och ingen af grannstäderna vågade numera oroa hans marsch. Den gick väster ut öfver passet mellan de båda bergjättarne *Popocatepetl* (Rykande berg) och *Iztaceihuatl* (Hvita jungfrun), båda flere tusen fot högre än Mont Blanc.

Från passhöjden öppnade sig en härlig utsikt öfver den rika Mexikodalen. I söder var landskapet ännu kuperadt, men i norr sväfvade blicken öfver en ändlös grönskande slätt, beströdd med städer, byar och lummiga trädgrupper, ända upp till sjön, hvars vatten glittrade vid horisonten. Mörka basaltberg, här och där med skimrande istinnar, omgåfvo som en ram den leende taflan. Öfver denna slätt gick nu marschen på en bred landsväg, som i snörrät linie genomskar den ända till hufvudstaden. I *Iztapalapan*, det första nattkvarteret, fingo spaniorerna en föreställning om mexikansk prakt. I palatset där Cortez och hans officerare bodde var all inredning af ceder och väggarna behängda med kostbara tapeter. Och ju närmare de kommo hufvudstaden, dess mer ökades tecknen till välstånd och rikedom. Den stora sjön, nu till större delen uttorkad och förvandlad till en saltstepp, var då omgifven af lummiga stränder, mellan hvilkas gröna trädmassor hundratals byar och städer framskymtade. Sjöns yta vimlade af farkoster och simmande, på flottar af korgverk anlagda trädgårdar, alla styrande mot hufvudstaden, hvars teocallier och palats höjde sig öfver vattenytan nära västra stranden. Vägen dit gick fram på fyra sjön utfyllda långa bankar, på korta afstånd genomskurna af öppningar med vindbroar. Äfven staden själf var genomskuren af kanaler och, när alla vindbroarna voro uppdragna, oåtkomlig för hvarje från landsidan kommande fiende.

Ännu i det sista sökte Montezuma förmå Cortez att vända om, men vidtog ej heller å andra sidan några anstalter till motstånd. Det var sålunda utan hinder Cortez den *8 november 1519*, omgifven af otaliga åskådarmassor, kunde öfver en af de södra bankarna hålla sitt intåg i hufvudstaden. På dess största gata möttes han af *Montezuma*, som, buren i en gyllene palankin och omgifven af en talrik skara hofmän och krigare i lysande dräkter, hälsade honom välkommen. Den mexikanske herskaren, nu vid pass fyrtio år gammal, var en lång och smärt gestalt, klädd i en rik dräkt, och bar som hufvudprydnad den gröna fjäderbusken, tecknet till hans kungliga värdighet. Hyn var ljusare än indianernas vanligen är, och det aflånga ansiktet pryddes af ett tunnt svart skägg.

Spaniorerna fingo sig till kvarter anvisadt ett stort, af murar och torn omgifvet palats vid stora torget, där äfven krigsgudens förnämsta tempel låg. Palatset var, liksom templet, uppfördt af massiva kvaderblock, och bildade med alla sina kringbyggda gårdar en stark fästning, som länge kunde trotsa en fiendes anfall. Cortez insåg också strax dess strategiska betydelse. Kanoner planterades på murarna, och poster bevakade alla ingångar. I det inre herskade furstlig lyx. Väggarna i de praktfulla salarna voro belagda med polerad marmor och porfyr eller behängda med kostbara tapeter, där fåglar i skimrande färger voro konstrikt inväfda. Golfven voro betäckta med mattor och liksom panelningen af dyrbara träslag.

Redan samma afton fick Cortez mottaga besök af den aztekiske herskaren, som nu berättade honom sägnen om Quetzalcoatl och sade sig fullt och fast tro, att spaniorerna vore hans ättlingar. Den spanske konungen vore därför landets rätte herre, och Cortez kunde förfoga öfver. honom och hans land såsom honom godt syntes. Följande morgon besvarade Cortez, åtföljd af sina förnämsta män, besöket och framförde nu i högtidlig audiens sitt föregifna ärende. Hans konung, sade han, hade gifvit honom uppdrag att omvända Montezuma och allt hans folk till kristendomen, hvars hufvudläror han ock i korthet utvecklade. Montezuma svarade undvikande. Han ville ej ingå i någon undersökning om hvilkendera religionen vore den bästa, hans egen eller främlingarnes, men förnyade sin förklaring, att han ville betala tribut till den spanske konungen såsom sin öfverherre.

Cortez beslöt nu taga Montezuma till fånga för att genom honom sätta sig i besittning af landet. Till förevändning för detta djärfva steg tog han en från kusten ingången underrättelse, att den mexikanske guvernören därstädes gjort ett förrädiskt anfall på Villa Rica, hvarvid många soldater dödats och kommendanten, Juan de Escalante, blifvit dödligt sårad. Åtföljd af sina pålitligaste män, gick Cortez till det kungliga palatset, fordrade den brottsliges bestraffning och som gisslan för spaniorernas hotade säkerhet Montezuma själf. Efter någon tvekan och fruktande ett ännu värre öde om han vägrade, samtyckte Montezuma slutligen att med hela sitt hof flytta öfver till spaniorernas kvarter. Där skötte han regeringsärendena som vanligt, men var numera endast till skenet en herskare: landets verklige regent var Cortez.

Som sådan skickade han nu ut sina officerare, i spetsen för små afdelningar och ledsagade af höga mexikanska ämbetsmän, kring hela landet för att upptaga tribut, och de mötte ingenstädes motstånd. Omätliga skatter af guld och silfver hopades på detta sätt i palatsets hvalf, och de ökades genom de dyrbarheter, hvarpå templen plundrades. Kristen gudstjänst hölls öppet, och de blodiga offren upphörde. Ett försök till resning gjordes väl af Montezumas brorson, fursten af *Tezcuco*, en stor, på sjöns östra sida belägen stad, men med vanlig snabbhet i handling lät Cortez arrestera honom midt i hans stad och föra honom fången till det spanska högkvarteret. Montezuma, ytterst förödmjukad, vågade ej mer visa sig för sitt folk, och allt lofvade, att det stora riket utan strid skulle af sig självt öfvergå i Cortez' händer.

Då kom plötsligt i slutet af april 1520 underrättelse från kusten, att en af Velasquez utsänd här, under befäl af *Panfilo de Narvaez*, landstigit i närheten af Cempoalla för att fråntaga Cortez öfverbefälet, hvilket i stället skulle öfvertagas af Narvaez. Sandoval, nu kommendant i Villa Rica, sände honom tillika de budbärare, som å Narvaez' vägnar uppfordrat honom att öfverlämna staden. Cortez, som insåg, att allt stode på spel, om oenigheten mellan segrarne blefve känd af mexikanerna, fattade på ögonblicket sitt beslut. Sedan han vunnit sändebuden för sig, lämnade han 170 man under Alvarado kvar som garnison och tågade själf med endast 70 spaniorer och 2,000 indianer i ilmarsch ned mot kusten. Under vägen stötte Leon och Sandoval till honom med förstärkningar, som

ökade spaniorernas antal till 260. Och så snabba och väl dolda voro hans rörelser, att han redan fjorton dagar efter afmarschen en regnig och kolsvart natt stod utanför Narvaez' läger, öfverrumplade det och tog honom själf och hela hans här till fånga. Generalen skickade han med ett fartyg tillbaka till Cuba, men trupperna lyckades han vinna genom frikostiga skänker och förespeglingar om det rika byte som väntade dem i Mexiko, och det var med ej mindre än 1,300 man, bland dem 90 ryttare och 8o musketörer, han åter ställde marschen mot höglandet.

Under vägen mötte honom allvarsamma underrättelser från hufvudstaden. Alvarado hade, på ett löst rykte om en tillämnad resning, under en stor offerfest låtit hugga in på den obeväpnade folkmassan, anställt en blodig massaker och därigenom framkallat den resning han ville förekomma. De ursinniga mexikanerna hade gripit till vapen och flere gånger försökt storma palatset, hvilket Alvarado hade all möda att försvara mot deras våldsamma angrepp.

Cortez ilade sin underbefälhafvare till hjälp och höll midsommardagen för andra gången sitt intåg i Mexiko. Men inga åskådarmassor hälsade honom nu: staden var som den vore utdöd. Men han hade knappt inkommit inom borgen förr än de vilda anfallen började på nytt. Ett regn af stenar, kastvapen och pilar haglade öfver murarna och gårdarna. Spaniorerna gjorde utfall på utfall, men utan annan verkan än att mexikanerna inneslöto sig i de fästningslika husen och från deras tak och bröstvärn fortsatte de ursinniga anfallen. Lika fruktlöst aflupo äfven spaniorernas försök att sticka de närmaste kvarteren i brand, för att beröfva fienden skyddet af husen, ty då dessa voro fristående med stora mellanrum, fick elden ingen spridning och släcktes snart.

Lifsmedel började nu tryta de belägrade spaniorerna, och då de ständiga anfallen ej ville upphöra, snarare tilltogo i våldsamhet, återstod intet annat än att söka komma ut ur den råttfälla, hvari man låtit instänga sig. För detta ändamål lät Cortez Montezuma från muren tilltala de på platsen utanför samlade massorna, försäkra dem att han ej vore fången, utan i besittning af sin fulla frihet, samt tillägga, att främlingarne endast önskade i fred aftåga. Hans ord besvarades med ett vildt tjut och ett regn af stenar, af hvilka en träffade honom i hufvudet. Man förband honom; men den tröstlöse fursten ville ej öfverlefva sin vanära. Han slet under natten af sig förbandet och var den 30 juni på morgonen död.

Man måste nu, kosta hvad det ville, slå sig igenom. Men ett återtåg var förbundet med de största svårigheter. Alla broarna på bankarna voro borttagna och vattenytan rundt omkring dem betäckt med båtar fulla af beväpnade män. Icke dess mindre beslöt Cortez våga försöket. Han lät hopsätta en flyttbar bro att fällas ned öfver banköppningarna, utdelade den stora skatten han samlat, med undantag af den kungliga andelen, bland soldaterna, ordnade tåget med bron och kanonerna i spetsen, och så skedde uppbrottet natten till den 1 juli vid midnatt.

Cortez hade valt den västra banken, såsom den kortaste. Men fienden var vaksam. Spaniorerna hade knappt kommit ut på banken förr än de på båda sidor anföllos från båtarna, och mången spanior föll redan nu. Den första öppningen passerades lyckligt, och bron var äfven utlagd öfver den andra, då hon, illa fäst och slipprig af regnet, tog öfverbalansen och med kanonerna, som redan voro ute på henne, störtade i vattnet. Nu följde en förfärlig scen. De främsta trängdes af de efterföljande i sjön, öppningen fylldes snart af kanoner, hästar, vapen, packningar och döende människor, och på denna ohyggliga bro gick den återstående skaran öfver utan att fråga efter något

annat än lifvets räddning. Det var endast med 440 man af 1,400 som Cortez i dagningen uppnådde fasta landet. Ett stort antal af de saknade föll för mexikanernas pilar och slungor, men ej få föllo lefvande i deras händer, för att genast i allas åsyn offras i rotundan på toppen af den stora teocallin. Alla kanonerna, all ammunition och 46 hästar hade gått förlorade. Sådan var »Den sorgliga natten» -- *La noche triste* -- det namn hvarunder detta spaniorernas aftåg är bekant i historien.

Med spillrorna af sin här tågade Cortez nu norr ut, för att rundt omkring sjön och öfver bergen söka uppnå Tlascala. Fienden följde spaniorerna i hack och häl, och uppgifna af trötthet, utan lifsmedel och ammunition, uppnådde de den 7 juli *Otumbo* vid sjöns nordöstra ände, men endast, för att se vägen spärrad af en annan mexikansk här på 100,000 man. Spaniorernas ställning var nu nästan förtviflad. Deras enda utväg var att söka slå sig igenom med blanka vapen. En skarp strid började, men de mexikanska massorna stodo som en ogenomtränglig mur deras väg.

Då fick *Juan de Salamanca*, en af Cortez' tappraste officerare, se, hvar den mexikanske fältherren, som efter landets sed själf bar standaret, stod midt i tätaste flocken. Åtföljd af några ryttare, spränger Salamanca midt in massan, banar sig väg fram till fältherren, hugger ned honom, fattar standaret och är därmed inom några ögonblick tillbaka hos de sina. Denna djärfva bragd räddade spaniorerna. Ty när mexikanerna sågo sin höfvidsman fallen och fälttecknet i fiendens hand, upplöste sig hela hären i vild flykt. Utan att vidare förföljas fortsatte Cortez marschen och uppnådde lyckligt Tlascala.

Sedan hans folk här fått en behöflig hvila och han själf tillfrisknat från en svår sjukdom, började han reorganisera sin lilla styrka, ty det var hans fasta föresats att återtaga det förlorade. Lyckligtvis anlände nu i rätta ögonblicket från Cuba förstärkningar både i manskap och förråd. Men lärd af en bitter erfarenhet, att han ej kunde göra sig till herre öfver hufvudstaden utan att tillika beherska sjön, beslöt han bygga sig en flotta. För det ändamålet lät han i Tlascala tillhugga skeppstimmer till tretton brigantiner samt från kusten upphämta allt taklaget och järngodset som tillhört den strandade flottan. Allt detta lät han nu under betäckning transportera öfver bergen ned till det vänskapliga Tescuco på sjöns östra sida, ett storverk, som i djärfhet och svårighet knappast stod efter för Balboas berömda företag af samma slag.

Själf bröt Cortez i oktober upp från Tlascala med en väl rustad här af 600 spaniorer, hvaraf 40 ryttare, 9 kanoner samt en indiansk hjälphär af 100,000 man. Marschen gick öfver *Tepeaca* söder om bergen till Tezcuco. Här hade emellertid ett stycke från sjön och doldt för fienden ett varf anlagts, där de färdiga fartygsdelarna hopsattes. På samma gång hade därifrån gräfts en bred kanal ned till sjön. Detta arbete var färdigt på våren 1521, och den 28 april kunde de tretton fartygen, fullt tacklade och bevärade samt bemannade med dugliga sjömän, genom kanalen löpa ut i sjön. Här seglade de strax de mexikanska båtarna i sank och hade inom kort rensat sjön från fiender.

Banköppningarna fylldes, vattenledningsrören afskuros, Alvarado och d'Olid besatte de södra bankändarna, Sandoval de norra, all tillförsel var således omöjliggjord, och Mexikos belägring hade börjat.

I staden hade man emellertid ej varit overksam. Den nye konungen *Guatemozin*, en brorson till Montezuma, hade vidtagit energiska försvarsanstalter. Nya befästningar hade uppförts, gatorna barrikaderats och hvart enda hus förvandlats till ett citadell. När därför spaniorerna försökte en stormning, mötte de ett motstånd som tvang dem att draga sig tillbaka. Cortez försökte nu uthungra staden. Men veckor förgingo utan att mexikanerna visade minsta tecken att vilja gifva sig. Han försökte då en ny stormning. Spaniorerna inträngde i staden, men här kunde de endast komma fram steg för steg. Hvart enda hus måste tagas med storm. Mexikanerna stredo med förtviflans tapperhet, och ännu en gång måste Cortez och hans män vika. Själf var han vid detta tillfälle nära att bli till fångatagen. Som vanligt fäktande i tätaste stridsvimlet, hade han blifvit fälld till marken af ett stenkast, och en mexikan hade redan gripit honom, då en af hans män, med uppoffring af eget lif, räddade generalens. Ett försök till nattlig öfverrumpling slutade med ett fruktansvärdt nederlag för spaniorerna. Hungersnöden inom staden hade stigit till en förfärlig höjd, men ännu ville dess hjältemodiga försvarare ej höra talas om underkastelse. De ville hellre låta begrafva sig under sin stads ruiner.

Belägringen hade sålunda fortgått i två och en half månad, från slutet af maj till medlet af augusti, då Guatemozin, hvilken i sista ögonblicket svek sitt tappra folk och sökte på en båt rädda sig med flykten, blef af fartygen uppsnappad och tillfångatagen. Med anförarens fall var nu, som alltid i Mexiko, motståndet brutet. Staden gaf sig mot det villkor, att de främmande krigarne finge aftåga. Den förr så ståtliga staden var till hälften förvandlad till en ruin och företedde med sina högar af lik en förfärlig anblick. Mer än 200,000, säger oss Bernal Diaz, hade fallit under belägringen. Trots förstöringen gjorde spaniorerna ett ofantligt byte.

Mexiko var eröfradt. Med hufvudstaden gaf sig hela landet under segrarne. All jorden delades mellan dem, och befolkningen blef lifegen. Cortez riktade nu alla sina bemödanden på att återuppbygga hvad han förstört, men mycket lät sig aldrig återställas. Presternas fanatism och soldaternas okunnighet hade tillintetgjort allt som på något sätt stod i samband med den gamla kulturen, och jämte många prof på toltekisk konstskicklighet hade nationens skriftliga minnesmärken gått upp i lågor. Kristna kyrkor reste sig där teocallierna stått, och ett alldeles nytt Mexiko uppväxte efter hand på ruinerna af det gamla. En mängd spanska familjer flyttade öfver från Cuba. Cortez införde en mängd kulturväxter, såsom orange- och mandelträden, vinrankan och sockerröret, som förut ej funnits i landet, liksom han öfverhufvud ifrigt arbetade på jordbrukets återuppblomstring.

Efter ett år blef han omsider af Carl V stadfäst sin värdighet som ståthåliare öfver *Nya Spanien* -- så kallades på hans förslag det eröfrade landet --- och vände nu sin outtröttliga energi till yttre företag så till lands som sjös. De civiliserade rikena Guatemala och Yucatan eröfrades af *Pedro de Alvarado* och Honduras af *Cristoval d'Olid*. Men då den senare, därtill tubbad af Velasquez, gjorde sig oberoende, företog Cortez, för att bringa sin upproriske underbefälhafvare till lydnad, sitt namnkunniga tåg öfver land till Honduras, där han under kamp med fiender och de faror af alla slag, som tropikernas sumpskogar ställde i hans väg, ännu en gång fick tillfälle att utveckla hela sitt fältherresnille.

Vid återkomsten från denna expedition 1526 möttes Cortez af en order från Spanien, som fråntog honom ståthållarskapet. Hans fiender vid hofvet hade anklagat honom för maktmissbruk och bortslösande af allmänna medel på onyttiga företag. För att personligen gendrifva dessa beskyllningar, begaf sig Cortez följande år, 1527, öfver till Spanien, erhöll där ett lysande mottagande och lyckades fullständigt rättfärdiga sig, men af sin gamla makt fick han endast militärbefälet tillbaka: civilförvaltningen lämnades i andra händer. Orsaken till detta den

spanska regeringens förfarande är sannolikt mindre att söka i någon personlig obenägenhet, än i det system hon numera följde att ej i de nya länderna lägga makten i en enda hand. Med detta besked måsteCortez återvända till Mexiko.

Här drog han sig nu tillbaka till sina stora egendomar i Oaxacadalen, af hvilken han bar titeln *marquez de Valle*. Men hans starka verksamhetslust vaknade snart på nytt, och då han ej längre fick tillfredsställa den på land, sökte han ett fält för den i *sjöupptäckter*. Redan 1522--23 hade han från Villa Rica utsändt fartyg för att på kusten norr om Florida söka finna en genomfart till Stilla hafvet -- en upptäckt hvaraf han med sin skarpa blick väntade sig omätliga fördelar för det eröfrade landet. Nu utskickade han från Acapulco vid Stilla hafvet åren 1 532---38 ej mindre än fyra expeditioner norr ut och ledde själf en af dem. Under dessa resor upptäcktes *Californiska halfön* och *viken*, på hvars östra kust kolonien *Culiacan* anlades till utgångspunkt för kommande upptäcktsfärder.

Alla dessa expeditioner med undantag af Cortez' egen förolyckades, och då han med vanlig energi ville utrusta en femte för att framtränga ännu längre mot norr, förbjöds han af ståthållaren *Mendoza* att vidare inlåta sig i så folködande företag. Förbittrad öfver detta ingrepp hvad han ansåg för sina enskilda angelägenheter, begaf han sig 1540 åter öfver till Spanien för att klaga och tillika söka återfå sin gamla makt. Men han mottogs kallsinnigt, ty eröfringen af ett nytt guldland hade nu trängt hans egen i skuggan. Mexikos eröfrare var, liksom Columbus under hans sista år, nästan glömd. Liksom denne, följde han, som en besvärlig supplikant, år från år hofvet från stad till stad utan att erhålla annat än undvikande svar. 1541 deltog han äfven i Carls fälttåg mot Alger. Mexiko återsåg han aldrig. Efter en kort sjukdom afled han den 2 december 1547 i *Castillejo de Cuesta*, en liten ort i närheten af Sevilla. Hans kvarlefvor öfverfördes femton år därefter till Mexiko, där de först jordades i Tezcuco, hans högkvarter under Mexikos belägring, därefter 1629 flyttades till franciskankyrkan i Mexiko, för att 1793 därifrån åter flyttas till det af Cortez grundade hospitalet Jesus af Nazareth i samma stad. Då vid revolutionen 1823 hospitalet plundrades, försvann äfven kistan som inneslöt askan af Mexikos eröfrare och återfanns aldrig mer.

Perus eröfring.

Det gamla klostret *La Rabida* utanför Palos, som en gång sett Columbus inom sina murar, fick en dag i december 1527 mottaga två andra märkvärdiga gäster, som från Amerika nyss anländt till Palos.

Den ene af de båda främlingarne, som utan att veta om hvarandra här sammanträffade, var *Cortez*, stadd på resa till spanska hofvet för att söka återfå styrelsen öfver det land han eröfrat åt Spanien.

Den andre ämnade sig också till hofvet, men ej för att begära styrelsen öfver ett redan eröfradt land, utan för att bedja om tillstånd att åt samma krona få eröfra ett annat guldland och om hennes understöd till detta företag.

Mannen, hvars namn var *Francisco Pizarro*, är oss redan bekant från Balboas tåg till Söderhafvets kust. Hvad

han där hörde om det underbara landet i söder hade hos honom väckt en brinnande åtrå att besöka det. Men Pedrarias' företag voro alltjämt riktade åt norr, och tillfälle att tillfredsställa sin önskan hade sålunda ständigt fattats honom.

Lyckligare än han, hade *Pascual Andagoya*, en af Nicaraguas eröfrare, på ett eget fartyg besökt den lilla provinsen *Biru*, på kusten af det nuvarande Columbia, och där fått en föreställning om landets höga kultur och oerhörda rikedom. Af denna lilla kuststräcka blef hela landet sedan af spaniorerna kalladt Birú eller Perú. Andagoya dog utan att ha fått fullfölja sin upptäckt, men lämnade sina planer i arf åt Pizarro.

Denne fick nu också omsider det länge sökta tillfället. I *Panama*, då och länge en samlingsort för guldtörstiga äfventyrare, förde händelsen honom en dag tillsammans med två själsfränder, lika ifriga som han själf att uppsöka och för egen räkning tillgodogöra Biru och dess skatter. Den ene af dem var en präst vid namn *Hernan de Luque*, kyrkoherde i Panama. Den andre var *Diego Almagro*, en man af obekant härkomst, som tidigt kastats ut i världen, där slagit sig fram, man vet ej hur, och slutligen med en flock andra äfventyrare hamnat i det Gyllene Castilien. Oförskräckt, godhjärtad, öppen och sveklös, men häftig och lidelsefull, blef han lätt en lekboll i den sluge och lömske Pizarros händer.

Pizarro själf var naturlig son till en militär, bosatt trakten af Truxillo i Estremadura, samma provins som fostrat Balboa och Cortez. Vårdslösad af fadern och lämnad utan uppfostran - han skall i sina gosseår nödgats valla faderns svin - hade han efter en sträng bestraffning lupit sin kos och efter många växlande öden af händelsen kastats i land i San Domingo. Härifrån hade han åtföljt Hojeda på dennes olyckliga expedition till Venezuela samt därunder så utmärkt sig genom mod och beslutsamhet, att Hojeda gjort honom till sin underbefälhafvare. I Darien hade han i samma egenskap tjänat under Balboa och sedermera, under Avila och Andagoya, deltagit i expeditionerna till Nicaragua.

Denna trio slog sig nu tillsammans till ett bolag för Perus eröfring. En expedition skulle afgå dit under ledning af Pizarro och Almagro och medlen till dess utrustning förskjutas af Luque, mot löfte om en tredjedel af det eröfrade landets jord och skatter. Ett formligt kontrakt uppsattes, men så okunniga voro både Pizarro och Almagro, att de ej kunde själfva teckna sina namn därunder.

Åren 1524-1526 utfördes nu två expeditioner, hvilka dock måste inskränka sig till en rekognoscering af kusten, ty hvar den lilla skaran gjorde försök att landstiga blef hon beslutsamt afvisad. Utrustningen var dålig och provianten knapp. De öfriga återvände till Panama för att proviantera, men Pizarro ville ej, med karakteristisk envishet, taga ett steg tillbaka. Ristande med svärdet ett djupt tvärstreck i sanden, utropade han och pekade mot söder: »på denna sida går vägen till Peru och rikedom, på denna åter,» och han pekade nu mot norr, »till Panama och fattigdom!»

Men endast 12 man stannade hos honom på den lilla obebodda ön *Gorgona*, där expeditionen landat. Här tillbragte de sju långa och svåra månader, innan Almagro kom med undsättning. Nu fortsattes färden mot söder

öfver ekvatorn till den punkt på kusten, där strax söder om Guayaquilviken den stora och rika handelsstaden *Tumbez* låg.

De blefvo vänligt mottagna. Hvad Pizarro här med egna ögon såg af Perus höga civilisation och de underrättelser han här fick om dess styrka och makt bragte honom snart på andra tankar. Han insåg nu klart, att Perus eröfring, eröfringen af ett sådant land öfverstege enskilda krafter, och han beslöt, efter en utsträckning af resan något längre mot söder, söka moderlandets bistånd.

Det var denna anledning som fört honom till Spanien och på samma gång beredt honom det oväntade mötet i La Rabida. Att de samtal som därvid ägde rum mellan de båda conquistadorerna ej gingo förlorade för Pizarro, visar dennes följande politik, som i allt, utom i sin grymhet, var en trogen kopia af Cortez'.

I Carl V fann Pizarro en villig lyssnare till sin djärfva plan, men det var först 1529 som ett formligt fördrag uppgjordes mellan honom och kronan. På grund däraf skulle Pizarro bli ståthållare öfver alla de länder han kunde eröfra åt kronan och erhålla full utrustning af hästar, vapen och annan krigsmateriel. Manskap och fartyg måste han däremot skaffa sig själf. Almagro skulle belönas med ståthållarskapet i någon stad, Luque med en biskopsstol, och de toif som stannat kvar hos Pizarro på Gorgonagjordes till adelsmän.

På utresan till Amerika i början af 1530 följdes Pizarro af sina tre bröder *Juan*, *Hernan* och *Gonzalo*, alla tre bestämda att spela en verksam roi i broderns företag och den nya eröfringens första stormiga årtionden.

Efter nära ett års rustningar gick Pizarro i januari 1531 till segels från Panama med 180 man och 37 hästar på tre fartyg. Under resan stötte *Sebastian de Benalcazar* och *Hernan de Soto* till honom med ytterligare 130 man, så att hela styrkan vid ankomsten till Tumbez utgjordesaf 340 man.

* * *

Det rike Pizarro med denna lilla skara ville eröfra var en mäktig, fast organiserad stat med en armé af 200,000 krigare. Det upptog hela det högland, som i en stor båge sträcker sig utmed Sydamerikas västra kust från Antillhafvet i norr till Chile i söder, omfattande således ej blott det nuvarande Peru, utan äfven Bolivia, Ecuador och Columbia.

Från en bred kustslätt, som i norr är en sumpig urskog, men i söder till större delen en förbränd sandhed, uppstiga brant i trapplika afsatser *Andernas* dubbla och tredubbla kedjor, än framstrykande parallelt med hvarandra, än förenande sig i väldiga bergknutar. Mellan dessa kedjor ligga, på en höjd af 8,000-12,000 fot öfver hafvet, långsträckta högslätter, antingen fruktbara och njutande af ett mildt klimat, eller, såsom de isiga *punas*, sopade af

stormen och endast i sina undangömda delar gifvande vicuñan ett magert bete. Öfver bergkedjorna höja sig i långa rader vulkankäglor och bergtoppar af ända till 20,000 fots höjd. Quitos högslätt t. ex. är innestängd af ej mindre än 20 sådana bergresar, 10 på hvar sida.

Upp till detta högland kommer man från kusten på ytterst branta och svåra vägar genom de tvärdalar, som på långa afstånd genomfåra bergsidorna. I öster faller höglandet lika brant ned till de savanner och urskogar, där *Orinoco*, *Marañon* och *Madeira* utbreda sina ofantliga källnät, medan i norr *Magdalena* och*Cauca* i långa dalar skynda ned till Antillhafvet.

Längst i sydost, och på en höjd af 12,000 fot, ligger ett vildt alplandskap insjön *Titicaca*, en i många fjärdar delad vattenyta, ungefär lika stor som Vänern, med många stora öar och Andernas högsta toppar på sin östra strand. Trots denna betydliga höjd, är landet kring dess stränder en fruktbar bygd med gammal odling. Ty det var här *aymará*, måhända Amerikas äldsta civiliserade folk, upphunno den höga kulturgrad, hvarom de väldiga tempelruinerna på den största ön i Titicaca ännu bära vittne.

På dem följde *quechua* och *chimu*, som i Perus och Quitos högdalar grundade liknande kulturstater. De dyrkade naturföremål, källor, berg och stjärnorna, men framför allt solen, hvars guldbelagda tempel reste sig så väl i Quito och Cuzco som på den stora ön i sjön. På gudens altaren flammade en ständig eld, underhållen af prästinnor, liknande Roms vestaler. Allt guld och silfver användes till templens smyckande. De voro skattgömmor, där oerhörda massor ädla metaller förvarades. Sederna voro hos dessa äldsta nahuafolk så förmildrade, att människooffer högst sällan och endast vid stora faror förekommo. I alla dessa stater herskade *kastväsendet*: sonen ärfde nödtvunget faderns yrke. Prästkasten var den förnämsta, och ur den togos furstarne. Spåkningar, botöfningar och klosterlik afsöndring voro prästerna ålagda. Adelskasten, utmärkt genom en särskild dräkt, beklädde alla ämbeten och befälsplatser vid armén. Krigarne buro trähjälmar, officerarnes beslagna med guld eller silfver, manskapets med koppar; harnesk af mångdubbelt, stoppadt bomullstyg, sköld, svärd, spjut, klubba eller yxa af koppar, brons eller sten. Ej heller peruanerna kände järnet.

Det dagliga lifvet var i allt noga regleradt. De olika provinsernas invånare buro olika dräkter. Någon enskild äganderätt till jorden fanns ej. Med undantag af den som var anslagen till templen och inkan, utstyckades all den öfriga jorden hvarje år på nytt mellan familjerna, efter olika kast, medlemmarnes antal o. s. v. De gamla peruanerna voro idoga och skickliga jordbrukare. Marken var odlad högt upp på bergsidorna, och bergbäckarnas vatten leddes i kanaler och rännilar öfver fälten. Till gödning användes guano. Majs, hirs, bananer, potatis och tobak odlades. Den sistnämda användes till läkemedel och snusning: peruanerna rökte ej. Cocabladen tuggades begärligt.

Fursten, »Solens son», på en senare tid kallad *inka*, hade oinskränkt makt och fick efter döden gudomlig dyrkan. De döde nedsattes som mumier i hukande ställning i underjordiska grafkammare med alla sina vapen och redskap, kvinnorna med sina husgeråd och prydnader, barnen med sina leksaker. Det är denna sed vi ha att tacka för att, trots spaniorernas vandaliska förstöring, här så väl som i Yucatan och Mexiko, af allt som erinrade om den gamla nationella kulturen, vi ännu i dag kunna göra oss en föreställning om de gamla peruanernas husliga lif.

Det stora graffältet vid *Ancon*, som i våra dagar blifvit upptäckt och undersökt, har i detta fall varit ett verkligt Pompeji för forskningen.

I byggnadskonst, så väl som i storartade befästnings- och väganläggningar, väfnads- och metallindustri, visade sig dessa bergfolk vara toltekernas och mayas fränder. Deras i sträng stil uppförda palats och tempel, deras cyklopiska murar med utspringande hörn, men framför allt deras vägbyggnader, ställa dem i nahuafolkens främsta led. Den ståtliga *inkavägen*, som från Cuzco förde till Quito och ännu längre norr ut, en sträcka af 150 sv. mil, är ännu i sina ruiner, säger oss *Al. von Humboldt*, lika imponerande som de romerska härvägarna.

Belagd med jämna kvaderstensblock, 20-25 fot bred och till större delen planterad med lummiga träd, gick den i rak linie fram öfver klyftor och dalar. Öfver bäckar och forssande strömmar förde broar af tåg, trä eller sten, och dalväggarna öfvergingos på långa rader af trappor, uthuggna i berget. Milstolpar angåfvo väglängden, och på hvarannan mil voro rastställen anlagda. Inkan och de förnärne färdades i bärstol, alla andra till fots. All transport skedde antingen på människoaxlar eller på ryggen af *laman*, och Peru var vid europeernas ankomst det enda land i Amerika som hade ett lastdjur. Alla dessa djur tillhörde staten, och hvar familj fick sig från de kungliga domänerna årligen tilldelad en viss kvantitet ull för sitt behof.

På dessa ypperliga vägar underhölls förbindelsen mellan de olika landsdelarna genom snabblöpare, alldeles som i Mexiko. Peruanerna hade dock ej, som aztekerna och maya, någon skrift. Den ersattes endast ofullkomligt af den s. k. *quipus*, en bundt färgade, med knutar försedda snören, hvilkas olika längd och färg, i förening med de många olika slagen af knutar, tilläto en stor mängd olika kombinationer och beteckningar. Det säges dock, att ståthållarne i provinserna kunnat medels dessa snörbundtar, befordrade med ilbuden, till Cuzco insända ganska utförligarapporter.

Inkaväldet i Peru - eller, såsom quechua själfva kallade sitt land, *Tehuantefuyu*, Världens fyra hörn -- var ej gammalt. Det hade grundats af *Manco Capac* i 11:e århundradet och sedan genom lyckliga krig med de vilda grannstammarna utvidgats. I det femtonde århundradet hade *Huaynan Capac*, en stor krigare, eröfrat det mäktiga chimuriket i norr, som vid hans död öfvergått till den yngre af hans båda söner, *Atahuallpa*, medan den äldre, *Huascar*, regerade i Cuzco. Strax före spaniorernas ankomst hade ett krig utbrutit mellan bröderna, hvaruti Atahuallpa besegrat och tillfångatagit den äldre brodern. Hela riket var nu sålunda återförenadt under hans spira.

* * *

I Tumbez fick Pizarro underrättelse om brödrakriget samt den oro och söndring, som med anledning däraf rådde i landet. Han beslöt begagna sig däraf. Efter en längre tids vistelse på den stora ön *Puna*, bland hvars invånare han anställde en blodig massaker, fortsatte han mot söder och landsteg i närheten af *Punta Parina*, Sydamerikas västligaste udde. Här anlade han i Tangararadalen kolonien San Miguel till depôt och operationsbas, och det var först i september följande år, 1532, han började landmarschen söder ut. Hans styrka hade nu hopsmält till 100

fot-soldater och 68 ryttare.

Marschen gick först genom ett vildt bergpass upp på den bördiga och jämna högplatån, och sedan på incavägen. Atahuallpa, som med en här af 40,000 man stod i *Caxamarca*, sju dagsmarscher längre åt söder, skickade emot honom sändebud med skänker och inbjudning till hans läger. Hit anlände den lilla spanska styrkan den 1 oktober. Redan dagen därpå lät Pizarro tillfångataga incan midt ibland hans trupper och föra honom till det spanska lägret. På samma gång lät han sina kanoner spela mot de peruanska massorna, hvilka, beröfvade sin furste, snart upplöste sig i vild flykt.

Fruktande, att Pizarro skulle uppsätta den fångne Huascar på tronen, lät Atahuallpa i hemlighet rödja denne ur vägen, och då han snart märkte spaniorernas guldtörst, erbjöd han sig att som lösepenning för sig själf fylla rummet hvari han hölls fången med guld till ett streck, som med krita drogs 9 fot från golfvet. Rummet var 22 fot långt och 17 fot bredt. Han utbad sig endast två månaders frist. Pizarro gick in härpå, och nu utsändes små beväpnade spanska afdelningar till alla landets soltempel - Cuzco, Pachacama, Huaylas m. fl. - hvilka plundrades på sina oerhörda skatter. Hela det på detta sätt erhållna bytet i guld- och silfverplåtar och tackor uppskattades till 5 millioner dukater. Häraf tog Pizarro för egen räkning 312,000, hvarje ryttare erhöll 19,400 dukater o. s. v.

Atahuallpa fordrade nu sitt frigifvande, men Pizarro uppsköt ständigt därmed, för att slutligen, när Almagro tillfört honom betydliga förstärkningar, på en anklagelse för brodermord, stämplingar och hädelse låta döma honom till döden och den 29 augusti 1533 afrätta honom. Den olycklige incan hade nämligen vid det första mötet, när en munk ville undervisa honom i kristendomen och satt en bibel i hans händer, först lagt boken till örat för att lyssna, men sedan kastat den ifrån sig, utropande: »den säger ju ingenting! »

Pizarro uppsatte nu en ny inca, hvilken erkände Spaniens öfvervälde; allt motstånd syntes brutet. Han ansåg sig därför tillräckligt stark att kunna marschera mot hufvudstaden, och i september bröt han med 500 man upp mot Cuzco, där han i november höll sitt intåg. Den gamla incastaden, belägen c:a 40 sv. mil nordväst om Titicacasjön, nära östra gränsen af höglandet, räknade då mer än 200,000 invånare och var starkt befäst med murar och torn. Den lämnades nu till plundring åt soldaterna. De praktfulla templen och palatsen förstördes, och i deras ställe uppfördes kristna kyrkor och kloster. Ej ens incagrafvarna med sina mumier skonades.

Året därpå, 1534, eröfrades äfven det norra riket af *Benalcazar*, och hela incaväldet var därmed lagdt under Spanien. Genom skuggkonungen i Cuzco kunde Pizarro låta sina bud utgå öfver hela landet. Försök till resningar gjordes visserligen här och där, men saknande allt samband, blefvo de lätt nedslagna och kväfda i blod. Med hvilken skonslöshet spaniorerna foro fram mot infödingarne, visar bäst en uppgift af en samtida spansk författare, att under de första åren af eröfringen ej mindre än halfannan million af dessa omkommit för fiendens svärd eller af hunger. Vana som de voro att af sina herskare behandlas som omyndiga barn, stodo de, när den gamla organisationen upplöstes, alldeles hjälplösa, och det dröjde länge innan en ny hann komma till stånd.

Pizarro grep sig dock an därmed. Liksom i Mexiko, utdelades jorden bland segrarne, och landets forna herrar

blefvo lifegna. Han lade tillika grunden till en ny hufvudstad i närheten af kusten och kallade den *Ciudad de los reyes*, ett namn som dock snart ändrades till *Lima* efter den lilla floden Rimac, vid hvilken den låg.

Förhållandet mellan Pizarro och hans bolagsman från Panama, Almagro, hade länge varit spändt. Den senare ansåg sig ha blifvit besviken på de löften som gifvits honom. Almagro hade gjort Pizarro väsentliga tjänster under eröfringen och fordrade nu till lön värdigheten som *adelantado* öfver den ena hälften af riket. Men Pizarro förstod alltjämt att med nya löften och uppdrag ställa den godtrogne Almagro tillfreds. Så understödde han nu ifrigt dennes plan att eröfra det söder ut belägna *Chile*, hvilket troddes vara lika guldrikt som Peru.

Med 500 man bröt Almagro också sommaren 1535 upp, tågade öfver de öde fjällslätterna på Chiles Cordillerer och hann slutligen efter månaders marsch, hvarunder hans lilla här haft att kämpa mot snöstormar, köld och hungersnöd, lyckligt ned på kustlandet, men endast för att finna sig sviken i alla sina gyllene förväntningar. I Chile fanns intet guld, och dess infödingar lefde ännu i ett halfvildt tillstånd, vida skildt från den civilisation som utmärkte deras grannar i norden. Sedan han hvilat ut sina trupper, anträdde han därför återmarschen, men tog nu vägen utmed kusten, genom saltöknen *Atacama*, där han och hans manskap ledo mycket af törst, och återkom till Peru våren 1537 efter nära två års frånvaro.

Almagros marsch till Chile hade varit resultatlös afseende på materiel vinst, men är i geografiskt hänseende märklig därigenom, att Sydamerikas västra kust nu blef sin helhet känd. Magalhaens hade söder ifrån befarit den till 37° s. br. och spaniorerna från Panama till höjden af Lima; Almagros kustmarsch sammanband nu dessa båda rekognosceringar. I militäriskt hänseende har den, genom de öfvervunna svårigheterna, ansetts för ett mästerstycke, förtjänt att ställas vid sidan af Cortez berömda marsch till Honduras.

Vid återkomsten möttes Almagro af två viktiga under-rättelser. Den ena var, att han genom en kunglig fullmakt utnämnts till själfständig ståthållare öfver alla länder söder om en linie dragen 276 leguas s. om San Jagofloden (1° 20 n. br.); den andra, att peruanerna under en ny inca gjort en stor resning, belägrat och intagit Cuzco, som väl blifvit återtaget af Hernan och Gonzalo Pizarro, men nu ånyo belägrades af incan Manco med en stor här.

Almagro ryckte genast med sina »chilener» mot incahären, slog den och uppmanade de båda bröderna - den tredje, *Juan*, hade fallit under belägringen - att till honom öfverlämna Cuzco, som han ansåg ligga inom sitt område. Då de vägrade, stormade han citadellet och tog dem till fånga. Gonzalo lyckades komma undan, men för att få äfven den andre brodern fri, ingick Pizarro en låtsad förlikning med sin rival, enligt hvilken deras tvist skulle hänskjutas till konungens afgörande och Hernan ställas på fri fot. Men knappt hade denne återvunnit friheten, förr än han med en talrik här tågade emot den sjuke Almagro samt öfverrumplade och slog honom den 26 april 1538 vid *Las Salinas*, i närheten af Cuzco. Den fångne Almagro ställdes inför en krigsrätt, som dömde honom till döden, och den 8 juli fanns han strypt i sitt fängelse.

Pizarro var nu ensam herre öfver hela Peru, och det var förgäfves den unge *Diego Almagro* fordrade att återfå sin fars ståthållardöme. Båda parterna skickade sändebud öfver till Spanien för att ställa sin sak i bästa ljus. Den af

Pizarro sände brodern *Hernan*, Almagros bödel, blef dock vid framkomsten arresterad, såsom misstänkt för att ha låtit förgifta Almagros ombud, och dog efter många år på fästningen Medina del Campo, där han hållits inspärrad.

Till Peru utskickades som domare och kunglig kommissarie, för att återställa lugnet och ordningen, *Vaca de Castro*, en klok och kraftfull man, med fullmakt att i händelse af behof öfvertaga landets styrelse. Detta fall hade äfven vid hans ankomst redan inträffat. Pizarro fanns ej mer. En skara unga almagrister hade söndagen den 26 juni 1541 på förmiddagen inrängt i hans palats och med sina dolkar nedstött honom jämte hans yngste bror *Martin*. Han var då 63 år gammal.

Af de fem bröderna fanns numera blott en kvar: Gonzalo, den fjärde i ordningen och den mest begåfvade af dem alla. Han hade året förut af brodern erhållit ståthållarskapet öfver det norra riket, men måste nu på Castros uppfordran lämna det och draga sig tillbaka till sina stora gods i Charcas, det nuvarande Bolivia. En dylik uppfordran ställde ståthållaren äfven till den unge Almagro, som satt sig i besittning af södra Peru; men då han vägrade efterkomma den, ryckte Castro emot honom, slog, tillfångatog och afrättade honom.

Lugnet var nu återställdt, och Castro återvände till Spanien. Men då den nye ståthållaren *Vasco Nuñes de Vela* ville tillämpa en lag om skydd för den infödda befolkningen, reste sig de stora godsherrarne, de s. k. *conquistadorerna*, valde Gonzalo Pizarro till sin anförare och slogo de kungliga trupperna i bataljen vid *Anaquito* den 18 januari 1546, där Vela själf stupade. Gonzalo proklamerades nu i Lima af den segrande hären till ståthållare öfver hela Peru.

Från Spanien utsändes åter en kommissarie, men det var denna gång ingen hög civil eller militär ämbetsman. Det var en simpel präst, klädd i svart kåpa och sombrero. Hans namn var *Pedro de Gasca*. Ensam, utan allt följe, kom han för att betvinga Pizarros vilda krigare. Men under detta oansenliga yttre gömde sig en okuflig vilja och en ovanlig förmåga att vinna och behandla människor. Med tillhjälp af denna och sin oinskränkta fullmakt, i förening med frikostiga skänker och ännu frikostigare löften, lyckades han vinna flottan och en del af hären för sig. Cuzco och en stor del af landet förklarade sig för den kungliga saken, och när slutligen, den 9 april 1548, båda härarna möttes i *Xaquixaguanan-dalen*, 3 sv. mil från Cuzco, gick största delen af Gonzalo Pizarros trupper öfver till det kungliga baneret. Gonzalo måste gifva sig fången och blef kort därefter som landsförrädare afrättad.

Härmed voro de vilda partistrider, som i tio år rasat mellan eröfrarne, slut. Den siste Pizarro hade, liksom den siste Almagro, måst lägga sitt hufvud under bilan. Landets pacifikation försiggick nu lätt under en mänskligare styrelse, och det var efter väl förrättadt värf Gasca i juni 1550 återvände till Spanien.

Upptäckten af Amazon- och Mississippidalarna.

Spaniorernas eröfringar och upptäcktsfärder i Sydamerika hade hittills nästan uteslutande rört sig på den sträcka af högplatåer och kustslätter, som bildar kontinentens yttersta, smala kant i väster. De ofantliga lågslätter däremot, som utbreda sig vid Andernas östra fot, det egentliga tropiska Amerika, med sina urskogar, savanner och väldiga floder, voro ännu af dem alldeles oberörda.

Här, som så ofta i Amerika, var det guldet som ledde till den första upptäckten. Gonsalo Pisarro hade, medan han som ståthållare åt brodern styrde det norra riket, af indianer hört berättas om ett guldland, som skulle ligga öster ut på andra sidan bergen, djupt in bland skogarna. Han beslöt uppsöka det och tågade hösten 1540 med en ansenlig styrka af ryttare, fotfolk och indianska bärare ned i det rakt öster ut från Quito belägna lågland, där *Napo* genom tropiska skogar vältar sina vattenmassor ned mot Marañon. Att tränga fram genom snår och moras var ett lika långsamt som mödosamt arbete, och det var först i januari 1541 som den af hunger och trötthet uppgifna skaran nådde Napos strand.

Trakten var en fullkomlig ödemark, inga lifsmedel stodo att få, och de indianska vägvisarne hade rymt, lämnande spaniorerna åt sitt öde. För att underlätta marschen lät Pizarro här bygga ett litet fartyg, förde därpå ombord de sjuke och de tyngsta förråden och lät det, under befäl af *Francisco de Orellana*, en kunnig och djärf sjöman, och med en besättning af femtio man, gå utför floden, medan han själf med den öfriga styrkan följde flodstranden jämsides med fartyget. Slutligen blef detta ej heller längre möjligt: lifsmedlen voro i det närmaste slut och alla hästarna redan uppätna. Orellana fick därför order att gå förut med fartyget, för att söka människoboningar och undsättning.

Han styrde utför Napo, som, redan en mäktig flod, förde det lilla fartyget fram med en hastighet af 10 sv. mil om dagen. I många dagar gick det så genom den gröna ödemarken utan att en koja stod att upptäcka på stranden eller en rökpelare sågs höja sig öfver skogstopparna. Slutligen hunno de en folkrik indianby, där de blefvo vänligt mottagna. Här fingo de tillika den första underrättelsen om »ett stort vatten» söder ut, som flöt mot solens uppgång och som man efter tio dagars segling kunde uppnå. Att vända om uppför strömmen skulle fordrat månaders ansträngd rodd utan annat resultat än att vid återkomsten till stället, där hufvudstyrkan kvarlämnats, antingen finna det öde eller kamraterna för länge sedan omkomna af hunger. Pizarro hade också, sedan han i flere veckor förgäfves väntat på Orellana och undsättning, anträdt återvägen och efter en förfärlig marsch, som upptog nära ett helt år och hvarunder största delen af hans styrka bortryckts af hunger och sumpfeber, återkommit till Quito.

Orellana beslöt fortsätta färden mot söder för att sedan på den stora floden söka uppnå Atlanten, dit den måste styra sitt lopp. Han anade redan, att det var samma mäktiga ström, hvars mynningar Vicente Yañez Pinzon för fyrtio år sedan upptäckt. Man byggde sig ännu ett fartyg, större än det gamla, gjorde sig tåg af lianrankor, segel af mattor och mantlar, 30 man flyttade öfver på det nya fartyget, och väl försedd med proviant, styrde man beslutsamt vidare mot söder.

Efter tio dagars segling, *den 3 mars 1541*, löpte den lilla flottiljen ut på »det stora vattnet». Det var *Marañon* spaniorerna här träffade c:a 200 sv. mil från dess källa och 400 från dess mynning. Orellana och hans följeslagare voro dock ej de första europeer som sett den stora floden ofvanom dess mynning. Redan sex år förut hade en

spansk soldat vid namn Marañon, som från Panama genomvandrat Peru i hela dess längd, sett den i dess öfre lopp och gifvit den sitt namn.

Floden hade just nu sin öfversvämningsperiod. De af de tropiska regnen uppsvällda bifloderna hade tillfört henne ofantliga vattenmassor, och hon stod nu 40 fot öfver sin vanliga nivå. Också liknade hon med sin ändlösa vattenyta mer en hafsvik än en flod. Hela skogspartier, undergräfda och bortryckta af vattnet, simmade som öar omkring på vattenspegeln, och väldiga trädstammar drefvo med strömmen eller hade fastnat i någon undervattensbank med topparna strax under vattenbrynet. Det var åt detta af faror uppfyllda inhaf äfventyrarne nu anförtrodde sig, när de, följande strömmens riktning, höllo kurs mot öster.

Ännu farligare blef seglatsen, när fartygen kommo midt för de indianbyar, hvarmed stranden på långa sträckor var betäckt. Svärmar af kanoter, fyllda med krigare, anföllo dem, och spaniorerna hade all möda att värja sig för dem, då krutet af den fuktiga luften blifvit vått och bågsträngarna förlorat sin spånstighet. De hade ingen annan utväg än att hålla så långt ut i strömmen som möjligt. Men pilsnabbt sköto fartygen utför, och så fortgick det under ständiga faror i veckor, tills de slutligen i slutet af maj hunno *Rio Negros* mynning. Här träffade de en vänlig befolkning, hos hvilken de i flere veckor hvilade ut och reparerade fartygen. Det var en fredlig, jordbrukande stam, hvars täcka, af bananer skuggade byar utbredde sig i täta klungor utmed stranden.

Väl försedda med proviant - majs, höns, sköldpaddor och rödfisk - seglade de efter ett par veckor vidare. Den redan väldiga floden växte allt mer i bredd, i synnerhet sedan de passerat *Madeiras* mynning. Vid midsommartid hunno de en by på norra stranden, som, enligt Orellanas berättelse, uteslutande skulle varit bebodd af kvinnor, stora och starka beväpnade sköldmör, af ljusare hy än de angränsande stammarna. Efter dessa manhaftiga kvinnor, i hvilka han trodde sig se mytens amazoner, gaf Orellana jättefloden det namn som hon ännu i dag bär: *Amazonfloden* (Rio de las Amazonas). Men i den nya som i den gamla världen vika amazonerna ständigt undan för forskningen. Orellanas amazonsaga har, liksom hans guldskimrande Eldorado, visat sig vara en ren fantasiskapelse. Det inhemska namnet på floden i dess nedre lopp var Amasson, »den båtförstörande», och det var denna ljudlikhet som gaf upphof åt sagan.

Varnade af infödingarne, undveko de lyckligt den förfärliga *Prorocan*, den ofantliga flodbölja, som på bestämda tider två gånger i månaden går fram öfver nedre delen af floden, krossande allt i sin väg. De hade ännu att utstå heta strider med de kannibaliska cariberna på norra stranden, innan de båda fartygen i ett bedröfligt skick den 3 augusti 1541 nådde den norra mynningsarmen. Resan på den stora floden hade således med alla uppehållen upptagit en tid af jämt fem månader. Ångbåtarna göra nu från öfre Marañon och Hualaga, vid foten af höglandet, farten utför floden till Pará på något öfver halfannan månad.

De djärfva seglarne beslöto nu att med de bräckliga fartygen söka uppnå de spanska kolonierna i Vestindien. Fartygen däckades och reparerades nödtorftigt, och den 24 augusti stucko våghalsarne ut på oceanen. Lyckan var dem bevågen. Under hela den tid de följde kusten mot norr rådde det härligaste väder. Orellana höll samma kurs som Pinzon och Lepe, genom Pariaviken, och den 11 september hunno äventyrarne lyckligt ön Cubagua på kusten av Venezuela. Efter en längre tids hvila här bland vänliga infödingar fortsattes färden till San Domingo, dit de anlände vid jultiden 1541, 15 månader sedan de lämnat Quito.

Resultaten av Orellanas resa voro mycket betydande. Den stora floden, som bildar en vattenväg nästan tvärs över en hel kontinent, hade befarits på en sträcka af 400 sv. mil; man hade lärt känna ett vimmel av folkstammar, med olika språk och seder, en del mäktiga krigarfolk, andra framstående genom konstskicklighet; man hade upptäckt ett flodområde, som upptager nästan hälften av Sydamerika och är genomskuret av otaliga bifloder till hufvudströmmen, hvilka i längd och vattenmassa endast gifva denna efter. Man hade slutligen gjort bekantskap med en tropisk natur af en öfversvällande yppighet och skönhet, i hvilken spaniorens lifliga fantasi trodde sig se ett jordiskt paradis. Några omedelbara praktiska följder hade dock ej Orellanas upptäckt. Väl gjorde han ett par år därefter ett försök att med en i moderlandet utrustad expedition kolonisera landet vid flodmynningen, men de flesta af hans fartyg förliste under öfverresan och själf uppnådde han målet för sin färd endast för att med sina få öfverlefvande följeslagare bortryckas af gula febern.

* * *

Vid samma tid då Orellana gjorde sin äfventyrliga färd utför Amazonfloden upptäckte andra spanska skaror *Mississippi* och dess väldiga dal. Flodens mynning hade redan i början af 1520-talet funnits af en från Jamaica utsänd sjöexpedition under skeppskaptenen *Pineta*. Nu träffades »Vattnens fader» i sitt mellersta lopp af två expeditioner, som utgått från motsatta sidor af världsdelen och under faror och äfventyr af alla slag, genom dittills okända länder och folk, kämpat sig fram till den stora flodens strand. Den ena utgick från Florida och anfördes af *Hernan de Soto*, den andra från Culiacan vid Californiska viken och leddes af kommendanten i denna lilla plats *Francisco Vasques de Coronado*.

Soto var samme ädling som vi sett kämpa under Pizarro i Peru. Men lika ridderlig som tapper hade han, intagen af afsky för dennes trolöshet och grymhet, tidigt lämnat Peru och återvändt till Spanien. Äfventyrs- och upptäcktslusten dref honom dock snart ut till Amerika igen. Han ville utforska de obekanta trakter, som lågo norr om det nyupptäckta *Florida*, lyckades vinna regeringens understöd för sin plan, afseglade 1538 med en styrka af 1,000 man och landsteg på Floridas västkust.

Denna halfö hade hittills trotsat spaniorernas alla bemödanden att eröfra och kolonisera den. Den ena expeditionen efter den andra hade antingen tillintetgjorts af infödingarne, de tappra *seminolerna*, eller dukat under för sumpfebern och hungersnöd. Den förste upptäckaren, ståthållaren på Porto Rico *Ponce de Leon*, hade fallit för seminolernas pilar, och *Pamfilo de Narvaez*, Cortez' gamle motståndare, som 1528 afgått till Florida med en stor expedition, hade jämte största delen af sitt folk omkommit bland träsken i det inre. Af de få öfverlefvande lyckades fyra, efter en åttaårig vandring midt igenom Amerika och de sällsammaste äfventyr, hinna de spanska nybyggena vid Stilla oceanen.

Soto trängde beslutsamt midt igenom landet och slog infödingarne, när de sökte hindra hans marsch. Han fann landet väl odladt och fullt af befästade byar. Sedan han tagit sitt vinterkvarter bland vänliga indianer vid Apalacheeviken, ryckte han följande år mot väster in i den nuvarande staten Alabama och därifrån, under heta strider med infödingarne, mot nordväst öfver floderna Alabama och Tennessee och hann i september 1540

Mississippi ett stycke nedanför Ohiomynningen. I förbund med en närboende cazik gick han på 80 kanoter den stora floden utför för att bekämpa en fiendtlig stam. Öfver allt fann han under denna färd stora byar med en krigisk befolkning, som skalperade sina slagna fiender. I tanke att fortsätta mot väster, gick Soto öfver på andra flodstranden, men öfverfölls här, i landet Quiqualtangui, af en våldsam feber, som den 21 maj 1541 bortryckte honom i hans bästa år: Öppen, oförskräckt och delande alla sina soldaters mödor, var Soto af dem afgudad, liksom han öfverhufvud är en af den spanska eröfringens mest tilltalande gestalter.

På dödsbädden utnämnde Soto till sin efterträdare den unge *Luis Moscoso de Alvarado*, af en i den nya världen berömd krigarsläkt. Han förde den redan starkt sammansmälta skaran öfver Missouris och Kansas' prärier väster ut ända till foten af Klippbergen. Här tvungos de på brist af lifsmedel att vända om. Under svåra lidanden af hunger och törst samt ständiga anfall af indianerna gick återtåget tillbaka mot Mississippi. Deras kläder föllo i trasor, och det var barfota och höljda i djurhudar som kvarlefvorna af Sotos ståtliga trupp, i allt 320 man, i november 1541 åter hunno den stora floden, tio sv. mil ofvanför Sotos lägerplats.

Här byggde de sig under vintern sju stora båtar, på hvilka de midsommartiden 1542 gingo utför floden och under ständiga bataljer med hela flottor af indiankanoter slutligen, efter nitton dygns äfventyrlig färd, uppnådde Mexikanska viken och en spansk hamn.

Alvarado hade under sin marsch fram och tillbaka mellan Mississippi och Klippbergen två gånger korsat den väg, på hvilken nästan i samma dagar den väster ifrån kommande expeditionen under *Coronado* tågat fram. Liksom Gonzalo Pizarro, lockad av indianberättelser om guldländer och fabelaktigt rika städer i norr, hade han våren 1540 med en talrik styrka från den lilla gränsposten Culiacan trängt in i de ödemarker, där *Colorado* och *Gila* strömma fram i djupt nedskurna bäddar. Guld hade han lika lite som Pizarro funnit, och de praktfulla städerna krympte ihop till indianbyar, äfven de fattiga på guld, men för öfrigt märkvärdiga nog.

Det var de af spanjorerna så kallade *pueblos* och *pueblozuelos* vid Gila och andra bifloder till Colorado: stora, på svårtillgängliga klippor uppförda byar, flere då ännu bebodda; men de flesta sedan länge öfvergifna. Husen i dessa pueblos, byggda af sten och lera, hade två till tre våningar, som i afsatser höjde sig öfver hvarandra och af hvilka den öfre alltid låg längre tillbaka än den undre. Det var samma, tydligen för befästningsändamål afsedda byggnadssätt, ehuru i större fulländning, som spaniorerna redan anträffat i Mexico och Yucatan.

Nya guldsagor lockade Coronado allt längre mot nordost, och när han förlorade tron på dem, hade han redan gripits af upptäcktsdemonen. Trots utslitande mödor och faror af samma slag som dem Alvarado haft att bestå, gick marschen allt längre och längre. Veckor och månader aflöste hvarandra. Det nuvarande Arizona, Nya Mexiko och Arkansas hade han redan bakom sig och var nu ute på Kansas' och Missouris ändlösa slätter. Så stod han en dag i september 1541 på Mississippis strand, ej långt från det ställe där Vattnens fader blandar sina flöden med Missouris och där St. Louis nu reser sig.

Då först vände han om, för att nu på samma långa väg söka sig tillbaka till Culiacan, dit han först vid jultiden

följande år återkom. Han hade upptäckt ett ofantligt område, men ej funnit något guld. Den stora och dyrbara expeditionen ansågs förfelad, och Coronado föll vid hemkomsten i onåd.

Sotos och Coronados stora upptäckt lämnades obegagnad af Spanien. Den fick falla i glömska och var snart så förgäten, att när fransmännen mer än hundra år därefter från Canada och de stora sjöarna trängde ned Mississippidalen och lade den under sig, deras pionierer ansågos för dess första upptäckare.

Det spanska och portugisiska Amerika.

Den utomordentliga kraft, som på några årtionden upptäckt, eröfrat och koloniserat en half världsdel, var nu i det närmaste uttömd. Sotos och Coronados tåg till Mississippi äro de sista, döende vågsvallen af den spanska eröfringen i Nya världen. Nordamerika norr om Texas och Florida blef, till sin och världens lycka, aldrig spanskt, och hädanefter är världsdelen klufven i två hälfter: en del som är spansk och portugisisk, och en annan som ännu är fri, men snart skall blifva fransk och engelsk.

Spanien hade också mer än nog af den landmassa det redan samlat. Att organisera och till dess lycka styra detta ofantliga område, som i en halfbåge sträckte sig från Texas' slätter i norr till Pampas i söder, skulle varit en uppgift värdig den högsta statskonst. Men i likhet med alla kolonimakter anda till vårt eget århundrade, fattade spanska regeringen sin uppgift mycket bekvämare. Amerika var för henne en stor possession, hvars afkastning endast skulle komma moderlandet till godo. Styrelsens högsta uppgift var att af landet och folket uttaga så mycket som möjligt utan att gifva något i stället, alldeles som förvaltarens på en illa skött egendom.

För administrativa ändamål var det spanska Amerika indeladt i tre vicekonungadömen och fem generalkapitanat. De förra voro *Mexiko, Nya Granada* och *Peru*, de senare *Yucatan,* Guatemala, det från Nya Granada koloniserade *Venezuela*, det af Pizarro eröfrade *Chile* samt *Cuba*. Det stora området kring Madeiras källfloder samt kring Paraná, Paraguay och La Plata, eller de nuvarande staterna Bolivia, Paraguay, Uruguay och Argentina, koloniserades dels från Chile och Peru, dels direkt från Spanien af rika ädlingar, som här fingo sig stora landsträckor upplåtna. Hela detta område lydde länge under vicekonungen i Lima, men gjordes i slutet af förra århundradet till ett eget, fjärde vicekonungarike under namn af *La Plata*, med Buenos Ayres till hufvudstad.

Vicekonungarne och generalkapitenerna voro beklädda med oinskränkt makt både i militära och civila saker. hvar och en inom sitt område och oberoende af hvaran dra. I verkligheten var dock deras makt begränsad af tre stora korporationer, som till henne intogo en själfständig ställning: högsta domstolarna (audiencias), hvilkas medlemmar utnämndes omedelbart af kronan, de med stora privilegier utrustade stadskommunerna (cabildos), samt den rika kyrkan, hvilken genom sitt inflytande öfver den okunniga och vidskepliga befolkningen var en makt som man alltid måste räkna med. Befolkningen utgjordes i början af två skarpt skilda raser; ett mindretal *spaniorer*, conquistadorerna och deras ättlingar, de senare kallade *creoler*, samt infödingarne, *indianerna*, den öfvervägande massan. Efter hand uppstod dock genom blandning af båda en mellanras, *mestizerna*, hvartill efter negerslafveriets införande kommo *negrer. mulatter* och *sambos* eller *chinos*, en blandras af negrer och indianer,

jämte åtskilliga andra rasblandningar. Det är denna brokiga massa af färgade som ännu i dag, i olika proportioner i olika stater, utgör hufvudbeståndsdelen af det forna spanska Amerikas befolkning.

Indianerna voro långt ifrån en enda likformig massa. De skillde sig tvärtom betydligt till stam, språk, lynne och kultur. Det var en ofantlig skillnad mellan de krigiska aztekerna och araucanerna och Antillernas veka cariber, mellan de konstfärdiga quechua och maya och de råa stammarna vid Orinoco. Forskare ha beräknat, att ensamt i Sydamerika talas närmare tvåhundra olika indianspråk, och stammarna skiftade i oändlighet. De största och mäktigaste voro *guarani* i La Plata-området samt *araucanerna* i östra Chile.

De hade äfven mycket olika motståndskraft. Medan Antillernas befolkning inom kort helt och hållet dog ut, bibehöllo sig de härdiga stammarna på fasta landet och utgöra ännu i dag hufvudmassan af befolkningen i de fria stater, som grundats på ruinerna af det spanska väldet Amerika, eller föra, såsom fria indianer, *indios bravos*, sitt gamla oberoende lif i skogarna och på stepperna.

För indianerna var det spanska väldet ett förkrossande järnok. Och detta ok tryckte på dem från alla håll: ej blott från kronans sida, hvilken använde dem som slafvar i bergverken och af dem uttog skatt, utan äfven från de stora godsägarnes, hvilka som *repartimientos* fingo sig tilldeladt ett visst antal indianer, större eller mindre. Äfven kyrkan, som bort vara deras naturliga beskyddare, deltog i den allmänna utpressningen jämte ämbetsmännen, hvilkas aflöning till stor del bestod uti hvad de kunde afpressa den infödda befolkningen. Indianerna voro rättslöse: de kunde hvarken köpa eller sälja utan anlitande af en hvit mans biträde, och några domstolar funnos ej för dem. Grymheter af det mest upprörande slag begingos strafflöst emot dem: de betraktades och behandlades som lastdjur,ingenting annat.

Försök gjordes tid efter annan att mildra deras öde kungliga edikt till deras förmån saknades ej, men de blefvo kraftlösa, då de som skulle verkställa dem voro just de som hade största fördelen af missbrukens bibehållande. Indianerna hade dock i Spanien några vänner, som talade för deras sak, och främst bland dessa dominikanmunken *Bartolomé Las Casas*, en af de märkvärdigaste och noblaste personligheter som möta oss i det spanska Amerikas historia. Född i Sevilla 1474, hade han efter slutade studier i Salamanca jämte fadern och en farbroder följt Columbus på hans tredje resa till Amerika, dit han några år därefter återvände för att bosätta sig på San Domingo. Han ingick här i det andliga ståndet och följde, liksom flere andra prester, Velasquez på hans expedition till Cuba.

Då efter öns eröfring jorden och infödingarne delades mellan expeditionens medlemmar, fick äfven Las Casas ett sådant repartimiento. Tillsammans med en vän lefde han nu en tid som plantage- och slafägare, undervisande och predikande för indianerna. Snart blef honom dock hela orättvisan i systemet klar. Han predikade offentligt emot det, frigaf sina egna slafvar och reste till Spanien för att personligen föra de förtrycktes talan. Man lyssnade till honom, och en kommission af hieronymitmunkar ut- sändes för att afhjälpa missbruken. Men mot det kompakta motståndet från slafherrarne förmådde de fromma fäderna intet, och allt förblef vid det gamla.

Las Casas, som endast hade indianernas lidanden för ögonen, väckte då i en ödesdiger stund, 1517, det förslaget, att hvarje plantageägare som frigåfve sina indianer skulle äga rätt att införa tolf negerslafvar. Förslaget vann godsherrarnes och genom dem äfven regeringens bifall, och därmed var Amerikas förbannelse, *negerslafveriet*, för århundraden grundadt. Las Casas sökte först för sig själf ursäkta sig med, att negrerna vore en starkare ras än de klena cariberna och bättre uthärdade det tunga arbetet på plantagerna och i grufvorna. Men han måste snart erkänna, att han endast utbytt en orättvisa mot en annan ej mindre, utan att ändå ha vunnit sitt syfte, ty indianförtrycket fortgick äfven hädanefter lika skonslöst som förut.

Uppfylld af sorg och grämelse, drog han sig nu tillbaka i San Domingos dominikankloster, blef munk och sökte några år i studier glömma, att indianer och plantageägare funnes till, men fruktlöst. Tanken på de förtryckte lämnade honom ej heller här någon ro. Han gjorde nu för sin ordens räkning vidsträckta missionsresor i Mexiko, Peru och Centralamerika, och 1539 finna vi honom åter Spanien, sysselsatt med att predika och skrifva emot slafveriet, det svarta så väl som det röda. Liksom Luther och de andra stora reformatorerna, begagnade sig Las Casas flitigt af pressen för att sprida sina ideer, och två af hans broschyrer mot slafveriet, säkerligen de första i en hel literatur som sträcker sig genom århundraden, hade en stor verkan. Kejsar Carl, som ständigt var Las Casas' beskyddare, utfärdade en ny och denna gång verksammare order om en mänskligare behandling af indianerna.

Kejsaren utverkade tillika hans utnämning till Cuzcos rika ärkebiskopsstift, och då Las Casas undanbad sig den, till den anspråkslösare biskopsstolen i *Chiapas* i Mexiko. Denna antog han endast i förhoppning att där kunna uträtta något godt för sina skyddslingar, och under tre år utvecklade han en outtröttlig verksamhet till deras bästa. Men vid hvarje steg han tog möttes han af det ursinniga hatet från plantageägarne och det passiva motståndet från ämbetsmännen och sina egna prester. Då han såg sig ingenting kunna uträtta, nedlade han sitt ämbete och begaf sig tillbaka till Spanien, där han tillbragte sina återstående år i dominikanklostret San Gregorio i Valladolid. Här skref han sitt stora verk *Historia de las Indias*, där han skildrat den stora eröfringen med dess både ljusa och mörka sidor och gifvit eftervärlden ovärderliga teckningar af dess märkvärdiga män, hvilka han till större delen personligen känt. Han dog i juli 1568, nittiofyra år gammal.

Verksammare än det skydd Las Casas kunde skaffa indianerna var det bistånd de i följande århundrade erhöllo af *jesuiterna*. Denna märkvärdiga orden, hvars hufvuduppgift var att motverka reformationen och de fria ideerna, hade äfven utsträckt sin verksamhet till den Nya världen. Dess styresmän ville här skaffa den romerska kyrkan ersättning för dess förluster i Europa. Orden satte för det ändamålet i gång en storartad propaganda bland indianerna, lika fulländad till sin organisation som välgörande till sina följder. Hennes missionärer, vanligen män med det mest glödande trosnit och en okuflig energi, slogo sig ned i vildmarken bland infödingarne, byggde sig ett litet kapell och började så sitt stora verk.

Jesuiterna blefvo indianernas vänner, lärare och läkare, undervisade dem i jordbruk och förmådde dem att bosätta sig i byar omkring missionsgården. Hvar och en som slog sig ned på dess område var med detsamma en fri man, och jesuitfäderna förstodo att skydda dem mot alla angrepp. Skogar röjdes och odlades, och efter några år hade vildmarken lämnat plats för ett öppet landskap, beströdt med byar, gårdar och väl odlade fält. Fäderna gingo själfva med i arbetet på åkern eller undervisade i skolorna. Missionen växte med tiden ut till en hel provins, och på detta sätt uppstodo ej blott de s. k. Missionerna öster om Parana, utan äfven den stora provinsen San Paulo i Brasilien. Indianerna lefde lyckliga och nöjda under denna milda patriarkaliska styrelse.

Men äfven denna verksamhet till deras bästa var endast öfvergående. I medlet af adertonde århundradet blef Jesu mäktiga orden fördrifven både från Spanien och Portugal och dess missioner i Amerika i följd däraf indragna. Men indianernas ställning hade under tiden ej obetydligt förbättrats. Sederna hade blifvit mildare, negrerna hade lyft en god del af den tyngsta bördan från deras axlar, och slutligen hade äfven deras herrar creolerna känt sig i behof af deras bistånd mot en gemensam fiende.

Saken var, att äfven de i sin tur fått känna trycket af oket. Landets verkliga herrar voro ej de, utan den svärm af infödda spaniorer, som med vicekonungen eller generalkapitenen i spetsen var i besittning af alla ämbeten och monopol inom kolonien. Dessa s. k. *capetones* sågo med förakt ned ej blott på indianerna, utan äfven på conquistadorernas ättlingar. I allt sågo sig dessa tillbakasatta för denna spanska byråkrati. Härtill kom en strängt prohibitiv tullagstiftning, som ej blott förbjöd kolonierna att taga sina förnödenheter från något annat land än moderlandet, hvarigenom deras pris fyrdubblades, utan äfven uppreste tullgränser mellan kolonierna inbördes. Någon inhemsk industri och handel kunde under sådana förhållanden omöjligt uppstå, och den enskilda företagsamheten såg sig vid det minsta steg fjättrad.

De nya ideerna från Frankrike började äfven få insteg i kolonierna. Trots förbudet mot införsel af andra böcker än andaktsböcker, insmugglades en stor mängd förbjuden literatur. Den lästes med begärlighet i städerna och på de stora estanciorna, och människans rättigheter diskuterades där af ung och gammal. Så kom slutligen det nordamerikanska frihetskriget och gaf exempel på en lycklig resning mot ett förtryckande moderland.

Ännu dröjde det dock några årtionden, innan det i tysthet jäsande missnöjet fick tillfälle att gifva sig utbrott i resning. Det gynnsamma ögonblicket kom när kejsar Napoleon 1808 tvungit Ferdinand VII, Spaniens dåvarande konung, att abdikera och i hans ställe på tronen uppsatt sin bror Joseph, då konung i Neapel. När underrättelsen härom anlände till kolonierna, vägrade de erkänna den nya styrelsen; provisoriska regeringar, s. k. *juntor*, bildades nästan samtidigt i alla de stora städerna, och dessa förklarade sig för Ferdinand VII. I spetsen gingo Caracas, hufvudstaden i Venezuela, och Buenos Ayres, men äfven Lima, Mexiko och Bogotá slöto sig inom kort till rörelsen, trupper uppsattes, och ett sändebud skickades till England för att begära dess understöd.

Den som erhållit detta viktiga uppdrag var en ung man från trakten af Caracas vid namn *Simon Bolivar*, af en gammal conquistadorfamilj. Han hade gjort sina studier i Europa, besökt Frankrike och Förenta staterna och i det senare landet sett fria institutioner i verksamhet. Washington blef också hans förebild, och i fosterlandskärlek, oegennytta och militärisk duglighet var han ej heller ovärdig att jämföras med honom. Efter hemkomsten slöt han sig med hänförelse till befrielsekampen, hvars hufvud och själ han skulle blifva.

Sympatierna i kolonierna för Ferdinand VII:s sak voro i det hela mycket ljumma. Man hade begagnat sig af hans namn för att träffa sina förberedelser, och redan 1811 förklarade sig Venezuela självständigt. Exemplet följdes af alla de andra kolonierna utom Cuba, men resningarna kufvades öfverallt med lätthet utom i Buenos Ayres och Venezuela. De små oöfvade skarorna blefvo äfven här i början slagna, men efter hand vände sig lyckan, och de spanska generalerna fingo erfara, att de hade att göra med en ingalunda föraktlig motståndare. Det var Bolivar,

som, efter att på ön Curacao ha samlat och väl disciplinerat en liten trupp på 500 man, ryckt in i Nya Granada och där fördrifvit spaniorerna från post till post. Därifrån hade han tågat in i fäderneprovinsen, bragt hela landet till resning, i spetsen för en talrik styrka slagit den spanske generalen Valverde vid *Lastoguanes* i maj 1813 och återtagit Caracas.

Men lyckan vände sig åter. Bolivar led två svåra nederlag mot de samlade spanska stridskrafterna och måste fly till Jamaica. I likhet med Washington, förtviflade han aldrig i motgången: den dref honom endast till nya ansträngningar. Innan spaniorerna visste ordet af, var han åter i Venezuela, hade snart en liten här samlad af frivillige, som från alla håll strömmade till hans fanor, och slog med dessa unga, eldiga trupper de segervana spaniorerna vid *Barcelona* den 16 februari 1817. Venezuelas kongress utnämnde nu Bolivar till öfverbefälhafvare för alla republikens stridskrafter till krigets slut.

De slagna spaniorerna hade dragit sig tillbaka till Nya Granada. Hit följde dem Bolivar, förenade sina stridskrafter med Nya Granadas under general Santander och slog den spanska hären i grund vid *Bojaca* den 7 augusti 1819. Nya Granada var därmed rensadt från fiender, och den återvändande generalen hälsades som fäderneslandets befriare. Nya Granada och Venezuela förenade sig nu till förbundsrepubliken *Columbia*, och dess förste president blef Bolivar. Efter ett kort stillestånd började den spanske generalen Torre kriget på nytt, men måste efter ett nytt nederlag innesluta sig i den fasta sjöhamnen *Puerto Cabello*, där han ett år höll sig.

Peru var ännu i spaniorernas händer. Däremot var La Plata helt och hållet befriadt ifrån dem. Buenos Ayres, stolt öfver sitt tappra försvar mot engelsmännen 1808, hade 1810 rest sig under *Mariano Morino*, eröfrat det rojalistiska Montevideo och 1813 proklamerat sig som en självständig republik. Dess exempel hade följts af Paraguay och Öfre Peru. Buenos Ayres' general *San Martin* gick öfver Anderna, befriade Chile, sedan han i två stora drabbningar slagit spaniorerna, och ryckte därefter in i Peru.

Dit kom nu äfven från motsatt håll Bolivar med Columbias härmakt. Efter en svår marsch öfver Anderna stod han i juni 1822 på Quitos högslätt och levererade där spaniorerna en batalj, som för honom öppnade både Quitos och Limas portar. Af peruanerna hälsad med hänförelse och utropad till Perus diktator, slog han ännu en gång den spanske generalen Canterac vid *Junin* den 6 augusti. Canterac flydde med spillrorna af sin här till Öfre Peru där han höll sig i två år, tills han den 9 december 1824 blef i grund slagen vid *Ayachuco* af Buenos Ayres och Columbias förenade trupper under San Martin och Bolivars underbefälhafvare general Sucre.

Slaget vid Ayachuco var dödsstöten åt det spanska väldet i Amerika. Väl höll sig general Rodil i Callao ännu ett år, men kriget var de facto slut. Sedan äfven Mexiko och Guatemala gjort sig fria, Ecuador och Öfre Peru utbrutit sig från Peru samt Paraguay och Uruguay från Buenos Ayres, var det ej mindre än tio särskilda stater som bildat sig på ruinerna af det spanska Amerika. Alla dessa stater skulle nu konstituera sig eller hade redan gjort det. De blefvo allesammans republiker, flere förbundsrepubliker. Alla proklamerade de lika rättigheter för alla, utan åtskillnad till hudfärg eller klass, för indianen och negern så väl som för creolen, mestizen och mulatten. På denna breda grund lades alla de nya republikerna, och på den hvila de ännu i dag.

Bolivar såg i denna organisation, som lade den politiska makten i händerna på en okunnig och vidskeplig massa indianer och negrer, en stor fara för friheten, och han önskade för dess afvärjande en stark styrelse. Det var också i detta syfte han i den författning han utarbetade åt Öfre Peru - nu mera honom till ära kalladt *Bolivia* - satte i spetsen för styrelsen en diktator på lifstid, med rätt att nämna sin efterträdare. Underrättelsen härom väckte en djup förbittring bland republikanerna. Man beskyllde Bolivar för att vilja införa envåldsmonarkien, trupperna i Lima, bland dem hans veteraner från 1813, gjorde myteri, och det var endast med möda han lyckades lugna de uppskrämda sinnena. Trots oegennyttan och oförvitligheten i hans karakter, hvilade dock denna misstanke öfver Bolivar under de återstående år han som vald diktator på lifstid styrde Columbia. Grämelsen öfver att sålunda se sig misskänd af sina landsmän tärde på hans lifskrafter. Hans lif blef ej heller långt. Han dog den 17 december 1830, endast 47 år gammal.

Sin diktatur använde Bolivar väl. Domstolarna rensades från en sekelgammal korruption, förvaltningen ordnades, skolor anlades bland indianerna, vetenskap och konst uppmuntrades, och där statskassans tillgångar tröto, tog han af egna medel. Bolivar hade ärft en betydlig förmögenhet, men största delen däraf hade offrats på befrielsekriget. Hans stoft hvilar i Caracas, på hvars stora plaza en staty är rest öfver Sydamerikas befriare.

Bolivars farhågor ha visat sig väl grundade. De spanska republikernas historia har sedan hans död varit en kedja .af revolutioner och diktaturer, och det är först under de senaste årtiondena någonting liknande en fast ordning börjat få insteg. Mexiko, där man räknat revolutioner och pronunciamentos i hundratal, har sett Iturbides och Maximilians kejsardömen, Santa Annas och Miramons diktaturer. I Venezuela, Bolivars egen stat, har ett vildt raskrig endast genom diktaturen kunnat dämpas. Paraguay har haft sin Francia och sin Lopez, Buenos Ayres sin Rosas, och i Peru har militärrevolutionernas antal varit nästan lika stort som i Mexiko. Endast Chile hade länge verkliga republikanska institutioner, tills kriget med Peru lämnade makten i händerna på ärelystna generaler.

Af sitt stora amerikanska välde har Spanien endast bevarat Cuba och Porto Rico. *San Domingo* däremot, dess äldsta koloni, förlorade det redan i förlidet århundrade till fransmännen, hvilka i sin tur efter ett förfärligt slafuppror på 1790-talet måste lämna ön i mulatternas och negrernas händer. Dessa bildade nu hvar sin republik, som under massakrer, revolutioner, statskupper, kejsardömen och inbördes krig, men också under några visa och fredliga styrelser, såsom presidenterna Pétions och Boyers bibehållit sig ända till våra dagar.

Jamaica är redan sedan midten af 17:e århundradet engelskt.

* * *

Brasilien var under de första årtiondena efter upptäckten en portugisisk deportationsort, dit särskildt personer som af inkvisitionen ansågos farliga förvisades. Det var först omkring 1530 som landet på allvar koloniserades. Konung Johan III utskiftade då hela den långa kuststräckan mellan Amazon- och La Plata-mynningarna till rika ädlingar, som sålunda blefvo suveräna herskare .öfver stora områden. Talrika arbetarskaror öfverfördes från moderlandet, och de portugisiska nybyggena grundades från första stunden öfvervägande på jordbruk. De rika

bergverken i det inre började först i de följande århundradena bearbetas. Negerslafveriet blef snart inhemskt. Till indianerna, bland hvilka jesuiterna öfvade en framgångsrik civiliserande verksamhet, stodo kolonisterna i vänskapligt förhållande, och de båda raserna äro i Brasilien mer blandade än i någon annan del af Amerika.

De stora seignörerna måste snart uppgifva sin suveräna myndighet, och en gemensam styrelse för hela landet upprättades i *Bahia*, den äldsta hufvudstaden. Vid samma tid anlades äfven Rio de Janeiro vid den ståtliga viken, hvaraf det har sitt namn, men ej af portugiserna, utan af en skara franska hugenotter, som där slagit sig ned och försökt grunda en koloni men snart blefvo fördrifna. Farligare och lyckligare voro däremot de försök som holländarne i 17:e seklet gjorde att sätta sig fast på brasilianska kusten. De bemäktigade sig Bahia med hela den kringliggande provinsen och voro i trettio år dess herrar, tills portugiserna mot en betydlig summa löste det tillbaka.

I Brasilien, lika litet som i de spanska kolonierna, saknades anledningar till missnöje med moderlandets styrelse. De voro tvärtom många och stora. Ett tryckande handelsmonopol hämmade äfven här all inhemsk företagsamhet, och portugisiska gunstlingar utrustades med privilegier framför landets egna invånare. Handel och näringar voro i lägervall, och med den andliga odlingen stod ej bättre till. Några skolor funnos ej, och ett okunnigt presterskap höll folket i den råaste vidskepelse. Inga andra böcker än helgonlegender fingo införas, och något boktryckeri fanns ej i Brasilien förr än 1806.

Detta djupa missnöje lade sig väl för någon tid, när den portugisiska konungafamiljen vid den franska invasionen 1807 flyttade öfver till Rio de Janeiro, där den mottogs med lojalt jubel. Det gamla systemet ändrades nu: hamnarna öppnades, industrien uppmuntrades, och en mer frisinnad anda gjorde sig gällande i hela styrelsen. Men portugiserna gynnades ännu framför de infödda brasilianarne, och de spanska koloniernas exempel verkade smittande. Fordringarna på en skilsmässa från Portugal blefvo allt högljuddare och enstämmigare. Den gamle konungen ville dock ej lyssna därtill; men då han återvändt till Lissabon och lämnat styrelsen åt sin son, dom Pedro, inkallade denne en nationalförsamling, som den 1 augusti 1822 proklamerade Brasiliens självständighet och den 12 därpå följande oktober utropade dom Pedro till konstitutionell kejsare af Brasilien under namn af *Pedro I.*

Under stora både yttre och inre svårigheter förde han styrelsen till 1831, då han abdikerade till förmån för sin då ännu endast nioårige son *Pedro II.* Myndig redan vid femton år, hade han mottagit en mycket svår uppgift. De republikanska och anarkiska rörelser som sönderslitit landet under faderns regering fortforo alltjämt. Men midt under dessa lades af regering och representation grunden till det nya Brasilien. Förvaltningen ordnades, folkundervisningen förbättrades betydligt, de stora obebodda sträckorna i det inre upplätos åt odlingen, en regelbunden ångbåtsfart öppnades på Amazonfloden ända till Perus gräns, vetenskap och konst främjades, och slutligen upphäfdes äfven negerslafveriet fullständigt. Den republikanska rörelsen bemäktigade sig dock efterhand äfven armeen, och genom en militärrevolution - de sydamerikanska revolutionernas vanliga art - störtades slutligen den 15 november 1889 den brasilianska monarkien och infördes en federativ republik efter Förenta staternas mönster, där hvar och en af de gamla provinserna är en stat för sig. Med undantag af Canada, och knappast ens det, är sålunda nu mera hela Amerika republikanskt. Utrustadt som det af naturen är med den bördigaste jord, som framalstrar tropikernas dyrbaraste produkter. och med ett flodnät, som gör nästan alla dess delar lätt tillgängliga från hafvet, har Brasilien säkerligen en stor framtid. Dess nuvarande befolkning, företeende

samma brokiga blandning som det spanska Amerikas, räknar ett antal af närmare femton millioner, men fördelade på en areal af öfver åtta millioner kvadratkilometer, således endast 1,7 på kvadratkilometern. Det är det nästan obebyggda *Amazonas*, stort som ett kejsardöme, som vållar denna låga relativa siffra. Klimatet gör det nästan obeboeligt för europeer, men för de blandade raserna, mestizer och mulatter, erbjuder det ingen fara. De äro säkerligen också Amazondalens blifvande befolkning.

Trots hårda öden i början, har den infödda befolkningens lott i det spansk-portugisiska Amerika blifvit en helt annan än i det engelska Amerika. Här utrotades eller drefs den undan till världsdelens ofruktbaraste trakter. Där stannade den kvar och sammansmälte småningom med eröfrarne till *ett* folk. Indianen, så väl som negern och mulatten, är efter revolutionen en fri medborgare; han kan utöfva hvilket yrke och bekläda hvilket ämbete som helst. I de gamla spanska katedralerna i Centralamerika kan man få se svarta prester läsa messan, och i de lagstiftande församlingarna sitta många, hvilkas ansikten tydligen förråda det indianska ursprunget. Flere indianer hafva, liksom Juarez i Mexiko, beklädt presidentposten, och man behöfver ej mycket röra sig på gatorna i Lima, Valparaiso, Caracas för att se den gula, röda och svarta färgen mer representerad än den hvita. Kläderna utmärka ej längre creolen, och den indianske dandyn visar sig på Mendozas och Limas promenader klädd efter den nyaste modejournalen från Paris. Öfverhufvud har man väl tillegnat sig civilisationens alla yttre former, men på långt när ännu ej vuxit uti dem. Framför allt saknar den republikanska statsformen ännu sin anda, och därpå kan man ej heller undra, då man vet, af hvilka element de spanska republikerna bildades. Men det är en stor mission denna statsform utfört äfven i Sydamerika: han har gifvit millioner förut förtryckta varelser känsla af sitt människo-värde.

8.

Fransmännen i Canada.

Äfven sedan spaniorerna och portugiserna tagit hvar sin dryga portion af Amerikas jord, återstod ännu i början af 1600-talet en ofantlig landmassa, öfver hvilken den infödda befolkningen var obestridd herre. Det var den del af *Nordamerika*, som från Mexikanska viken i söder sträcker sig till Ishafvet i norr, omfattande, utom Atlantiska kustlandet och Mississippidalen, de ändlösa skogssträckorna norr och nordväst om de stora sjöarna och deras utloppsflod.

Ett helt århundrade efter upptäckten, och medan hans rasfränder i söder måste böja hufvudet under de hvita främlingarnes ok, lefde den nordamerikanske indianen här i ostörd besittning af sitt land. Men med början af 17:e seklet slog äfven hans stund. »De bleka ansiktena» visade sig äfven på hans kuster, och efter ännu ett århundrade hade de fördrifvit honom från många af hans bästa jaktmarker.

En jaktmark hade de dock i eget intresse låtit honom behålla. Det var det stora, af oräkneliga sjöar och vattendrag

uppfyllda skogsland, som söder och väster om Hudsons vik sträcker sig upp mot de kala tundrorna vid Ishafvet: bäfverns, mårdens, zobelns och de andra pälsbärande djurens amerikanska hemland. Deras dyrbara skinn blefvo redan i 16:e århundradet föremål för en liflig byteshandel mellan indianstammarna i det inre och franska köpmän från Dieppe och Saint Malo, hvilka efter *Jacques Cartiers* upptäckt af Canadas stora flod på 1530-talet årligen ditsände sina fartyg. Strax efter islossningen på våren kommo indianerna i sina skinnlastade kanoter utför de många älfvar, som norrifrån utfalla i S:t Lawrence. På vissa handelsplatser vid den stora floden mötte dem då de franska köpmännens agenter, som mot glaspärlor och annat småkram, men framför allt mot brännvin, tillbytte sig de dyrbara laddningarna.

Ett annat vinstgifvande företag hade redan årtionden förut dragit fransmännen till Amerikas kuster: det indräktiga fisket på den stora New-Foundlandsbanken. Årligen samlades här hela fiskarflottor från Bretagnes och Normandies kustplatser och upphämtade ur hafvet ofantliga rikedomar.

Det var sålunda viktiga franska intressen Frankrikes konungar sökte bevaka, då de tidigt gjorde anspråk på äganderätten till dessa nordligaste trakter af Nordamerika. Men anspråken sträcktes ännu längre. Alltsedan florentinaren *Giovanni Verazzano*, under en resa med franska fartyg för att söka en genomfart till Kina norr om Amerika, 1524 befarit och undersökt Nordamerikas östra kust från Florida till New-Foundland, ansågo sig de franska konungarne som ägare till hela denna kust, alldeles som de engelska monarkerna, på grund af Cabots resa tjugufem år förut, betraktade samma kust som uteslutande sin tillhörighet.

Båda kronornas anspråk fingo hvila i mer än femtio år; men i början af 17:e århundradet se vi dem samtidigt upplifvas. Båda dela de med rund hand ut stora sträckor af denna nordamerikanska kust åt enskilda eller kompanier, att efter behag koloniseras och regeras. Henrik IV af Frankrike skänkte sålunda *Acadia*, såsom hela kuststräckan från Delaware till S:t Lawrence då kallades, åt en hugenottisk adelsman vid namn *Pierre de Monts*. Denne hade också börjat anlägga en koloni på västra kusten af Nya Skotland, kallad Port Royal, då efter konungens död förläningen återtogs och hela kustlandet i stället gafs åt en af änkedrottningens hofdamer, eller rättare åt de bakom henne stående *jesuiterna*, och då den af dem i Maine anlagda kolonien Saint Savior blifvit förstörd af engelsmännen, åt en af de Monts' följeslagare, *Samuel de Champlain*.

Champlain är den verklige grundaren af det franska väldet i Amerika. Med framsynt blick insåg han, att den rätta platsen för en koloni i dessa nordliga trakter ej vore Nya Skotland, utan stränderna af denna mäktiga flod, som å ena sidan öppnade en förbindelse med de obekanta länderna i väster och å den andra genom sina många tillflöden från norr öppnade vägar till jaktmarkerna i det inre. I vinkeln som ett af dessa tillflöden bildar med S:t Lawrence anlade han, på en i floden utskjutande klippudde, ett litet handelsfaktori, som, i början endast bestående af ett blockhus och några kojor, sedan vuxit ut till det stora och ståtliga *Quebec*. Kolonien kallade han *Nya Frankrike*, hvilket namn dock efter hand uttrångdes af Canada, ett ord som på infödingarnes språk betydde en befäst by och af dem användes om Champlains nybygge.

Med de kringboende indianerna, tillhörande den stora huronstammen, ingick Champlain förbund, hjälpte dem att besegra deras dödsfiender, de på andra sidan floden boende irokeserna, och företog mångåriga forskningsresor i

det inre, som han utsträckte ända till de långt i väster vid Huronsjön boende stammarna. Ty Champlain var ej blott kolonisatör, utan äfven upptäckare. I likhet med många af tidens berömda sjöfarare, en *Frobisher*, en *Davis*, en *Hudson*, trodde han på tillvaron af en vattenled, som genom det nordligaste Amerika förde ut till Stora oceanen och Kina. Denna hans åsikt gick i arf till kommande generationer, och det var under sökandet efter Champlains genomfart som en annan berömd fransman vid århundradets slut för andra gången upptäckte Mississippi.

Kolonien som Champlain grundat växte endast mycket långsamt. Pälshandlare och deras tjänare utgjorde länge dess enda invånare. Någon jordbrukande befolkning fanns ej. Ingenting lockade heller till invandring. Klimatet var strängt och jorden i allmänhet karg. Det handelskompani, på hvilket Champlain öfverlåtit sin rätt, införde ett strängt monopol. Inga andra än goda katoliker fingo heller bosätta sig i Nya Frankrike, och jesuiterna, som lyckats tränga sig in där och utöfvade ett stort inflytande på styrelsen, vakade sorgfälligt öfver att ingen hugenott fick beträda Canadas jord.

Men lika trångsynta och ofördragsamma fäderna af Jesu sällskap voro som koloniens styresmän, lika beundransvärd var äfven här i yttersta Nordamerika den verksamhet de utvecklade som missionärer bland indianerna. Med ett otroligt dödsförakt gick en liten flock af dem, tre eller fyra stycken, genom stiglösa skogar öfver hundra mil västerut till de vid Huronsjön boende vilda stammarna, slog sig ned midt ibland dem, lärde sig deras språk, undervisade dem i kristendomen, samlade barnen omkring sig i sina skolor, botade de sjuke och lyckades på detta sätt vinna deras förtroende och vördnad. Men ett omslag inträdde: en svår koppepidemi utbröt bland stammarna vid Huronsjön. »De bleka ansiktena», som lockat dem från tron på deras gamla gudar, ansågos för skuld därtill, och nu sväfvade jesuitfädernas lif hvartenda ögonblick i fara. Det oaktadt fortsatte de oförskräckt sin verksamhet som läkare och lärare, epidemien upphörde efter hand, och deras verk hade krönts med fullständig framgång, då huronernas stamfränder och dödsfiender irokeserna föllo öfver dem, förstörde deras byar och nästan helt och hållet utrotade huronstammen. Jesuitfäderna blefvo efter långt pinande dödade.

Dessa huroner voro jämte irokeserna den mest begåfvade af Nordamerikas indianstammar öster om Mississippi. Jakten var visserligen äfven hos dem hufvudnäring, men de idkade tillika ett ej obetydligt jordbruk och bodde i befästade byar med timrade hus. Hos huronerna var sambandet mellan stammarna mer löst, men irokeserna hade slutit sig tillsammans till ett fast organiseradt förbund, de Sex nationernas, alla bosatta bredvid hvarandra i västra delen af den nuvarande staten New-York. Irokeserna voro länge det mäktigaste folket i denna del af Nordamerika, fruktade lika mycket för sin grymhet som tapperhet. Allt sedan Champlain bistått huronerna emot dem, voro de fransmännens fiender, och under de många gränskrigen mellan de engelska och franska kolonierna stodo de merendels på engelsmännens sida.

I slutet af 17:e århundradet upplefde Canada en kort blomstring. Ludvig XIV och hans minister Colbert sökte då med konstlade medel gjuta nytt lif i den tynande kolonien. Jordbruk och näringar, som Canada nästan helt och hållet saknade, skulle med ett slag framstampas ur marken. Med ofantliga kostnader öfverfördes den ena laddningen efter den andra af unga karlar och kvinnor af arbetsklassen. Äktenskap uppmuntrades genom premier, och styrelsen drog med faderlig omtanke försorg om att inga, män eller kvinnor, fingo gå ogifta. Industrien uppmuntrades och kringhägnades med privilegier, och till allt sträckte konungen och hans minister sin omtanke. På detta sätt galvaniserades Canada, så att säga, till lif, och folksiffran sprang på några år upp från några tusen till öfver tiotusen.

Men Ludvig XIV ville äfven gifva sitt skötebarn - och som sådant ansåg han alltid Canada - en social organisation efter sitt sinne och införde nu i vildmarken vid S:t Lawrence samma feodalsystem som Richelieu

krossat i moderlandet. Han lät för detta ändamål till Canada öfverföra ett helt regemente soldater, som, sedan de användts att injaga en hälsosam skräck hos irokeserna, förvandlades till jordbrukare. Officerarne fingo sig tilldelade stora sträckor land, af hvilka de som feodalherrar förlänade större eller mindre delar åt soldaterna, såsom deras vasaller. På detta sätt uppstod inom några år en aristokrati af godsherrar, hvilkas länderier sträckte sig utmed båda sidorna af S:t Lawrence. På dess stränder byggde äfven vasallerna sina gårdar, efter gammal fransk sed tillsammans i byar, och de många små tätt byggda köpingar med husgaflarna åt gatan, som den resande så ofta träffar i Nedre Canada, äro alla från denna tid.

Men rika på jord, voro dessa seignörer i det hela fattiga. De yngre sönerna blefvo vanligen pälsjägare och ströfvade i spetsen för små skaror underhafvande omkring i vildmarkerna ända bort till Öfre sjön i väster och Slafsjön i nordväst. Med indianerna lefde de på vänskaplig fot. Fransmännen, med sitt glada och förbindliga väsen, hade alltid lättare än de trumpna och stolta engelsmännen att vinna infödingarne för sig. Många af dem togo indianska hustrur, och så uppstod en blandad ras, hvilken, under namn af halfblodsindianer, canadier och skogslöpare — coureurs des bois — som pälsjägare eller båtförare på floderna utgjorde en viktig del af koloniens befolkning.

Canada styrdes nu mera af kungliga guvernörer med oinskränkt makt. Någon representantförsamling fanns aldrig i det franska Canada. En af guvernörerna, den kraftfulle Frontenac, fick visserligen det infallet att vilja införa en ständerförsamling efter bilden af de franska riksständerna, men fick af Colbert, som han meddelade sin plan, ett lika kort som tydligt svar. »När våra konungar,» skref ministern, »ansett lämpligt att låta Frankrikes riksständer falla i glömska, gör Ni, herr guvernör, utan tvifvel klokast i att så sällan som möjligt eller, för att tala rent språk, aldrig inkalla en representantförsamling i den åt eder styrelse anförtrodda kolonien.» Vi höra heller aldrig talas om, att de franska kolonisterna, som de engelska. fordrat en röst med i sina egna angelägenheter. De voro vana att se en faderlig styrelse tänka och handla för dem. Någonting liknande självstyrelse hade de knappast ens en föreställning om.

Till det yttre oinskränkt, var dock guvernörens makt begränsad från två håll: af Jesu mäktiga orden samt den intendent man ställt vid hans sida som hjälpreda i civilförvaltningen och spion på hans handlingar. I intendentens händer låg framför allt vården om koloniens utveckling. Dessa ämbetsmän voro i allmänhet mycket dugligt folk. Den namnkunnigaste bland dem är *Jean Talon*, samtidig med Colbert. Han upptog Champlains plan att utforska länderna i väster och lägga dem under franskt välde. För detta ändamål utsände han årligen officerare, köpmän och pälsjägare till trakterna bortom Huronsjön, och de bragte honom värdefulla underrättelser. Äfven af jesuiterna begagnade han sig. Dessa Loyolas söner hade, sedan den stora huronmissionen gått under, förlagt sin verksamhet längre väster ut, i syfte att här skapa sig ett eget rike, likt det deras bröder grundat vid Parana. Outtröttliga forskare, trängde de in bland stammarna vid Michigan och hörde af dem berättas om ett stort vatten långt mot solens nedgång. Utforskningen af dessa aflägsnare landsträckor skulle dock ej ske genom dem och för deras syften: den var förbehållen en enskild man, den snillrike och energiske Robert Cavelier de la Salle, vanligen helt enkelt kallad *La Salle*.

Bördig från Rouen, hade han vid endast några och tjugu års ålder utvandrat till Canada och där som nybyggare bosatt sig i närheten af Montreal på en jordsträcka han fått sig upplåten. Här, i utkanterna af det dåvarande Canada, vaknade hos honom begäret att lära känna vildmarken, hvars granne han var. Han lärde sig huronspråket och genomströfvade så i flere år, endast åtföljd af några indianska vägvisare, de öde sträckorna omkring de stora sjöarna. Under dessa vandringar fick han höra talas om en stor flod som skulle flyta mot väster och slutligen

utfalla i hafvet. La Salle var nu öfvertygad, att den utföll i Stilla hafvet, och att den af Champlain sökta vattenleden till Kina således var funnen. Han lät visa sig dit, påträffade den obekanta floden djupt in i det nuvarande Indiana och befor den en lång sträcka. Det var den ståtliga *Ohio* han, först af alla europeer, sett och färdats på.

Att Ohio ej var den vattenled han sökte, blef honom dock snart klart. Under en färd, som han 1669 dels till fots, dels i kanot företog, uppnådde han den på nordvästra kusten af sjön Michigan inskjutande djupa vik, nu kallad Green bay, som, i söder fortsatt, af en rad sjöar och älfvar, bildar en sammanhängande farled ända till närheten af floden Illinois, från hvilken den endast skiljes af ett smalt ed. Af infödingarne här erfor han, att man på denna led och genom att bära kanoterna öfver edet efter en veckas färd komme ut i en ofantlig flod, som styrde sitt lopp mot söder och i hvilken äfven Ohio utfölle.

Nu hade La Salle allt klart för sig. Den stora floden, hvars namn *Mississippi* han tillika nu för första gången hörde, måste utfalla i Mexikanska viken. Till dess utforskande behöfdes dock andra medel än dem han förfogade öfver, och han återvände nu till Canada, hvälfvande stora planer i sitt hufvud. Han begaf sig genast efter återkomsten till Paris, framlade för konungen och hans minister en fullständig plan för att lägga det ofantliga området i väster under Frankrikes välde och därmed taga de engelska kolonierna i ryggen. För ändamålet begärde han endast att få anlägga fästen hvar han ville och erhålla en betydlig landsträcka vid Ontariosjön i förläning. Intagen af planens storhet, beviljade Ludvig allt.

Nu satte sig La Salle energiskt till verket. Vid Ontario reste sig snart rundt omkring Fort Frontenac en stad med en talrik befolkning af nybyggare och indianer, alla La Salles underhafvande. Vid Niagara, mellan Erie- och Ontariosjöarna, byggde han ett annat fäste, genom hvilket han beherskade de till jaktmarkerna norrutledande vägarna och därigenom blef herre öfver en betydlig del af pälshandeln. Härigenom fick han dock hela köpmannaintresset emot sig, liksom han redan var föremål för hat och förföljelse från jesuiterna, hvilka i honom med skäl sågo en farlig medtäflare. För att kunna beherska sjöarna och på dem föra större expeditioner mot väster, lät han ofvanför Niagara bygga sig ett större fartyg. Alla dessa tillrustningar togo en följd af år, och det var först 1679 han var färdig att afgå på sin stora expedition.

Mississippi hade emellertid redan blifvit funnen och befaren. Frontenac hade sex år förut utsändt en expedition af fem man, som under ledning af Quebecsköpmannen *Joliet* och jesuitpatern *Marquette* samt följande La Salles anvisningar, i indiankanoter begifvit sig utför Illinois och den 17 juni 1673 kommit ut på den stora floden. I flere veckor hade de därefter följt dess lopp mot söder och först vid Arkansas' mynning vändt om. I slutet af september voro de lyckligt tillbaka i Green bay, och en månad därefter kunde Joliet i Quebec afgifva rapport om sin lyckliga färd.

La Salle afgick på sin stora expedition hösten 1679. Han medförde förråd för anläggande af fästen och byggande af nya fartyg. Vintern tillbragte han i fästet Crèvecoeur vid Illinois, ej långt från det ställe där jättestaden Chicago nu reser sig, för att därifrån bryta upp vid vårens början. Men nu träffade honom en rad af motgångar. Fartyget, som han hemsändt med en rik laddning pälsverk, förgicks under vägen, och medan han själf gjorde en lång och

svår marsch genom skogarna till Fort Niagara för att skaffa ett nytt fartyg, gjorde den i Crèvecoeur kvarlämnade besättningen myteri, förstörde alla förråden och begaf sig på hemväg. Vid sin återkomst fann La Salle endast sin trogne följeslagare italienaren Tonti kvar. Med honom och några indianer gjorde han en kanotresa utför Illinois och Mississippi ända till dess mynning och såg en dag på hösten 1680 Mexikanska vikens böljor glittra emot sig. Här utsåg han platsen för en stad, som skulle behärska hela det inre och blifva *Louisianas* hufvudstad — så kallade han det omätliga område, som från Alleghanierna i öster sträcker sig till Klippbergen i väster. Han såg det redan bebygdt med folkrika städer och Frankrikes flagga vajande från alla dess fästen.

Sin dröm fick La Salle aldrig se förverkligad. Hans lif blef ej heller långt. Några år därefter afseglade han från en fransk hamn med en flottilj af fyra fartyg och en skara utvandrare ombord för att vid Mississippis mynningar anlägga den länge planlagda kolonien. Men vid ankomsten till Mexikanska viken seglade fartygen förbi Mississippimynningarna utan att märka det och landade på kusten af Texas i en sumpig trakt. Den febersjuke La Salle begaf sig i båt ut för att söka inloppet och blef under denna färd den 19 mars 1687 af den upproriska besättningen mördad. Han var då endast 44 år.

Med La Salles död föll hans stora plan sönder. Ingen fanns som kunde fortsätta hans verk. Frankrikes tillgångar voro också för mycket medtagna af de ständiga krigen att något kunde bli öfver för koloniala företag. Dock byggdes en kedja af fästningar utmed den stora floden. På det ställe där Missouri utfaller i henne hade La Salle och Tonti redan anlagt fästet S:t Louis, början till den stora staden med samma namn. Nu anlades af canadensiska officerare Détroit vid sundet mellan Huron- och Eriesjöarna, och Natchez långt ned i söder bland de liknämda indianerna. Nouvelle Orléans, nu New Orleans. anlades i början af 1700-talet, men förde länge en tynande tillvaro. Sitt namn erhöll det efter hertigen af Orleans, regenten under Ludvig XV:s minderårighet.

Några årtionden efter Quebecs anläggning grundade ett fromt sällskap på en ö längre upp i floden ett hospital och en skola för indianbarn. Jacques Cartier hade under en af sina resor hundra år förut här haft sitt vinterkvarter och af en hög bergkulle på västra stranden af floden gifvit ön namnet *Montreal*, och det namnet fick platsen behålla. Genom sitt gynnsamma läge vid föreningen af tre vattenvägar blef den lilla orten snart en betydande handelsplats och en rival till själfva Quebec.

Under Frankrikes krig med England i 17:e och 18:e århundradena spelade Montreal en viktig rol. Här organiserades nämligen de till hälften af indianskaror bestående trupper, som anföllo och härjade de engelska kolonierna. Skildringen af dessa blodiga gränskrig, som slutligen kostade Frankrike förlusten af alla dess nordamerikanska besittningar, finner i ett följande kapitel sin naturliga plats.

9.

Förenta staterna. Allmän öfversikt.

Tvärs öfver Nordamerika, från ocean till ocean, sträcker sig i ett bälte af c:a 250 sv. mils bredd det land vi i

dagligt tal kalla Amerika, men hvars fullständiga namn är *Nordamerikas Förenta stater*.

Till sin ytvidd är det ett bland jordens största riken, nästan lika stort som hela Europa. Endast Ryssland och Kina öfvergå det i omfång.

Naturen har rikt begåfvat det. Två oceaner, Atlantiska och Stilla hafvet, omgifva det i öster och väster, i söder har det en lång kuststräcka vid Mexikanska viken, och i nordost bildar en sammanhängande kedja af fem stora insjöar en farled långt in i landet. Kusterna äro dessutom djupt inskurna af bukter och vikar, som gifva sjöfarten trygga och rymliga hamnar.

Jorden är i nästan hela den östra delen af den bördigaste beskaffenhet, stora skogar af barr- och löfträd betäcka ännu betydliga delar af landet ända högt upp på bergens sluttningar, medan andra delar åter upptagas af ändlösa grässlätter. Genom dessa fruktbara skogs- och gräsmarker styra majestätiska floder, segelbara under större delen af sitt lopp, sin gång mot hafvet.

Intet land är rikare på ädla metaller än Förenta staterna. Dess berg innesluta dessutom järn- och kopparmalmer i stor ymnighet, och tillgången på stenkol och bergolja är nästan obegränsad.

Liggande på samma breddgrader som norra Afrika, södra och mellersta Europa, har landet i sin södra del ett luftstreck som liknar de varma ländernas och frambringar deras flesta alster inom växtvärlden. På lågslätterna vid hafvet odlas här ris, bomull, sockerrör och alla de ädla sydfrukterna, medan tobaksplantan och vinrankan trifvas förträffligt på bergens sista afsatser.

Längre norrut antager klimatet småningom en strängare karakter, men är ännu i mellersta delen af landet alla årstider mildt och behagligt. De nordligaste delarna däremot, som dock ännu ligga under samma breddgrader som norra Italien och södra Frankrike, ha vintrar som likna våra nordliga breddgraders, men tillika mycket varma somrar. Här ligger Amerikas stora hveteland, där sommartid oöfverskådliga sädesfält vaja för vinden.

Till sitt lands höjd öfver hafvet och naturbeskaffenhet för öfrigt kan Amerika delas i två nästan lika stora hälfter: en *östlig*, lågländig och bördig, samt en *västlig*, högländig, bergig och inneslutande dels ökenartade högslätter, dels rikt vattnade och fruktbara dalar. Det östra låglandet åter delas af ett mindre högland, Alleghanybergens, i två delar: *kuststräckan* vid Atlantiska hafvet samt *Mississippidalen*, den stora lågslätten väster om Alleghanybergen till Klippbergen i väster, genomfluten af Mississippi och hans bifloder och genom sin bördighet förtjänt af namnet världens kornbod.

Är Mississippidalen företrädesvis den jordbrukande delen af Förenta staterna, är det västra höglandet däremot

dess stora grufdistrikt. Den stora handeln har sina hufvudsäten på de tre kusterna, företrädesvis på den östra, åt Europa vända. Här och strax väster om Alleghanybergen, i närheten af deras stora kollager, ha äfven unionens största industriorter uppblomstrat.

Men Förenta staternas område kan till sin naturbeskaffenhet ej blott delas i en östlig och västlig hälft: klimat och jordmån ha äfven dragit en gräns mellan en nordlig och en sydlig del, *nordstater* och *sydstater*, och denna indelning har spelat en betydande rol i landets historia. Den norra delen af den stora lågslätten är ett spanmålsbärande land med en befolkning af mindre jordbrukare och hvita arbetare, den södra däremot ett plantageland med ett mindre antal stora godsägare och en färgad arbetarbefolkning.

Atlantiska kustlandet är Förenta staternas äldsta bygd. I början af 1600-talet anlades här af engelska utvandrare ett antal nybyggen eller kolonier, som först lydde under Englands öfverhöghet, men i slutet af 1700-talet gjorde sig självständiga, antogo namnet stater och för vården af vissa gemensamma intressen ingingo en förening, *unionen*, med bibehållande likväl af hvar sin särskilda styrelse för öfrigt. Härifrån utgingo också i slutet af förra århundradet liksom under vårt eget de skaror af utvandrare, som först bebyggde Mississippidalen och det stora höglandet i väster. I de fria författningar, som dessa äldsta engelska kolonier gåfvo sig, har man att söka upphofvet och mönsterbilden till unionens och alla de särskilda staternas republikanska samhällsinrättningar.

Engelsmän voro således Förenta staternas äldsta bebyggare, och den vida öfvervägande delen af befolkningen är ännu i dag af engelsk härkomst, liksom engelska är det herskande språket öfver hela unionen. Men afrikanska, asiatiska och andra europeiska folk ha äfven gifvit sina rika bidrag till befolkande af det ofantliga området. Det politiska och religiösa förtrycket i Europa skänkte redan tidigt Amerika en idog befolkning af engelsmän, skottar, tyskar och fransmän. Holländare och svenskar hörde till de äldsta kolonisterna, och af deras ättlingar lefver ännu ett antal i staterna Newyork och Pennsylvania, Delaware och New Jersey. Slafhandeln förde i långa tider årligen stora laddningar af negrer öfver till Amerika, medan under de senaste årtiondena en stor invandring af kinesiska arbetare fortgått till Stilla hafvets kust. <pMen det största bidraget har gifvits af den invandring, som nu i nära sjuttio år fortgått från Europa, i synnerhet från England, Irland, Skotland, Tyskland och de skandinaviska länderna. Den utgjorde till 1890 i allt nära 18 millioner. Äfven från det angränsande engelska Canada har under samma tid mer än en million människor flyttat öfver på Förenta staternas område.

Och slutligen finnas äfven små spillror af landets ursprungliga befolkning, indianerna, dels längst i väster, där de ännu föra sitt gamla jägarlif, dels i särskildt undantagna områden, kallade »indian-reserver», där en del af dem ha fasta bostäder och blifvit jordbrukare. Indianernas hela antal i Förenta staterna uppgår dock nu mera knappast till fyra hundra tusen.

Af befolkningens öfriga delar äro omkring fyrtiofem millioner infödda amerikaner, sju millioner negrer och mulatter, ett hundra tusen kineser, öfver två millioner tyskar, två millioner irländare, tolf hundra tusen canadenser, åtta hundra tusen engelsmän, sex hundra tusen skandinaver, två hundra tusen skottar, medan fem hundra trettio tusen tillhöra andra nationaliteter.

År 1890 utgjorde Förenta staternas hela folkmängd omkring sextiotre millioner, fördelade på fyrtiotre stater och

fyra territorier, eller sådana områden som ännu ej blifvit som stater upptagna i unionen.

Ett århundrade förut, 1790, utgjorde hela folkmängden fyra millioner, fördelade på de tretton atlantiska kuststaterna, de enda som då funnos.

Det är utan tvifvel en hastig utveckling som dessa siffror beteckna, och för att göra sig den fullt klar, behöfver man endast erinra sig, att ej blott höglandet vid Stilla hafvet, utan äfven hela den ofantliga Mississippidalen, nu uppfylld af blomstrande städer och sjudande af mänsklig verksamhet, för hundra år sedan till största delen var en vildmark utan andra mänskliga invånare än indianen, som genomströfvade de omätliga skogarna, och en och annan djärf nybyggare från andra sidan bergen, som slagit sig ned i ödemarken, samt garnisonerna i några glest spridda fästen.

Men bakom 1790 ligger en äldre historia, som sträcker sig mer än halftannat århundrade tillbaka i tiden och förtäljer om en annan, ej mindre märkvärdig utvecklingsprocess. Det var under denna tid allt som utgör det väsentligaste i den amerikanska samhällsbyggnaden, själfva grunden hvarpå han hvilar, och tillika det som möjliggjort hela denna senare glänsande uppblomstring: dess *borgerliga* och *religiösa* frihet, under oafbruten hård kamp kom till stånd.

Det var dessa båda kostbara skatter som först lockade till vildmarkerna på andra sidan oceanen största delen af deras första bebyggare. Självstyrelse i vidsträcktaste omfång blef också grunden hvarpå alla de nya samhällena i »den stora västern» uppbyggdes. Hon följde så att säga med i tältvagnen, när Nya Englands farmer drog öfver bergen för att söka sig ett nytt hem i ödemarken. Han kunde ej trifvas utan henne och hennes enkla samhällsinrättningar, och vill man förklara för sig, hur det kommer till, att den europeiske utvandraren så snart fäster sig vid sitt nya hemland, får man säkerligen ej se den enda or- saken i jordens bördighet och den bättre lön hon ger för mödan.

Innan vi öfvergå till Förenta staternas historia, skola vi därför kasta en hastig blick på den historia af mer än 150 år som ligger bakom självständighetsförklaringen. Hon förtjänar det väl.

10.

De tretton kolonierna.

Som vi redan berättat, hade Nordamerikas östra kust 1497 och 1498, endast några år efter Columbi upptäckt, befarits af några engelska fartyg under befäl af venezianaren Giovanni Cabotto. Han ansåg sig vara den förste europé som sett den och gjorde därför anspråk på upptäckaräran. I självfva verket hade den dock, som vi sett, redan ett halft årtusen förut upptäckts af nordmän från Island.

Från den tiden gjorde Englands konungar anspråk på äganderätten till kusten och landet därinnanför. Något försök från engelsk sida att kolonisera den gjordes först i slutet af 16:e århundradet. Drottning Elisabeths gunstling, den företagsamme sir *Walter Raleigh*, utsände då flere expeditioner för att anlägga en koloni på kusten af det nuvarande NordCarolina, hvilken jämte hela den öfriga kuststräckan från Delaware till Florida fick namnet *Virginia*. Kolonien blef också verkligen anlagd, men gick efter en rad missöden, och särskildt i följd af de våldsamheter nybyggarne begingo mot indianerna, redan efter några år helt och hållet ut, och Raleigh blef ruinerad.

Försöket förnyades först tjugu år därefter, 1607, då den förste af stuartarne, Jakob I, utstyckade hela kuststräckan från Florida till Canada mellan två stora handelskompanier, med rättighet för dem att bebygga landet och däraf draga uteslutande inkomst. För att locka invandrare utlofvades åt alla som ville nedsätta sig i det nya landet, utom skattefrihet, alla en engelsk medborgares fri- och rättigheter.

Redan samma år utsände det ena af de båda kompanierna, det s. k. Londonkompaniet, en skara utvandrare till den del af Virginien, som nu särskildt bär detta namn. Det är ett härligt, af naturen rikt gynnadt land. En lång halfö skjuter ut mot söder och afstänger från hafvet en stor bukt, kallad Chesapeakviken. I denna utfalla från norr och väster en mängd floder med breda utloppsvikar och segelbara långt in i landet. Lågt och sumpigt närmast kusten, höjer sig landet sakta inåt, betäckt med ståtliga löfskogar, tills det längst i väster öfvergår till Alleghanybergens dalar, äfven här fruktbart och väl bevattnadt. Klimatet, mildt i bergstrakterna, är på lågslätterna nästan tropiskt och frambringar många af den heta zonens alster. Palmer förekomma här redan, och bomullsplantan och sockerröret trifvas här förträffligt.

Här, vid Jamesfloden, slogo sig nybyggarne ned. De voro till största delen män som tjänat i armén eller som fribytare ströfvat omkring på hafven, tappra och oförskräckta män, men ej af det gry som ger dugliga nybyggare. Det var begäret efter Nya världens guld som lockat dem ut: att börja en nybyggares mödosamma lif var dem ej i smaken.

Också var hela kolonien nära att gå under, dels genom brist och inbördes oenighet, dels genom anfall från indianerna, då i sista ögonblicket undsättning kom från England. Man grep sig verket an på nytt, och med bättre framgång, sedan man lärt sig bättre tillgodogöra landets verkliga rikedomar. De första tobaks- och bomullsplantagerna uppstodo vid stränderna av James och Potomac.

Lockade av ryktena om jordens utomordentliga bördighet, utvandrade en stor mängd yngre söner i förmögna engelska godsägarfamiljer till Virginia och upptogo och odlade stora sträckor nytt land. De drev först sitt

plantagebruk med vita arbetare, men redan 1619 öfverförde ett holländskt fartyg den första laddningen negerslafvar till Virginien, och sedan dess var slafveriet där inhemskt ända till våra dagar.

Kolonien blomstrade nu hastigt upp. Nya skaror invandrare ankommo oupphörligt från England, och snart var även det övre landet bebygdt. Den styrdes i början så godt som enväldigt af den guvernör som utsändes från moderlandet; men kolonisterna, vana vid det parlamentariska styrelsesättet i hemlandet, fordrade snart en representativ författning. Den beviljades dem, och en koloniförsamling med två kammare infördes. Under ständig kamp med guvernörerna förstod de så väl bevara och utvidga denna politiska frihet, att de vid århundradets slut i allt väsentligt styrde sig själfva.

Virginierna vore dock med allt detta goda konungsmän, och under de borgerliga striderna i England stodo de på stuartarnes sida. De voro tillika trogna anhängare af den engelska statskyrkan, och något hem för religiös frihet blev Virginien ej på mer än ett sekel. Det var i det hela en aristokratisk koloni, en trogen avspegling av moderlandet med dess parlament och biskopar. På sitt plantage, omgiven av sin familj och sina talrika svarta tjänare, förde den virginiske godsherren ett patriarkaliskt liv, höll stort hus, var, liksom sina fränder i England, passionerad sportsman och deltog med ifver i alla sitt grefskaps och koloniens angelägenheter. I detta friska och stärkande lif uppväxte fäderna till de män som genomförde självständighetsverket.

Rötterna till Amerikas demokratiska samhällsskick och oinskränkta religiösa frihet äro således ej att finna i Virginiens jord: de måste sökas på annat håll.

*

Från Förenta staternas nordöstra kust, på ungefär 42º n. br., utskjuter i hafvet en lång och hakformig udde, som har namnet *Kap Cod*. Norr om udden, hvilken bildar ett landmärke för fartygen som ämna sig in till Boston, svänger kusten i en båglinie och bildar Massachussetts' stora bukt, men böjer söder om udden af mot väster och sydväst och fortsätter i denna riktning norr om Long Islands sund till närheten af NewYork.

Denna vinkelformiga kuststräcka, sedan gammalt kallad *Nya England*, är en af de märkvärdigaste på jorden, ty här tillämpades för första gången i mänsklighetens historia och i sin fulla utsträckning den borgerliga och religiösa frihet, som ej blott uttalas i paragrafer af Förenta staternas grundlag, utan äfven ingått i dess folks hela lif och vanor. Och detta skedde för 250 år sedan. Hur det tillgick, är snart berättadt.

En vintrig decemberdag 1620 inlöpte i den lilla viken som ligger i lä af udden ett stormdrifvet fartyg. Det förde en skara af 102 utvandrare, män, kvinnor och barn, hette *Mayflower* och kom från Delft i Holland. Utvandrarne voro till största delen fattiga landtmän från norra England, som af religiös förföljelse från engelska statskyrkans sida nödgats fly till Holland och efter en tids vistelse där beslutit söka sig nya hem på andra sidan hafvet.

De hade ursprungligen ämnat sig till det redan bebyggda Virginien, längre söder ut på kusten, men af stormar drifna mot norden och uttröttade af en lång och svår resa, beslöto de stanna där de voro. I sydvästra hörnet af den stora bukten inskjuter en liten vik mot väster. Här landstego de och uppförde stockhus till skydd mot vintern. Med traktens indianer stodo de på vänskaplig fot och förvärfvade af dem medels formligt köp ett stycke land närmast intill viken. Sitt nybygge kallade de *New Plymouth*.

En af de stora väggmålningarna på Capitolium i Washington afbildar den scen, då *pilgrimsfäderna* — så kallas af amerikanerna dessa Nya Englands äldsta invandrare — landstego på NewPlymouths klippstrand.

Nybyggarne hade till ledare några trosförvandter i bättre villkor, som delade deras faror och mödor. Namnen Brewster, Bradford, Winslow och Carver lefva ännu bland Nya Englands invånare i tacksamt minne; Allesammans voro de allvarliga, gudfruktiga män, lifvade af en stark frihetskänsla. Redan under landsflykten i Holland hade de slutit sig fast tillsammans i ett litet, på en gång borgerligt och kyrkligt samhälle, grundadt på full själfstyrelse och allas jämlikhet. De valde sina ämbetsmän och präster, och innan de landstego hade de ombord på Mayflower nedlagt dessa grundsatser i en skrifven författning för det nya samhälle de ämnade grunda.

Den lilla kolonien hade i början många hårda öden att genomgå. Brist på lifsmedel och ovana vid klimatet bortryckte mer än hälften af kolonisterna; men de öfriga härdade modigt ut, tills bättre skördar belönade deras uthållighet och undsättning slutligen kom från hemlandet.

Här hade emellertid den religiösa förföljelsen mot »nonkonformisterna» — de som ej ville foga sig efter statskyrkans bruk — fortgått och kallat till lif den puritanska rörelsen, hvilken snart skulle kasta både den förföljande statskyrkan och tronen öfverända. Ett stort antal *puritaner* i västra England, bestående mest af förmögna män i högre samhällsställning, utvandrade nu till det nya landet vid Massachusetts' bukt, sedan de af kronan utverkat sig ett frihetsbref eller en *karta*, som det kallades, hvilken gaf dem rätt att ordna sin styrelse så som dem bäst syntes.

I två särskilda expeditioner, 1629 och 1630, och under förträffliga ledare, Endicott och Winthrop, seglade de öfver hafvet och grundade kolonien *Massachusetts' bay*, bestående af städerna *Boston, Salem* och *Portsmouth*. Liksom männen i Plymouth, deras grannar, gåfvo äfven de sig en fullkomligt republikansk styrelse. De erkände visserligen moderlandets öfverhöghet, men ännu knappast mer än till namnet.

Efter vidriga öden i början blomstrade kolonien Massachusetts' bay snart upp. Fiske och handel gjorde den välmående, och nya skaror af trosförvandter strömmade oupphörligt till den. En af det lilla samhällets första åtgärder, sedan det kommit sig något för, var att införa kostnadsfri och lika undervisning för hela den uppväxande ungdomen. Den första *friskolan* i Amerika anlades i *Cambridge*, strax bredvid Boston, och blef sedan Nya världens förnämsta lärosäte, det berömda *Harvard-universitetet*.

Sålunda hade NewPlymouth och Massachusetts' bay, som ännu voro särskilda kolonier, gifvit Amerika två af de stora grunddragen i dess samhällslif: självstyrelsen och friskolorna; men det tredje, den religiösa friheten, fattades ännu.

Nybyggarne i Massachusetts hade lidit hårdt af den kyrkliga förföljelsen, och man skulle väntat, att de, visa af egen bitter erfarenhet, skulle visat större fördragsamhet mot olika tänkande och troende. Men det blef långt ifrån fallet. Ingen som ej delade och omfattade deras kyrkliga lärosatser fick bygga och bo inom koloniens gränser. De voro i detta fall fullt ut lika ofördragsamma som engelska statskyrkans präster.

Saken var, att den borgerliga och den kyrkliga styrelsen voro hos dem nära förenade, och att deras präster, till hvilka de i betryckets dagar lärt sig se upp, hade stort inflytande äfven i rent världsliga saker. Hela lifvet i Massachusetts hade en stark religiös anstrykning, och det vakades strängt öfver, att intet svart får fick komma in bland hjorden.

Då kom 1630 till Boston med ett af utvandrarfartygen en ung präst vid namn *Roger Williams*. Förjagad från England för den frimodighet, hvarmed han uppträdde mot det rådande samvetsförtrycket, hade han begifvit sig till Nya världen, i hopp att där finna den aktning för samvetets rätt han saknade öfverallt i den Gamla, där alla kyrkor tycktes åberopa sig på denna rätt endast för att själfva få frihet att förfölja olika troende. Genom eget tänkande hade han kommit till den öfvertygelsen, att mot detta allmänna onda ej funnes något annat verksamt botemedel än fullkomlig samvetsfrihet för alla utan undantag.

Den världsliga makten, förklarade han, har ingen rätt att blanda sig i angelägenheter som röra den enskildes samvete, »ej ens om det gäller att rädda en kyrka från affall och kätteri». Den borgerliga makten är till för att straffa brott, ej för att föreskrifva hvad människor skola tänka och tro. Att på grund af deras religiösa öfvertygelse förfölja och förhålla människor deras borgerliga rättigheter är våld, likaså att tvinga dem att besöka kyrkor och betala tionde till ett prästerskap hvars läror de förkasta.

Att han med dessa åsikter ej skulle med välbehag ses af de styrande i Massachusetts, är lätt att förstå af hvad vi yttrat om den där rådande trånga andan i religiösa saker. Och Williams fann snart själf, att den samvetsfrihet han sökte vore lika litet att finna på denna som på andra sidan oceanen. Med sitt ädla, milda väsen och sin eldiga vältalighet vann han dock inom kort många vänner, och puritanerna i Salem kallade honom till sin präst. Men när han här med samma oförfärade öppenhet som i England fördömde de makthafvandes inblandning i trossaker, blef han äfven här förvisad.

Han måste fly ut i vildmarken och irrade här länge omkring i skogarna, tills han slutligen fann en tillflykt hos indianerna i närheten af Kap Cod. Williams blef deras lärare och vän och fick af dem sig upplåtet ett stycke land vid den stora Narragansettviken strax väster om udden. Här anlade han nu med tillhjälp af några vänner från Salem, under hårdt och strängt arbete, nybygget *Providence*, den första ringa begynnelsen till den blomstrande staten *Rhode Island*.

Liksom William Penn femtio år senare i Pennsylvania, öppnade han nu här en fristad för alla trosbekännelser utan undantag. Alla religioner hade i Providence samma rätt till fri utöfning utan den minsta inblandning från den borgerliga maktens sida. På samma gång lades äfven den borgerliga friheten på den bredaste grundval: hvar och en som betalade en liten obetydlig kommunalafgift var röstberättigad.

På en ö i Narragansettviken — det egentliga Rhode Island — i närmaste grannskapet till Providence, uppstod en systerkoloni, grundad af en skara flyktingar, tillhörande ett religiöst samfund, hvars stiftarinna och ledare var *Anne Hutchinson*. Liksom kväkarne, erkände de ingen annan auktoritet i trossaker än samvetets röst. Förföljda för sina läror, hade de, liksom pilgrimsfäderna, flytt öfver till Amerika och här funnit en fristad på den lilla ön invid Williams' koloni. De båda nybyggena förenades och fingo genom Williams' bemödanden från moderlandet en egen karta, som tryggade dem i besittningen af deras politiska och religiösa frihet.

Det saknades ej röster som spådde, att den lilla »demokratien», såsom hon kallade sig, snart skulle gå under, söndersliten af strider mellan de många olika religiösa partierna. Men spådomen gick ej i fullbordan. Tvärtom växte och trifdes kolonien förunderligt väl. Hon blef rik genom sina invånares idoghet och företagsamhet. Hugenotter, katoliker, kväkare, a nabaptister togo sin tillflykt till RhodeIsland, och af de från Spanien fördrifna judarne fann ett stort antal här ett nytt hem. Alla dessa kyrkliga samfund lefde här f den bästa sämja och endräkt med hvarandra, emedan intet af dem sökte kränka de andras lika rätt.

Den karta, under hvars skydd Roger Williams' koloni blomstrat upp, förvarade hon som sin ögonsten, och när unionen bildades, var hon den äldsta af alla dylika permebref i Förenta staterna.

Roger Williams lefde till hög ålder i det samhälle han skapat, älskad och vördad som koloniens fader och till det sista troende på kraften af det frö han utsått. Denna hans tro kom ej heller på skam, ty redan endast några år efter hans död byggdes den stora kolonien Pennsylvania på samma grund han lagt för Rhodelsland, och efter hundra år blef den religiösa friheten, såsom hon tilllämpats i dessa båda kolonier, en af hörnstenarna i unionsförfattningen.

Från Massachusetts utsändes tidigt kolonister till de obebyggda trakterna norr och söder därom. Så grundades af utvandrarskaror härifrån nybyggena *NewHaven* och *Connecticut* på kuststräckan norr om LongIslands sund och väster om Rhode Island. Några af Massachusetts' bästa män — en Hooker och en Haynes — ledde denna utvandring. De båda kolonierna blomstrade snart upp, förenades under namn af *Connecticut* till en enda och fingo ett frihetsbref lika liberalt som Rhodelslands. I den religiösa lagstiftningen anslöt sig Connecticut i början till moderkolonien, men antog efter hand ett liberalare system, om också ej RhodeIslands fullständiga religionsfrihet för alla. I Connecticut kunde dock alla kristna bekännelser fritt öfva sin gudstjänst. Liksom RhodeIsland, bevarade det alltigenom sin republikanska författning.

I norr planterades, äfven från Massachusetts, kolonien *New Hampshire*, som då äfven omfattade den nu varande staten *Vermonts* område. Det nuvarande *Maine* hörde däremot omedelbart under Massachusetts, med hvilket

äfven efter några årtionden den äldsta kolonien, New Plymouth, förenades. Sålunda hade redan innan första hälften af 1600-talet gått till ända de fyra kolonier bildat sig, af hvilka sedermera blefvo Nya Englands sex stater.

Förhållandet till indianerna, som först varit vänligt, antog snart, i samma mån kolonierna utsträckte sina områden, en mindre vänskaplig karakter och öfvergick slutligen till öppen fiendskap.

Indianstammarna i Nya England, liksom i hela Atlantiska kustlandet samt norra och mellersta Mississippidalen, tillhörde den stora *algonkinfamiljen*, en från huronerna helt och hållet skild gren af den amerikanska rasen. Det var pokanokethöfdingen Massasoit som vänskapligt mottagit pilgrimsfäderna, och narragansettstammen under Miantonomoh hade gifvit den flyende Williams ett hem bland sig. Men nu slets det gamla vänskapsbandet. Pequoterna i Connecticut anföllo enstaka nybyggen och massakrerade deras invånare, och slutligen förenade sig alla stammarna i Nya England under Massasoits son, den tappre Philip af Pokanoket, af kolonisterna kallad *Kung Philip*, till ett utrotningskrig mot de otacksamma blekansiktena.

Kolonierna slöto sig därför tillsammans till gemensamt försvar, och så uppstod den första *unionen* emellan dem, som dock endast varade i fyrtio år. Efter långvariga och blodiga fejder, hvarunder kolonierna ledo ofantligt, blefvo indianstammarna i Nya England efter Philips död antingen helt och hållet utrotade eller undanträngda längre år väster.

I den religiösa lagstiftningen skilde sig, som vi sett, RhodeIsland från de öfriga systerkolonierna, men i den borgerliga författningen rådde inom dem alla samma demokratiska jämlikhet och självstyrelse. Kolonisterna valde själfva sin guvernör, ledamöterna i hans råd och den lagstiftande församlingen, vanligen för ett, högst två år. I Massachusetts gjordes visserligen ett försök att införa en släktaristokrati genom att låta son efter far bekläda de högre posterna, men det misslyckades, och Massachusetts' författning var ända mot århundradets slut lika demokratisk som de andra kolonieinas.

*

Ännu i midten af 1600-talet voro Virginien och Nya England åtskilda af ett bredt landbälte, som sträckte sig från Connecticut i norr till Maryland i söder och sålunda omfattade de nuvarande staterna NewYork, Pennsylvania, NewJersey och Delaware. Liksom hela kusten, var det vid europeernas ankomst en skogbevuxen vildmark, där indianer af många stammar hade sina vintervisten och jaktmarker. Genom skogarna flöto ståtliga floder ut i de bukter och vikar, hvarpå denna kust är synnerligt rik: längst i norr den praktfulla vattenväg som sedan fick namnet *Hudson*, längre mot söder *Delaware*, äfven ett senare namn, i den liknämda viken, och slutligen *Susquehanna* i norra ändan af Chesapeakviken. I norr närma sig Alleghanybergens kedjor, genomsprängda af Hudson, allt mer kusten, men lämna i söder mellan sig och hafvet stora, fruktbara slätter, som i norr slutligen öfvergå i Virginiens soliga lågland.

Som vi sett, gjorde England anspråk äfven på denna del af kusten, och ett af de båda ofvannämda kompanierna,

Plymouth-kompaniet, hade fått rättighet att kolonisera det. Men innan det hunnit sätta sig i rörelse, hade det förekommits af en snabbare rival.

Holländarne, vid denna tid världens första sjömakt, hade börjat rikta sin företagsamhet åt denna kust. Den en tid i holländsk tjänst anställde *Henry Hudson* hade utforskat och befarit den stora, efter honom benämnda floden. Här vid Hudson grundades 1621 ett holländskt faktori för pälshandeln med indianerna, kalladt Fort Orange, och fem år därefter anlades vid dess utlopp, på den lilla ön där NewYork nu reser sig, nybygget *Nya Amsterdam*. Hela kolonien kallades *Nya Nederland*.

Det var i själfva verket läget för en världsstad som de i sådana saker skarpsynta holländarne utsett åt sin nya stad. Mellan västra ändan af LongIsland och det nuvarande NewJersey utbreder sig en bukt, som genom sitt skyddade läge, sin rymlighet och sina lätta förbindelser både med det inre och hafvet är en af de första hamnar i världen. I norr utmynna Hudson och det här mycket smala LongIslands sund, nu kalladt East river, och det är mellan dem den omnämda långa och smala ön bildas. Denna ö, hvars indianska namn var Manhattan, köpte nu holländarne af indianerna för omkring 100 sv. kronor.

Det dröjde ej länge förr än den lilla platsen, som först endast bestod af några halmtäckta träkojor och ett blockhus, växte till i välmåga och folkmängd. Med klok liberalitet öppnade holländarne sin koloni för utvandrare af alla folk och bekännelser: puritaner, hugenotter, valdenser, katoliker, judar, alla fingo fritt bosätta sig i landet. I ett afseende stodo de dock efter engelsmännen som kolonisatörer: de förstodo ej konsten att genom fria samhällsinrättningar bereda invandrarne trefnad. All jorden sönderstyckades mellan några få stora jordägare, under hvilka de verkliga jordbrukarne ej voro stort bättre än lifegna, och guvernörerna styrde landet egenmäktigt. I farans stund kunde de därför ej påräkna något kraftigt understöd från befolkningens sida, och när engelmännen upplifvade sina gamla anspråk på kusten och 1664 sände en flotta till Nya Amsterdam, föll kolonien ett lätt byte för eröfraren.

Det område som då tillföll segervinnaren utgjordes ej endast af den nuvarande staten NewYork, utan äfven af NewJersey, hvilket holländarne äfven först bebygt, och det af dem med Nya Nederland införlifvade *Nya Sverige*.

*

På stränderna af den vackra *Delaware*, som med en bred mynningsvik utfaller på kusten mellan NewYork och Maryland, grundade 1638 ett svensk-holländskt kompani en koloni, som fick namnet Nya Sverige. Det var inga obetydliga namn som figurerade på listan öfver kompaniets medlemmar, ty bland de svenska deltagarnes lästes där, jämte Claes Flemmings m. fl., *Axel Oxenstjernas* namn. Planen var också hans, eller rättare Gustaf II Adolfs, hvilken en tid mycket umgåtts med tanken på en stor svensk-tysk koloni i den Nya världen, där intet slafveri skulle få finnas och en fristad öppnas för förföljde af alla kristna bekännelser. Landet omkring Hudson var redan tipptaget af det holländsk-västindiska kompaniet, som här, efter hvad vi sett, grundat kolonien Nya Nederland. Men trakterna väster ut vid Delaware voro ännu oupptaget land. Så försäkrade åtminstone en af företagets holländska deltagare, *Peder Minuit*, hvilken i många år varit guvernör i Nya Amsterdam och därför borde känna

saken. Det blef också åt Minuit kompaniet anförtrodde ledningen af den första expeditionen, hvilken på senhösten 1637 i två fartyg, *Kalmar Nyckel* och *Gripen*, afgick från Göteborg och ett stycke inuti mars följande år kastade ankar i Delaware. Det var en bred, af höga skogklädda kullar omsluten dal som här öppnade sig för utvandrarne. Så långt ögat kunde se sköt flodens lugna fåra fram genom en fullkomlig vildmark, här och där sammanträngd mellan branta klippväggar. Där fanns dock invånare. Det var indianer af minqua-stammen, hvilkas jaktmarker sträckte sig på ömse sidor om floden och långt väster ut mot Alleghanierna. Af dem köpte Minuit genom formligt kontrakt en landsträcka på flodens västra sida, ett vackert, sakta sluttande, skogbevuxet land med kullar, dalar och klara älfvar. Det var ett land som tilltalade den lilla invandrarskaran, och det första stället vid floden där de landade fick också namnet Paradisudden.

Vid en af de små floderna som falla ut i Delaware, cirka sex sv. mil från dess mynning, anlade Minuit ett litet fäste, d. v. s. ett blockhus med några kojor, som, Sveriges unga drottning till ära, döptes till *Fort Christina*. På platsen där detta äldsta svenska nybygge låg utbreder sig nu Wilmington, den största staden i staten Delaware. Genom nya köp af indianerna växte detta område så, att det efter några år omfattade hela västra stranden af Delaware från utloppet ända till fallen vid det nuvarande Trenton, en sträcka af nära tjugu sv. mil. Äfven på östra stranden inköptes landet närmast flodmynningen, så att inseglingen i floden på en sträcka af åtta sv. mil gick igenom svenskt område.

Med indianerna stod den unga kolonien från första stunden på vänskaplig fot. Hennes förhållande emot dem utmärktes alltjämt af rättvisa och redlighet. Härigenom lyckades hon också snart komma i nästan uteslutande besittning af den indräktiga pälshandeln: bäfverskinn blef jämte tobak Nya Sveriges stapelvara, och de fartyg som i början nästan årligen utsändes från moderlandet medtogo alltid i återlast betydliga mängder däraf.

Med dessa fartyg utsändes jämte nödiga förråd stora skaror af utvandrare. Det hade sig i början ej så lätt att få sådana som voro villiga att bosätta sig i det nya landet. Man måste därför vidtaga den utomordentliga åtgärden att skicka värfvare till Finland och bergslagerna, och dels af dem som på detta sätt lockades att utvandra, dels af finnar som häktats för det de olofligt slagit sig ned på kronans skogar, dels äfven af straffångar utgjordes de första kolonisterna. Snart uppstod dock en verklig utvandringsfeber, och hundratals som ville följa med fartygen måste afvisas. De fria arbetarne — de s. k. frimännen — fingo sig jord anvisad jämte ett litet penningförskott, men fångarne, bland hvilka ett större antal utgjordes af förrymda knektar, sysselsattes i två år med tvångsarbete, hvarefter äfven de blefvo frimän.

Nybyggarne hade i början att kämpa med de vanliga svårigheterna: brist och ovana vid de nya förhållandena. Men klimatet var sundt, jorden gaf snart goda skördar af majs och tobak, och någon fara från indianerna hotade ej. Däremot uppväxte redan tidigt en fara från annat håll. Minuits försäkran att landet vid Delaware vore oupptaget visade sig ej riktig. Så väl holländarne i Nya Nederland som engelsmännen i Virginia gjorde anspråk därpå. De förre hade till och med på flodens östra strand, midt emot Schuylkills mynning, uppfört ett litet fäste, kalladt Fort Nassau, och ansågo sig på den grund ägare till hela floddalen, således äfven till det svenska området. Häraf uppstodo snart häftiga tvister. Förgäfves uppvisade de svenska guvernörerna de indianska köpebrefven: holländarne kunde strax å sin sida framlägga alldeles dylika, undertecknade med samma indianska bomärken. Lyckligtvis stannade allt länge vid protester och motprotester; men mellan de båda grannarna alstrades en retad stämning, som efter en tid skulle antaga en allvarsam karakter och slutligen medföra den svenska koloniens undergång.

Efter Minuit, som snart lämnade kolonien, styrdes den i några år efter hvartannat af löjtnanterna Måns Kling och Peter Hollender, tills svenska kronan, hvilken nu ingått som delägare i företaget, 1642 som guvernör utsände öfverstlöjtnanten *Johan Printz*, en barsk veteran från trettioåriga kriget. Han kom ut med instruktioner att hålla så väl engelsmän som holländare på afstånd, och han utförde dem till punkt och pricka. Genom en mängd fästen, som han anlade dels vid Delaware, dels vid Schuylkill, utestängde han holländarne helt och hållet från sjöfarten på floden och handeln med minqua-indianerna. Så byggde han på östra stranden *Elfsborg* och på den västra vid Schuylkills mynning, midt emot Fort Nassau, *Nya Korsholm*, på det ställe där Filadelfia nu reser sig. Schuylkill var den stora handelsvägen till indianlandet. Därför anlade han här två faktorier med blockhus: *Vasa* och *Mölndal*, det senare med den första vattenkvarnen i Pennsylvania. Tre mil ofvanför Christina, på en liten ö i floden, uppförde han tillika ett fjärde fäste, som han kallade *Nya Göteborg*, och här tog han sitt residens på gården Printzenhof, hvilken sedan länge var i hans familjs ägo.

Det var nog en duktig herre denne gamle krigsbuss, och inom kolonien höll han sträng tukt. Höga begrepp hade han också om Sveriges makt, och i sina skrifvelser till de holländska guvernörerna talade han i en ton som han varit den store kanslern själf. Häftig och kolerisk var han tillika, utan minsta tecken till diplomatisk förmåga. I fem år gick allt bra, men då kom till Nya Amsterdam en ny guvernör, som med all Printz' energi förenade den klokhet och måtta denne saknade. Hans namn var *Peter Stuyvesant*. I honom måste den svenske guvernören snart erkänna sin öfverman. Bekämpande Printz med hans egna vapen, gick Stuyvesant med en liten flotta in i Delaware, trots Elfsborgs kanoner, och anlade på västra stranden strax nedanför Christina i sin tur ett fäste, som fick namnet *Fort Casimir*.

Detta fäste, alldeles i närheten af Christina och stängande inloppet till floden, försatte Printz i eld och lågor. Han måste dock nöja sig med att ge sin förtrytelse luft i ljungande noter till Nya Amsterdam, ty i följd af uteblifna förstärkningar från hemlandet var han så godt som maktlös. Nya Göteborg hade tillika nedbrunnit, och med det större delen af hans förråd. På sex år hade han ej fått någon undsättning, ej ens några underrättelser från moderlandet, ty ett fartyg som 1649 utsändes hemifrån förolyckades under resan. Han hade flere gånger begärt att bli hemkallad, men ej fått svar. Då lämnade han 1653 på hösten kolonien och återvände till Sverige, sedan han anförtrott styrelsen åt sin måg, Johan Papegoja.

Men det länge väntade fartyget hade omsider blifvit afsändt och gick om honom på vägen.

Kommerskollegium, som nu hade koloniens angelägenheter om hand, hade med samma fartyg utsändt sin sekreterare, *Johan Rising*, som civilt bitrade åt guvernören. Rising var en kraftfull och beslutsam man. Vid inseglingen i Delaware lät han lägga fartyget utanför Fort Casimir och tvang den fåtaliga besättningen att gifva sig. Svenska flaggan hissades på skansen, hvars namn nu förändrades till *Trefaldighetsfästet*.

Denna händelse blef ödesdiger för det svenska väldet vid Delaware. Vid första underrättelsen om fästets intagande gaf Västindiska kompaniet i Amsterdam, Nya Nederlands ägare, Stuyvesant order att ofördröjligen

anfalla Nya Sverige och lägga det under kompaniets välde. I september 1654 seglade också Stuyvesant själf med en stark flotta upp i floden och tvang först Trefaldighetsfästet att gifva sig, hvarefter äfven Fort Christina den 18 september måste kapitulera. Därmed var äfven hela kolonien eröfrad. Båda besättningarna fingo aftåga med all krigisk honnör, och alla som ville stod fritt att återvända till Sverige. De allra flesta föredrogo dock att stanna kvar under det holländska kompaniets öfverhöghet.

Så slutade efter en sextonårig tillvaro kolonien Nya. Sverige. Men fastän moderlandets välde upphört, fortlefde den dock ännu länge som ett litet samhälle för sig. Holländarne förblefvo ej länge dess herrar, ty redan efter tio år eröfrades Nya Nederland af engelsmännen, under hvilka nu äfven landet vid Delaware kom. De svensk-finska kolonisterna räknade då ett antal af omkring 600, som vid århundradets slut växt till 1000. De trifdes väl i det nya landet, och den svenska bygden var länge den bäst odlade vid Delaware. Svenska språket förstodo och talade de ännu i slutet af sextonhundratalet, men hundra år därefter var det helt och hållet utträngdt af engelskan. På det språket måste därför slutligen de präster predika för dem, som allt ifrån Carl XI:s tid utsändes från moderlandet. Svenska präster hade de dessutom haft redan från koloniens grundläggning, och det är en bland de tidigaste af dem, Johan Campanius, vi hafva att tacka för den äldsta skildringen af koloniens öden. Tre kyrkor funnos redan under den svenska tiden: en i Nya Göteborg, en annan på östra sidan om floden vid Racoon, och den tredje vid Nya Korsholm, sannolikt på samma plats där den lilla svenska kyrkan i Filadelfia nu står.

Af kolonisternas namn ha ej synnerligt många blifvit bevarade. Utom officerarnes och faktorernas: Sven Schute, Måns Kling, Peter Hollender, Elias Gyllengren, Johan Lilljehöök, Henrik Huyghen, Carl Lindström, Peter Bock, Hans Janke, Erik Boy, förekomma i gamla handlingar namnen Stille, Sievers, Joakimsson, Bengtsson, jämte många sådana på »son» slutande. Äfven af officerarne stannade de flesta kvar, och på Printzenhof bodde ännu på 1670-talet guvernören Printz' dotter, fru Armgard Papegoja, vanligen rätt och slätt kallad fru Armgard, ett fruntimmer som i karakterens energi synes ha brådts på den gamle guvernören.

Koloniens historia efter eröfringen erbjuder i allmänhet ingenting märkligt. Strax efter föreningen med England stördes dock dess lugn på en kort tid af ett uppror bland de svenska och finska nybyggarne, anstiftadt af en äfventyrare, som utgaf sig för att vara en son till general Königsmark och utsänd för att åter lägga kolonien under svenskt välde. Uppviglaren, en bonddräng, vanligen kallad Långe Finn, blef dock snart afslöjad och lugnet återstäldt. Till det missnöje som vid denna tid rådde i kolonien bidrog mycket de beskattningsförsök som gjordes af den engelske guvernören i NewYork, Lovelace, och som kolonisterna beslutsamt tillbakavisade.

I vildmarken där svenskar och finnar först satte plog i jorden utbreder sig nu längs Delaware ett blomstrande landskap, smyckadt af både naturens och människans verk. Tre stater hafva del i de nejder som en gång utgjorde Nya Sverige: längst i söder, där Christina och Fort Casimir stodo, det lilla Delaware, högre upp på samma sida af floden, där den blågula flaggan vajade från Nya Göteborg och Korsholm, Pennsylvania, och slutligen har i öster landet kring Elfsborg gått upp i staten New Jersey, alla tre bebodda af en kraftig och frihetsälskande befolkning, med hvilken den svensk-finska lätt sammansmälte. **[1]**

*

Den breda kil som åtskilt Nya England och Virginien var sålunda nu engelsk tillhörighet, och de britiska kolonierna i Amerika bildade en enda sammanhängande sträcka från Canadas gräns till Floridas. Betydliga delar däraf återstodo dock ännu att kolonisera. Hela det stora område som nu kallas Pennsylvania saknade så godt som alla andra invånare än indianerna, och Virginiens södra delar, de båda Carolina, hade först nyligen börjat bebyggas. Däremot hade Virginiens nordligaste del, landet norr om Potomac, det nu varande *Maryland*, redan omkring 1630 blifvit bebygdt och hastigt uppblomstrat, sålunda nästan samtidigt med Nya Englands kolonier.

Med Maryland tillkom ett alldeles nytt slag af kolonier, de så kallade *proprietärkolonierna.* Hittills hade tillgått så, att kronan afstått sin äganderätt åt kompanier, hvilka verkstält koloniseringen. På detta sätt hade Virginien och på detta sätt äfven Nya England tillkommit. Nu började konungarne åt enskilde, mestadels gunstlingar och hofmän, men äfven fordringsägare, bortskänka stora sträckor land i Amerika, och det utan afseende på om de förut blifvit gifna åt andra.

George Calvert, *lord Baltimore*, en af Carl I:s ministrar, fick sålunda af denne till arf och eget den nordligaste delen af Virginien, en smal landremsa norr om Potomac, ett fruktbart och härligt land, med hamnar både vid Chesapeakviken och Atlanten. Lord Baltimore var en upplyst och ädel man, och därtill en statsman, som haft rikt tillfälle att se, hur nationers trefnad och blomstring *icke* främjas. Själf katolik, öppnade han strax sitt land för invandrare af alla kristna bekännelser, bland dem äfven svenskar och finnar, och utan någon skrifven lag blef religionsfrihet snart i Maryland en häfdvunnen sed. Han gaf tillika kolonisterna, strax och frivilligt, en fri författning med två kammare, och förbehöll sig själf endast rätten att som konstitutionel regent styra landet eller insätta en guvernör i sitt ställe. Under denna författning var Maryland länge lyckligt. Det blef rikt genom sin tobaksodling och sin handel, och *Baltimore*, koloniens hufvudstad, växte snart upp till en af Amerikas största städer, och är ännu till folkmängden den sjunde i ordningen i unionen.

Ett motsatt förfarande följde däremot de höga lorder, åt hvilka Carl II skänkte hela Carolina, innefattande de nuvarande Nord- och Syd-Carolina. Det var hvad vi i våra dagar skulle kalla ett consortium af åtta adelsmän som af den sorglöse konungen fick denna ofantliga landsträcka att efter behag styra och tillgodogöra. De förnämsta bland dessa »proprietärlorder» voro den bekante Monk, återställaren af stuartarnes tron och nu mera känd under namnet lord Albemarle, samt lord Shaftesbury, den bekante tänkaren och politiske väderhanen. Frikostiga löften lockade till invandring, och nybyggare af samma kraftiga stam som redan befolkat de norra kolonierna styrde nu kosan till Carolina. Dit kommo män från Nya England, de första af alla kolonister i världen, franska hugenotter från Languedoc, skottar, irländare, holländare, dessutom engelsmän från Barbados i Västindien.

För den nya kolonien hade Shaftesbury i förening med filosofen Locke uppgjort en märkvärdig författning. Den gick ut på ingenting mindre än att i Carolinas ödemarker införa ett ärftligt adelsvälde och öfverhufvud medeltidens feodala inrättningar. Landet skulle indelas i grefskap och baronier med »landtgrefvar» och »caziker» i spetsen, och i denna jordadels händer skulle hela lagstiftningen och beskattningen hvila. På höga hofämbeten och glänsande titlar sparades ej heller. I denna lysande infattning hade äfven den engelska statskyrkan med sina prelater en plats.

Det är öfverflödigt säga, att de allvarliga männen från Nya England och Skotland med ett bistert löje visade all

denna härlighet ifrån sig, och Lockes med så oändlig möda utarbetade konstitution blef aldrig annat än ett politiskt kuriosum för alla tider.

Kolonisterna hade för öfrigt redan själfva gifvit sig en författning, som bättre motsvarade deras behof. Det var Nya Englands, med själfstyrelse och religiös frihet. De måste visserligen erkänna den af proprietärerna utsände guvernören, men vakade noga öfver att han ej en tumsmån inkräktade på deras fri- och rättigheter, och när en guvernör gjorde ett försök därtill, satte de honom på ett fartyg och skickade honom tillbaka till England. I slutet af århundradet hade de båda Carolina, som åtskildes 1673, i verkligheten, om ej till namnet, full själfstyrelse. Proprietärerna funno efter hand, att kolonierna med deras motspänstiga befolkning voro en dålig affär, som kostade mer än den inbragte, och lämnade dem slutligen åt sitt öde.

Till sin naturbeskaffenhet liknar Carolina Virginien med dess slätt- och bergsbygd, dess klimat och produkter, dess sumpiga kustland, men jordmånen är i allmänhet mindre gifvande. I Nord-Carolina nå Alleghanybergen sin största höjd. Den låga kusten är i norr skyddad af en rad höga och smala sandöar, innanför hvilka utbreda sig stora sund, som mottaga de talrika från bergen kommande floderna. Syd-Carolinas kust ligger öppen för hafvet, men har den ypperliga hamnen vid Charleston.

*

Till proprietärkoloniernas antal hörde äfven Nya Nederland eller, såsom det efter den engelska eröfringen kallades, NewYork. Carl II, som allt jämt med slösande hand utdelade ofantliga landsträckor i Amerika åt sina vänner och gunstlingar, skänkte 1666 kolonien omkring Hudson åt sin bror, hertigen af York, i Englands historia beryktad under namnet Jakob II. Efter honom omdöptes både provinsen och staden vid Hudsons mynning till New York.

Nu följde en hård tid ej blott för NewYork, utan äfven för Nya Englands kolonier. För den despotiske Jakob voro alla dessa fria samhällen en syl i näsan. Han hatade dem djupt och ville slå ihop dem alla till en enda provins, styrd af en ståthållare med oinskränkt makt. Frihetsbrefven återfordrades, och Massachusetts måste återlämna sin karta och mottaga en kunglig guvernör. Däremot lyckades RhodeIsland och Connecticut genom sina styrandes mod och klokhet bevara sina.

Puritanernas ättlingar gåfvo emellertid ej ett ögonblick sin sak förlorad, utan fortsatte hårdnackadt kampen mot de kungliga guvernörerna, tills 1688 års revolution i England störtade tyrannen och till en del återgaf kolonierna deras fria författningar.

Som vi sett, voro de nuvarande staterna NewJersey och Delaware (det forna Nya Sverige) delar af Nya Nederland. Men de afsöndrades därifrån af hertigen af York, som bortskänkte det förra och sålde det senare. *New Jersey* blef en proprietärkoloni. Men det gick här alldeles på samma sätt som i Carolina: invandrare af samma kraftiga slag som där, ny-engländare och skottar, upptogo och bebyggde den östra delen, medan den västra kort

därefter uppläts åt en skara medlemmar af det märkvärdiga religiösa samfund, som under namnet *kväkare* spelat en så stor rol i Amerikas bebyggande. Och af kväkare och puritaner gjordes nu NewJersey till en koloni efter Rhode Islands och Connecticuts mönster. Proprietärerna måste med eller mot sin vilja gifva sitt samtycke till de fria institutioner kolonisterna gåfvo sig och slutligen helt och hållet draga sig tillbaka. Efter revolutionen blef New Jersey en kunglig koloni.

Köparen af Delaware var *William Penn*, grundaren af kolonien *Pennsylvania.* Son af en amiral i engelsk tjänst, hade Penn tidigt omfattat kväkarnes lära om den inre rösten inom hvarje människa som det högsta rättesnöret för hennes tro, om ett stort allmänt brödraskap mellan alla människor af hvilken ras som helst, om allas jämlikhet och samvetets okränkbarhet. I likhet med sina trosbröder förföljd för sina åsikter, hade han tillbragt många år af sin ungdom i den tidens fängelsen, men endast stärkts i sin öfvertygelse om barbariet i lagar som straffa tankar och meningar.

När han blef fri, beslöt han, som Roger Williams, grunda en fristad för förföljde af alla religioner. Efter sin far hade han, jämte en stor förmögenhet, ärft en betydlig fordran hos engelska kronan, och Carl II, alltid i penningförlägenhet, gick med nöje in på att betala med en landsträcka i Amerika. Penn fick 1681 ett gåfvobref på hela det stora området mellan NewYork i norr och Maryland i söder, med rätt att styra och ställa därmed som han för godt fann.

Det var ett härligt land hvars ägare han på detta sätt blifvit. Från Alleghanybergen i väster sänker sig landet sakta, i en rik omväxling af berg, dalar, kullar och bördiga slätter, ned mot Delawareviken och floden med samma namn, hvilken jämte Susquehanna utgör Pennsylvanias största vattenväg. Alleghaniernas flerdubbla kedjor voro ännu gränsen i väster, men i vårt århundrade har Pennsylvania, liksom NewYork, öfverskridit dem och går nu ända ut till Eriesjön på andra sidan.

Koloniens östra delar voro redan bebodda af svenskar, finnar och holländare, men hela det öfriga landet hade inga andra invånare än indianerna. Med dessa afslöt Penn ett formligt köp af landet och öfverförde nu hit massor af trosförvandter, som han befriat ur ohyggliga fängelsen i England. Han utfärdade tillika en inbjudning till alla förföljde i Europa att nedsätta sig i Pennsylvania. Uppmaningen följdes af ett stort antal idoga tyskar och fransmän, som snart förvandlade de norra och västra delarna af kolonien till ett paradis, och hvilkas efterkommande ännu utgöra en hufvuddel af Pennsylvanias befolkning.

Kolonisterna fingo själfva gifva sig en författning, som tillförsäkrade dem självbeskattnings- och lagstiftningsrätt. Verkställande makten hvilade hos proprietären eller de af honom utsända guvernörerna. I en af sina första artiklar stadgade författningen dessutom full religionsfrihet af samma obegränsade slag som RhodeIslands.

I kilen mellan Delaware och Schuylkill, på den mark som en gång varit svensk, reste sig inom kort på en rödja i skogen en liten samling träkojor, som Penn gaf namnet Brödrakärlek. Den är nu det ståtliga *Filadelfia* med nära en million invånare och till storleken den tredje i ordningen af unionens städer.

Den yngsta och sista länken i den långa kedja av kolonier, som sträckte sig från Canadas gräns i norr till Floridas i söder, var *Georgia*. Femtio år efter Pennsylvanias bebyggande och jämt ett århundrade efter Rhode Islands, 1732, grundades det af en Penns och Williams' själsfrände, *James Oglethorpe*, en ädel skotte, som efter en tids krigstjänst på kontinenten ägnat sig uteslutande åt människokärlekens tjänst.

Sedan han af Georg II utverkat sig rätt att bebygga den sydligaste delen af Carolina, hvilken han, konungen till ära, kallade Georgia, öfverflyttade han dit flere tusen olyckliga, som han och ett af honom bildadt sällskap utlöst ur engelska skuldfängelsen. Till Georgia kommo snart andra utvandrarskaror från Europa, af samma härdiga slag som brutit bygd i nästan alla de engelska kolonierna i Amerika: skottar från högländerna, förföljda protestanter från ärkestiftet Salzburg och Mähriska bröder från andra delar af Tyskland. Efter en hård början blomstrade kolonien småningom upp och hade vid frihetskrigets utbrott förskaffat sig samma fri- och rättigheter som de båda grannkolonierna i norr.

Liksom de båda Carolina, förlorade Georgia snart sin egenskap af proprietärkoloni och blef en *kunglig koloni*, d. v. s. att dess guvernör ej längre tillsattes af proprietärerna, utan af kronan. Sådana kungliga kolonier vore dessutom Virginia, NewJersey, NewYork, Massachusetts och NewHampshire. Endast Maryland, Pennsylvania och Delaware förblefvo fortfarande proprietärkolonier.

Så väl i dessa som i de kungliga kolonierna funnos, som vi sett, representativa församlingar, vanligen bestående af två kammare; men församlingens beslut måste här, för att vara gällande, stadfästas af guvernören, och rådet, eller den öfre kammaren, nämndes i de flesta fall af kronan eller proprietärerna. Helt annat var förhållandet i de med kungligt frihetsbref utrustade kolonierna, de s. k. *kartkolonierna*. Sådana voro endast Connecticut och Rhode Island. Här valde folket själf sina ämbetsmän från den högste till den lägste, guvernören inberäknad; någon rätt till veto tillkom ej guvernören, och båda kamrarna voro folkvalda. Massachusetts var ursprungligen äfven en kartkoloni, men Jakob II tog, som vi sett, ifrån det dess karta, och i den nya det erhöll efter revolutionen i England fanns ej längre rätten att själf välja guvernören.

Af de tretton kolonierna voro således åtta kungliga, tre proprietär- och två kartkolonier.

*

I politiskt hänseende erbjödo kolonierna sålunda stora olikheter, och skiljaktigheterna i natur, klimat, folklynne och sociala förhållanden voro ej mindre. Nya England med sin jämförelsevis karga jord, sin allvarliga demokratiska befolkning, sitt starkt utbildade kommunallif, företedde en skarp motsats till Virginiens rika slätter med dess aristokratiska plantageägare, sydländska klimat och glest spridda befolkning. Och befolkningen själf, hvilken brokig blandning var hon ej af olika nationaliteter: engelsmän, skottar, irländare, holländare, tyskar, svenskar, finnar, fransmän, för att ej tala om de redan starkt representerade negrerna!

Men med alla dessa olikheter, och trots dem, fanns dock redan tidigt ett gemensamt hufvuddrag hos dem alla: ett

okufligt begär att gifva sig fria institutioner, eller rättare sagdt institutioner som passade för dem och deras enkla förhållanden, och i hvilka de kunde trifvas. I detta sträfvande voro de alla utan undantag lika. Kavaljerernas ättlingar gåfvo i detta hänseende ej puritanernas efter. För bevarandet af koloniernas själfbeskattningsrätt uppträdde Virginia ej mindre kraftigt än Massachusetts, och när själfständighetskampen utbröt, var det en virginisk man som öfvertog ledningen.

Äfven de yttre olikheterna försvunno allt mer, och redan före midten af 18:e århundradet hade i nästan alla kolonierna de olika folkelementen sammansmält till en enda engelsktalande nation.

---

[1] Till källa för denna del af vår berättelse ha vi hufvudsakligen begagnat *Carl Sprinchorns* i Historiskt Bibliotek för 1878, H. 2, intagna uppsats »Kolonien Nya Sveriges historia», hvilken, i likhet med *C. Th. Odners* föregående arbete i samma ämne, äfven publiceradt i Hist. Bibliotek, sprider mycket nytt ljus öfver historien om den gamla svenska kolonien vid Delaware.



Montcalm.

11.

Canadas eröfring.

Koloniernas utveckling fortgick ej ostörd. De måste ständigt vara beredda att försvara sig mot indianerna, som föllo öfver de enstaka nybyggena i gränstrakterna och utan förskoning nedhöggo deras invånare, eller mot spaniorerna, som från Florida tid efter annan inföllo i Carolina. Otaliga voro de ensliga strider nybyggaren och hans söner utkämpade i vildmarken till försvar för hus och hem, tills bygden nådde honom och han kunde få bistånd af grannar. Nu öfvades ofta en blodig vedergällning, och indianbyarna gingo upp i lågor. Under dessa ständiga gränsfejder uppväxte i skogarna en stam af härdiga och säkra skyttar, som gaf det yppersta ämne till en

krigsvan milis.

Den största faran hotade dock från norr. Här hade Frankrike satt sig fast i Canada, och de stora krig, som i 17:e och 18:e århundradena utkämpades mellan denna makt och England, sträckte sig alltid äfven till Amerika. De franska guvernörerna i Quebec samlade stora indianhärar, som, härjande och brännande, trängde in i de olyckliga gränstrakterna af Nya England och provinsen New York. Men engelsmännen blefvo ej svaret skyldiga, och en annan gång föllo de af dem besoldade vilda irokeserna in i Canada och utförde där ett liknande blodsarbete.

Indiansvärmarna bildade avantgardet åt reguliera trupper och miliser, som levererade bataljerna eller togo fästena. Den vanliga vägen för dessa ömsesidiga infall var den långa dal, som från närheten af Montreal sträcker sig mot söder ända till Hudson och upptages af de långsträckta George- och Champlainsjöarna, hvilka jämte Hudson och S:t Lawrence, i hvilken de utfalla, bilda en nästan oafbruten vattenled från NewYork till Quebec. Dalen var sålunda af stor strategisk betydelse. Vid Hudson så väl som vid de båda sjöarna anlades därför tidigt fästen, och de senare hade ej mindre än fyra sådana, af hvilka *Ticonderoga* och *Crownpoint* voro de viktigaste. Belägringen af dem spelade en stor rol i dessa gränskrig, och de voro än i fransmännens, än i engelsmännens händer. Till dessa moderlandets krig måste kolonisterna bidraga både med penning- och blodskatt, och den europeiska politikens växlingar kändes i den aflägsnaste backwoodskoja på gränsen.

Men det var ej blott på gränsen mot Canada som dessa fransk-engelska kolonikrig fördes: äfven de mellersta provinserna, särskildt Virginia, fingo känning däraf. Väster om Alleghanybergen, vid Ohios källor, låg ett stort, obebygdt område, hvarpå denna koloni gjorde anspråk och som redan genomströfvades af dess jägare och landtmätare. Men de franska guvernörerna i Quebec ansågo det för en del af Louisiana och anlade, för att göra sina anspråk gällande, ett fäste, Fort Duquesne, på det ställe där Ohios båda källfloder förena sig och Pittsburgh nu reser sig. Engelska regeringen skickade då, 1755, en här af reguliera trupper under general Braddock för att taga fästet och landet; men den engelska styrkan blef under marschen genom skogarna öfverrumplad af de i bakhåll liggande indianerna i fransk sold och till stor del nedhuggen.

Det stora sjuåriga kriget hade utbrutit i Europa, med England och Frankrike som deltagare på motsatta sidor. Deras krigsteater var åter hufvudsakligen Amerika. England hade denna gång föresatt sig att krossa det franska väldet i Canada för att bli utan medtäflare på den amerikanska marknaden, och gjorde för det ändamålet stora ansträngningar. Men det var först när *William Pitt den äldre*, sedan lord Chatham, kommit till styret som kriget å Englands sida fick kraft och framfart. Han sände på en gång tre armeer mot Canada, af hvilka den ena tog det viktiga Fort Niagara, som behärskade Öfre Canada, den andra stormade och eröfrade fästena vid Champlainsjön och därefter framträngde mot Montreal, medan den tredje, 8000 man stark under general *Wolfe*, på en stark flotta uppför S:t Lawrence ryckte mot Quebec.

Denna stad, då fransmännens hufvudfäste i Canada, ligger i vinkeln mellan S:t Lawrence och dess biflod Charles river, på terrasserna af en i floden utskjutande klippudde. I norr begränsas denna udde af Charles river och sammanhänger i väster med en platå, hvars södra sida stupar brant ned i floden och som bär namnet Abrahamshöjderna. Staden hade redan då starka fästningsverk och ansågs både härigenom och genom sitt naturliga läge ointaglig.

Den engelske general som skulle pröfva sina krafter mot detta bålverk var en helt ung man, liten och spenslig till växten, med ett sjukligt och hektiskt utseende. Men Pitt kände sin man, och soldaterna kände honom äfven. Inom denna oansenliga gestalt bodde en eldsjäl, ett lejons mod och ett härförarsnille af första rang. Sina lärospån hade han med utmärkelse gjort på kontinentens valplatser och senast i spetsen för en till stor del af kolonitrupper bestående här tagit det starka, på ön Cap Breton belägna *Louisburg*, som försvarade inloppet till S:t Lawrence.

Wolfe landsatte sina trupper på ön Orléans, strax nedanför Quebec, och försökte härifrån, under betäckning af flottans kanoner, en storming af platsen, som försvarades af den käcke och energiske guvernören Montcalm. Men anfallet afslogs af fiendens maskerade batterier, som bland de stormande anställde ett förfärligt nederlag. Wolfe insåg, att en stormning i fronten var omöjlig, och sökte nu taga fransmännens ställning i ryggen. Sedan han genom rekognoscering utrönt, att längre upp vid floden, ofvanom Quebec, en smal och brant gångstig ledde från en liten vik upp till Abrahamsplatån, lät han en mörk septembernatt sina trupper längs södra stranden marschera till en punkt midt för den ofvannämnda lilla viken och på båtar från fartygen, som dagen förut gått uppför floden, öfverföra dem dit. Man för man klättrade de nu uppför den branta stigen och stodo så den 13 september i dagningen på krönet af platån.

De fullkomligt öfverraskade fransmännen skyndade till vapen och ryckte i täta massor ut från fästningen för att kasta fienden tillbaka ned i floden. I det grå morgonljuset uppstod nu en ytterst het strid. Förgäfves stormade fransmännen mot de engelska bataljonerna: de stodo orörliga som murar och aflossade först sina salvor när fienden var alldeles inpå dem. Wolfes närvaro eldade deras mod. Han hade de senaste dagarna varit dödssjuk, och man hade tagit för gifvet, att han ej skulle kunna föra dem i striden. Men nu hade han, trots smärtorna, kommit, och det var med generalen själf i spetsen de nu i sin tur anföllo. Och så stormande och oemotståndligt var angreppet, att de franska kolonnerna råkade i oordning och slutligen upplöste sig i vild flykt.



Wolfes död. (Efter Wests tafla.)

Engelsmännens seger var fullständig. Men den hade kostat dem dyrt: bland de fallne var äfven Wolfe. Förande sina grenadierer midt i tätaste eldregnet, hade han träffats af två kulor, den ena i armen, den andra i höften, och ögonblicket därefter af en tredje midt i bröstet. Hörande i dödsstunden någon af sin omgifning utropa: »de fly!» frågade han med döende stämma: »hvem flyr?» — »Fienden.» — »Godt!» hviskade han; »gif då öfverste Burton order att besätta bron öfver Charles river; nu kan jag dö nöjd.»

Ett par timmar efter Wolfe dog äfven hans tappre motståndare Montcalm, äfven han af sår som han fått i striden, ty han hade lika litet som den engelske generalen sparat sig själf. Dagen därpå gaf sig Quebec, efter ett år hade fransmännen utrymt Canada, och hela Nordamerika från Hudsons vik i norr till Mexikos gräns var nu i Englands händer.

Så slutade den långa kampen mellan England och Frankrike om öfverväldet i Amerika. Den hade varit en kamp mellan två koloniriken, och det större, hvilket på två sidor omslöt det andra, hade gått besegradt ur striden. Orsaken därtill låg ej blott i krigslyckans ogunst: den låg framför allt i den skarpa motsatsen mellan två kolonisystem. Det franska väldet i Amerika utbredde sig öfver ett ofantligt område, men detta område var till största delen obebygdt. Endast några glest spridda fästen eller några kopparplåtar med ett kungligt namnchiffer, anslagna på träden här och där i ödemarken, tillkännagåfvo Frankrikes öfverherrskap. I Canada, vid S:t Lawrence, fanns väl en samlad befolkning; men ofri som hon var i alla sina förhållanden, tryckt af feodalherrar, jesuiter och ämbetsmän, lefde hon i ett ständigt omyndighetstillstånd.

Helt annat var förhållandet på andra sidan gränsen. Här skedde alla eröfringar från vildmarken med plogen. Koloniseringen gick långsamt, men säkert framåt. Vid den torfva nybyggaren på detta sätt tillkämpat sig klängde han sig med seghet fast och var ej lätt att fördrifva därifrån. De engelska kolonisterna bildade sålunda en samlad, fast knuten kärna, medan det franska väldet i sina flesta delar var ett tomt skal. De voro till allra största delen män för sig, lefvande under samhällsinrättningar som de själfva gifvit sig. Det bodde hos dessa nybyggare en seg och uthållig kraft, mot hvilken en makt som saknade ryggstöd i landet själf måste förr eller senare duka under.

Den franska kolonien var för öfrigt i ett inre upplösningstillstånd. Guvernörerna och jesuiterna lågo i en ständig fejd med hvarandra, och bland ämbetsmännen af alla grader herskade en falhet som bragte hela förvaltningen i missaktning. Den ende som ännu höll ihop det hela var den kraftfulle Montcalm, och med hans död försvann all möjlighet till motstånd.

Under engelskt välde har Canada blomstrat upp till en stor och framtidsrik förbundsstat. Vist af erfarenheten, har England genom kloka eftergifter och fria samhällsinrättningar förstått hindra ett affall af detta sitt nya kolonirike i Amerika. Mot de franska kolonisterna i Nedre Canada förfor det likaledes med stor skonsamhet och lät dem länge behålla sina gamla feodala inrättningar och rättsbruk. Men när med den talrika engelska invandringen en ny sakernas ordning inträdde i landet vid S:t Lawrence och den angelsachsiska företagsamheten trängde den inpå lifvet, började den franska befolkningen i de stilla byarna vid floden känna sig illa till mods. Den ansåg sig

tillbakasatt för nykomlingarne, och missnöjet häröfver gaf sig på 1830-talet utbrott i en resning. Men genom kloka och liberala åtgärder lugnades sinnena, och Nedre Canada har alltsedan varit en lika lojal del af det britiska riket i Nordamerika som någon af de rent engelska provinserna.

Denna lyckliga förändring har i synnerhet åstadkommits genom den *konfederation*, som på 1880-talet ingicks mellan alla de britiska provinserna i Nordamerika, så att de numera bilda en union med ett förbundsparlament för behandlingen af alla gemensamma angelägenheter, men för öfrigt styra hvar och en sig själfva.

Det är en ofantlig utsträckning detta nya engelska kolonivälde i Amerika på de senaste årtiondena erhållit. *Dominion of Canada* sträcker sig nu ej blott öfver de båda gamla provinserna Quebec och Ontario (Nedre och Öfre Canada), ej blott öfver det bördiga Manitoba, Amerikas bästa hveteland, och de till provinser organiserade jaktmarkerna i det inre, en gång de båda stora pälskompaniernas tillhörighet: dit hör äfven det förut isolerade, men nu genom den norra Pacificbanan med de öfriga provinserna förenade *British Columbia*, som med sina minerala skatter, sina rika fisken och sina ypperliga hamnar vid Stilla hafvet gent emot Kina och Japan har alla utsikter att blifva ett af världshandelns hufvudsäten.

<!-- FIXME: bild:

12.

Englands beskattningsförsök.

I det för England så lyckligt slutade kriget hade kolonierna gifvit sin dryga insats af blod och egendom. Utan deras hjälp skulle moderlandet svårligen lyckats besegra sin farlige granne. De hade gjort sig förtjänta af dess tacksamhet. Men det skulle snart visa sig, att de endast gifvit sin handräckning till undanrödjande af det enda yttre hinder som stod i vägen för ett försök mot deras egen frihet.

I likhet med alla den tidens kolonimakter, såg England i sina nordamerikanska provinser endast ett fält för sitt eget riktande. För något annat ändamål voro kolonier, enligt den rådande åsikten, ej till. I full öfverensstämmelse därmed hade det också i midten af 1600-talet genom *navigationsakten* stängt koloniernas hamnar för alla andra fartyg än sina egna. Alla varor dessa behöfde importera måste tagas från England och i engelska fartyg, och inga andra fartyg fingo heller utföra koloniernas produkter, som uteslutande bestodo af råvaror. Att själfva förädla dessa var kolonisterna strängeligen förbjudet: de måste till låga pris sälja dem till den ende afnämaren, för att sedan till oskäligt höga pris återköpa dem i form af manufakturvaror. Så mycket på England ankom, skulle kolonierna hvarken haft industri eller handel. Men de naturliga förhållandena låta ej ostraffadt kränka sig, och systemet hade här, som alltid, sin gifna följd: smuggling i jättelik skala. De små västindiska öarna blefvo upplagsplatser för kontraband af alla slag, som sedan i små, skarpseglande kustfartyg, förda af djärfva sjömän,

insmugglades i koloniernas hamnar. Flere af aktens bestämmelser hade visserligen med tiden blifvit mildrade — så kunde amerikanerna nu mera både exportera och importera i egna fartyg — men ännu kunde kolonisterna ej själfva förädla sina råvaror.

Till undertryckande af den inhemska industrien i Amerika bidrog äfven en annan omständighet. Negerimporten till kolonierna var sedan länge en spekulation, i hvilken ej blott de britiska köpmännen, utan äfven den höga aristokratien, prinsarne af blodet, ja, konungarne själfva deltogo. Den uppmuntrades på allt sätt, och 1750 blef den helt och hållet frigifven. Kolonierna öfversvämmades med svarta slafvar, ej utan afsikt att därigenom undertrycka det fria arbetet och därmed alla försök till industriel företagsamhet. För samma ändamål förbjöds äfven hvarje handtverkare att sysselsätta mer än två lärlingar.

Att redan dessa ingrepp i deras enskilda verksamhet skulle alstra ett djupt missnöje bland kolonisterna, är naturligt. Och det ökades i hög grad genom de engelska konungarnes allt annat än högsinnade sätt att taga igen med ena handen hvad de gifvit med den andra. När det gällde att få nybyggare, som ville slå sig ned i vildmarken, omgifna af alla slags faror, då slösade de på frihetsbref med alla möjliga fri- och rättigheter. Men när kolonisterna, under svåra lidanden och försakelser, med hårdt arbete brutit bygd, grundat samhällen, ordnat dem efter sina behof och i enlighet med de erhållna frihetsbrefven, då återtogos dessa, och det var endast sitt hårdnackade motstånd de hade att tacka för, att försöken mot deras frihet ej kröntes med framgång.

Moderlandet var också oftast olyckligt i valet af de guvernörer det utsände till Amerika. De flesta voro män med förstörda affärer, som genom gynnare vid hofvet och vänner i parlamentet utverkat sig dessa platser för att i hast rikta sig, och med underförstådt villkor att dela vinsten med sina förmän i hemlandet. Ty korruptionen hade vid denna tid i England öfverstigit alla mått och aflagt all försynthet. Ej nog med att ämbeten och tjänster öppet såldes och köptes: den ena grenen af parlamentet, underhuset, var till stor del besatt med sådana som köpt sina platser för att sedan i sin tur sälja sig åt den alltid väl betalande regeringen.

Snikenheten hos dessa guvernörer gick stundom så långt, att de blottställde koloniens intresse för att se sitt eget till godo. Detta var t. ex. fallet i Virginien, där på 1670-talet guvernören Berkeleys egennytta föranledde en stor resning, som kväfdes i blod. Andra, t. ex. en Tryon i NordCarolina, tillsatte till domare sina blinda verktyg, hvilka i sin tur nämnde juryerna, hvarigenom det blef kolonisterna omöjligt att erhålla rättvisa, om de voro guvernören på något sätt misshagliga. De kungliga guvernörerna lågo för öfrigt i ständig strid med koloniförsamlingarna, hvilka mot en tyrannisk guvernör ej hade annat vapen än anslagsvägran. Detta vapen visade sig äfven oftast verksamt, ty guvernörerna, äfven de kungliga, aflönades ej af moderlandet, utan af kolonierna.

Men hvarken vansinniga handelslagar eller despotiska guvernörer hade förmått hämma koloniernas utveckling. Hindren och kampen gjorde den endast fastare och kraftigare. De fria samhällsinrättningar de ärft af fäderna blefvo dem därigenom endast dyrbarare, och hvarje mot dem gjordt anfall afslogs beslutsamt. Alla hade de sina representantförsamlingar, och självstyrelsen trängde hos dem djupt ned i den minsta kommun. På grund dels af sina kartor, dels af gammal häfd, voro de i besittning af politiska rättigheter som gjorde flere af dem till verkliga republiker under britisk öfverhöghet.

I sjuttonde århundradet upptaget af sina inre strider och hvälfningar, hade England nästan helt och hållet lämnat kolonierna åt sig själfva. Under denna lyckliga glömska hade de vuxit upp, blifvit starka och fria, och när moderlandet, väckt af guvernörernas rop om hjälp, åter vände sin uppmärksamhet till dem, såg det framför sig tolf självstyrda provinser, som satte i fråga dess rätt att behandla dem efter godtycke och gjorde anspråk på att vara någonting för sig själfva.

I sina rapporter till hemlandet skildrade ämbetsmännen ständigt kolonisterna som upprorsmakare och yrkade på stränga åtgärder emot dem. Regeringen tvekade dock att tillgripa sådana så länge kolonierna hade Frankrike till granne i norr och i denna makt kunde få en mycket villig bundsförvandt, om det komme till brytning mellan dem och moderlandet. Men sedan England, under ledning af sin store minister William Pitt den äldre och med koloniernas lojala och kraftiga bistånd, fördrifvit fransmännen från Canada och med Georg III ett nytt system och nya män kommit till styret, beslöt man göra slut på kolonisternas drömmar om en självständig ställning inom den britiska monarkien och lägga dem alla under engelska parlamentets domvärjo, det vill med andra ord säga, att parlamentet i London skulle äga beskatta och lagstifta för Massachusetts och Virginia alldeles som för Kent och Lancashire.

Men om det var någon rättighet som kolonisterna framför alla andra strängt höllo på och aktade som sin ögonsten, var det den, att endast deras egna representanter ägde beskatta dem. Självbeskattningsrätt hade också hos dem blifvit en gammal häfd, som af England under mer än ett århundrade respekterats. Då på 1730-talet förslag väcktes i underhuset att lägga skatt på kolonierna till betäckande af riksutgifterna, yttrade dåvarande premierministern sir Robert Walpole: »Det skall vara en modigare man än jag som tillstyrker ett sådant steg.» Och William Pitt, som i kolonisternas frihetskänsla aktade hvarje äkta engelsmans, förklarade från sin plats i parlamentet när frågan åter väcktes: »beskattning utan representation är en olaglighet.»

Men William Pitt satt ej längre vid styret, och de som nu hade det i sina händer voro små, despotiska själar, som föresatt sig att kufva hvad de kallade koloniernas högmod och trots. I parlamentet hade de en lydig majoritet, som beviljade allt hvad de begärde. Planen gick ut på ingenting mindre än att återtaga koloniernas frihetsbref, upphäfva deras representantförsamlingar och lägga dem under moderlandets omedelbara välde. Att detta ej skulle låta genomföra sig utan motstånd, insåg man väl; därför skulle en stående här, äfven i fredstid, förläggas ibland dem och kostnaderna härför betäckas af dem själfva genom en dem för detta ändamål af parlamentet pålagd skatt.

Upphofsmännen till planen, som ifrigt omfattades af den unge konungen själf, voro hans gunstling och försteminister lord Bute och koloniministern Charles Townshend, den förre en obetydlig och inbilsk hofman, hvilken i sin egenskap af konungens förre guvernör utöfvade stort inflytande öfver honom, den senare en talangfull, men despotisk politiker, hvilken koloniernas fria institutioner voro en <!-- FIXME: bild:

nagel i ögat. Af samma skäl var äfven största delen af den engelska aristokratien, af båda de stora partierna, planen bevågen, äfven därför att den öppnade ett rikt fält till försörjning af dess yngre söner.

Anfallet började 1761 med en skärpning af den gamla förhatliga navigationsakten. Hvad hon hade i skölden, visade regeringen på samma gång öppet genom en kunglig förordning, som förklarade, att alla domarsysslor i Amerika hädanefter endast skulle innehafvas på behaglig tid, d. v. s. så länge konungen funne för godt. Man ville i domstolarna ha lydiga verktyg för den händelse kolonisterna, som det var att förutse, skulle anlita lagens skydd. Och som om allt detta ännu ej varit nog, hotades amerikanerna med ett anfall äfven på deras religiösa frihet. Hos den engelska kyrkans biskopar hade det länge varit en älsklingsplan att påtvinga amerikanerna samma statskyrkliga inrättningar som drifvit deras fäder att söka sig ett nytt hem på andra sidan oceanen och Georg III lyssnade med välbehag till sina andliga rådgifvares uppmaningar. En konung och en kyrka var den lättfattliga formel de sökte inskärpa hos den på förståndets vägnar ej synnerligt begåfvade monarken, och som väl stämde öfverens med hans despotiska och halsstarriga lynne.

I detta kritiska ögonblick, då alla deras friheter stodo på spel, visade amerikanerna en beundransvärd enighet och sammanhållning. Till sin lycka hade de i spetsen för sig ett antal kloka och oförskräckta män, som voro ställningen vuxna. Främst bland dessa patrioter till anseende och år stod *Benjamin Franklin*. Blotta namnet framkallar genast för oss det välbekanta vackra ansiktet med de kloka och lifliga ögonen. Från ett fattigt handtverkarhem i Boston hade han 1720 som en sextonårig boktryckarlärling kommit till Filadelfia och där genom klokhet och företagsamhet brutit sig en bana. Han beredde sig snart tillfälle att anlägga ett eget boktryckeri och utgaf därifrån en tidning, en af de första i Amerika, där han oförskräckt drog i härnad mot missbruk af alla slag. Det är ej heller utan skäl han blifvit kallad den amerikanska pressens fader. Genom omutlig redlighet och verksamt medborgarsinne vann han inom kort allmänt förtroende, invaldes i Pennsylvanias representantförsamling och var efter några år en af dess främsta män.

Franklin var en man med stor och fördomsfri blick, en äkta forskarnatur. Ofördragsamhet och skenhelighet voro ett ständigt mål för hans satiriska penna. Något stort snille, som rycker sin samtid med sig, var han dock ej. Han var en lugn, något prosaiskt anlagd praktisk man med ett ovanligt klart förstånd, skarp blick och stor människokännedom. Som skriftställare var han synnerligt lycklig. Hans stil. klar och ytterst populär, flödade af humor. I sin tidning, de almanackor han årligen utgaf och sina otaliga små folkskrifter undervisade och roade han på en gång. Ingen förstod heller bättre än Franklin att tala till den amerikanske farmerns sunda, kraftiga förstånd.

Störst var han dock som outtröttligt verksam fosterlandsvän, och Franklins namn är sammanväfdt med Amerikas historia under mer än ett halft århundrade. Han var med om att lägga grunden till dess självständighet och fick äfven i sina sista dagar vara med om att sätta krönet på byggnaden. Tidigast kanske af alla amerikaner hade han insett nödvändigheten af en fast och bestående sammanslutning mellan kolonierna, ej blott till gemensamt försvar, utan äfven under en permanent förbundsstyrelse. Det var på hans förslag som 1754 ombud från alla kolonierna sammanträdt i Albany vid Hudson och förenat sig om grunddragen till en verklig unionsförfattning, i allt väsentligt liknande den som trettiofyra år därefter kom till stånd, naturligtvis dock med den skillnad, att presidentens plats i Franklins förslag intogs af en engelsk generalguvernör. Planen strandade på samma klippa som sedermera var nära att bryta sönder det stora unionsverket: de särskilda provinsernas afundsjuka om sin autonomi. Men Franklins tanke fortlefde alltjämt hos Amerikas bästa män, och när tiden kom, blef den äfven segrande.

Franklin hade sedan flere år vistats i London som ombud för Pennsylvania och åtskilliga andra provinser, och i

denna egenskap sökt upplysa regeringen och den allmänna meningen om den verkliga ställningen i Amerika. Stämningen i moderlandet var dock ännu så intagen emot kolonisterna, att hans varningar ej förmådde göra sig hörda. Ännu i många år hade regeringen, äfven i sina strängaste åtgärder mot Amerika, största delen af engelska folket med sig. Man lyssnade dock gärna till Franklin, och män af båda partierna begärde få höra hans mening om de verkningar kraftåtgärderna skulle hafva. Han svarade alla: »edra åtgärder äro ej blott orättvisa, utan äfven i högsta grad okloka och, så vidt jag känner mina landsman, äfven outförbara.»

Och det hade redan visat sig, att Franklin hade rätt. Den nya, skärpta navigationsakten hade på långt när ej uppfyllt det därmed afsedda syftet att böja amerikanerna, tvärtom framkallat ett motstånd, som inga parlamentsakter förmådde kufva. Väl hade engelska örlogsmän anställt en ordentlig hetsjakt på amerikanska fartyg som misstänktes föra kontraband, och äfven uppbringat många af dem; men försöken att på land genomföra aktens bestämmelser hade helt och hållet misslyckats. De kungliga tulltjänstemännen hade fått order att vid förefallande anledning tränga in i de enskilda bostäderna och söka efter förbjudet gods, och för detta ändamål försetts med fullmakter — så kallade *writs of assistance* — som bemyndigade dem att fordra handräckning af alla koloniala ämbetsmän.

Detta ingrepp i en af deras första rättighekr, bostadens okränkbarhet, väckte en djup förbittring i sinnena, i synnerhet i de stora sjöstäderna Boston och NewYork, som mest träffades däraf. Det förra tog ledningen och bibe- höll den alltigenom ända till krigets början. Puritanernas gamla okufliga frihetsanda lefde ännu kvar hos deras ättlingar. Trotsig och stundom våldsam hos den stora massan, var hon hos ledarne parad med en lugn och klok besinning, som aldrig gaf hugg på sig. De ägde en märkvärdig förmåga att i sitt motstånd mot egenmäktiga guvernörer gå till laglighetens yttersta gräns utan att öfverskrida den. »Om också ej rebeller,» skref en af dessa hem, »äro de det dock på en hårsmån när.» Stadens ursprungliga, rent engelska befolkning hade i slutet af 17:e århundradet fått en tillsats af franska hugenotter, som i frisinne och borgardygd ej gåfvo puritanerna efter. Staden var genom sin ypperliga hamn redan en ganska betydande handelsplats, och många af dess köpmän voro rika män. De flesta voro goda patrioter och främst bland dem Bostons störste redare *John Hancock*, sedermera president i den kongress som utfärdade självständighetsförklaringen.

Då tulltjänstemännen i Boston vände sig till stadens myndigheter för att erhålla handräckning i och för husvisitation, vägrade dessa, under förklaring att ingen lag förpliktade dem därtill. De instämdes då af allmänna åklagaren för domstol. Som de åtalade ämbetsmännens sakförare uppträdde *James Otis*, nyss generaladvokat vid Massachusetts' högsta domstol och som sådan en kronans ämbetsman. För att kunna utföra uppdraget hade han tagit afsked från sin väl lönade befattning och stod nu som enskild advokat vid de anklagades sida. Otis var en kunnig och skarpsinnig jurist, tillika en man med omfattande bildning och stor talarbegåfning, en varm fosterlandsvän, men framför allt en omutlig kämpe för lag och rätt. Han ställde genast frågan på konstitutionell grund och visade, att »writs of assistance» vore stridande mot Englands grundlag. »Ingen parlamentsakt,» yttrade han, »kan gifva en sådan åtgärd laglig giltighet; den är såsom stridande mot konstitutionen af noll och intet värde. Vunne sådana godtyckliga åtgärder helgd af lag, skulle de undergräfva Englands egen frihet lika mycket som koloniernas. Jag är beredd att till min sista blodsdroppe bekämpa ett våld, som redan en gång kostat en konung lifvet och en annan tronen.» Otis' ord hade en så mycket större verkan som han var känd för att vara en man med hofsamma åsikter. Hans tal spriddes och lästes öfverallt med hänförelse, och så enhällig var allmänna meningen i fördömandet af de kungliga edikten, att man fann klokast att taga åtalet tillbaka och låta hela saken sjunka i glömska. Inga husvisitationer företogos heller mer.

Otis hade gjort början, men han fick snart efterföljare. I NewYorks representantförsamling uppträdde *John Morin Scott* oförskräckt mot den kungliga ordern om domarnes afsättlighet och genomdref där ett beslut, att ingen under denna order tillsatt domare skulle aflönas af provinsen.

Den ministér som vidtagit de förhatliga åtgärderna hade emellertid fallit och en ny tillkommit, i hvilken *George Grenville* var själen och hufvudpersonen. Den af företrädaren följda politiken mot kolonierna öfvergafs dock ej. Grenville, en pedantisk och trångsynt politiker, hade de högsta föreställningar om parlamentets makt och hyste ej det minsta tvifvel om, att dess lagstiftnings- och beskattningsrätt sträckte sig äfven till kolonierna. Han beslöt häfda denna rätt och på samma gång skaffa kronan medel till underhållande af en stående här i Amerika. För dessa ändamål framlade han den 9 mars 1764 och parlamentet antog ett förslag om åsättande af tull på socker, kaffe, vin, siden, linne- och bomullsväfnader som från andra länder än England infördes till kolonierna. Men det gick denna parlamentsakt ej bättre än den föregående. Alla de större importfirmorna i NewYork, Boston och Filadelfia förenade sig om att ej mer införa något af de tullbelagda artiklarna, och öfver hela landet bildade sig en stor icke-importförening, hvars medlemmar förbundo sig att ej förbruka eller begagna några dylika varor. Män som kvinnor buro hädanefter endast hemmaväfda kläder, och det blef ett bruk att ej äta lamkött för att ej minska ullproduktionen. »Jag äter inte lam,» blef lösen bland alla goda patrioter.

Men Grenville gaf ännu ej slaget förloradt. Året därpå, den 10 februari 1765, framlade han för parlamentet den s. k. *stämpelakten*, hvarigenom en afgift lades på alla legala handlingar i Amerika, äfvensom på tidningar och flygskrifter, affischer m. m. Förbrytelser däremot skulle afdömas vid amiralitetsdomstolarna (tullrätterna) af engelska domare och utan jury.

Stämpelakten antogs af båda husen med stora majoriteter, ty ännu var den allmänna meningen i England mycket okunnig om den verkliga ställningen i Amerika. Dock höjde sig några allvarligt varnande röster emot åtgärden. En af dem var William Pitts, en annan general *Barrés*. Den förre höll emot akten två af sina största parlamentstal. Bruten af gikt, men ännu i behåll af hela sin gamla kraft, framljungade han från sin plats i underhuset anklagelsen mot en styrelse som genom vanvettiga åtgärder undergräfde Englands makt. »Det fröjdar mig in i själen,» utropade han, »att Amerika gör motstånd! Tre millioner människor, hvilkas frihetskänsla vore så utdöd, att de frivilligt sträckte halsen under oket, vore passande verktyg att förslafva äfven alla de andra.»

Charles Townshend hade i sitt tal för beskattningen låtit undfalla sig några ord om koloniernas skyldighet att ej visa sig njugga mot det moderland som »grundat, fostrat och skyddat» dem. Barré, som tagit en ärofull del i Canadas eröfring och under kriget haft tillfälle att lära närmare känna amerikanerna och förhållandena i Amerika, svarade ministern i ett tal, som utgör en god skildring af det verkliga förhållandet.

»De grundade af eder!» utropade han. »Nej, det var edert förtryck som *grundade* dem. De flydde undan edert tyranni till ett då vildt och ogästvänligt land, där de hade att kämpa med alla de faror och lidanden, som kunna falla på mänskliga varelsers lott. Och likväl uthärdade de dem alla med gladt mod och ansågo dem för intet i jämförelse med de lidanden de i sitt fädernesland haft att utstå från deras sida som bort vara deras vänner, ty de kände sig nu vara fria män. — De *fostrade* af eder! Nej, de växte till och trifdes emedan ni ej frågade efter dem.

Och när ni började ägna dem någon uppmärksamhet, skedde det endast för att sända ut personer att styra dem, som kanske endast voro drabanters drabanter åt några ledamöter af detta hus, och utsända för att spionera på dem, framställa deras handlingar i den mörkaste dager och som roffåglar slå ned på dem, personer hvilkas beteende vid många tillfällen varit nära att drifva dessa frihetens söner till raseri, personer som befordrats till de högsta domarbefattningar i kolonierna, sedan de själfva endast genom flykt i lagom tid undgått att bli ställda inför rättvisans skrank i hemlandet. — De *skyddade* af eder! De ha troget gripit till vapen till edert försvar, ha lämnat sitt idoga arbete för att värja ett land, hvars gränser voro dränkta i blod, och ställt till edert förfogande sina små besparingar. Och tron mig, samma frihetsanda som från början lifvat detta folk skall följa det alltigenom.»

Dessa ord förklingade väl utan verkan i parlamentet, men i Amerika, där ett referat af talet spriddes, gjorde de ett så mycket djupare intryck som de förvissade kolonisterna om, att de numera hade vänner bland engelska folket.

Om det behöfdes något för att göra stämpelakten ännu förhatligare för amerikanerna, var det den öppet uttalade afsikten rörande användningen af den inflytande skatten. I kolonierna insåg man genast meningen med dessa stående trupper: guvernörerna skulle med dem sättas i stånd att störta provinsernas fria författningar. Enhällig var därför öfverallt föresatsen att hindra aktens verkställande. Det var nu framför allt Amerika behöfde sina ledare, och de sveko ej heller. Om Massachusetts hade sin Otis och sin Samuel Adams, hade Virginia sin *Patrick Henry*. Denne sistnämde, en ung advokat, som nyss gjort sig bemärkt genom sitt uppträdande i en rättegång mot statskyrkans präster, föreslog i Virginias borgarförsamling fem resolutioner, i hvilka förklarades, att kolonierna vore med moderlandet jämnbördiga stater under samma konung, att engelska parlamentet ej hade någon beskattnings- eller lagstiftningsrätt öfver dem, och att därför hela akten saknade all gällande kraft.

Det var ingenting mindre än en utmaningshandske, kastad åt parlamentet och regeringen i England. Också blef debatten ytterst het, ty ännu innehöll församlingen många goda konungsmän. De foro våldsamt ut mot Henry och hvad de kallade hans maning till uppror. Men han lät sig ej förskräckas. I ett tal, af hans samtid lika beundradt för sin skarpa logik som sin oförfärade öppenhet, försvarade han sina resolutioner punkt för punkt och utbrast till slut: »Cæsar hade sin Brutus, Carl I hade sin Cromwell, och Georg III — — » Men nu sprang talmannen upp från sin plats, utropande: »högförräderi!», och i salen blef ett förfärligt tumult. Men Henry behöll fattningen och fortsatte, när sorlet omsider tystnat, helt lugnt den af brutna meningen: » — — må däraf taga sig en varning!» Resolutionerna blefvo, trots högerns protester, antagna och genom korrespondenskomitén meddelade de andra provinsförsamlingarna, hvilka alla anslöto sig till dem.

Och kolonisterna rustade sig att handla därefter. En kongress af deputerade från alla provinserna sammanträdde i NewYork för att rådslå om ett gemensamt försvar mot alla försök till ingrepp i deras rättigheter. Föreningar, efter ett uttryck i Barrés tal kallade Frihetens söner, bildade sig öfverallt i landet för att hindra aktens verkställande, och så starkt och öfverväldigande var det tryck den allmänna meningen utöfvade, att de personer som tillsatts för att upptaga skatten, vikande för den allmänna oviljan, den ene efter den andre nedlade sina befattningar. Ännu samma år såg sig ministern nödsakad att taga sin akt tillbaka: han kunde ej få några verktyg och hade ej mod att med våld tvinga akten igenom.

Men Grenville fick modigare efterträdare. Det gällde alltjämt att på en gång få en statsinkomst från Amerika och tvinga det att erkänna parlamentets öfverhöghet. Townshend, som nu åter blifvit minister och bevarat hela sin gamla ovilja mot kolonierna, framlade två år därefter och parlamentet antog ett förslag om tull på papper, färger, glas, bly och te som infördes till kolonierna. Från denna stund importerade amerikanerna intet af dessa varor.

Det var Boston och dess stolta borgare de styrande i England framför allt ville kufva, och när guvernören Bernard insände rapport om »uppororiskt tal», som skulle förts på ett möte i Faneuil Hall, stadens ryktbara församlingslokal, trodde de sig ha fått det önskade tillfället. Guvernören fick order att skyndsamt arrestera och sända öfver till England två af de förnämsta deltagarne, för att där dömas af engelska jurier, enär man ej kunde lita på en inhemsk. Tillika skickades två regementen öfver till Amerika och lades i garnison i den trotsiga staden. Bostonborna iakttogo äfven nu en beundransvärd kallblodighet; men den stackars garnisonen kunde endast med största svårighet få tak öfver hufvudet och måste lefva i en fullkomlig isolering.

Att arrestera de två mötesdeltagarne visade sig vara en omöjlighet. De voro också jämte Otis Bostons mest populära och inflytelserika män: John Hancock, den store köpmannen, och *Samuel Adams*. Den senare, en vetenskapligt bildad man, f. d. bankir, nu skatteuppbördsman i Boston, hade med lif och själ slutit sig till motståndet mot förtrycket och inom kort blifvit dess egentlige ledare. Det var ingen entusiast, utan en sträf och lugn karakter med denna inre eld som brann hos de gamla puritanerna. Enkel, nästan spartansk i seder, lefde han i torftiga omständigheter, men utöfvade icke dess mindre ett inflytande som ingen annan i Boston. Hans karakter var omutlig, och häri låg lika mycket som i hans enkla, slående väl talighet nyckeln till hans stora makt öfver folket. Han var lika djärf och beslutsam som klok i handling, och om Samuel Adams gäller i första rummet det citerade yttrandet i guvernör Bernards bref. Han var nu fyrtio år och tillhörde en gammal Bostonsläkt, som sedan gaf Förenta staterna två presidenter.

Ingen amerikansk köpman importerade nu hvarken papper eller glas, hvarken te eller färger, och de stora Londonköpmännen klagade i underhuset, att hela deras handel på Amerika vore ruinerad. Den tredje beskattningsplanen hade alltså misslyckats lika fullständigt som de två föregående. Trots alla bemödanden, kunde man i alla hamnar ej få ihop mer än 70 pund sterling i erlagd tull, men kostnaderna för upptagandet af dessa 70 hade uppgått till mer än 300,000 pund. Det var sålunda en dålig affär man gjort.

Men i London ville man ännu ej ge hoppet förloradt att kunna beskatta kolonierna. Man ville, om beskattningen också ej gåfve någon inkomst, söka förmå dem att åtminstone i principen erkänna moderlandets beskattningsrätt. För detta ändamål upphäfdes de andra tullarna och endast den på *te* bibehölls. Och för att göra den så litet kännbar som möjligt, bereddes importörerna i London, det Ostindiska kompaniet, för detta ändamål så stora lättnader, att amerikanerna kunde köpa sitt te billigare än någon annan. Man ville sockra på pillret för att det lättare skulle sväljas. Men kolonisterna, som genomskådade meningen, visade det äfven nu ifrån sig. Alla tefartygen fingo anvisning att lämna hamnarna, och de efterkommo öfverallt anmaningen utom i Boston, där guvernören vägrade utklarera dem.

Men Bostons invånare voro fast beslutna, att intet te skulle komma i land i deras hamn, och hade redan skaffat sig visshet om understöd, ej blott från de öfriga städerna i Massachusetts, utan äfven från alla de andra

kolonierna, med hvilka det genom sin korrespondenskomité stod i ständig förbindelse. Denna komité, med Samuel Adams i spetsen, tog i detta kritiska ögonblick ett djärft steg. Den 16 december 1773, några timmar innan tekistorna skulle föras i land, äntrade en skara till indianer förklädda arbetare de tre tefartygen, slog upp kistorna och kastade deras innehåll i sjön. Det var »tebjudningen i Boston» — the Boston teaparty — såsom denna historiska tilldragelse af amerikanerna kallas.

Boston hade infriat sitt ord: intet te hade kommit i land; men det hade tillika gifvit signalen till det krig med moderlandet, som skulle sluta med den fullkomliga skilsmässan mellan England och dess äldsta kolonier i Amerika.

Massachusetts' guvernör skref genast hem och skildrade händelsen den 16 december som fullt uppror och begärde trupper till dess undertryckande. Handlande under intrycket af rapporten, antog parlamentet, för att straffa den upproriska staden, beslut på beslut — de s. k. *Bostonedikten* — som stängde Bostons hamn för all sjöfart, ändrade dess karta så, att juriernas sammansättning lades i guvernörernas händer, och förordnade att det land väster om bergen hvarpå Massachusetts gjorde anspråk som sin tillhörighet skulle förenas med Canada. Och för att verkställa dessa beslut och understödja guvernören sändes en eskader med en större truppstyret öfver till Boston.

Boston lefde af sin handel och sjöfart, som sysselsatte större delen af dess befolkning. Genom hamnens stängande blef nu hela denna massa brödlös, och då all tillförsel från sjösidan var afskuren, hotades rika som fattiga med hungersnöd. Men Bostons sak var nu hela Amerikas. En liten grannstad upplät sin hamn, och hit fördes från alla delar af landet, ända från Georgia i söder, massor af lifsmedel till den hårdt hemsökta stadens hjälp.

Representanter från alla kolonierna sammanträdde på hösten 1774 till en kongress i Filadelfia, där adresser till konungen, koloniernas och Englands folk beslötos. Kolonierna förklarade sig där för trogna undersåtar, som endast begärde att få lefva i okränkt åtnjutande af sina rättigheter. De vädjade till Englands folk emot dess parlament. Moderlandet vore dem kärt, men det skulle se med förakt på söner hvilka läte förtrampa sig som slafvar.

Man rustade sig öfverallt till motstånd, säkerhetskomiteer tillsattes i alla kolonierna, och folket undertecknade mangrant en förbindelse till gemensamt försvar mot alla angrepp. Utbrottet skedde dock först följande vår. Den engelske generalen Gage, som befäst sig i Boston, sände den 19 april 1775 en afdelning soldater att bemäktiga sig ett krutförråd, som af säkerhetskomitén upplagts i den lilla staden Concord, en knapp mil från Boston. Soldaterna utförde sitt uppdrag, men på hemmarschen mottogos de vid byn *Lexington* af en mördande eld från häckar och lador på ömse sidor om vägen, som decimerade deras led, och endast en hälft af truppen kom med lifvet tillbaka till Boston.

Kriget var nu börjadt. Underrättelsen om affären vid Lexington spridde sig som en löpeld genom Massachusetts och de angränsande kolonierna. Farmern spände hästen från plogen, kastade sig upp på den och ilade i

sporrsträck till Boston, och inom några dagar var här på höjderna som omsluta staden från landsidan en liten armé miliser samlad, som under erfarna ledare förskansade sig. En stor del af denna armé hade tjänat i franska kriget, och alla voro öfvade och säkra skyttar. Till anförare hade de tappra och bepröfvade män, som de kände från hemorterna, bland dem *Nathaniel Greene* från RhodeIsland, *Israel Putnam* från Connecticut och *Filip Schuyler* från NexYork. I samma dagar tog en friskara från Vermont under Ethan Allen genom öfverrumpling det viktiga fästet Ticonderoga, som beherskade vägen från öfre Hudson till Canada. Ett stort förråd vapen och ammunition föll därvid i segervinnarnes händer.

Nu följde en allmän resning i hela landet. Provinsförsamlingarna togo styrelsen i sina händer, och guvernörerna måste fly. En ny kongress af ombud från alla *staterna* — ty så kallade sig nu kolonierna — sammanträdde i Filadelfia för att taga högsta ledningen om hand. En petition afsändes till konungen om återkallande af åtgärderna mot Boston; men på samma gång uppmanades staterna att uppställa och utrusta manskap till landets försvar, och den 17 juni utnämde kongressen till öfverbefälhafvare öfver alla dess stridskrafter *George Washington*.

<!-- FIXME: bild:

13.

Befrielsekriget.

Det var ingen obepröfvad man åt hvilken kongressen anförtrott högsta ledningen af de amerikanska stridskrafterna. Washington hade redan ett namn både som militär och patriot. Han hade med utmärkelse kämpat i det senaste kriget mot fransmännen, i Virginiens borgarförsamling understödt Patrick Henry och i kongressen, där han jämte Thomas Jefferson och James Madison satt som ombud för sin fäderneprovins, ständigt gifvit sin röst för den mening som yrkade på ett beslutsamt motstånd mot de engelska beskattningsförsöken. Han talade ej mycket, men hans ord hade vikt, liksom hans rena och upphöjda karakter ingaf allmän aktning.

Han tillhörde en gammal virginisk släkt, som sedan midten af iöoo-talet varit bosatt på familjesätet Bridges Creek vid Potomac i norra delen af provinsen, där den ägde betydliga jordsträckor. Männen af denna släkt voro alla driftiga jordbrukare, passionerade sportsmän, trogna anhängare af engelska statskyrkan och goda patrioter. Ehuru ej, som man länge antog, af nobel härkomst, hade de dock kavaljerblod uti sig, och Washingtonarne, liksom deras grannar både vid Potomac och Rappahannock, togo under de borgerliga krigen parti för stuartarne, hvilket likväl ej hindrade dem att hemma i provinsen göra egen- mäktiga guvernörer ett oböjligt motstånd. Boklärdom hade de ej mycket: de liknade häri den engelske squiren, men de voro, äfven som han, gentlemen och hade höga begrepp om heder. Själfva hade de kanske en gång i sin ungdom besökt moderlandet, och sönerna gingo ej sällan i engelsk krigstjänst. På de gamla virginiska herresätena saknades därför ej en viss förfining, hvilken adlade den obegränsade gästfrihet som där utvecklades. Näst sin familj älskade den virginiske

plantageägaren ingenting så mycket som sina hästar. Det var hans stolthet att äga stora stall af utsökta rasdjur, och ingen beduin kände bättre än han sina favoriters stamträd. Sitt jordbruk skötte han med negerslafvar, af hvilka det alltid fanns ett helt vimmel på gården. De behandlades i allmänhet väl, och de flesta voro födda på stället; men redan nu hade man i Virginien kommit till insikt af, att slafarbete är dålig hushållning, och dess borgarförsamling hade flere gånger petitionerat om förbud mot negerimporten.

Det var i sådana omgifningar den unge George växte upp. Fadern, Augustine Washington, den tredje i ordningen af gårdens ägare, dog då gossen endast var tolf år, och hans uppfostran tillföll nu helt och hållet modern, Mary Ball, en förträfflig, praktisk kvinna. George fick fritt ströfva omkring i skog och mark, rida gårdens ystraste hästar, jaga och sirnma. Den enda bokundervisning han erhöll var den en äldre bror kunde gifva honom och den han mottog i en liten skola i det närliggande Fredericksburg. Något mer ansågs ej heller behöfligt. För öfrigt var han sin egen lärare. Latin och grekiska lärde Washington aldrig: han ledde krigshärar utan att ha läst en enda fältherre i Cornelius Nepos. Lyckligtvis hade hans lärare i Fredericksburg någon insikt i matematik och ingaf sin elev en stor lust för detta ämne. Men alla Washingtons studier antogo genast en praktisk riktning, och han slog sig redan som gosse med ifver på landtmäteri. Moderns ägor uppmättes och därefter äfven den på Mount Vernon vid Potomac bosatte äldre brodern Lawrences. Hos denne gjorde George bekantskap med hans granne den gamle lord Fairfax, och blef dennes synnerligt store gunstling. Lorden hade stora sträckor vildt land på andra sidan Blå bergen i Shenandoahdalen, och dessa skulle nu den 16-årige George mäta upp åt honom.

Rustad med en god studsare, landtmätarbräde och en lätt matsäck, och endast åtföljd af en äldre vän, begaf sig nu ynglingen upp till vildmarken och lefde här i månader en skogsströfvares mödosamma, men friska lif. Nätterna tillbragtes stundom i riskojor, men oftast vid stockelden under bar himmel med en trädrot till hufvudgärd. Iskalla bäckar och floder måste öfvervadas eller passeras på i hast hopslagna flottar, och när det medförda proviantförrådet tog slut, måste jakten och fisket skaffa födan. I dessa nu så folkrika trakter funnos då endast en och annan koja, bebodda af några härdiga backwoodsmän och skogsströfvare. I sällskap med en sådan öfvergick han den västra Alleghanykedjan och såg en dag från dess sista utsprång Ohiodalens böljande skogshaf utbreda sig för sina fötter. Efter stora strapatser, men väl förrättadt <!-- FIXME: bild:

värf återvände han, stark och manlig, midt i vintern till bygden.

Han blef nu af kolonistyrelsen utnämd till landtmätare på stat och tillika till adjutant vid milisen. Krigarbanan hade tidigt lockat honom, och han hade äfven ett ögonblick tänkt gå in vid engelska flottan, men på moderns önskan afstått därifrån. Som allt hvad Washington gjorde, tog han äfven sin nya befattning på fullt allvar. Han organiserade och öfvade milisen under hans omedelbara befäl, på samma gång han af sin bror Lawrence, som varit militär, tog undervisning i taktiken. Alla böcker i krigskonst han kunde komma öfver studerades af den knappt adertonårige adjutanten med begärlighet.

Han fick snart ett tillfälle att visa sin duglighet. Fransmännen i Canada hade börjat utsträcka sina operationer till Ohiodalen, som Virginien ansåg för sin tillhörighet, och anlagt ett fäste vid en af den stora flodens källarmar. Guvernör Dinwiddie gaf nu Washington det farliga uppdraget att i spetsen för en liten styrka begifva sig dit och uppfordra den franske befälhafvaren att utrymma fästet, samt göra sig väl underrättad om fiendens styrka. Äfven detta uppdrag, som förde honom långt på andra sidan Alleghanierna, verkställde han med lika mycken klokhet som käckhet. Två år därefter, 1754, ryckte han i spetsen för provinsens milis, hvars öfverbefälhafvare han blifvit,

åter öfver bergen och anlade där på virginisk mark ett fäste, som han tappert försvarade mot de anfallande fransmännen. Dessa skärmytslingar långt inne i Amerikas ödemarker ha vunnit en viss historisk märkvärdighet: de öppnade nämligen fiendtligheterna i Amerika mellan de båda stora grannmakterna och inledde det sjuåriga kriget.

När engelske generalen Braddock året därpå gjorde sin förut omnämda marsch mot fästet vid Ohio och led det nederlag hans öfvermod förtjänade, var det endast genom hans adjutant Washingtons mod och rådighet spillrorna af hans här räddades.

Men engelsmännen togo snart revanche, i Ohiodalen ej mindre än i Canada. Året innan Quebec föll hade äfven det starka fästet vid Ohio, som varit föremål för så heta strider, måst gifva sig åt en kolonisthär under Washington. Englands store statsman till ära fick det nu namnet Fort Pitt. Äfven det namnet är nu försvunnet, men på det ställe där det gamla fästets murar sköljdes af Ohio och hans båda källfloder reser nu det idoga Pittsburg sina hundratals fabriksskorstenar mot skyn.

Med Fort Duquesnes intagande var kriget i Virginien de facto slut. Milishären hemförlofvades, och Washington nedlade sitt befäl. Under tiden hade hans äldre broder Lawrence aflidit och testamenterat godset Mount Vernon till honom. Här slog han sig nu ned, gifte sig med en mrs Custis och lefde en följd af år ett lugnt och lyckligt familjelif. Stormiga tider kommo dock snart. Ingreppen från moderlandets sida i koloniernas fri- och rättigheter väckte i Virginien ej mindre förbittring än i Massachusetts, och det var från dess borgarförsamling det första uppropet till motstånd utgick. I denna församling satt nu Washington som ombud för sitt grefskap; han röstade där med Patrick Henry för kraftigt motstånd, och när efter Bostonedikten den andra kongressen inkallades till Filadelfia, var han en af representanterna för Virginien. Han hade från konfliktens första stund klart för sig, att eftergift ej var möjlig för någondera sidan. Han använde därför allt sitt inflytande i kongressen till att förmå denna församling att i tid vidtaga verksamma anstalter till koloniernas försvar.

När det efter affären vid Lexington blef nödvändigt att gifva trupperna utanför Boston en öfverbefälhafvare, blef, som vi sett, Washington därtill utnämd, oaktadt de till största delen bestodo af uppbåd från Nya England. Han tvekade mycket att mottaga uppdraget, hvars alla svårigheter han väl förutsåg, och det var endast hans pliktkänsla som till slut öfvervann hans betänkligheter. I det tal i kongressen hvari han tackade för utnämningen yttrade han också: »Jag ber, att hvarenda medlem af denna församling måtte väl erinra sig, att jag denna dag med den fullkomligaste uppriktighet förklarat, att jag ej känner mig vuxen det befäl hvarmed jag hedrats.» Han tillkännagaf tillika, att han ej ville uppbära någon lön för sina tjänster mot fäderneslandet.

Washington var nu 43 år, gestalten reslig, smärt, men kraftig, ansiktet rundt, med hälsans färg på kinderna. I sitt sätt hade han mycken naturlig värdighet, parad med välvilja. Hållningen var något stel, och allt hvad han gjorde bar prägeln af metodisk noggrannhet. Han hade ett ovanligt sundt och klart omdöme och träffade i valet mellan olika meningar alltid det rätta. Det var först efter moget öfvervägande han fattade sina beslut, men en gång fattade, stod han fast vid dem och utförde dem kraftigt och snabbt. Få vi tro Jefferson, saknade dock Washington denna det strategiska snillets högsta konst att med förändrade förhållanden i ögonblicket kasta öfver bord gamla planer och skapa nya. Vare härmed huru som helst, visst är, att hans strategi, en Fabius’ mer än en Scipios, var

den för de amerikanska förhållandena lämpligaste, liksom den var den enda möjliga.

Karakteren var af det gry som skapar verkligt stora män: oegennytta utan fläck, högsinthet och mildhet, men en oböjlig fasthet i allt som rörde plikt. Djup pliktkänsla jämte varm fosterlandskärlek var också bevekelsegrunden för alla hans handlingar i sitt fäderneslands tjänst. Ärelystnad hade han, men endast den att gagna sitt land, ej att göra sig till dess herre. Slutligen ägde denne ovanlige man en själsstyrka, som ej blott höll profvet mot misskännande och tillbakasättande, mot intriger och kabaler, utan ej ens i de svåraste lägen hvari en härförare kan bli försatt för ett enda ögonblick svek honom. Äfven när sakerna sågo som mest förtviflade ut för amerikanerna, när nederlagen följde tätt på hvarandra, när det i lägret knappt fanns proviant för dagen och de utsvultna trupperna knotade högljudt, äfven då behöll Washington sin lugna tillförsikt, och det var hans orubbliga förtröstan, som aldrig gaf den stora saken förlorad, Amerika till väsentlig del har att tacka för det lyckliga slutet på sin frihetskamp.

Om det unga Amerika har någon nationalhjälte, är denne för visso Washington. För de senare släktena står han som en heros, sagodiktningen har redan bemäktigat sig honom, och i folkminnet är hans bild öfvergjuten af en gloria. Det är ingen bombasm, då det på hans grafvård vid Mount Vernon står: »Först i krig, först i fred, först i sina medborgares hjärtan.» Men vid denna tid, strax före krigets utbrott, synes man ej hos honom känt någon ovanligare begåfning. Han ansågs för en skicklig och tapper milisofficer, en driftig jordbrukare och en mycket betrodd affärsman — det var allt. Det var plikten — har en biograf sagt — som uppfostrade Washington till hvad han blef och kallade i dagen krafter som, knappast kända af honom själf, dittills slumrat inom honom.

*

När den nye öfverbefälhafvaren ankom till lägret utanför Boston, hade de amerikanska trupperna nyss utkämpat en för sig ärofull strid. General Ward, som tills vidare förde öfverbefälet, hade den 16 juni på aftonen skickat öfverste *William Prescott* att med sitt milisregemente besätta och befästa en af de höjder som i norr omgifva Boston och beherska det. Staden ligger på en från söder utskjutande halfö, som delar den stora hamnen i två delar och i norr genom ett smalt sund, kalladt Charles river, skiljes från en annan, väster ifrån utspringande halfö. Längst i sydost på denna senare landtunga och midt emot Boston låg byn, nu förstaden Charlestown, och omedelbart öfver denna reste sig med en kal och tämligen brant sluttning *Breeds Hill*, den höjd som Prescott fått order att besätta. Ett litet stycke väster om den, men ännu på samma halfö, uppstiger den något högre *Bunkers Hill*, som gifvit striden dess namn, ehuru denna i verkligheten stod på grannkullen i öster. Båda kullarna, liksom hela den amfiteater af höjder som i väster omgifver Bostons hamn, äro i våra dagar indragna inom stadens område; då voro de endast betesmarker och ängar.

Den käcke Prescott utförde väl sina order. När morgonen den 17 juni grydde, upptäckte de engelska posterna en till hälften färdig skans på toppen af Breeds Hill. Nu började en väldig kanonad från de i sundet liggande krigsskeppen mot de amerikanska jordvallarna, men arbetet fortgick icke dess mindre oafbrutet, och själf stod Prescott på krönet för att uppmuntra folket. Samtidigt uppkastade en skara säkra skyttar från NewHampshire och Connecticut under den gamle John Stark och majoren Knowlton ett utanverk af stengärdesgårdar och nyslaget hö, som skyddade redutten mot anfall i flanken och ryggen.

Vid middagstiden voro förskansningsarbetena färdiga, men det var också hög tid. Ty nu anryckte engelsmännen från Boston i båtar öfver Charles river och formerade sig efter landstigningen i två kolonner, af hvilka den ena under generalen sir William Howe angrep utanverken, medan den andra, under general Pigott, beredde sig att storma redutten i fronten, som den hoppades, skyddad af röken från det i brand skjutna Charlestown. Men vinden dref undan röken, och det var i fullt sikte från redutten som stormkolonnen, inneslutande några af Englands yppersta regementen, ryckte uppför sluttningen. Ännu var det tyst från Prescotts skans, men kommen på fyrtio stegs afstånd, mottogs kolonnen med en eldström så sammanhängande och säker, att när röken skingrades, sluttningen sågs tätt öfverströdd med fallna engelsmän. Ännu samlade sig truppen till ett nytt anfall, men en andra salva, lika mördande som den första, sände de öfverlefvande hals öfver hufvud i vild flykt utför sluttningen, trots officerarnes alla försök att ordna dem till ett tredje anfall. Och det hade ej gått Howe bättre på högra flygeln. Männen från NewHampshire och Connecticut, alla skyttar som sällan förfelade sitt mål, hade från sina hövallar bland hans soldater anställt en sådan förödelse, att de, obetäckta som de voro, måste söka sin räddning i ett hastigt återtåg.

Nu hade förstärkningar af 2000 man ankommit från Boston, och med dessa uthvilade trupper försökte nu Pigott en tredje stormning: den aflopp lika fruktlöst och lika blodigt. Men amerikanernas krutförråd var nu nästan uttömdt, och deras senaste eld hade varit mattare. Häraf begagnade sig nu engelsmännen. Samlande sina krafter till en sista ansträngning, anföllo de på en gång i flanken och fronten. Ännu en salva gåfvo amerikanerna, men den var deras sista. Stark och Knowlton måste draga sig tillbaka inom redutten, som nu blef scen för ett mördande handgemäng. Skansen stormades både i fronten och ryggen med bajonetten, men amerikanerna slogos ännu med kolfvarna. Under denna vilda strid bröst mot bröst föll mången käck man både bland vänner och fiender. Särskildt hade patrioterna att sörja en af Bostons bästa män och en af rörelsens främsta ledare, Joseph Warren, hvilken som frivillig slutit sig till Prescott på hans nattliga marsch och nu föll vid hans sida. Själf var Prescott den siste som, när återtåget slutligen måste anträdas, lämnade den af lik fyllda skansen.

Detta var den ryktbara striden på *Bunkers Hill*, såsom den oriktigt blifvit kallad. Den utkämpades med en jämförelsevis liten styrka på båda sidor — 3000 à 4000 man — men var ytterst hårdnackad och blodig. De engelska regementena förlorade i döda och sårade en tredjedel af sin numerär, och i somliga kompanier funnos blott 10 à 12 man kvar — så säker och väl riktad var amerikanernas eld. Själfva förlorade de, i följd af sin betäckta ställning, jämförelsevis obetydligt; det största manfallet på deras sida ägde rum efter stormningen inuti skansen, där blodbadet en stund var förfärligt.

Hade Prescott fått de förstärkningar i ammunition, hvarom han oupphörligt bad, skulle utgången säkerligen blifvit en annan. Som det nu var, voro engelsmännen obestridligt herrar öfver fältet, men det var en ofruktbar seger: de voro för utmattade att kunna förfölja, och amerikanerna behöllo sina hotande ställningar ofvanför Boston.

Den länge segerrika kampen mot Englands yppersta trupper hade ej litet höjt deras mod och tillförsikt, och detta var onekligens dagens största resultat. Äfven fienden, som hittills hyst ett djupt förakt för kolonisthären och däri endast velat se en sammanrafsad hop, fick efter striden på Breeds Hill andra tankar, och general Gage yttrar i sin rapport om affären: »Den kamp vi haft att bestå visar, att amerikanerna ej äro den föraktliga mobb allt för många ansett dem vara. De förskansa sig och uppkasta batterier: de hafva ingeniörer. De ha befäst alla höjderna och

passen omkring denna stad, och vi äro här alls icke säkra för dem. Eröfringen af detta land är ej lätt; vi ha att kämpa mot ofantliga massor.»

Men engelska regeringen lyssnade ej till dessa välbetänkta varningar, och Bunkers Hill var endast den första i en rad af lärdomar som hon lät gå opåaktade förbi. Den ena hären efter den andra skulle nödgas gifva sig fången och Englands gamle fiende åter resa upp hufvudet, innan hennes stolthet kunde förmå sig att erkänna sanningen af Gages varning.

Trupperna som Washington fann samlade på höjderna väster om Boston kunde knappast kallas en armé. De bestodo af illa rustade uppbåd, som i farans första ögonblick af de särskilda provinserna i Nya England afsändts till krigsskådeplatsen. Största delen var ännu klädd i landtmannens vanliga dräkt eller gränsbons jaktskjorta. Endast få voro förlagda i tält, de flesta i träbaracker eller jordkojor. Den vanliga beväpningen var den bajonettlösa studsaren, men många hade endast simpla jaktbössor. Något ordentligt kommissariat fanns icke, och trupperna underhöllos endast genom de förråd af matvaror som den kringboende befolkningen frivilligt fört till lägret. Men denna patriotiska offervillighet hade redan börjat svalna, och någon regelbunden proviantering hade ännu ej trädt i stället.

Disciplinen lämnade också allt öfrigt att önska. Officerarne, oftast tagna ur manskapets egen krets, hade svårt att göra sig lydda, och soldaten gjorde i det närmaste hvad han behagade. De flestas tjänstetid utgjorde blott några få månader, och när den var förlupen, gick soldaten helt enkelt sin väg. Också hade den amerikanska styrkan, som i början utgjorde mer än 12,000 man, i början af juli hopsmält till hälften, och det var att befara, att den inom kort skulle helt och hållet försvinna.

Sådan var den ställning Washington förefann när han den 2 juli ankom till högkvarteret i Cambridge. Den ingaf honom djup oro, men ännu mer oroade honom den brist på allmänanda, ja, den grofva egennytta och snikenhet som herskade bland dessa uppbåd.

Af detta material skulle han nu skapa en armé, och han grep sig beslutsamt verket an. Med biträde af några dugliga män i sin omgifning: Greene, Schuyler m. fl., lyckades han inom några månader, så godt sig göra lät, afhjälpa de värsta bristerna. Ett regelbundet kommissariat infördes, en stam af dugliga officerare uppsattes, en sträng disciplin infördes, och efter statuerande af några exempel hade han hären någorlunda i sin hand.

Den största svårigheten nu och under hela krigets gång låg i solden och förplägningen. Medlen härtill måste för hvarje gång beviljas af de särskilda staternas legislaturer, ty kongressen hade visserligen högsta ledningen af det hela, men verkställandet af dess beslut berodde helt och hållet på staterna. Det hjälpte ej, att den höga församlingen <!-- FIXME: bild:

i Filadelfia anslog stora summor både till det ena och det andra: staterna hade börsen i sin hand, och så länge de ej öppnade på den, var armén utan det nödvändigaste. En af Washingtons svåraste uppgifter bestod därför uti att genom brefväxling med myndigheterna i de särskilda staterna söka förmå dessa till uppoffringar för det

allmännas bästa. På detta sätt erhölls också vanligen sent omsider undsättning, men endast ofullständigt och till hälften, och det är förvånande, hur Washington under sådana omständigheter kunde hålla hären tillsammans, ens för några veckor.

Så förflöt den öfriga delen af året 1775 utan någon ny strid. Båda parterna befäste sig i de positioner de innehade. Men amerikanerna hade fördelen på sin sida, ty från de höjder de innehade beherskade de staden vid deras fötter. Engelsmännen lågo overksamma i Boston och gjorde intet försök att fördrifva sin motståndare ur hans starka ställningar: erfarenheten från Breeds Hill afskräckte dem. Och Washington å sin sida led länge af brist på ammunition och groft artilleri. Men när han tidigt på våren 1776 erhållit sådant, besatte han en natt helt oförmärkt de söder om Boston belägna *Dorchesterhöjderna*, som general Howe — Gages efterträdare — uraktlåtit att besätta.

Så stark var den ställning amerikanerna här intagit och befäst, att den britiske öfverbefälhafvaren ej vågade anfalla den och, då fiendens artilleri därifrån besköt både hamnen och staden, den 18 mars måste inskeppa sin här på flottan och utrymma Boston. Aftåget försiggick i sådan hast, att en betydlig mängd förråd — artilleri, ammunition och oförmalen spanmål — föll i amerikanernas händer. Och då de engelska fartyg, som voro på väg ut med nya förråd och friska trupper, ej hunno i tid underrättas om utrymmandet, blefvo äfven de vid inlöpandet i hamnen tagna.

Den 19 mars höll Washington sitt intåg i Boston, hvars befriade invånare mottogo honom med hänförelse. Den var dock ej odelad: Boston, liksom alla de större städerna och kolonierna öfverhufvud, innehöll ett ej ringa antal som förblifvit moderlandet trogna och under kriget ställt sig på dess sida. Många af dessa så kallade »tories» eller »lojalister» kämpade äfven i de engelska leden mot egna landsmän och voro från kolonisternas sida föremål för ett ytterligt hat. Under krigets gång uppsattes af dem frikårer, som vanligen stredo med förtviflad tapperhet. Denna olyckliga splittring i politiska åsikter hade äfven inträngt i familjerna: bröder stodo på olika sidor, fäder och söner likaledes. Så såg man Benjamin Franklins ende son William, en sträng rojalist, som engelsk guvernör i NewJersey samverka med general Cornwallis mot Washington och hans trupper.

Hösten 1775 gjordes från amerikansk sida ett försök att genom öfverrumpling taga Quebec och bringa hela Canada till resning mot England, och en liten här på några tusen man afsändes för detta ändamål dit under befäl af generalerna *Montgomery* och *Arnold*. Men företaget fick en snöplig utgång. Den tappre Montgomery föll vid ett misslyckadt stormningsförsök, Canadas befolkning kunde ej förmås till resning, Quebec undsattes af en stark engelsk flotta, och spillrorna af den amerikanska hären måste efter en tid anträda återtåget.

Bättre lycka hade de amerikanska vapnen under tiden haft i söder. General Howe, hvilken efter Bostons utrymmande begifvit sig till Nya Skotland, hade därifrån i maj skickat några tusen man landstigningstrupper under sir *Henry Clinton* att i förening med en stark flotta under commodore Parker intaga Charleston, SydCarolinas bekanta hufvudstad och tillika den största handelsplatsen i hela Södern. Staden ligger på en halfö mellan de båda floderna Ashley och Cooper, som strax nedanför utfalla i en lång hafsvik, hvars innersta del utgör Charlestons berömda hamn.

Ungefär en mil öster ut från staden ligga några större och mindre långsträckta öar, af hvilka den västligaste, närmast staden belägna då hette Sullivans, men nu bär namnet Moultries Island. Vid första underrättelse om den engelska flottans annalkande fick milisöfversten *Moultric* af statens myndigheter order att med sitt regemente besätta Sullivans Island och där uppkasta batterier. Moultric utförde väl sitt uppdrag, och när flottan den 28 juni försökte en genombrytning in till Charleston, mottogs hon med en så häftig och så väl riktad eld från en af palmstammar uppförd redutt, att hon måste draga sig tillbaka för att börja ett regelbundet anfall.

Sir Henry Clinton lät trupperna under *lord Cornwallis* — ett namn som nu första gången höres i krigets historia — göra ett landstigningsförsök, men de måste med stora förluster vända om för den våldsamma eld som sopade hela stranden. Den 28 juni öppnade flottan en förfärlig kanonad mot den lilla skansen, som ordentligt öfveröstes af kulregnet. Men Moultric och hans män läto sig ingenting bekomma, utan fortsatte lugnt sitt arbete med spaden och kanonerna. Själfva gingo han och hans major med pipan i mun omkring på de mest blottställda punkterna, uppmuntrande alla med sitt exempel. Det var en allmän täflan i kallblodigt mod. En fiendtlig kula tog bort den på bröstvärnet planterade flaggan, och stång och duk föllo långt ned på strandsluttningen. »Att slåss utan flagga går ej bra» utropar en ung sergeant — Jasper var hans namn — och kastande sig öfver bröstvärnet, ilar han midt igenom kulregnet, som nu blef ännu ursinnigare, utför sluttningen, tar upp flaggan och är inom några sekunder oskadd tillbaka med henne på vallen, hälsad af de sina med väldiga jubelrop.

Prof på samma kallblodiga hjältemod berättas äfven från fiendens sida. Så omtala de amerikanska skildringarna af denna ärofulla dag med beundran, huru kapten Morris på engelska flaggskeppet Bristol, sedan alla hans officerare stupat omkring honom, ensam stod kvar på kvarterdäcket af sitt illa ramponerade fartyg: mesanen och stormasten afskjutna, tackel och tåg i trasor och däcken beströdda med lik. Själf var han redan sårad i halsen och fick nu ena armen krossad af en kula. Han går ned under däck för att få armen amputerad, men är sedan detta skett åter på kommandopallen, hvilken han ej heller lämnar förr än en ny kula sträcker honom död till däcket.

Amerikanernas eld, hvilken hittills varit en oafbruten ström, börjar aftaga af brist på ammunition, och Parker tror sig redan vara herre öfver redutten, mot hvilken han nu fördubblar sin eld; men Moultric har i sista ögonblicket fått en ny krutsändning från Charleston, och hans kanoner börja spela på nytt och friskare än någonsin. Parker gör ett försök att med några af sina fartyg taga redutten i ryggen, men ett af dem fastnar på grund och de andra undgå med knapp nöd att bli skjutna i sank. Hans förluster äro mycket betydliga och alla hans fartyg mer eller mindre skadade. Han ger spelet förloradt och drar sina fartyg ur elden. Men innan denna manöver är verkställd, har ett antal af Moultries män änträt det strandade, af sin besättning i brand stuckna fartyget, hissat amerikansk flagg i toppen, affyrat dess kanoner mot de vikande engelsmännen och med ett rikt byte lyckligt åter hunnit land just då det gick till botten.

Efter några dagar, sedan fartygen blifvit nödtorftigt reparerade, gick Parkers flotta åter till segels, och Charleston var för denna gång räddadt.

Washington hade emellertid redan i april lämnat det befriade Boston för att skynda till NewYorks undsättning,

hvilket ansågs närmast hotadt af bröderna Howe, amiralen lord Howe och generalen sir William. Men de hade, som vi sett, begifvit sig till Nya Skotland och visade sig först i slutet af juni utanför NewYork. Washington vidtog emellertid alla anstalter till försvar af staden och den motliggande delen af LongIsland. Stränderna af Hudson och East river späckades med batterier, åt landsidan uppkastades jordverk, och ett förskansadt läger anlades vid Brooklyn på LongIsland.

Han hade nu under sitt befäl 12,000 man, bestående dels af reguliera — den så kallade *kontinentalarmén* — dels af miliser. Men den allra största delen var nyuppbådadt manskap, utan öfning och disciplin, illa utrustadt och hela regementen utan vapen. Ty ännu värfvades trupperna endast på kort tid, och Washington klagar i sina bref, att han ej väl hunnit göra dem till något så när dugliga soldater förr än deras kapitulationstid är förbi och de vända om hem. För att hålla dem kvar måste disciplinen på sista tiden ofta slappas. Regementena från Massachusetts hade ännu rätt att själfva välja sina officerare, och de valde oftast sådana som förbundo sig att afstå en del af sin lön åt dem och i allmänhet voro odugliga till befäl. Som alla unga oöfvade trupper, hade de stor benägenhet att gripas af panik, och i denna opålitlighet låg orsaken till den långa följd af olyckor, som i den närmaste tiden träffade de amerikanska vapnen. Förgäfves hänvisade Washington på nödvändigheten af en grundlig reorganisation af hela armévåsendet, hvarigenom kontingenterna framför allt förbundes att tjäna under hela kriget: hvarken kongressen eller staterna ville ännu lyssna till hans ifriga föreställningar. Blotta ordet stående här ingaf misstro: man fruktade militärväldet.

*

Sådan var den militära ställningen då kongressen företog till afgörande en fråga, hvars lösning ej längre kunde uppskjutas: den om Englands öfverherrskap skulle bibehållas, eller Amerika som oafhängigt land inträda i de självständiga staternas krets. Ty det egendomliga förhållandet hade ägt rum, att kolonierna nu i mer än ett år varit i öppet krig mot moderlandet utan att formligen uppsäga sitt beroende utaf det, utan att utfärda en *självständighetsförklaring*.

Orsaken var, att meningarna om lämpligheten af ett sådant steg ej voro alldeles odelade inom staterna och följaktligen ej heller inom kongressen. Många goda patrioter ville ännu ha dörren öppen till en försoning. Men den allmänna meningen lutade alltmer mot en formlig skilsmässa. Första steget togs dock ej af kongressen, utan af en bland staterna. Redan den 12 april hade nämligen NordCarolinas representantförsamling instruerat sitt ombud i kongressen att rösta för en självständighetsförklaring. SydCarolina hade följt exemplet och kort därefter äfven RhodeIsland. De öfriga Nya Englands stater dröjde ej heller.

Virginien, som i denna kris allt mer tog ledningen och nyss gifvit sig en ny författning, grundad på fullkomlig oafhängighet, antog, på samma gång det anslöt sig till systerstaterna, en *rättighetsförklaring*, märkvärdig som det första uttalandet af de stora grundsatser, som snart skulle blifva franska revolutionens och sedan antingen redan ingått i de fria folkens författningar eller äro på väg att bryta sig igenom: maktens utgående från folket; representationsrättens oskiljaktighet från skattskyldigheten; dom genom jury; pressens frihet; oinskränkt religionsfrihet äro hufvuddragen i denna stora urkund.

Dagen efter den då den virginiska rättighetsförklaringen antagits, eller den 7 juni, kom den stora frågan för i kongressen. En af de virginiska representanterna, Richard Henry Lee, föreslog då å sin stats vägnar och med dess bemyndigande en följd af resolutioner, som förklarade, att de Förenade kolonierna vore fria och självständiga stater; att de vore lösta från all trohet mot britiska kronan; att all politisk förbindelse mellan dem och Storbritannien vore fullkomligt upplöst; att det vore angeläget att genast vidtaga de kraftigaste åtgärder för att skaffa sig allianser med utländska makter; samt att en konfederationsplan skulle utarbetas och delgifvas de särskilda staterna till granskning.

Resolutionerna understöddes af *John Adams* från Massachusetts, som redan nu innehade en af de första platserna i sitt lands rådslag och skulle blifva dess andre president. Han hade börjat sin bana som advokat i Boston, tidigt gjort sig känd som glänsande talare och författare i politiska ämnen, eldig patriotism och ädel karakter. I självständighetsrörelsen hade ingen tagit verksammare del än han, och han var en lång tid den styrande viljan i kongressen, innan han började sin diplomatiska verksamhet i Europa. Till sina politiska åsikter var han jämförelsevis konservativ: han höll, som Washington, på en stark förbundsmakt. Nödvändigheten af en skilsmässa från moderlandet hade ingen insett tidigare än John Adams. Lees resolutioner understödde han därför som de varit hans egna, och i den debatt som nu följde var han den främste talaren för dem.

Debatten fortgick i två dagar, den 8 och 10 juni. Vid en den senare dagen företagen preliminär omröstning visade sig, att sju stater voro för och tre emot resolutionerna. De förra voro: Massachusetts, NewHampshire, Connecticut, RhodeIsland, Virginia, NordCarolina och Georgia, de senare Pennsylvania, Maryland och New Jersey. De öfriga tre staternas ombud röstade ej i brist på instruktioner.

I denna sakernas ställning beslöt kongressen uppskjuta det definitiva afgörandet på tre veckor och tillsatte tillika en komité af fem ledamöter för att utarbeta förslag till en självständighetsförklaring. De fem voro Franklin, John Adams, Jefferson, Roger Sherman från Connecticut och Robert Livingston från NewYork. Inom sig uppdrog komitén åt Jefferson att uppsätta urkunden. Han hade sitt förslag färdigt inom några dagar, det undergick därefter en sorgfällig granskning inom komitén, som endast med några få förändringar antog det, och den 28 juni framlades det på kongressens bord.

<!-- FIXME: bild:

<!-- FIXME: bild:

Självständighetsförklaringens författare *Thomas Jefferson* tillhörde en rik virginisk släkt och hade som Adams ägnat sig åt advokatyrket. Som denne, var han ett skarpt hufvud och i besittning af en stor författaretalang, men som talare mindre lycklig än sin bostonske rival. Den märkliga olikheten ägde tillika rum emellan dem, att medan nyengländaren Adams, som vi sett, var en mer koniservativt anlagd statsman, virginiern Jefferson däremot var en afgjord demokrat. Han var tillika den främste kämpen för hvad man sedan kallat »state rights» och ingen vän till en stark unionsmakt. Han var dock ingen ytterlighetsman: därtill var han för mycket praktisk statsman. Hans sträfvande gick under ett långt lif, både vid och utom makten, ut på att utveckla de republikanska

institutionerna i demokratisk rikning, och Jefferson är den egentlige stiftaren af det demokratiska partiet i Förenta staterna. Vi skola under gången af vår berättelse ofta få tillfälle att återkomma både till honom och Adams. Jefferson var nu några och trettio år, Adams sex år äldre.

När den stora frågan den 2 juli åter kom för, hade de hittills tvekande staterna gifvit sina ombud instruktioner att rösta för, och så blefvo Lees resolutioner denna dag antagna af tolf stater: den trettonde, NewYork, som innehöll ett betydligt antal rojalistiska element, insände först sedermera sitt instämmande.

Därmed var hufvudfrågan afgjord: kongressen hade förklarat de tretton staterna för ett af England oberoende land. Det återstod blott att publicera denna förklaring för världen. Komiténs förslag till en självständighetsförklaring togs nu under pröfning och blef två dagar därefter, den 4 juli 1776, af kongressen så godt som oförändradt antaget. Akten inledes med dessa ord:

»När det under de mänskliga händelsernas gång blir nödvändigt för ett folk att upplösa de politiska band som förbundit det med ett annat och bland jordens makter intaga den särskilda och jämbördiga ställning, till hvilken Naturens och Naturens Guds lagar berättiga det, fordrar en höfvisk aktning för mänsklighetens allmänna mening, att det tillkännagifver de orsaker som förmått det till en skilsmässa.»

Följer så ett häfdande af folkens rätt att, när en styrelse visat sig fördärflig för samhällets högre syften, utbyta den mot en ny, »dock ej af obetydliga och öfvergående anledningar.» Förklaringen blir därefter en formlig anklagelseakt mot Georg III och engelska parlamentet, där alla deras ingrepp i koloniernas fri- och rättigheter, alla deras försök att bland dem införa ett despotiskt styrelsesätt punkt för punkt uppräknas.

»I hvarje nytt skede af detta förtryck,» fortsätter akten, »ha vi i de mest ödmjuka ordalag bedt om rättvisa, men våra upprepade petitioner hafva endast besvarats med upprepade oförrätter. En furste, hvars karakter är till den grad sudlad af alla handlingar som kunna utmärka en tyrann, passar ej till styresman öfver ett fritt folk.

»Ej heller ha vi brustit i hänsyn mot våra britiska bröder. Vi ha tid efter annan fäst deras uppmärksamhet på deras parlaments försök att taga sig en oberättigad jurisdiktion öfver oss. Vi ha påmint dem om omständigheterna vid vår utvandring och bosättning här. Vi ha vädjat till deras medfödda rättskänsla och högsinthet, och vi ha vid de blodsband som fästa oss vid hvarandra besvurit dem att afsäga sig all gemenskap med dessa usurpationer, som ovillkorligt måste afbryta alla vänskapliga förbindelser emellan oss. Men äfven de ha varit döfva för rättvisans och blodets röst. Vi måste därför finna oss i den nödvändighet som ålägger oss skilsmässa och anse dem, såsom vi anse den öfriga mänskligheten, för fiender i krig, för vänner i fred.

»Vi, Amerikas Förenta staters representanter, i Allmän kongress församlade och tagande världens Högste domare till vittne på redligheten af våra uppsåt, tillkännagifva och förklara därför härmed högtidligt, i det amerikanska folkets namn och med dess bemyndigande, att dessa Förenade kolonier äro och med full rätt böra

vara ***Fria och Självständiga stater***; att de äro lösta från allt beroende af britiska kronan, och att all politisk förbindelse mellan dem och staten Storbritannien är och bör vara fullkomligt upplöst, samt att de, såsom fria och självständiga stater, hafva full makt och myndighet att börja krig, sluta fred, ingå förbund, knyta handelsförbindelser och göra allting annat som självständiga stater rättsligen kunna göra. Med fast förtröstan på den Gudomliga Försynens beskydd, förbinda vi oss ömsesidigt att våga lif, gods och heder för upprätthållande af denna förklaring.»

Den stora akten är undertecknad af kongressens samtliga medlemmar med dess dåvarande president, John Hancock, i spetsen. Bland underskrifterna märkas dessutom namnen Samuel Adams, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, John Adams, Robert Morris, Filadelfias köpmanskung, den store patrioten som till betäckande af krigskostnaderna tog millioner ur egen kassa.

*

Självständighetsförklaringen spriddes i otaliga exemplar och genom tidningarna öfverallt både i in- och utlandet och upplästes, på Washingtons order, högtidligt för armeerna. Den gjorde genom sin värdiga ton öfverallt ett godt intryck, och ej ens i England synes den ha väckt någon större anstöt. På kontinenten skaffade hon den unga fristaten många vänner och snart äfven bundsförvandter.

Särskildt tog Frankrike med hvar dag allt mer, om också ännu ej öppet, parti för Amerika. Kongressen hade redan i februari skickat Silas Deane till Versailles för att begära bistånd i vapen och penningar samt en allians, och det franska kabinettet, som endast väntade på tillfälle för att taga revanche för Canada och det senaste olyckliga kriget, inlät sig villigt i underhandlingar. Hur hemligt de än drefvos, erhöll dock engelska regeringen snart kännedom därom, och fruktan för att det goda förståndet mellan kolonierna och Englands dödsfiende snart skulle leda till en öppen allians emellan dem stämde henne i en hast försonligare. Amiralen lord Howe, som just nu stod i begrepp att jämte sin broder generalen afgå till NewYork, bemyndigades att under hand inlåta sig i förhandlingar med kongressen och lofva, att alla de förhatliga åtgärderna och parlamentsakterna skulle återtagas, om kolonierna ville nedlägga vapnen och återinträda i det gamla förhållandet till moderlandet.

På samma gång fortsatte hon dock sina rustningar. För att förstärka sina betydligt sammansmälta trupper i Amerika anställde hon värfningar på kontinenten och vände sig först till Ryssland, men Catharina II vägrade med ovilja inlåta sig på en sådan människohandel. De små tyska furstarne voro dock mindre nogräknade, och för en betydlig summa köpte hon af landtgrefven af Hessen, hertigen af Braunschweig och andra små potentater en armé af tillsammans 18000 man, som nu öfverfördes till Amerika. Denna nesliga handel väckte öfverallt en djup harm, ej minst i England själf, och när de sålunda sålda regementena fördes genom preussiskt område till Hamburg för att där inskeppas, lät Fredrik II för dem upptaga samma tull som för slaktkreatur.

De fredsanbud lord Howe medförde visade sig oantagliga, då hans fullmakter ej tilläto honom att underhandla direkt med kongressen. Det återstod således endast att ånyo vädja till vapenlyckan. I slutet af augusti gick därför Sir William från Staaten Island invid NewYork öfver det smala sundet mellan denna ö och LongIsland och angrep amerikanernas förskansade ställning vid Brooklyn. Hans båda underbefälhafvare Clinton och Cornwallis

kringgingo den, de amerikanska linierna blefvo öfverallt genombrutna, och Washington, som skyndat öfver från NewYork till general Sullivans bistånd, såg sig nödsakad att utrymma LongIsland och föra trupperna öfver sundet tillbaka till NewYork, en operation som han natten till den 30 augusti lyckligt verkställde. Den var så mycket farligare som fiendens fartyg hvilket ögonblick som helst kunde afskära hans förbindelser med staden. Affären vid Brooklyn eller på LongIsland, som den äfven kallas, var icke dess mindre ett svårt nederlag för amerikanerna: de förlorade där minst 1000 man i döde och sårade, samt ett stort antal fångar.

Washingtons hela ställning i NewYork liknade den i en råttfälla. Också hade han endast motvilligt intagit den för att efterkomma den hotade stadens rop om hjälp. Ön Manhattan, som i våra dagar helt och hållet upptages af jättestaden, var då till största delen en landsbygd med byar, åkrar och ängar. Staden själf upptog endast öns sydligaste del vid hamnen. Fienden kunde här landstiga hvar som helst, antingen från Hudson eller East river, och afskära den amerikanska härens förbindelse med fasta landet i norr, där en bro, Kings bridge, förde öfver Haerlemsundet. Här hade Washington visserligen anlagt ett fäste, som fått sitt namn efter honom, och midt emot på andra sidan Hudson ett annat, kalladt Fort Lee; men de engelska krigsfartygen gingo oskadda förbi dem uppför floden, och det var att befara, att den britiske generalen skulle sätta sig i besittning af den stora dalvägen till Canada.

Men det var endast en skenmanöver. Sitt verkliga anfall gjorde han från East river, på hvars norra strand lord Cornwallis gjorde en landstigning i grefskapet Chester, nordost om NewYork, och utan svårighet jagade på flykten de där posterade amerikanerna. Washington hade intagit en förskansad ställning vid *White Plains* på västra sidan om floden Brunx, men äfven denna måste han utrymma i följd af sina truppers opålitlighet.

Att med sådant material motstå en välrustad armé af gamla, väl disciplinerade soldater fann Washington vara en omöjlighet. Han beslöt därför draga sig tillbaka bakom Delaware för att där reorganisera sina trupper och afvakta ett tillfälle till offensiv under gynnsammare omständigheter. Återtåget gick i forcerade marscher genom NewJersey, och i början af december hade han den breda Delaware mellan sig och den förföljande Cornwallis.

Hans armé hade under återtåget betydligt sammansmält: hela regementen hade deserterat och återvändt till hemorterna. Washington grep sig nu an med att reorganisera den lilla återstoden och hade den efter några veckor i så godt skick omständigheterna tilläto.

Det väntade tillfället erbjöd sig snart. De engelska trupperna lågo spridda i kantoneringar genom hela New Jersey, anseende sig trygga med en bred flod mellan sig och fienden. »Örnen har utbredt sina vingar,» sade Washington; »nu passar det bäst att klippa dem.» Närmast honom, i *Trenton*, på andra sidan Delaware, låg en hessisk styrka under öfverste von Rahi. Självfva juldagen på aftonen gick Washington med några tusen man i båtar öfver den halft tillfrusna floden, där simmande isflak betydligt försvårade passagen. Efter en hel natts ansträngdt arbete stod den lilla styrkan den 26 december på morgonen utanför Trenton och föll öfver de fullkomligt öfverraskade hessarne, som efter juldagsölet ännu lågo i sin djupa sömn. Efter ett kort försök till motstånd, hvarunder deras chef, von Rahl, stupade, blef största delen tillfångatagen; endast några skvadroner lätt kavalleri lyckades komma undan.

De andra posteringarna föllo tillbaka på hufvudstyrkan, med hvilken Cornwallis nu ryckte mot Trenton, i hvars närhet Washington stod på en höjd vid den lilla ån *Assipink*, som faller ut i Delaware. Här tänkte Cornwallis med alla sina förenade krafter följande dag, den 3 januari 1777, anfalla den lilla amerikanska styrkan, som han redan trodde sig hafva i sina händer; men innan morgonen kom, befanns det, att boet var tomt och fågeln bortfiugen. Washington hade under natten, lämnande lägereldarna brinnande och förpostkedjan kvar under några timmar, i största tysthet aftågat och efter en hastig marsch på den hårdt tillfrusna vägen i dagbräckningen kastat sig öfver det i *Princeton*, ett par mil norr om Trenton, stående engelska arriérgardet, tre infanteriregementen. Nu uppstod en ytterst häftig strid, hvarunder Washington själf förde sina trupper i elden och oupphörligt blottställde sig. Denna dag slogos amerikanerna väl, men så gjorde också fienden, och han drog sig i god ordning tillbaka mot den i ilmarsch anryckande hufvudstyrkan. Äfven nu vägrade Washington mottaga den erbjudna bataljen: kännande sin underlägsenhet, hade han, när Cornwallis uppnådde Princeton, med de tagna engelska förråden fortsatt marschen norr ut in i den bergstrakt som upptager västra delen af NewJersey och där vid Morristown intagit en fast ställning i fiendens flank. Här gick han i vinterkvarter. Allt emellanåt utsände han dock mindre ströfkårer, som uppsnappade fiendens förråd, afskuro mindre afdelningar af hans trupper och så oroade Cornwallis' förbindelser, att denne snart såg sig nödsakad att utrymma NewJersey och draga sig tillbaka till NewYork, endast behållande posteringar vid sundet.

Dessa små framgångar, i förening med det lyckliga fälttåget vid Delaware, hade ej litet höjt modet bland de amerikanska trupperna. Kongressen, som vid fiendens annalkande förlagt sitt säte till Baltimore, hade äfven haft den klokheten att lämna Washington fria händer i allt som rörde armén. Han ägde hädanefter själf utnämna alla officerare under generalmajorsgraden, uppsätta och organisera de trupper kongressen beviljade, mot skälig betalning rekvirera allt hvad han behöfde af befolkningen samt utöfva högsta verkställande makten i de områden där hans här var förlagd. Det var en verklig militärdiktatur som uppdragits åt honom, men endast för sex månader. Den förnyades gång för gång och gafs sedermera till krigets slut.

Det svåraste missförhållandet, den korta tjänstetiden, kvarstod dock alltjämt, trots Washingtons ifriga föreställningar. Men det var knappast kongressens fel, utan staternas. På dessa berodde också, att de af kongressen voterade regementena antingen alls icke eller också mycket sent kommo. Med penningar till solden och rekvisitionernas betalande var det äfven mycket klent beställdt, och kongressen måste för betäckande af de löpande kostnaderna utgifva ett pappersmynt med tvångskurs, som snart sjönk i värde. Lyckligtvis anlände vid denna tid från Frankrike de af Franklin och Deane utverkade subsidierna, bestående af en million dollar i reda mynt samt vapen och beklädnadsartiklar för 25,000 man, jämte ett betydligt ammunitionsförråd. De gåfvos dock endast i största hemlighet, ty ännu hade det ej kommit till öppen brytning mellan makterna på ömse sidor om Kanalen.

Vid vårens inbrott gjorde sir William Howe flere försök att locka ned Washington från hans fasta ställning, men utan att lyckas. Trött vid dessa ständiga fram- och återmarscher, vid dessa operationer mot en fiende som aldrig gaf en blotta på sig, beslöt han en fullständig frontförändring. Lämnande en liten styrka kvar i NewYork under sir Henry Clinton, inskeppade han fram i juli den öfriga armén på broderns flotta och gick med den söder ut. Meningen var att gå uppför Delaware och taga Filadelfia; men då amiralen fick veta, att denna flod var spärrad af några amerikanska blockskepp, fortsatte han kursen mot söder, dubblerade Cap Charles och gick Chesapeakviken uppför till dess nordligaste hörn.

Washington hade emellertid, efter några dagars ovisshet, fått kunskap om den kurs flottan styrt och, genast anande att det gällde Filadelfia, med större delen af sin här i ilmarscher skyndat öfver Delaware och fattat posto <!-- FIXME: bild:

söder om kväkarstaden på norra sidan af den lilla floden *Brandywine*, som vid Wilmington utfaller i Delaware. Här sökte han den 11 september göra den från söder anryckande Howe motstånd, men Cornwallis kringgick hans högra flygel, och dagen blef ett fullständigt nederlag för amerikanerna. Med spillrorna af hären gick Washington öfver Schuylkill och måste prisgifva Filadelfia, som nu besattes af segraren. Slaget vid Brandywine utkämpades på gammal svensk mark: Brandywine är nämligen en gren af Christiana creek och Wilmington det gamla Fort Christina.

Ej mycket bättre gick det när Washington några veckor därefter anföll en britisk styrka, som var förlagd i *Germantown*, en by högre upp vid Delaware. Hans gamla trupper — om soldater som tjänat knappt ett år kunna kallas så — slogos denna dag bra, och han hade nästan segern i sina händer, då en plötslig panik grep miliserna, som i dimman togo egna landsmän för fienden, och allt åter upplöste sig i vild flykt. Inseende omöjligheten att med sådana trupper bjuda Englands veteraner spetsen på öppna fältet, intog han en stark ställning i bergstrakten vid Schuylkill, 3 sv. mil från Filadelfia, ungefär på det ställe där det svenska fästet Wasa en gång stod. Platsen heter *Valley Forge*.

I samma dagar kom från norden underrättelsen om en stor framgång för de amerikanska vapnen. Efter det olyckliga slutet på den amerikanska expeditionen mot Canada hade den britiske generalen *Burgoyne* med en här af 9000 man engelska och tyska trupper från Quebec ryckt Champlaindalen uppför, för att i förening med en styrka, som sir Henry Clinton skulle sända från NewYork, underkufva de nordöstra staterna. Burgoyne, som i juni lämnade Quebec, hade i rask följd tagit fästena vid sjöarna, Crown Point och Ticonderoga, och stod nu vid öfre Hudson. Men här slutade hans framgångar. Den amerikanske generalen Schuyler hade med spillrorna af Montgomerys här samt de förstärkningar Washington skickat honom fattat posto vid Stillwater på Hudsons östra strand, medan general Lincoln med Nya Englands bästa och krigsvanastemiliser tagit ställning i Burgoynes rygg och afskurit hans förbindelser med Ticonderoga och Canada.

De engelska trupperna voro uttröttade af en lång marsch genom skogarna och ledo stor brist på lifsmedel. Afdelningar som Burgoyne utsände för att proviantera blefvo slagna och tillfångatagna af NewHampshires milis under den gamle, från Bunkers Hill bekante John Stark, och de indianska bundsförvandterna, långt ifrån att göra någon nytta, retade endast genom sina grymheter upp befolkningen mot inkräktarne. Burgoyne befann sig nu i de trakter där minnena från de gamla gränskrigen voro som friskast och där hvarenda man var en säker skytt. Också gick man här man ur huset, och den amerikanska hären fick på detta sätt en förstärkning af helt annat gry än de veka miliserna i kustlandet.

Schuyler, som med energi och klokhet ordnat försvaret, hade emellertid på kongressens order måst lämna befälet åt *Horatio Gates*, en ung f. d. engelsk officer som ingått i amerikansk tjänst och ansågs för en militärisk förmåga. Kongressen hade gifvit honom en af Washington oberoende ställning, ej utan afsikt att uppställa honom som en motvikt till denne. Gates, en tapper, men något fåfäng man, hade duglighet nog att begagna sig af den ställning hans företrädare skapat och göra det mesta möjliga däraf.

Sedan den engelske generalen förspillt en lång tid på fruktlösa provianteringsförsök och i lika fruktlös väntan på underrättelser från Clinton, bröt han i medlet af september upp och slog läger vid *Saratoga*, då en by, nu en glänsande badort på Hudsons västra strand. Amerikanerna hade intagit en fast ställning på Bemushöjderna, ett stycke längre utför floden. Här angrepos de den 19 september af Burgoyne, och en ytterst het strid uppstod, där segern dock blef oafgjord.

Burgoynes ställning blef allt mer hopplös. Hans armé hade blott lifsmedel för en vecka, och från sir Henry Clinton hördes intet. Hans förbindelser med Canada voro afskurna, och fienden pressade sig inpå honom från alla sidor. Han kunde ej sända ut ett detachement utan att det blef bortsnappadt af den ytterst fiendtliga befolkningen. Alla kreatur och förråd voro undanskaffade till skogarna. <!-- FIXME: bild:

Han beslöt försöka slå sig igenom till Albany och gjorde för detta ändamål den 10 oktober ett nytt anfall på den amerikanska ställningen. Men amerikanerna gingo honom till mötes på öppna fältet — så hade deras tillförsikt vuxit — och sådan var den ursinniga tapperhet hvarmed de under Benedict Arnold anföllo, att de engelska bataljonerna slutligen måste rymma fältet och, om än i god ordning, draga sig tillbaka till lägret.

Men här voro de ej heller längre säkra, ty norr, väster och söder om dem stodo amerikanerna i täta massor, och kulorna från deras batterier slogo öfverallt ned i det engelska lägret. Burgoyne sammankallade nu ett krigsråd, och man beslöt öppna underhandlingar om kapitulation. Efter någon tvekan ännu i sista stunden å Burgoynes sida afslöts äfven den 17 oktober en konvention, enligt hvilken hela den britiska armén skulle sträcka gevär. Burgoynes armé hade efter striderna omkring Saratoga så hopsmält, att antalet af dem som nu nedlade vapen utgjorde ej fullt 6000 man, af hvilka endast hälften var reguliära engelska och tyska trupper, de öfriga canadier.

Kapitulationen vid Saratoga hade stora följder. I England väckte den djup bestörtning, om också ej modlöshet, och bidrog väsentligt till den förändring i allmänna tänkesättet om amerikanerna, som allt mer började bana sig väg. De hade varit ej mindre lyckliga till sjös, och Englands stolta flotta hade ej kunnat hindra deras kapare att tillfoga den engelska handeln ytterst kännbara förluster. Den ryktbaraste af dessa djärfva sjöhjältar, *Paul Jones*, inträngde med sina fartyg i de engelska och skotska fjordarna, härjande och plundrande. De stora köpmännen i Londons city uppstämde höga jämmerrop öfver handelns ruin, och fredspartiet hade hädanefter i dem en mäktig bundsförvandt.

Sin största verkan hade dock Saratoga på den hittills tvehågsna franska regeringen och påskyndade ej litet de underhandlingar om en allians som Franklin och Deane fört i Versailles. Redan i början af det nya året, 1778, voro de bragta till lyckligt slut, och den 13 januari och 6 februari undertecknades af de amerikanska fullmäktige och franske utrikesministern Vergennes två särskilda traktater. Den ena, först undertecknade, var en handelstraktat, den andra ett fördrag om en offensiv- och defensivallians för upprätthållande af Amerikas oafhängighet, där det senare förband sig att aldrig återgå under Englands välde, hvaremot Frankrike lofvade bistå det med en flotta.

Ehuru de tills vidare höllos hemliga, kunde dock de båda traktaterna ej blifva en hemlighet för engelska

regeringen. För att, om möjligt, hindra deras ratificerande och i sista ögonblicket räcka kolonierna handen till försoning, framlade lord North redan några dagar därefter för parlamentet två biller, den ena om upphäfvande af åtgärderna mot Boston och den andra om återtagande af tetullen och öfverhufvud af parlamentets alla anspråk att kunna beskatta kolonierna. Båda billerna blefvo genast lag, och parlamentet bemyndigade tillika regeringen att sända kommissarier till Amerika för att mäkla fred. Vi kunna här strax tillägga, att alla kommissariernas bemödanden visade sig fruktlösa. De erbjudna eftergifterna voro nu en öfvervunnen ståndpunkt, och amerikanerna fordrade nu mera ingenting mindre än erkännande af deras själfständighet som villkor för fred och försoning. Man skulle om några år äfven komma dit, men ännu kunde hvarken folkmening eller regering i England förlika sig med ett för deras stolthet så förödmjukande steg.

När Frankrike kort därefter öppnade visiret och meddelade engelska kabinettet de båda traktaterna, gaf det tillika tillkänna, att det betraktade navigationslagarna som upphäfda och fordrade fri handel på Amerika. Det var ingen platonisk sympati för Amerikas frihetssträfvanden som dref kabinettet i Versailles att understödja den nya republiken: det var goda materiella intressen och begäret att hämnas lidna nederlag och landförluster. Sändebuden återkallades å ömse sidor, man lade kvarstad på hvarandras fartyg, och kriget var förklaradt.

Af helt annan art voro de bevekelsegrunder som året förut drifvit en lysande fransk ädling, den då endast nittonårige marquis *Gilbert Motier de Lafayette*, att omfatta Amerikas sak. Förlagd i garnison i Metz, hade han där af en genomresande engelsk prins, Georg III:s köttslige broder hertigen af Gloucester, hört amerikanernas tapperhet och frihetskärlek skildras i så lifliga färger, att han hänfördes däraf och beslöt offra karriér och lif för en så nobel sak. Endast med största svårighet undgick han ett mot honom utfärdadt *lettre de cachet* och inskeppade sig hemligen i en spansk hamn tillsammans med en vän, öfverste de Kalb.

Washington var hans ideal, till Washingtons läger begaf han sig nu också. Han upptogs i generalens närmaste omgifning och stod under hela kriget, i lust och nöd, troget vid hans sida. Emellan dessa båda i år och erfarenhet så olika män uppstod en vänskap så fast, att när Lafayette femtio år senare, efter de mest växlande öden, återsåg Amerika, den ännu vibrerade i de ord af djup rörelse hvarmed han ledsagade aftäckandet af monu- mentet på Bunkers Hill.

Washington behöfde ock trogna vänner i det svåra läge hvari han under hela vintern 1777-78 befann sig. Kongressen lämnade honom hvarken proviant, ammunition eller de begärda förstärkningarna i manskap. Alla dess omsorger voro i stället riktade på den segrande norra armén, och Gates fick allt hvad han önskade. Till den grad försummades, ja, missaktades öfverbefälhafvaren, att hvarken kongressen eller Gates vårdade sig om att underrätta Washington om den stora händelsen den 17 oktober. Gates kallades till medlem af krigsutskottet, hvars herskande vilja var John Adams, och det låter ej förneka sig, att denne eljes så utmärkte statsman och patriot gjorde sig döf för Washingtons enträgna föreställningar, ständigt beherskad af sin fruktan för militärdespotism. Därför uppsattes Gates som rival till den store virginiern, en rol hvari han med själfbehag fann sig. Inom Washingtons armé sökte man till och med vinna anhängare för en plan att ersätta denne med segraren vid Saratoga. Planen, som i historien fått namnet »kabalen», var anstiftad af en irländare i amerikansk tjänst vid namn Conway, men gjorde ett ömkligt fiasco, och upphofsmännen skyndade sig att sopa igen spåren.

Dessa personliga förolämpningar tog Washington lugnt och värdigt, men arméns tillstånd oroade honom däremot djupt. Den var till stor del utan skodon, proviantförrådet stundom så medtaget, att det i lägret ej fanns kött för följande dag, och solden hade ej på länge blifvit utbetald. Ett allvarsamt missnöje rådde därför bland trupperna, och till råga på alltsammans herskade mellan kontingenterna från södern och norden en missämja och afund, som flere gånger gåfvo sig utbrott i ordentliga bataljer. Det var endast med yttersta möda Washington lyckades åstadkomma någon disciplin bland trupper som ständigt voro på rörlig fot till och från hemorterna. I detta sitt bemödande understöddes han nitiskt och med framgång af en tysk frivillig, öfverste von Steuben, en officer ur Fredrik II:s skola, som exercerade de motsträfviga farmersönerna med sådan energi, att de till slut lärde sig en smula sammanhållning och subordination.

Några viktigare händelser inträffade ej på krigsteatern förrän vid sommarens början. Howe gjorde visserligen ett och annat försök att locka ned Washington från hans fasta ställning, men utan framgång. I juni aflöstes han af sir Henry Clinton, hans förre underbefälhafvare, hvilkens första åtgärd blef Filadelfias utrymmande. En del af trupperna transporterades sjöledes till NewYork, där han fått order att koncentrera sina stridskrafter mot ett befaradt franskt anfall. Återstoden tog landvägen genom NewJersey.

Ett sådant tillfälle försummade ej Washington. Han steg ned från höjderna, föll de återtågande engelsmännen i flanken och ryggen, och en följd af skärmytslingar, större och mindre, ägde rum. Clinton, som med stor skicklighet själf ledde återtåget, måste ständigt göra halt för att hålla sin besvärlige motståndare sig från lifvet. Vid Monmouth Courthouse, i statens norra del, kom det slutligen till en het strid, där det engelska arriérgardet led stora förluster och måste utrymma sina ställningar. Genom en väl dold nattmarsch lyckades dock Clinton vinna ett försprång, som satte honom i stånd att uppnå Sandy Hook och där inskeppa sig till NewYork.

Washington intog nu sin gamla ställning vid White Plains i NewYorks omedelbara närhet för att bevaka sin motståndares rörelser. Men denne höll sig stilla i New York, ty nu hade den väntade franska flottan under grefve d’Estaing anländt till kusten. Amerikanerna hade byggt stora förhoppningar på denna hjälpsändning, men de blefvo till stor del svikna. Väl tvang hon genom sin blotta närvaro på kusten sir Henry Clinton att hålla sina trupper samlade, men några aktiva operationer inlät han sig ej på, och när d’Estaing slutligen lät förmå sig att samverka med en amerikansk här under general Sullivan för att återeröfra det af engelsmännen besatta RhodeIsland, infann <!-- FIXME: bild:

han sig väl utanför Newport, men seglade strax därefter sin väg, till amerikanernas stora förbittring. Till någon sammanstötning med de engelska eskadrarna kom det ej heller.

Några större krigsoperationer ägde ej rum på mer än ett år. Men i slutet af 1779 beslöt sir Henry Clinton förlägga kriget till Södern, som nästan var blottadt på amerikanska trupper. Här hade Savannah i Georgia året förut tagits af en liten britisk expedition. Nu gällde det Charleston, dit Clinton med en del af armén afgick på en stor transportflotta, sedan han som befälhafvare i NewYork kvarlämnat den tyske generalen Knyphausen. Klok af erfarenheten från sitt föregående besök tillsammans med amiral Parker, utsatte han sig ej denna gång för Moultries kanoner, utan landsteg på kusten och ryckte landvägen mot Charleston. Staden försvarades i tre månader tappert af sina borgare, och sin garnison — några tusen man under general Lincoln — och det var först efter en regelbunden belägring Clinton lyckades göra sig till herre däröfver.

Efter Charlestons fall återvände Clinton till NewYork, sedan han lämnat befälet åt lord Cornwallis med order till denne att underlägga sig hela södern. Denna order fann Cornwallis mindre lätt att verkställa än både han och hans förman föreställt sig. Några reguliera amerikanska trupper funnos visserligen ännu ej hvarken i Nord- eller SydCarolina; men den engelska invasionen och det hänsynslösa, i flere fall rent barbariska sätt hvarpå ej mindre Cornwallis själf än hans underbefälhafvare lord Rawdon förde kriget framkallade ett förbittradt motstånd. Öfverallt bildade sig frikårer under käcka och beslutsamma anförare: en Sumpter, en Cleveland, Clarke och Marion. De flesta hade, som den gamle Moultrie, någon grad vid milisen, men voro för öfrigt farmer eller plantageägare. Af militärisk hållning och prydlighet hade de intet: de slogos helst i skjortärmarna eller buffelskinnströjan. Deras taktik var att med sina män i massa kasta sig öfver den oförberedde fienden. Blefvo de då slagna, samlade de sig lugnt till ett nytt anfall och fortsatte därmed tills de uttröttat sin motståndare och tvungit honom att gifva sig.

Den ryktbaraste bland dessa friskarechefer var öfverste *Sumpter*. Han samlade i NordCarolina omkring sig några hundra man, flyktingar liksom han från grannstaten i söder. Bysmederna smidde dem grofva vapen af hackor och spett, och farmerhustrurna gåfvo dem sina vackraste tennfat att stöpa kulor af. De kastade sig nu öfver små fiendtliga afdelningar, togo ifrån dem deras vapen och voro på detta sätt snart alla väl beväpnade. Flyktingar strömmade oupphörligt till dem, och Sumpters lilla skara hade inom kort vuxit till 600 man. Med denna föll han in i SydCarolina och hängde sig i hälarna på Cornwallis' armé, bortsnappade hans ströfkårer och provianttransporter och oroade på alla sätt hans förbindelser.

Till SydCarolinas undsättning anryckte emellertid norr ifrån en styrka af 4000 man under general Gates, bestående till mer än hälften af milis från Virginia och NordCarolina. Den reguliera delen af dessa trupper hade redan i mars brutit upp från Hudson, men det var först i augusti den hunnit SydCarolina. Här väntade dem Cornwallis i en sumpig trakt vid *Camden*, nordväst från Charleston, några mil från gränsen till NordCarolina. Själf hade han endast 2000 man, men det var gamla, väl disciplinerade och väl födda soldater, medan amerikanerna, till största delen miliser, voro utmattade af en lång marsch och halft förhungrade.

Sammandrabbningen ägde rum den 17 augusti. Vid första angreppet kastade miliserna vapnen ifrån sig och flydde hals öfver hufvud, ryckande med sig i flykten öfverbefälhafvaren själf, och blefvo till stor del nedhuggna af det förföljande kavalleriet. De reguliera trupperna däremot, under den tappre de Kalb, höllo orubbligt stånd, äfven sedan de blifvit tagna i ryggen. Återstoden bröt sig väg med bajonetten och anträdde i god ordning återtåget: de hade med sitt hjältemod räddat äran, om ej segern. De Kalb själf föll, genomborrad af elfva kulor. Han var en tysk bondson från Franken, som i preussiska hären från simpel soldat tjänat sig upp till öfverste, följt Lafayette till Amerika och som organisatör gjort dess unga armé stora tjänster. Det bästa beviset på hans duglighet var den trupp han denna dag förde i elden.

Cornwallis kunde ej begagna sig af sin seger. Dels var hans styrka för svag, dels hotades hans rygg och flanker allvarsamt af de omkring honom ständigt svärmande friskarorna. Väl blefvo dessa gång på gång slagna af öfverste Tarleton, en djärf kavalleriofficer, som med stormande häftighet föll öfver dem och i hastiga marscher kunde täfla med dem själfva; men de stodo snart åter slagfärdiga i en trakt där man minst väntat dem.

Efter nederlaget vid Camden togs befälet från Gates och lämnades åt Greene, som behöll det till krigets slut. Detta närmade sig nu i själfva verket med stora steg. På båda sidor rådde stor trötthet och utmattning, i England ej mindre än i Amerika. Washington upplefde nu sin svåraste tid. Samma kommande och gående herskade alltjämt i hans lilla armé, som tillika var sämre klädd och sämre född än någonsin. Att företaga några aktiva operationer var omöjligt. Han måste nöja sig med att från sitt läger, nu mera förlagdt högre upp vid Hudson, observera sin fiende. Ej ens sedan Clinton aftågat till södern hade han vågat lämna sin ställning: han visste att, hur eländig än hans här var, den dock var Amerikas sista resurs, och på den måste sparas.

I detta sakernas läge gjorde Lafayette Amerika en oskattbar tjänst. Han reste öfver till Frankrike och visade dess regering, huru allt stod på spel i Amerika och att, om hon ej ville se detta land åter läggas under engelskt välde, snar hjälp i penningar och stridskrafter vore af högsta nöd. Man lyssnade till den unge markisen, och det var med löfte att en fransk hjälpkår och en fransk flotta snart skulle följa efter som Lafayette seglade tillbaka öfver oceanen. I slutet af denna samma sommar 1780 kom äfven den utlofvade flottan under amiral Ternay, och med den en kår af 6000 man under general *Rochambeau*, hvilken hade order att ställa sig under Washingtons befäl. Nu fick kriget en större lifaktighet, och en förenad fransk-amerikansk styrka återtog snart RhodeIsland.

Medan Washington på några dagar var frånvarande från lägret för att i Connecticut rådpläga med den franske generalen, tilldrog sig vid Hudson en händelse, som kastade en djup skugga bland de ljusnande utsikterna: Benedict Arnold blef förrädare. Vi minnas denne unge general, som vid Quebec och Saratoga utmärkt sig genom stormande tapperhet, den farliga natten vid Trenton troget stått vid Washingtons sida och af honom alltid rönt stort förtroende. När Filadelfia utrymdes af Clinton i juni 1778, hade också Washington utnämt Arnold till kommendant i denna stad. Här förde han ett högt lif och åsamkade sig stora skulder. För att betäcka dessa tillät han sig utpressningar mot stadens borgare. Härför blef han, på kongressens begäran, varnad af Washington och af denne förflyttad till befälet på *Westpoint*, amerikanernas starkaste fäste vid Hudson och beherskande vägen upp till sjöarna och Canada. Det var således en mycket viktig plats, och engelsmännen hade flere gånger under kriget sökt få det i sina händer.

Med all sin tapperhet på slagfältet var Arnold en lumpen karakter, trolös och hämdlysten. Han kände sin stolthet djupt förödmjukad af kongressens censur och beslöt hämnas. Genom generaladjutanten vid Clintons armé i NewYork, major *André*, öppnade han underhandlingar med den britiske generalen om Westpoints uppgifvande mot löfte om anställning i engelska armén och en större belöning i penningar. Sir Henry ingick på förrädarens anbud, och ett möte utsattes mellan André och Arnold i närheten af Westpoint under den tid då Washington var frånvarande på besök i det franska lägret. André infann sig på utsatt tid, landsatt från ett längre ned i floden liggande engelskt krigsskepp, och en öfverenskommelse träffades rörande sättet för fästets öfverlämnande åt engelsmännen. Hittills hade André varit klädd i sitt regementes uniform, men nu lät han, i en för sig olycklig stund, af Arnold förmå sig att förkläda sig till landtman och medtaga planritningar öfver fästningen, jämte bref från Arnold till Clinton med en noggrann redogörelse för alla planens detaljer. Dessa papper gömde André i sina stöflar och anträdde ridande återvägen till NewYork.

Han hade lyckligt hunnit närheten däraf, då han plötsligt fann sig omringad af några amerikanska vedetter. De bundo och visiterade honom. De viktiga dokumenten blefvo då funna och skickades genast jämte fången till Westpoint. Här hade emellertid Arnold fått veta hvad som passerat och lyckats med en brådstörtad flykt rädda

sig till det engelska krigsskeppet på floden. Endast en kort stund efter Arnolds flykt anlände Washington till Westpoint.

André ställdes inför ståndrätt, sammansatt af de äldsta officerarne. Han var gripen på bar gärning, men tilläts att försvara sig. Han erkände sig skyldig och kunde endast anföra till sitt försvar, att han ansåg sig ha landstigit under parlamentärflagg. Denna ursäkt kunde ej godkännas, och han dömdes, enligt vanligt ohyggligt krigsbruk, att hängas. Förgäfves sökte sir Henry Clinton, hvars store gunstling André var, i ett bref till Washington utverka hans utväxling. Men Washington ansåg sig ej kunna ändra krigsrättens dom, hur stor medömkan han än kände med den unge officeren. Alla de af hans egna kunskapare som fallit i fiendens händer — vanligen simpla landtmän hade blifvit utan pardon hängda. Att efter sådana föregåenden, hvaröfver han fruktlöst besvärat sig hos de britiska generalerna, efterskänka straffet för en officer, som väl bort känna följderna af sitt farliga företag, endast därför att han var officer och en älskvärd man, höll han ej förenligt med sin plikt, och domen gick i verkställighet.

Andrés öde väckte djupt deltagande bland fiender som vänner, och i England reste man en minnesvård öfver honom i Westminster Abbey, som han varit en stor och icke blott en olycklig man. Upphofsmannen till hans olycka, Benedict Arnold, användes en tid af general Clinton till att härja sitt eget fäderneslands kuster, och han lånade sig villigt därtill. Äfven engelsmännen skydde honom, och han framlefde sina sista dagar i London, ett föremål för allmänt förakt.

Voro dessa krigets sista år ytterst svåra för amerikanerna, voro de det emellertid knappast mindre för engelsmännen. Kriget hade slukat ofantliga summor, öfver 100 millioner pund sterling redan i slutet af 1780, och skatterna och statsskulden hade vuxit i proportion. Antalet af Englands fiender hade tillika ökats i oroväckande grad: det hade nu mera att göra front ej blott mot sina amerikanska kolonier och mot Frankrike, utan äfven mot Spanien och Holland, som båda slutit sig till dess fiender och ingått förbund med Amerika. Dessutom såg det sitt öfvervälde på hafvet allvarsamt hotadt. Ryssland, och jämte det de andra nordiska makterna samt Frankrike och Spanien, hade i London afgifvit en förklaring, där neutrala makters fartyg tillerkändes rätt att fritt färdas mellan krigförande makters hamnar och längs deras kuster samt fritt in- och utföra varor till och från sådana hamnar. Och till skydd för de neutrales rätt hade mellan de nordiska makterna ingåtts Den beväpnade neutraliteten.

Under dessa förhållanden växte fredspartiet betydligt både i landet och i parlamentet. Regeringen, hvars främste man lord North ännu var, hade all möda att värja sig mot de städse förnyade anfallen af en opposition, som hade i spetsen för sig sådana talare som Edmund Burke, Charles Fox och Richard Brinsley Sheridan. Lord North ville gifva efter och begärde sitt afsked, men Georg III var oböjlig och ville fortsätta kriget till det sista, litande på den lydiga, ehuru starkt hopsmälta majoritet hans regering ännu hade i parlamentet. Det behöfdes ännu ett slag för att helt och hållet tillintetgöra den, och det kom mycket snart.

På krigsteatern i NordCarolina hade general Greene, sedan han mätt sina krafter med lord Cornwallis utan någon afgjord öfvervikt på någondera sidan, ställt marschen mot SydCarolina, i säker förhoppning att locka sin motståndare med sig. Men denne hade, i stället för att följa honom, infallit i det på trupper blottade Virginia och besatt södra delen af denna stat. Här erhöll han från sir Henry Clinton order att befästa någon punkt på sydöstra

kusten, där han kunde mottaga den undsättning som sjöledes skulle sändas honom från NewYork.

Lord Cornwallis valde för detta ändamål *Yorktown*, en liten plats, belägen på en smal landtunga mellan två af de långa och smala mynningsvikar som inskjuta på virginiska kusten i statens sydöstligaste del. Platsen var visserligen ej i hans smak, ty en fiende skulle här lätt kunna afskära honom från fastlandet; men några fiendtliga trupper funnos nu ej i Virginia, och dessutom skulle ju den af Clinton utlofvade eskadern snart anlända.

Men han hade en vaksam motståndare. Knappt hade Washington i sitt läger vid Hudson fått underrättelse om Cornwallis befästningsarbeten vid Yorktown, än han genast insåg sitt tillfälle. Lämnande 7000 man under general Wayne kvar utanför NewYork, sammandrog han alla sina öfriga stridskrafter, jämte den franska hjälphären under Rochambeau, i allt 16000 man, och ryckte med dem, utan att fienden anade det minsta, i ilmarscher mot söder. Ingen mer än hans närmaste omgifning kände destinationsorten. Medel till truppernas beklädnad och förplägning under den långa marschen gåfvo honom de franska subsidierna samt de betydliga enskilda förskott Robert Morris, nu kongressens finansminister, för ändamålet skickat honom. Lyckligtvis hade också staterna låtit förmå sig att göra en sista ansträngning, och det var med en bättre rustad här än någonsin Washington den 30 september slog läger utanför Yorktown och genast började dess belägring.

Belägringsarbetena leddes af den gamle Steuben och drefvos med sådan fart, att i medlet af oktober tredje parallelen redan var öppnad och fiendens alla förbindelser afskurna. Ty ej heller sjövägen var nu längre öppen. En stor fransk flotta under befäl af grefve de Grasse hade redan i september kommit till kusten och lagt sig i sundet mellan Cap Charles och Cap Henry som leder in till Chesapeakviken, samt med fyra fartyg spärrat inloppet till York river, på hvars södra strand Yorktown ligger. Den hade tillika landsatt ytterligare franska trupper och, hvad som knappast var amerikanerna mindre välkommet, en stor park groft belägringsartilleri. En engelsk flotta under amiral Graves, i antal något underlägsen den franska, hade visserligen kommit till kusten och sökt öppna förbindelsen med den belägrade platsen, men efter en oafgjord het sjödrabbning utanför uddarna nödgats gå till NewYork för att reparera sina lidna skador.

Denna gynnsamma ställning begagnade Washington väl. Från löpgrafvarna öppnades ett förfärligt bombardement, som snart lade Yorktown i aska, och de af Cornwallis med stor konst anlagda utanverken stormades och togos af amerikaner och fransmän i täflan, de förra under Lafayettes befäl. Lifsmedlen började tryta bland de belägrade, och af de 7000 man med hvilka Cornwallis inneslutit sig i Yorktown hade han förlorat nära 1000 i döde och sårade. Han tänkte dock ej på att gifva sig: blotta tanken att undergå samma öde som Burgoyne var honom olidlig. Ett bref från sir Henry Clinton, som lyckligt kommit i hans händer, meddelade honom tillika den hugnande underrättelsen, att amiral Digby om några dagar skulle med sin och Graves' eskadrar spränga blokaden och undsätta honom.

Men den ena dagen aflöste den andra utan att någon undsättning hördes af. Tredje parallelen var redan färdig, bresch kunde skjutas på några timmar, en stormning var därefter omedelbart att vänta, och huru den skulle utfalla, därom hade han onda aningar.

Den 18 oktober såg sig också Cornwallis, för att rädda spillrorna af sin här, nödsakad att öppna underhandlingar om dagtingan, och den 19 oktober på middagen sträckte garnisonen, mer än 6000 man, gevär och gaf sig krigsfången. Officerarne fingo, mot sitt hedersord att ej mer under kriget tjäna mot Amerika, begifva sig hvart de ville. Betydliga förråd föllo i segervinnarnes händer. Två dagar efter kapitulationen kom amiral Digbys så länge väntade flotta till kusten med stora förstärkningar och sir Henry Clinton själf ombord, men satte åter kurs mot norr, sedan den senare fått sin underbefälhafvares rapport om kapitulationen.

Cornwallis' dagtingan i Yorktown, som inträffade nästan på årsdagen af Burgoynes i Saratoga fyra år förut, slutar de facto kriget för Amerikas självständighet. Ännu skulle väl två år förgå innan formlig fred afslöts, men liksom efter tyst öfverenskommelse hvilade vapnen på båda sidor. I England väckte underrättelsen om denna nya smälek för de britiska vapnen stor bestörtning, men ännu större förbittring mot regeringen. Den gamla minoriteten, som i så många år fruktlöst kämpat i oppositionen, var i en hast förvandlad till majoritet, lord North afgick, och konungen såg sig nödsakad att omgifva sig med en fredsministér. Och så stor var den allmänna tröttheten i England, att underhuset den 4 mars 1782 antog en resolution, som förklarade hvar och en för en fiende till sitt fädernesland som rådde till fortsättning af kriget.

I Amerika voro ännu NewYork, Charleston och Savannah i engelsmännens händer, och Washington vågade därför ej upplösa armén, men permitterade stora delar däraf. Han hade för öfrigt största svårighet att underhålla den del som hölls kvar under fanorna. Staterna ansågo kriget slut och ville ej offra mer manskap och penningar därpå än de redan gjort. Dessa offer voro också i sanning betydliga: omkring 70,000 man hade stupat och mer än hälften sa många dött i engelsk fångenskap af fältfebern, bland dem särskildt mer än 11,000 på det förfärliga fångskeppet vid kusten af NewJersey, där liken lågo i högar ofvanpå hvarandra. Den hårdhet, ja grymhet, hvarmed engelsmännen under detta krig behandlade sina amerikanska fångar, hör lyckligtvis till undantagen i historien.

Men det sista krigsårets största fara låg icke i fruktan för ett engelskt anfall: hvad som under denna tid mest oroade Washington var det betänkliga missnöjet inom armén, bland så väl befäl som manskap. Hurti illa kongressen sörjde för det senare, ha vi vid flere tillfällen omnämnt, och hvarken soldaten eller officeren hade på länge fått ut sin sold. Det gick så långt, att två regementen under befäl af sina underofficerare marscherade till Filadelfia och med vapen i hand af kongressen utfordrade sin sold. Officerarne oroades dessutom af tanken på sin framtid vid krigets slut. De flesta hade lämnat någon lönande sysselsättning och sågo sig nu utan medel till utkomst. De begärde därför af kongressen att bli satta på half sold. Men kongressen tvekade att betunga fredsbudgeten med en så dryg utgift. De förbittrade officerarne trädde då tillsammans för att diskutera ett äfventyrligt förslag att med armén tåga ut till ödemarkerna i väster och där bryta nytt land. Det blef dock ej svårt för Washington, som infann sig vid mötet, att visa dem hela det korttänkta och pliktvidriga i planen; förslaget, som utgått från en af Gates' adjutanter, fann intet understöd, och genom Washingtons bemedling ordnades saken så, att allt befäl under åtta år fick uppbära hela lönen.

Den vanmakt kongressen lagt i dagen som den unga fristatens styrelse — en vanmakt som för öfrigt hade helt naturliga orsaker — hade ingifvit flere af härens mest tänkande män längtan efter en starkare styrelse. Detta obestridliga behof blef, såsom vi skola se, snart fyldt inom den republikanska statsformens ram. Men dessa män önskade ingenting mindre än en återgång till den konstitutionella monarkien efter engelskt mönster, och i denna amerikanska monarki skulle Washington bli den förste konungen. Planen, som hade många anhängare bland det

högre befälet, meddelades Washington enskildt i ett bref från öfverste Lewis Nicola, en af hans dugligaste och mest betrodda officerare.

Brefvet fyllde Washington med den smärtsammaste förvåning. Han kunde omöjligt förstå, skref han i sitt svar, hvilken handling af honom kunnat uppmuntra till en sådan adress. Han besvor honom därför att, om han hade någon aktning för honom, bannlysa alla sådana tankar och aldrig mer vidröra ämnet. Det blef ej heller mer vidrördt.

Efter långa underhandlingar afslöts omsider den 3 september 1783 fredsfördraget i Versailles, där England erkände de tretton koloniernas självständighet. Den 25 november utrymde engelsmännen NewYork, där Washington några dagar därefter i spetsen för hären höll sitt intåg. Washingtons krigiska bana var nu slutad. Efter ett gripande afsked från sina gamla krigskamrater, som samlats för att säga honom sitt sista farväl, begaf han sig till Annapolis i Maryland, där kongressen nu var församlad, för att formligen nedlägga sitt befäl. Kongressen mottog honom i sittande session. Det var en högtidlig stund då Washington den 23 december trädde inför den höga församlingen och till presidenten återlämnade sin diktatur. »Det mig uppdragna värfvet är fullgjordt,» sade han. »Jag afgår därför nu från den stora offentliga banan, säger den höga kongressen, i hvars uppdrag jag hittills varit verksam, mitt farväl, nedlägger härmed min befattning och utträder ur alla det offentliga lifvets bestyr.»

Presidenten, för tillfället general Mifflin, svarade: »Ni har ledt den stora kampen med vishet och mod, aldrig för ett ögonblick, ens under motgångar och ödets växlingar, lämnat å sido den borgerliga maktens rättigheter. Ni har stannat på er post tills dessa Förenade stater kunnat sluta kriget i frihet, trygghet och självständighet. Vi tacka eder för det ni aldrig förtviflat om fäderneslandet!»

Washington återvände nu till Mount Vernon, där han några år i ostördt lugn fick hvila ut från de tunga plikter han i mer än åtta år burit.

14.

Unionen.

När en dag efter fredsslutet en fransman lyckönskade Franklin till självständighetskrigets slut, skall den gamle patrioten ha infallit: »Ni menar revolutionskrigets slut: självständigheten återstår oss ännu att eröfra.»

Och Franklin hade ej så alldeles orätt. England hade visserligen i Versailles erkänt sina förra koloniers oafhängighet, men de voro ännu på tusen sätt beroende af dess goda vilja. Det stod i dess makt att fjättra deras

handel och sjöfart genom att utestänga dem från deras naturligaste och indräktigaste marknader, och det tvekade ej heller att begagna sig af detta tillfälle att se både sina intressen och sin kränkta stolthet till godo. Trettio år af ömsesidig förbittring och ömsesidiga oförrätter och ett nytt blodigt krig skulle ännu förgå, innan dessa konflikter hunno utjämnas och den vunna självständigheten fullt tryggas utåt.

Men det återstod äfven att trygga henne i det *inre* genom en fastare sammanslutning af de särskilda delarna. Staterna hade visserligen under kriget ingått en *konfederation* för vården af vissa gemensamma angelägenheter, men den makt de för detta ändamål lagt i kongressens händer hade, som vi sett, endast varit en makt till namnet; af sina suveräna rättigheter hade de i självfva verket ej afhändt sig en enda, och allra minst beskattningsrätten. Kongressen kunde fritt besluta hur mycket han behagade, men när det gällde verkställandet, stod han i de viktigaste fall maktlös: detta berodde helt och hållet af staterna.

Denna brist på en verklig centralmakt hade under kriget gjort sig djupt kännbar, men den kändes knappast mindre nu efter dess slut. Förhållandena till utlandet, och särskildt till England, måste ordnas, den under kriget åsamkade utländska statsskulden betalas, lugnet i det inre och på gränserna tryggas, och allt detta fordrade en fast organiserad förbundsmakt.

Framsynta statsmän, och bland dem ej minst Washington, hade länge insett oeftergifligheten af en sådan reform, men i staternas afundsjuka om sin suveräna makt och djupa misstro till hvarje centralisationsplan mött hinder som syntes nära på oöfverstigliga. Ej heller var denna afundsjuka och denna misstro oförklarliga. Staterna hade under kolonitiden utbildat ett kraftigt, individuelt politiskt lif inom hvar sitt område, lärt sig betrakta sig hvar och en som ett helt för sig, och en centralstyrelse var hos dem förbunden med minnet af engelskt öfvervälde. Tanken på en union, ehuru ej ny, var dem därför i hög grad främmande och motbjudande. Det behöfdes kraftiga skäl för att förmå dem uppgifva sin inrotade obenägenhet för en fastare sammanslutning. Det blef unionsidéns förfäktare ej svårt att finna sådana skäl -- de lågo i självfva verket handgripliga för allas ögon -- och det ges i sanning få mer slående exempel på öfvertygelsens makt än den strid som några år i slutet af 1780-talet med ordet och pennan fördes i Amerika mellan de motsatta åsikternas förfäktare.

De kallade sig *federalister* och *antifederalister*, vänner och motståndare till en stark förbundsmakt. De förre hade från första stunden öfvervikten genom styrkan af sina skäl, ej mindre än genom den talang hvarmed de gjordes gällande. Men så hade de också i spetsen för sig två af Amerikas största statsmän och politiska skriftställare: *Alexander Hamilton* och *James Madison.*

Den senare, en virginier, hade redan inom sin stat, genom en förmåga som endast gaf Jeffersons efter, uppstigit till dess högsta förtroendeposter. Han ändrade sedan åsikter och blef en af det demokratiska partiets ledare; men nu var han afgjord federalist och verkade outtröttligt i och utom sin stat för en union. För detta ändamål hade han slutit sig tillsamman med den liktänkande, men honom i snille öfverlägsne Hamilton.

Tillhörande en skotsk släkt som slagit sig ned i Vestindien, hade Hamilton börjat sin bana på ett handelskontor i

St. Croix, men drifven af kunskapstörst, tidigt begifvit sig till NewYork och där efter några år, ägnade åt studier, blifvit en af dess mest glänsande skriftställare och talare. Under kriget hade han som kapten vid NewYorks artilleri ådragit sig Washingtons uppmärksamhet genom en ovanlig duglighet och energi och blifvit anställd som hans sekreterare. Till sina politiska åsikter lutade Hamilton starkt åt det gamla engelska konstitutionella systemet, åsikter dem han sedan under striden mot demokraterna drefs att allt mer skärpa. Han ansågs därför af dessa som aristokrat och rojalist, och unionens första årtionde upptogs till stor del af en bitter strid mellan honom och Jefferson, det rent demokratiska statsskickets främste förfäktare.

Med dessa två förenade sig *John Jay*, en i diplomatiska värf mycket använd jurist från NewYork, och de utgåfvo nu i tät följd en mängd broschyrer och flygskrifter, där nödvändigheten af en union i ett klart och öfvertygande språk bevisades och styrktes med exempel från äldre och nyare tider. Alla dessa uppsatser, som spriddes i otaliga exemplar och sedan utgåfvos samlade under titeln *Federalisten*, hade en stor verkan på allmänna meningen i staterna och bidrogo väsentligt till den utgång den stora saken sedan erhöll.

Praktiskt inleddes den på ett konvent, som 1786 sammanträdde i Annapolis i Maryland för att rådpläga om en gemensam handelslagstiftning för alla staterna. Hamilton, ombud för sin stat, visade strax, att frågan ej kunde nöjaktigt lösas annat än i samband med en revision af hela förbundslagstiftningen, och på hans och Madisons förslag beslöts en inbjudning till alla staterna att sända ombud till ett stort konvent, som för detta ändamål året därpå skulle sammanträda i Filadelfia.

Inbjudningen antogs af alla staterna utom RhodeIsland, och den 25 maj 1787 samlades i den gamla salen i Filadelfias stadshus, den samma hvarifrån självständighetsförklaringen utgått, en vördnadsbjudande samling af Amerikas bästa patrioter. Där sågs den gamle Franklin, ännu lika varm för unionsidén som då han för trettiotre år sedan först väckte den i Albany; där voro Washington, Robert Morris, Madison, Hamilton, Edmund Randolph, John Rutledge och många andra af staternas yppersta män. John Adams och Jefferson saknades dock: de voro båda vid denna tid i Europa såsom Amerikas sändebud, den förre i London, den senare i Paris.

Till ordförande valdes enhälligt Washington. Och nu började ett långt och mödosamt arbete, som upptog hela sommaren och först i medlet af september var afslutadt. Meningsbrytningarna voro i detaljerna stora och skarpa, men i själfva hufvudsyftet, att åstadkomma en god praktisk konstitution, som motsvarade amerikanska folkets behof och tillvaratog det helas intresse ej mindre än delarnas, var man allmänt ense. Unionsförfattningen, såsom den under dessa öfverläggningar småningom tog form och gestalt, blef en lycklig kompromiss mellan de båda motsatta partierna, mellan dem som med Hamilton önskade en mycket stark unionsmakt, och dem som fortfarande ville ha all verklig makt samlad hos staterna. Striderna mellan federalister och antifederalister voro stundom så häftiga, att det såg ut som hela verket skulle gå sönder. Men ömsesidiga eftergifter och en klok ledning räddade allt, och den 17 september på morgonen, just som solen gick upp, var den sista artikeln antagen och verket fulländadt. Med någonting af siarens hänförelse i blicken utbrast Franklin: »Nu går Amerikas dag upp!»

Men det svåraste återstod ännu: att få den sålunda utarbetade författningen godkänd af de särskilda staterna. Den mötte här ett starkt motstånd, och ratifikationerna gåfvos endast långsamt, af NordCarolina först i slutet af 1789

och af RhodeIsland ännu ett halft år senare. Men unionsförfattningen var icke dess mindre redan den 21 juni 1788 lag, sedan nio stater då gifvit sin stadfästelse.

Denna nu sålunda öfver ett sekel gamla författning har visserligen under tidernas lopp erhållit några viktiga tillägg -- amendement som de kallas -- men är för öfrigt nästan oförändrad. Den delar unionsmakten mellan en lagstiftande, en verkställande och en domarmakt. Den första utöfvas af kongressen, bestående af senaten och representanthuset. Senatens medlemmar väljas på sex år af staternas legislaturer, två från hvarje stat, större eller mindre, och afgå med en tredjedel hvartannat år. Senatens stadftästelse måste alla utnämningar och fördrag med utländska makter underställas. Kan senaten anses som representant för staterna, utgår däremot kongressens andra gren, representanthuset, direkt från folket i hela unionen utan afseende på stater och statsintressen. Dess medlemmar väljas för två år omedelbart af folket på grund af folkmängden så, att en representant väljes för 40,000 af befolkningen med uteslutande af indianerna. Däremot lyckades sydstaternas ombud genomdrifva, att tre femtedelar af slafvarne skulle inberäknas, en bestämmelse som i framtiden hade mycket viktiga följder, då dessa stater genom den ständigt pågående slafimporten kunde betydligt öka antalet af sina representanter i kongressen. Kongressen i sin helhet äger förklara krig, uppsätta och underhålla armeer och flottor, pålägga och upptaga skatter, tullar och acciser, slå mynt samt stifta alla för det hela nödiga lagar.

Den verkställande makten är anförtrodd åt en på fyra år vald *president*. Valet, som är medelbart, tillgår på det sätt, att hvarje stat utser lika många elektorer som han sänder senatorer och representanter till kongressen, och dessa elektorer välja sedan presidenten. Ursprungligen ägde elektorsvalen ej rum förr än i januari samma år den nye presidenten skulle tiliträda sitt ämbete, och presidentvalet förrättades i februari. Men nu är detta så förändradt, att elektorsvalen hållas redan i november, sedan hvart och ett af de stora partierna på ett nationalkonvent föregående sommar uppställt sina kandidater till president- och vice-presidentbefattningarna. Och då elektorerna äro förbundna att rösta efter instruktioner, är utgången af presidentvalet i de flesta fall kändt på samma gång som elektorsvalens. Den nye presidenten tillträder sitt ämbete den 4 mars och nedlägger det fyra år därefter på samma dag, om han ej blir omvald. Unionsförfattningen lägger intet hinder i vägen för hans omväljande hur många gånger som helst; dock har det, allt sedan Washington, den förste presidenten, vägrade mottaga ett nytt omval, blifvit häfd, att ingen president bekläder sitt ämbete längre än i åtta år.

Presidenten äger utse sina ministrar samt öfverhufvud tillsätta alla unionella ämbetsmän och representerat unionen inför utlandet. Hans makt är ganska vidsträckt; men han kan, om han gör sig skyldig till olagliga handlingar, af representanthuset åtalas inför senaten, som kan döma honom förlustig ämbetet. Han kan genom sitt veto hindra en af kongressen antagen bill att blifva lag; men om billen ännu en gång antages af kongressen, hvartill dock denna gång fordras en majoritet af två tredjedelar i båda husen, är den därmed lag.

På samma gång som presidenten väljes en *vice president*, som, för den händelse presidenten skulle aflida under sin ämbetstid eller blifva urståndsatt att sköta sin befattning, inträder i hans ställe. Vice presidenten är tillika själfskrifven president i senaten. Ursprungligen blef den af kandidaterna till presidentplatsen som erhållit det näst största röstetalet vice president; men numera väljes han särskildt.

Unionens domarmakt är öfverlämnad åt en Förenta staternas högsta domstol samt ett antal lägre domstolar.

Under dem sortera alla mål som röra tolkning af konstitutionen, kongressens lagar och fördrag med främmande makter, alla mål som röra handel och sjöfart, äfvensom alla tvister mellan medborgare af olika stater samt mellan amerikaner och utländingar.

En sinnebild af sin enhet hade staterna redan erhållit under kriget i unionsflaggan. Striden på Bunkers Hill utkämpades under en flagga med Bostons frihetsträd, den på Sullivans Island under en hvit duk med ordet *Liberty* i gyllene bokstäfver, Washington införde den randiga duken med frihetsträdet i ena hörnet, hvilket af kongressen 1777 utbyttes mot de tretton stjärnorna.

Till unionens förste president valdes den 1 februari 1789 Washington. Vice president blef John Adams, hvilken vid slutet af Washingtons andra presidentperiod, i mars 1797, intog hans plats och behöll den till samma tid 1801. Under de båda första presidenterna hade det federalistiska partiet öfvervikten. Finanserna ordnades på ett lyckligt sätt af Hamilton genom två stora operationer: statsskuldens konsolidering och inrättandet af en nationalbank, båda åtgärder som ifrigt bekämpades af demokraterna, hvilka däri med rätta sågo ett stärkande af unionsintresset. Båda de stora partierna voro representerade i Washingtons första kabinett. Hamilton var finansminister, men jämte honom satt där som statssekreterare eller utrikesminister hans motståndare Jefferson, och slitningarna mellan dessa båda män blefvo till slut så häftiga, att Jefferson såg sig nödsakad att gå ut ur kabinettet.

Till de meningstvister som först skilde de båda partierna kom en ny rörande utrikespolitiken. Franska nationalkonventet uppfordrade den amerikanska regeringen, på grund af den gamla alliansen, att bistå Frankrike i dess strid mot England och kontinentalmakterna, och dess sändebud, medborgaren Genet, utrustade kapare i amerikanska hamnar, oaktadt Washington genom en proklamation anbefallt iakttagande af sträng neutralitet. Genet blef slutligen på det amerikartska kabinettets föreställningar återkallad, men hade funnit starkt medhåll hos det demokratiska partiet, hvars lösen var förbund med Frankrike och dess gynnande på Englands bekostnad i allt som rörde handel och tullar. England gjorde också sitt bästa att reta stämningen i Amerika emot sig: den amerikanska handeln skadades på allt sätt, amerikanska sjömän pressades i engelsk örlogstjänst, och de började redan nu utöfva den självtagna rätten att visitera amerikanska fartyg för sökande efter förrymda britiska sjömän.

Men franska republiken, som nu styrdes af direktoriet, följde en ej mindre öfvermodig politik än England mot den nya fristaten i väster. Under förklaring att Amerika brutit förbundet med Frankrike, lät direktoriet utvisa dess sändebud, och det var under Adams' presidentur mycket nära att det kommit till krig mellan debåda gamla bundsförvandterna. När Bonaparte kommit till makten blef dock det goda förhållandet återstäldt.

Emellertid hade Amerikas båda största män från revolutionstiden aflidit. Franklin dog den 17 april 1790 och fick sålunda lefva att se sin gamla dröm förverkligad. Washington följde honom nio år därefter: den 14 december 1799 afled han på sitt kära Mount Vernon, 67 år gammal. Som Förenta staternas president hade han varit samma plikttrogna och upphöjda karakter som under kriget i spetsen för deras härar och sökt intaga en ställning öfver partierna. Det hade dock ej befriat honom från häftiga anfall och förtal, och det var med en känsla af stor lättnad han i mars 1797 nedlade sitt ämbete med denna stora adress till amerikanska folket, som utgör hans politiska testamente.

Efter hans död erkändes allmänt, inom alla partier och klasser, hans enastående förtjänster om Amerika, och sorgen efter Washington var en verklig landssorg äfven i det yttre. Kongressen ajournerade sina möten, representanthusets tribun kläddes i svart, och dess medlemmar buro sorgdräkt under hela sessionen. Senaten aflät en kondoleansskrifvelse till presidenten Adams, hvari det hette: »Med patriotisk stolthet kunna vi blicka tillbaka på vår Washingtons lif och jämföra honom med andra länders ryktbaraste män. Äldre och nyare namn blekna inför hans. Endast allt för ofta hafva storhet och brott varit förenade; men hans rykte är ännu mer fläckfritt än det är glänsande. Nationers förslafvare stodo slagna med häpnad inför majestätet af hans dygder.»

Adams yttrade i sitt svar: »Jag har sett honom i motgångens dagar, i ögonblicken af hans djupaste oro och mest pröfvande förlägenhet; jag har sett honom i hans upphöjelses och hans lyckas dagar, men alltid hos honom funnit samma vishet, hofsamhet och ståndaktighet. Kunglighetens attribut skulle endast fördunklat majestätet af dessa dygder, som gjorde honom, den simple medborgaren, till en föresyn för oss alla.»

Äfven i utlandet visade man, med yttre tecken sin vördnad för den store amerikanens minne. Engelska kanalflottan hissade vid underrättelsen om Washingtons död flaggan på half stång, och Bonaparte, Washingtons motsats nästan i allt, befallde i en dagorder, att arméns fanor i tio dagar skulle klädas med krusflor.

Unionsregeringens och kongressens säte hade hittills varit NewYork. Men 1790 beslöts att gifva unionen en särskild hufvudstad. Virginia och Maryland afträdde för detta ändamål en liten landsträcka på ömse sidor om Potomac, ungefär 17 sv. mil från dess mynning, och däraf bildades distriktet Columbia, där under de följande tio åren hufvudstaden *Washington* reste sig på Potomacs vänstra strand. Så väl distriktet som hufvudstaden stå omedelbart under kongressen, med särskild styrelse och särskild jurisdiktion, och ingendera äger sända representanter till förbundsförsamlingen. Den anlades strax efter en storartad plan med breda gator och platser och pryddes efter hand med ståtliga byggnader -- kongressens palats, Capitolium, och presidentens ämbetsbostad, Hvita huset -- men företer i följd af sin alldeles särskilda bestämmelse endast de tider af året då kongressen är samlad något egentligt lif. De båda statsmakterna förlade 1800 sitt residens hit.

Federalisternas makt hade under Adams’ presidentur allt mer aftagit, och presidentvalet 1801 gaf unionen för första gången en demokratisk president i Thomas Jefferson. Demokraternas seger var så fullständig, och deras makt blef under Jeffersons åttaåriga presidenttid så befästad, att motståndarne, med öfvergående undantag, ej på mer än femtio år kunde resa upp hufvudet, och då först under ett nytt stridsrop och nya namn. De förlorade äfven snart sin främste kämpe, Hamilton, »en Colossus för sitt parti», såsom Jefferson kallade honom. Några skarpa yttranden af honom om vice presidenten Aaron Burr, en tvetydig karakter, ledde till en duell, där Hamilton blef skjuten.

Under Jefferson fick det amerikanska statslifvet äfven i det yttre den afgjordt demokratiska karakter som det ända till våra dagar bevarat. Washington och Adams hade ännu bibehållit något af en europeisk statschefs yttre representation. Allt detta afskaffade nu Jefferson. En sträng hushållning infördes i alla förvaltningsgrenar, ämbetsmännens antal minskades, armén och flottan reducerades. Härigenom blef en skattelindring möjlig, och

den Jeffersonska regimens populäraste åtgärd var afskaffandet af den accis kongressen, på Hamiltons förslag, pålagt för betalande af den utländska skulden. Jeffersons ära är det äfven att ha gifvit ett kraftigt handtag till införande af full religionsfrihet i Amerika. Det var nämligen genom hans bedrifvande, medan han var guvernör i Virginien, som statskyrkan där afskaffades, och exemplet ledde efter hand till allmän efterföljd. Republikens område utvidgades under hans presidenttid betydligt genom köp från Frankrike (1803) af Louisiana, under hvilket namn då förstods ej blott det område vid Mississippis mynningar som nu bär detta namn, utan äfven hela den omätliga sträckan väster om floden till Klippbergen i väster.

Men Jeffersons styrelse, med alla sina obestridliga förtjänster, saknade likväl ingalunda sina skuggsidor, och två af de svåraste missförhållanden med hvilka Förenta staterna sedan haft att kämpa leda sitt ursprung från hans tid. Det ensidiga statsintresset, hvilket unionens män haft så stor möda att tränga tillbaka, fick under demokraternas välde ny styrka, och, Jefferson var den förste presidenten som gjorde unionens ämbeten i massa till belöning för partitjänster.

Redan under Jeffersons tid hade förhållandet till England varit ytterst spändt. De engelska kryssarne fortforo att göra jakt på amerikanska fartyg som de misstänkte för att föra fiendtligt gods, och den amerikanska handeln led på detta sätt oerhördt. Men ännu mer förbittrades sinnena af det öfvermod och våld hvarmed visitationen efter förrymda engelska sjömän verkställdes ombord på amerikanska fartyg, äfven örlogsmän. Härtill kom slutligen, att England, genom de ryktbara »Orders in council», förbjudit amerikanska fartyg all handel på franska hamnar, så framt de ej för denna rätt erlade tribut, medan kejsar Napoleon å sin sida hotade att belägga med kvarstad alla fartyg som betalt en sådan tribut. Då kongressen under dessa förhållanden, och för att ej utsätta den amerikanska handelsflottan för fullständig ruin, förbjöd all sjöfart tills vidare, uppstod ett häftigt missnöje i de nordöstra staterna, som nästan helt och hållet lefde af handel och sjöfart, och man hörde nu för första gången hotet om utträde ur unionen högt uttalas, och just af de stater som hittills varit unionens fastaste stöd.

Den förhatliga kongressakten upphäfdes, men Jefferson lämnade vid sin afgång 1809 åt sin efterträdare Madison en ställning till utseendet full af faror. Allmänna meningen i landet dref allt mer till krig, och efter två års fruktiösa försök att afvända det blef det äfven förklaradt.

Trots Washingtons råd i hans afskedsadress, hade landets försvarsanstalter blifvit försummade, och allt, flottan som armén, måste i en hast nyskapas. Krigets första del, 1812--1813, bestod mest af smärre operationer på gränsen mot Canada under olika befälhafvare och med växlande framgång: hufvudsyftet, en lycklig invasion af denna provins, vanns dock lika litet under detta som det föregående kriget. Däremot vunno amerikanerna två lysande sjösegrar öfver engelska flottiljer på Champlain- och Eriesjöarna. Flere af deras fregatter utfäktade ärofulla envig med engelska örlogsmän, och deras kapare hade snart nästan rensat Atlanten från engelska handelsfartyg.

Väl gick 1814 en engelsk flotta under amiral Rose uppför Chesapeakviken och Potomac och uppbrände unionens nya hufvudstad; men ett de första dagarna af 1815 gjordt försök att med landstigningstrupper under general Pakenham taga NewOrleans misslyckades helt och hållet. General *Andrew Jackson* från SydCarolina, en man som sedermera skulle spela en stor politisk roll, hade ett stycke söder om staden, till en del af bomullsbalar,

uppkastat så fruktansvärda linier och försvarade dem så beslutsamt, att flenderna efter ett fruktlöst stormningsförsök och stora förluster måste åter inskeppa sig. Bland de fallne var Pakenham själf.

Den ofantliga skada Englands handel lidit under kriget hade gjort det benäget för fred, och den var redan afsluten när angreppet mot NewOrleans gjordes. I fredsfördraget förbundo sig båda makterna att återlämna hvad de eröfrat under kriget; de båda »orders in council», som gifvit anledning till kriget, voro af engelska kabinettet redan återkallade. Däremot ville England ej uppgifva den förhatliga visitationsrätten, och de amerikanska ombuden måste låta därvid bero.

Kriget hade haft sina vanliga verkningar på det allmänna välståndet och afbrutit den starka materiella utveckling, som under de föregående fredsåren ägt rum. Men så omätliga voro landets tillgångar och så oerhörd den lifskraft hvaraf den unga fristaten var i besittning, att de sår kriget slagit redan efter några få år voro läkta och landet åter stadt i en hastig uppblomstring. Under de trettio åren från 1790 till 1820 hade folkmängden stigit från något öfver 3 millioner till 9,600 000, således mer än tredubblats, medan exporten ökats från 19 till öfver 65 millioner dollar. Särskildt hade bomullsodlingen i sydstaterna under samma tid gjort oerhörda framsteg. Strax efter frihetskrigets slut, 1785, hade Amerika endast skickat en enda bomullsbal till England, tillika den första det exporterade, men redan 1811 hade denna siffra stigit till 80 millioner skålpund, en tillökningssiffra som får sin sociala och politiska betydelse genom den motsvarande tillökning af slafarbete den angifver. Stora kostnader nedlades på förbättrade kommunikationer, och 1823 öppnades för trafiken Erie- och Champlainkanalerna, de båda betydande vattenvägar som förena det stora sjösystemet och St. Lawrence med Hudson. Den första ångbåten, Fultons *Clermont*, hade redan 1807 plöjt denna flod, och vid den tid dit vi nu hunnit hade Amerika redan en flotta af stora ångare, som gingo på floderna och efter kusten, och snart ej heller skulle sky att våga farten öfver oceanen.

Unionens område hade under tiden vunnit en ofantlig tillväxt genom köp eller eröfring. Vi ha sett, hur Louisiana 1803 införlifvats med Förenta staterna, och 1819 eröfrade general Jackson Florida från Spanien. Den största och värdefullaste landvinningen var dock den som genom kolonisationen förvärfvats väster om Alleghanybergen, där redan nu ett antal lifskraftiga stater och territorier uppvuxit. Historien om denna kolonisation skola vi förtälja i nästföljande kapitel. Men äfven öster om bergen, i kustlandet, hade nya stater tillkommit. *Vermont*, förut en del af NewHampshire, hade redan 1791 som en fjortonde stat upptagits i unionen, och af Förenta staternas nordöstligaste område, *Maine*, först en proprietärkoloni, men sedan tillhörigt Massachusetts, bildades nu 1820 en ny stat.

Med den femte presidentens, *James Monroes*, ämbetstid (1817--25) ha vi hunnit slutet af unionens första tidehvarf. Flere omständigheter bidraga att göra denna tid till en gräns mellan ett äldre och ett nyare Amerika. Den generation som grundlagt unionen är nu i det närmaste försvunnen från skådeplatsen, och nya, under andra förhållanden uppvuxna män ha trädt i stället. John Adams och Jefferson, de båda hufvudrepresentanterna för de meningsriktningar som i unionens första dagar kämpat om väldet, hade i många år lefvat fullkomligt skilda från det politiska lifvet innan de båda på samma dag, den 4 juli 1826, skattade åt förgängelsen. Hamilton hade redan tjugu år förut midt i sin fulla kraft bortryckts. Madison förde visserligen ännu i tio år en afgången amerikansk presidents obemärkta, tillbakadragna lif, men på sitt lands rådslag utöfvade han intet inflytande.

Men äfven åsikterna och sträfvandena voro andra än förr. Den mer idealt anlagda tid, då man kämpade för stora gemensamma intressen, hade aflösts af en annan, då de enskilda staternas intressen, för ett ögonblick tillbakaträngda, åter stucko upp hufvudet. Nord- och mellanstaterna, där unionen haft sitt kraftigaste stöd, hade länge haft ledningen; men nu hade med det demokratiska partiets seger Södern, där detta parti hade sitt högkvarter, blifvit den herskande landsdelen, och de fyrtio år som nu följa få helt och hållet prägel och färg af sydstaternas bemödande att stärka detta öfvervälde på samma gång som den institution hvari de sågo dess hörnsten: slafveriet.

Men ännu en annan faktor bidrog väsentligt att gifva det politiska lifvet i Amerika en ny karakter. Det var tillkomsten af de nya staterna i väster med deras kraftiga, frihetsälskande, men oförfinade befolkning. Genom dem infördes i det offentliga lifvet en viss grofhet i ton och parlamentariska bruk, som bjärt stack af mot de offentliga vanor som rådt i de första kongresserna. Men i allt detta låg ingenting att förundra sig öfver. Det var ett nytt samhälle som höll på att växa upp ur det gamla, och i sådana öfvergångsprocesser är det sällan något mer än den svällande lifskraften som fängslar betraktaren. Och lifskraft fanns här i sanning! På mindre än ett halft århundrade efter unionen hade samhälle på samhälle, som cellerna i en bikupa, hopat sig i oändlighet. Vildmarken vek hastigt undan. Byarna växte ut till territorier, territorierna till stater, och redan vid den tid där vi nu äro, i början af 20-talet, hade denna rastlösa kolonisation och statbildning hunnit Mississippi.

Denna stora genomgripande förändring i det inre och yttre, som visserligen en längre tid pågått, men nu först blir rätt märkbar, ger Monroes presidentur dess största markvärdighet. Han har för öfrigt på ett hedrande sätt fäst sitt namn vid en förklaring till det då af den Heliga aliansen styrda Europa, gående ut på att Förenta staterna ej skulle kunna lugnt åse en europeisk intervention på Amerikas jord. Förklaringen, som afgafs i ett budskap till kongressen 1824 strax efter det sydamerikanska frihetskrigets slut och var framkallad af planer till en spansk restauration i den södra kontinenten, har alltsedan under namn af *Monroe-doktrinen* varit en ledande grundsats i unionens politik.

15.

Västern.

Medan unionen grundades och genomlefde sina första årtionden, hade bakom den ridå som bildas af Alleghanierna ett nytt Amerika tyst och omärkligt uppvuxit vid sidan af det gamla på östra sidan bergen. Det var *Västern*, som nu framträder och kräfver sin röst i unionens rådslag vid sidan af Norden och Södern.

Redan på 1750-talet hade enstaka nybyggare från NordCarolina slagit sig ned här och där i den vildmark som sedan blef staten Tennessee; men någon egentlig kolonisation af landet väster om bergen ägde först rum tjugu år därefter, då härdiga skogsbyggare från de östra dalarna inträngde i de fruktbara nejderna söder om Ohio och grundade *Kentucky*.

I spetsen för denna äldsta invandring i Västern gick en af Amerikas originellaste personligheter från denna tid och tillika den bästa typen för hela denna märkvärdiga klass af »backwoodsmen» som utgjorde kolonisationens pionierer. Från sitt hem vid Yadkin i en af NordCarolinas öfre dalar hade *Daniel Boone* — så hette denne skogsströfvare — öfver bergen stigit ned i de då ännu obebyggda skogs- och präriesträckor, där Kentucky, Cumberland och andra breda floder mellan höga stränder strömma ned mot Ohio. Det var ett härligt land som här mötte hans ögon. Kullarna och dalarna voro klädda i en skogsprakt sådan han ännu aldrig sett, och den rullande prärien, som sträckte sig långt bort mot horisonten, vimlade af otaliga hjordar betande bufflar. Vildt fanns för öfrigt i ett öfverflöd som var ägnadt att fröjda en jägares hjärta, och i alla bäckar och strömmar fullt upp af fisk.

Boone hade ett fint sinne för en jungfrulig naturs skönhet och majestät, men en ej mindre skarp blick för dess mer reella förmåner. I två år genomforskade han ensam det ofantliga området, ströfvande omkring från trakt till trakt, noga undersökande jordmån och belägenhet. Nöjd med hvad han sett, återvände han nu till bygden, och det var på grund af hans beskrifning om landet och under hans ledning som 1775 en skara skogsbyggare från NordCarolinas och Virginiens gränstrakter gick öfver bergen och grundade de första nybyggena i Kentucky i samma trakter där nu dess hufvudstad Louisville ligger.

Företaget saknade ej sina stora faror. Landet var visserligen obebodt, men beläget mellan shawnee-indianernas område i norr och cherokesernas i söder, utgjorde det en gemensam jaktmark för båda dessa nationer och valplats för de blodiga strider de esomoftast utkämpade med hvarandra. Det kallades af dem Ken-tuck-i, »Den gröna vassens land», af det manshöga, saftiga gräs som betäckte stora sträckor af prärien och utgjorde gömställe för den svarta björnen och den lurande vilden. Nykomlingarne hade också heta strider att utkämpa med dessa indianstammar; många af nybyggena gingo upp i lågor, och deras invånare nedhöggos eller bortsläpades i fångenskap. Men kolonisterna kämpade med förtviflans raseri för hus och hem och öfvade ej sällan blodig vedergällning. Det är från denna tid kentuckiern fått något vildt i blodet, som skarpt skiljer honom från hans grannar.

Men trots alla hinder blomstrade den unga kolonien upp med en förundransvärd hastighet. Redan vid den första grundläggningen och innan ännu de första blockhusen hunnit resa sig, hade den gifvit sig en författning som stadgade full religionsfrihet. En stark ström af invandrare gick i flere år till Kentucky, och redan sjutton år sedan det första trädet fällts vid Otter Creek, där Boones första bostad låg, hade folkmängden ökats så betydligt, att det nya territoriet kunde klappa på kongressens dörr och begära inträde i unionen; Det följdes två år därefter af *Tennessee*, som 1794 äfven blef stat.

Daniel Boone stannade ej länge kvar i den koloni han grundat och hvars fader han ännu i dag kallas af det tacksamma Kentucky. Den gamla passionen för lifvet i vildmarken och utforskande af nya trakter fick åter makt öfver honom, och lämnande sin farm åt sönerna, drog han, endast åtföljd af sin hustru, längre mot väster, rödjande och bebyggande plats efter plats, tills utvandrarfloden åter upphunnit honom och han på nytt bröt upp, alltjämt mot väster. Han gick öfver Mississippi och uppför Missouri, ständigt följd i hack och häl af en skara nybyggare, ty man visste väl, att där Daniel Boone slagit sig ned måste vara godt land. Här funno honom besökande ännu på hans höga ålderdom lefvande i backwoodskojan med de nakna stockväggarna och den låga

spiseln med vildbrådet hängande i sin krok öfver elden. Här lade han också nära nittioårig sina ben till hvila. Men Kentucky ville återbörda kvarlefvorna af sin förste grundläggare; de hämtades med stor högtidlighet och ligga nu, jämte den trogna följeslagerskans, under en kulle i dalen där han byggde sin första koja på Kentuckys jord.

Boone var ej blott en oförskräckt och skicklig skogsströfvare, väl förfaren i all indiansk list och spårkonst, kallblodig och rådig i faran: under skogsbyggarens skrofliga yta fanns hos honom äfven en högsinthet och mildhet mot besegrade fiender som tillvunno honom själfva indianernas hjärtan. När Cooper tecknade sin Natty Hawtree, lånade han många drag af Daniel Boone.

Några få år efter de båda staterna söder om Ohio fick äfven den rad af stater som nu utbreder sig norr om denna flod sina första bebyggare. En af den kontinentala kongressens sista åtgärder, innan han lämnade ifrån sig makten åt unionsregeringen, hade varit att organisera hela detta område nordväst om Ohio till territorium och träffa anstalter för dess kolonisering. Ledningen af företaget anförtroddes åt öfverste Rufus Putnam från Massachusetts, och med en väl rustad skara af utvandrare från Nya England, hela familjer af män, kvinnor och barn, till ett antal af ej mindre än 25 000 personer, bröt denne i mars 1788 upp till Ohio.

Det gick här som i Kentucky: blodiga fejder med indianerna, hvilka 1794 i grund kufvades af en unionshär under general Wayne, efterföljdes äfven här af en mycket hastig uppblomstring. Jorden var utomordentligt bördig, den ena utvandrarkaravanen efter den andra drog öfver bergen, och af det stora Nordvästterritoriet hade på mindre än trettio år tre nya stater skapats: *Ohio* (1802), *Indiana* (1816) och *Illinois* (1818). Indiana var en afläggare från Ohio. Illinois hade redan från den franska tiden en gles befolkning af canadiska nybyggare; men nu gick i många år en så godt som oafbruten ström af invandrare dels på de stora sjöarna och utför Ohio, dels genom Kentucky, till prärielandet söder om Michigansjön, i hvilken engelsmän äfven allt mer deltogo.

Ungefär vid samma tid (1817—1819) ökades äfven sydstaternas antal med *Mississippi* och *Alabama*, föregångna (1812) af *Louisiana* i inskränktare bemärkelse eller landet omkring nedersta Mississippi. Den återstående delen af Storlouisiana, den omätliga sträckan mellan Mississippi och Klippbergen, börjar äfven redan nu utstyckas i stater och territorier. *Missouri* blef stat 1821, efter en het strid mellan Norden och Södern, hvarom vi längre fram få tillfälle att tala, det därifrån som territorium afsöndrade *Arkansas* däremot först 1836.

Sedan 1792, då Kentucky upptogs i unionen, till 1830 hade Förenta staternas område genom denna storartade kolonisation från 240,000 ökats till 638,000 eng. kvadratmil, således på fyrtio år nära tredubblats.

Till denna snabba utveckling bidrog ej litet, att unionen tidigt tog hela kolonisationsverket om hand. De gamla staterna afträdde till henne sina områden på andra sidan bergen, och dessa lades jämte hela den öfriga Västern som »public lands» under hennes omedelbara förvaltning. Hon sände ut en armé af landtmätare öfver det nya obebyggda landet, som uppmätte och indelade det i kvadrater om 36 eng. kvadratmil, kallade »townships», och dessa åter i ett visst antal rutor eller sektioner, som genom särskilda jordbyråer såldes till pris hvilka gjorde det möjligt äfven för en fattig arbetare att skaffa sig en jordlott. Denna jordlagstiftning, som med några förändringar

tiden gjort nödiga fortbestått ända till våra dagar, är förnämligast Jeffersons verk.

Liksom nybyggarne i norden, hade äfven de södra kolonierna väster om bergen hårda strider att utkämpa med indianerna. I synnerhet voro cherokeserna i Alabama och Floridas seminoler, som stodo på en högre kulturgrad än de norra stammarna, en ständig fara för de unga nybyggena. De kunde också först efter långa och blodiga krig kufvas, de senare genom general Jackson, hvilken 1819 eröfrade hela Florida. Spillrorna af Amerikas forna herrar måste slutligen finna sig uti att helt och hållet utrymma sitt gamla land och utvandra till de bostäder på andra sidan Mississippi som segrarne anvisat dem och dit de föregåtts af sina stamförvandter norr om Ohio.

Men utom indianerna hade de unga kolonierna i början och länge att kämpa med ett stort hinder: bristen på andra kommunikationer än dem sjöar och floder erbjödo. Så svåra voro landförbindelserna med de östra staterna genom de obanade skogarna ännu omkring 1820, att ej blott kentuckybon, utan äfven Illinois' och Indianas landtmän måste sända sina produkter båtledes till NewOrleans för att vinna afsättning på dem. Denna brist afhjälptes först genom anläggningen af Eriekanalen, som öppnade en lätt förbindelse med NewYork, samt genom de chausseer staterna efter hand läto bygga.

Lefnadssättet i dessa västra stater och territorier var ännu mycket enkelt. Det dröjde länge innan det första blockhuset utbyttes mot en bekvämare bostad. Män som kvinnor gingo alla i hemmaväfda kläder, och alla redskap farmern behöfde måste han själf förfärdiga sig. Men redan det första lilla embryot till en stad hade sin skola och sin tidning, sina folk- och valmöten, sina många religiösa samfund, ty religionsfrihet fanns från första stunden i alla dessa nya samhällen. Någon förfining i lefnadssätt och väsen fanns knappast hos denna Västerns äldsta befolkning; men där fanns i stället mycken kärnfrisk kraft och sundt praktiskt förstånd, paradt med en idog seghet som ej lätt lät nedslå sig af hinder. Detta »go ahead», som sedan blef en af amerikanens utmärkande egenskaper, kännetecknade knappast mindre dessa Västerns första bebyggare än deras ättlingar, som i följande generation trängde öfver Mississippi.

Den tillökning i styrka Västern tillförde unionen blef dock ej odeladt en välsignelse. Den indrogs tidigt i striderna mellan Norden och Södern och utgjorde länge tvisteäpplet emellan dem. Skulle slafveri få finnas i de nya staterna väster om bergen? var den stora, alla andra uppslukande frågan. I staterna norr om Ohio hade denna fråga strax vid själfva grundläggningen afgjorts. Virginien, ehuru en af sydstaterna, hade, när det afträdde sitt område vid Ohio, uppställt det villkoret, att slafveri skulle för all framtid vara förvisadt därifrån, och samma villkor hade äfven kongressen uppställt vid organisationen af Nordvästterritoriet. Men i Västerns södra stater, Alabama, Mississippi och Louisiana, gestaltade sig sakerna annorlunda. De båda förra voro koloniserade från Georgia och SydCarolina, slafveriets egentliga härdar, och i Louisiana var slafveriet sedan den spanska tiden inrotadt. Frågan gällde dock nu icke så mycket dessa stater, där en gammal häfd redan hunnit befästa sig, som icke mer den del af Storlouisiana som ännu ej var utstyckad i stater: hela det stora området från Mississippi i öster samt Canadas gräns och Texas i norr och söder. Frågan om slafveriet skulle bli inhemskt äfven i dessa ännu ofödda stater eller afvisas därifrån berörde hela maktställningen mellan Norden och Södern och deras så skilda intressen. För sina syften önskade det senare lika ifrigt, att så många slafstater som möjligt skulle vara representerade i kongressen, som det förra önskade motsatsen. Ju flere stater adopterade slafveriet, dess flere röster kunde Södern förfoga öfver i senaten.

Redan länge hade denna tvist om de unga territorierna i Västern pågått mellan båda sidornas politiker: till fullt utbrott kom den dock ej förrän den första af Louisiana- staterna, *Missouri*, 1819 begärde inträde i unionen. Nu upplågade en ytterst våldsam strid. Representanthuset, där Norden hade röstöfvervikt, vägrade erkänna Missouri som stat förrän det förbundit sig att ej tåla slafveri inom sina gränser, medan Södern, som helt och hållet beherskade senaten, rörde upp himmel och jord för att vinna denna nya förstärkning. Det understöddes häri af territoriets egen befolkning, som redan funnit slafveri och slafuppfödning vara en indräktig inkomstkälla.

Liksom så ofta i unionens historia, slets denna första stora strid i slaffrågan genom en kompromiss, som ingenting afgjorde, endast halkade öfver och uppsköt. Det beslöts, att Missouri skulle få bli slafstat, men med detta enda undantag slafveri hädanefter ej få finnas norr om en linie dragen på 36° 30' n. br., eller i förlängning af det dåvarande territoriet Arkansas’ norra gräns. Genom denna s. k. *Missouri-kompromiss* (febr. 1821) blef unionen skarpt klufven i två hälfter, af hvilka den södra var ej obetydligt större.

En annan orsak till söndring mellan Nord och Söder låg i det stränga skyddstullsystem unionen redan nu följde. Det hade först anlitats som ett medel att hjälpa Amerikas svaga industri på fötter, men af det mäktiga fabriksintresset i norden upprätthållits äfven sedan näringarna genom idogt, ostördt arbete och tillgodogörande af landets ofantliga naturliga resurser kommit i ett blomstrande skick. Men Södern hade inga manufakturer: dess rikedom låg uteslutande i de råalster dess plantager afkastade, och det måste följaktligen från utlandet eller de norra staterna införa sina behof af manufakturvaror. Denna tullbeskattning kändes i synnerhet tryckande sedan kongressens representanthus 1832 antagit en tariff, som betydligt höjde tullen på utländska industriartiklar. Missnöjet, redan förut stort, antog nu en våldsam karakter. Särskildt var detta fallet i SydCarolina, där ett statskonvent i en resolution förklarade akten för inkonstitutionell och därför ogiltig — »nullifierade» den, som det kallades — och hotade, att SydCarolina skulle utgå ur unionen, om ej den förhatliga akten återtoges. Ledare för rörelsen var *John Calhoun*, Söderns störste talare och statsman vid denna tid. Han dref till dess yttersta spets det demokratiska partiets lära om staternas oinskränkta suveränitet och rätt att efter behag stanna kvar i unionen eller gå ut därutur. Hotet var för öfrigt ej nytt. Vi ha sett själfva Massachusetts under det senaste kriget med England uttala det, och Missouri hade för tio år sedan hotat att bilda en stat för sig, om det ej fick hålla slafvar.

Syd Carolinas »nullifikationsakt» fann emellertid mycket litet understöd, äfven i Södern. Den öfvervägande allmänna meningen uttalade sig emot den, och stödd på denna, kunde presidenten Jackson — den från NewOrleans bekante generalen — intaga en så bestämd hållning mot nullifikatorerna, att Calhoun och hans anhängare sågo sig nödsakade att underhandla, och striden, som ett ögonblick haft ett mycket allvarsamt utseende, bilades genom en kompromiss, som successivt nedsatte tullarna, tills de hunnit sin förra nivå.

Upphofsmannen till denna äfvensom till flere följande kompromisser var *Heny Clay*, jämte *Daniel Webster* Nordens förnämste statsman under en följd af år och, äfven jämte honom, ledare för whigpartiet, det återuppståndna federalistiska partiet, hvarutur det stora republikanska partiet sedan skulle framgå.

Whigpartiet hade, ehuru starkt uppblandadt med demokratiska element, en kort tid (1825—29) haft makten, medan *John Quincy Adams*, en son till John Adams, innehaft presidentvärdigheten. Men de rena demokraterna

hade åter kommit till väldet med *Andrew Jackson* (1829—37), en af unionens originellaste presidenter. Jackson var en tapper, men rå soldat, som under krigen med England tjänat sig upp och genom sitt rättframma, något grofva väsen ej mindre än sina krigiska bragder tillvunnit sig en ofantlig popularitet. Som president gaf han i många fall prof på egenmäktighet, ja, despotism; men karakteren var rättrådig, och ehuru själf en sydstatsman — han var född i SydCarolina — uppträdde han dock med bestämdhet för unionen mot alla secessionistiska sträfvanden från sin födelsestats sida, i detta fall mycket olik de sydstatsvänliga presidenter som snart efterträdde honom. I Förenta staternas finansväsen ingrep han på ett olycksbringande sätt genom sina åtgärder mot den af Hamilton grundade Nationalbanken och försvårade därmed väsentligt den förfärliga finansiella kris som 1837 hemsökte Förenta staterna.

Det demokratiska partiet herskade äfven under newyorkaren *Van Buren*, Jacksons närmaste efterträdare, men trängdes för ett ögonblick från makten 1840 af sina motståndare whigarne, som, hufvudsakligen med Västerns tillhjälp, i Hvita huset insatte general *William Harrison*, en Ohioman och fader till den nuvarande presidenten. En backwoodskoja var whigarnes stridstecken under denna presidentkampanj, en af de hetaste som utkämpats i Amerika och i historien känd under namnet »Ciderkampanjen», af den massa ciderfat som därunder skola tappats vid valmötena i Västern.

Harrison dog efter några få månader och efterträddes, enligt författningen, af vice presidenten *Tyler*, en virginier. Slafstatstvisten, som genom Missouri-kompromissen endast fått en provisorisk lösning, uppblossade under de fyra år Tyler satt vid makten i hela sin forna våldsamhet på nytt. Anledningen var, att *Texas*, förut en del af Mexiko, men sedan 1836 års lyckliga resning under general Houston en självständig republik, begärde att bli upptaget som stat i den nordamerikanska unionen. Texas var ett gammalt slafland och skulle således, om dess begäran uppfylldes, gifva sydstatsintresset en betydlig förstärkning. Norden satte sig därför länge och ifrigt däremot, men lät slutligen mot en ny kompromiss förmå sig att samtycka, och Texas blef den 1 mars 1845 medlem af unionen på samma gång som det 1819 eröfrade *Florida*. De icke slafhållande staterna förstärktes samma år med *Iowa*, ett nytt område väster om Mississippi med vidsträckta prärier och utmärkt bördig jord, dit den stora invandringen från Europa, som de första åren på 1840-talet fick en enorm utsträckning, företrädesvis riktat sig, och tre år därefter (1848) med det öster om Iowa belägna *Wisconsin*. Och då äfven territoriet *Michigan*, midt emot Wisconsin på andra sidan Michigansjön, redan 1836 blifvit upptaget i unionen tillsammans med *Arkansas*, som enligt 1821 års kompromiss blef slafstat, var vid denna tid ej blott hela Västern öster om Mississippi upptaget af stater, utan hade äfven, som ett väldigt utanverk, framskjutit en förpostkedja af fyra stater på prärierna väster ut mot Klippbergen och Stora oceanen.

<!-- FIXME: bild:

Texas' införlifvande med Förenta staterna föranledde ett krig med Mexiko; som aldrig erkänt dess självständighet och nu återfordrade sin f. d. provins. Kriget fördes å unionens sida med stor kraft. Tre unionshärar inbröto på en gång i Mexiko. En armé under general Zachary Taylor trängde in i republikens nordöstra stater och slog här gång på gång mexikanerna under Santa Anna; en annan under öfverste Kearney eröfrade Nya Mexiko, medan en tredje under general Winfield Scott öfver Vera Cruz ryckte mot hufvudstaden och efter en följd af blodiga strider bemäktigade sig den. Kriget hade räckt i nära tre år då det i februari 1848 slutades genom freden i Guadalupe Hidalgo, däri Mexiko ej blott afsade sig alla anspråk på Texas, utan äfven till Förenta staterna afträdde Nya

Mexiko och Öfre California till floden Gila i söder, mot en skadeståndssumma af 18 millioner dollar.

Stora oceanen hade redan tre år förut uppnåtts, sedan en häftig diplomatisk strid med England om *Oregon* slutat med en delning, hvarigenom södra hälften af detta ofantliga område, de nuvarande territorierna Oregon och Washington, tillfallit Förenta staterna. Men den tillökning unionens område erhöll genom freden med Mexiko var af vida större dimensioner. Med ett penndrag var hon herre öfver hela det stora västra höglandet mellan det engelska Amerika i norr och Mexiko i söder, utgörande en dryg tredjedel af hela hennes nuvarande område, med tillsammans <!-- FIXME: bild:

nio stater och territorier. Från Montanas alpdalar i norr, där Missouris källarmar bana sig väg genom ett af vår jords underbaraste landskap, genom Californias rika dalslätter med sina guldförande floder, öfver Nevadas och Utahs öknar till Colorados och Arizonas cañons och parker, sträcker sig nu ett tredje Amerika, det rätta *Stora västern*, ett namn som man hittills efter hvartannat gifvit Illinois, Iowa och Missourislätterna, men nu sedan Klippbergen bestigits öfverflyttat på länderna väster därom.

Till allra största delen var detta land ännu obebygdt. Indianer af många stammar ströfvade visserligen omkring i dess tillgängligare delar, men utom några få mexikanska fästen och missioner med en krigboende gles befolkning fanns ända till midten af 1840 talet på hela detta ofantliga område endast en enda koloni af hvita män: det märkvärdiga *mormonsamhället i Utah*.

Mormonernas sekt, »De sista dagarnas helige», såsom de själfva älskade att kalla sig, hade på 1820-talet stiftats af *Joseph Smith*, tillhörande en farmersläkt i Vermont, af hvars medlemmar flere varit kända som visionärer. En änglauppenbarelse hade befallt honom förbereda människorna på det Tusenåriga rikets snara ankomst, och gifvit honom anvisning på stället där han skulle finna en sedan årtusenden nedgräfd bok, den s. k. Mormons bok, innehållande den nya religionens läror och en historia om det amerikanska folkets öden före Columbus och före indianerna. Ty Amerika var befolkadt från Babel, och Israels tio försvunna stammar hade tagit sin tillflykt hit, men sedermera för sina synders skull förgåtts.

Den nye profeten lyckades samla omkring sig ett litet antal troende, som efter hand genom förföljelse betydligt tillväxte. Sekten slog sig först ned i staten Ohio, men fördrifven därifrån i Illinois, där den i Nauvoo vid Mississippi byggde sitt första stora tabernakel. Dess trosfanatism och öfvermod, i förening med det först på 1830-talet införda månggiftet, gjorde den äfven här hatad. Joseph Smith blef vid ett anfall af en ursinnig folkhop nedskjuten och tabernaklet stucket i brand. Mormonerna beslöto nu söka sig ett nytt hem i vildmarken, där de i fred och ro kunde få öfva sin gudstjänst och sina egendomliga bruk. Under ledning af Smiths efterträdare, Brigham Young, bröto de 1844 upp från Mississippi mot väster, en folkvandring på många tusen själar, öfvergingo Klippbergen och slogo ned sina bopålar på stranden af Stora Saltsjön på de ökenartade saltstepper som i väster sträcka sig till Sierra Nevada och efter en här kringströfvande indianstam fått namnet *Utah*. Mormonernas idoghet och okufliga energi förvandlade snart ödemarken till fruktbara sädesfält och frodiga betesmarker, och deras antal ökades oupphörligt genom proselyter, förnämligast från Europa. Utah var ett fullkomligt prästvälde, despotiskt styrdt af Young och ett fåtal äldste. Det är denna styrelseform som i förening med månggiftet gjort, att Utah, ehuru det äldsta territoriet i Stora västern, aldrig af unionen erkänts som stat, liksom de äfven varit en hämsko på dess utveckling.

Mormonstaten skulle dock ej länge förblifva den enda anglosachsiska kolonien väster om Klippbergen. Med en hastighet, till och med ännu större än den hvarmed Mississippistaterna befolkats, fylldes stora delar af det nya landet med invandrare österifrån. I samma månad som freden med Mexiko afslöts upptäcktes nämligen det första *guldet i California*. Det anträffades af en nybyggare i en liten biflod till Sacramento; snart befanns det, att äfven den stora flodens bädd var rikt blandad med den dyrbara metallen, och slutligen att den i mäktiga malmådror genomgick bergen på Sacramentodalens båda sidor, liksom alla därifrån nedströmmande bäckar och mindre floder voro bemängda därmed.

Nu uppstod en oerhörd rusning till de nyupptäckta guldfälten, först från de närmaste trakterna, men snart äfven från Västern och de östra staterna, från Europa, Kina, Nya Zeeland, Sandwichsöarna, Indien, — med ett ord, det var som jordens alla folk stämt möte i den vackra dalen där Sacramento flyter ned mot San Francisco-viken. Guldsökarne från Europa kommo antingen sjöledes kring Kap Horn eller öfver Panamanäset, eller drogo i långa, ändlösa karavaner öfver prärierna och genom de vilda passen i Klippbergen, öfverallt betecknande sin väg med lik i massor af människor och djur. Indianerna anföllo dem, och koleran härjade i deras led; men som en utvandring af fjällråttor gick människofloden, trotsande alla hinder, under outsägliga lidanden, rakt mot det gyllene målet.

Det var den brokigaste skara världen kanske någonsin skådat samlad på ett litet område. Män af alla nationer, klasser, yrken, bildningsgrader sågos här gräfva och vaska sida vid sida. Stora rikedomar samlades på några dagar, för att i många fall lika hastigt förstöras. Som svampar uppväxte ur jorden tältstäder, där alla passioner gåfvo sig lösa tyglar och bowieknifven och revolvern voro skiljedomare i alla tvister. Ur laglösheten framväxte dock efter en tid så småningom självbevarelsens råa rättskipning, och ett slags regering bildades bland äfventyrarne själfva, tills de bättre elementen organiserade en ordnad styrelse för det nya territoriet och unionsregeringen, nu representerad af presidenten *Polk* (1845—1849), slutligen kom emellan. Guldsökandet underkastades en sträng kontroll, och ordningen uppehölls med kraftig hand.

Den stora massan af äfventyrarne trifdes ej längre under dessa nya förhållanden, människofloden sjönk hastigt tillbaka, och kvar stannade endast en talrik befolkning af idoga jordbrukare, som inom kort förvandlade Sacramentodalen till en enda leende trädgård. Vid den ståtliga viken, som med »Guldporten» öppnar sig mot oceanen, reste sig snart på halfön, där spaniorernas och guldgräfvarnas kojor och träbaracker stått, ett nytt *San Francisco* af järn och marmor, sjudande af företagsamhet och företeende ett vimmel af folktyper sådant man eljes endast ser i orientens stora handelscentrer.

<!-- FIXME: bild:

16.

Slafveriet.

Den skarpa skillnaden mellan Norden och Södern i folklynne och åskådningssätt, i ekonomiska och sociala förhållanden var äldre än unionen. Den hade funnits redan under kolonitiden, hade lämnat djupa spår efter sig i unionsförfattningen och ingifvit flere af dess stiftare stora farhågor för unionens bestånd. Samuel Adams hade profeterat en snar skilsmässa mellan unionens båda hälfter, och själfva Jefferson, stiftaren af det demokratiska partiet, som sedan skulle blifva sydstatspartiet, hade ej kunnat göra sig blind för en sådan eventualitet och endast lugnat sina farhågor med den klena trösten: »Gudskelof, det sker inte i min tid!»

Under ständiga slitningar hade klyftan sedermera oupphörligt vidgats under inflytelse af maktlystnaden och hatet. Det såg flere gånger ut som redan nu den länge glimmande elden skulle bryta ut i full låga; men man hade dittills alltid å båda sidor i sista ögonblicket tvekat och genom kompromisser nödtorftigt lappat ihop remnorna. Så hade det gått i Missouri och så i nullifikationsfrågan. Statsmän hvilkas vishet bestod uti att låta hvar dag hafva sina bekymmer, att skjuta upp till morgondagen och köpslå om ett ögonblicks lugn hade hittills uteslutande ledt förhandlingarna mellan Nord och Söder. Principer, stora grundsatser af mänsklighet och rättvisa, ingingo ej i deras kombinationer, ansågos af dem i själfva verket främmande för en praktisk, nykter politik.

Men under de tio år som följa på Stora västerns öppnande få händelserna en helt annan fart. De brådstörta, följa slag på slag och genombryta slutligen politikernas bräckliga dammar. Det kommer sig däraf, att en ny makt nu uppträder på arenan, drar ett bredt streck öfver alla kompromisser med orättvisan och våldet och proklamerar rättvisans heliga grundsats. Denna tertius interveniens är det amerikanska folkets vaknande samvete och den väldiga *antislavery-rörelse* hvari det ger sig uttryck.

Slafveriet var i det engelska Amerika nästan jämnårigt med kolonisationen. Den första negerladdningen kom till Virginien redan 1619, och slafimport från Afrika blef sedan en mycket lönande affär för Londons, Bristols och Liverpools köpmän. Slafveri fanns i Norden så väl som i Södern, i NewYork och Massachusetts ej mindre än i Virginien och SydCarolina. I Norden slog det dock aldrig rot och afskaffades vid revolutionen helt och hållet. I själfva Virginien var det nära att förvisas under den generation och den anda som genomförde unions- och befrielseverken. Och kongressen antog under unionens första år en lag som förbjöd all negerimport. Men de södra staterna, långt ifrån att följa Nordens exempel, bibehöllo det ej blott, utan gjorde det äfven till själfva grunden hvarpå hela deras statsväsen hvilade.

Det var i synnerhet två orsaker som bidrogo till detta slafveriets befästande i Södern. Den ena var den nu i allt större skala drifna bomullsodlingen, för hvilken hvita arbetare ansågos olämpliga, men framför allt den olyckliga paragraf i unionsförfattningen som medgaf, att tre femtedelar af slafbefolkningen finge medräknas vid bestämmandet af det antal representanter hvarje stat ägde sända till kongressen. Hela deras intresse låg nu uti att öka slafmassan hemma hos sig själfva och skapa nya slafhållande stater i Västern. Däraf de periodiskt återkommande häftiga striderna så snart någon ny stat skulle upptagas i unionen. De drefvos härvid både af fruktan och hersklystnad, ty de hade anledning befara, att Norden ej på längden skulle tåla en institution, som så väsentligt försvagade dess maktställning inom unionen.

Men det var ej denna strid om politisk makt som påskyndade krisens utbrott och Söderns fall: det var den ytterst grymma behandlingen af negrerna i slafstaterna och den däraf väckta djupa förbittringen bland massorna i Norden.

Slafägarne hade gripits af panik. De fruktade för en slafresning liknande den som på 1790-talet öfvergått San Domingos plantageägare. De hade också anledning till fruktan, ty i många trakter, i synnerhet i kustlandet, var negrernas antal femdubbelt mot de hvites, och en omänsklig behandling hade drifvit dem till raseri. Plantageägaren och hans drabanter måste ständigt gå beväpnade, och hvar och en som visade minsta tecken till uppstudsighet misshandlades på det förfärligaste eller nedsköts på stället. Konspirationer ägde också verkligen rum bland negrerna -- motsatsen skulle varit ett underverk -- och en sådan som utgick från Texas kväfdes innan den ännu utbrutit, i blod. Anstiftarne brändes lefvande. Vid stränga straff förbjöds att gifva negerbarn något slags undervisning, och denna lag förblef ingalunda en död bokstaf. En ung präst i NordCarolina vid namn M’Bride, som gifvit en <!-- FIXME: bild:

<!-- FIXME: bild:

negerflicka en katekes med Tio Guds bud, blef ställd vid skampålen och hudflängd; en af Virginiens ädlaste kvinnor, som lärt en svart tjänarinna läsa och skrifva, fick för detta brott mot sydstatslagarna plikta med sex månaders fängelse, för att endast nämna några få fall bland många af samma skräcklagstiftning.

Slafimporten från Afrika var alltjämt förbjuden, men lagen kringgicks genom smuggling. Sin förnämsta rekrytering erhöll dock slafbefolkningen genom den uppfödning af slafvar, hvilken som industri drefs i stor skala i några stater, särskildt i Virginien och Missouri. Härifrån såldes den lefvande varan skockvis till Södern, eller bortauktionerades på ordentliga slafmarknader. Familjerna sprängdes sålunda åt alla väderstreck, och den färgade kvinnan, som lefvat i lyckliga villkor som trogen hustru åt en hvit plantageägare, såg sig vid hans död beröfvad all arfsrätt efter honom och med sina barn såld i slafveri. Sådana fall förekommo ofta.

Att stiftare och verkställare af sådana lagar måste själfva varit i grund och botten brutaliserade människor, är en förmodan som ligger mycket nära till hands. Det är också ett väl bestyrkt faktum, att slafveriet demoraliserat slafherrarne. Trots all den yttre förfining, hvarmed de sökte inverka på lättrogna främlingar, herskade bland dem både genom vanor och uppfostran en djup råhet. Bland en slafbefolkning färdig att lystra till hans minsta nyck växte godsägarsonen upp på plantagen i grof okunnighet. Att handtera hund- och slafpiskan, öfverlämna sig åt vilda utsväfningar och deltaga i hetsjakter efter förrymda slafvar var hans största nöje. Tidigt lärdes han håna rätt och mänsklighet och tillägnade sig snart den ton af öfversitteri och förakt för alla andra än sin egen kast som han hörde öfverallt omkring sig. Det var ett junkerdöme värdigt att ställas i jämbredd med det råaste af detta slag medeltiden och ännu senare tider frambragt i vår egen världsdel. Slafherrarne voro demokrater endast för så vidt de bekände sig till det demokratiska partiets mest öfverdrifna läror om »state rights»: i allt öfrigt voro de aristokrater, och af sämsta slag.

Någon utväg att med flykten rädda sig undan sina tyranner stod slafven ej heller öppen. De flesta som försökte det blefvo genast eftersatta och vid gripandet antingen sönderslitna af de spårande blodhundarna eller piskade till döds. Lyckades någon, trots sina förföljare, undkomma till någon af de norra staterna, kunde han frukta att när

som helst bli utlämnad till sin herre, ty lagen stod helt och hållet på slafägarens sida. Den var i själfva verket hans medbrottsling. Unionen hade endast kunnat vinnas genom eftergifter till Södern af det betänkligaste slag, och bland dem ingen förfärligare än den, att den förrymde slafven ingenstädes inom unionens område skulle kunna vinna en tillflykt. En paragraf i unionsförfattningen stadgade nämligen, att hvarje »till arbete tvungen person», som olofligen undandragit sig sin skyldighet och begifvit sig till en annan stat, skulle af denna utlämnas till sin ägare.

Under denna lag hade många flyktingar återlämnats i sina bödlars händer, men Södern ansåg den ännu ej tillräckligt skarp och träffande. Ingen möjlighet skulle ges för slafven att slippa igenom en lagparagraf som kunde gifva anledning till olika tydning, och så tillkom förslaget till en ny Flyktingslag, den beryktade *Fugitive Slave law*, som gjorde det till en ovillkorlig skyldighet för hvarje unionens ämbetsman att låta gripa och till hans ägare utlämna en förrymd slaf, som tagit sin tillflykt till hvilken fläck af unionens område som helst. Det är karakteristiskt, att medan man på Franklins och Washingtons tid blygts för att i lagen begagna ordet slaf, utan i stället användt en omskrifning, denna försynthet nu helt och hållet försvunnit. Slafveriet är en institution hvaröfver man öppet yfves.

Men i Norden var man nu mindre än någonsin böjd att låna sig till verktyg åt Söderns barbariska lagstiftning, och Flyktingsbillen väckte i kongressens representanthus ett så starkt motstånd, att den syntes förlorad. Då räddades den genom en af dessa kompromisser som i Amerikas historia spelat en så olycklig roll. Californien, som hastigt rest sig ur den förvirring hvari guldfebern störtat det och under ledning af några kraftfulla män gifvit sig en författning som uteslöt slafveriet, begärde 1850 att bli upptaget i unionen. Den gamla striden lågade nu upp igen, de gamla fältropen »Slavery» och »No slavery», höjdes på nytt från den ena ändan af unionen till den andra, och Californien blef, som förut Missouri, ett trätofrö mellan slafhållare och icke-slafhållare. Flyktingslagen kom nu och göt olja på elden, och det såg i hvart ögonblick ut som unionsbandet skulle brista. För att för ögonblicket besvärja faran framlade Henry Clay, den gamle kompromissarien, ett förslag att slita den dubbla tvisten som slutligen vann kongressens bifall: Californien fick som icke- slafstat -- free-soil-state -- inträda i unionen, men flyktingsbillen blef lag.

Slafvarne voro nu helt och hållet i sina herrars våld, och hvarenda flykting som ertappades i en främmande stat blef utan förskoning utlämnad. Lagen var tydlig, och domaren hade intet annat val än att ställa sig den till efterrättelse. Men bland folket i Norden väckte Clays kompromiss ett utomordentligt anskri af förbittring. Från denna stund bildades öfver hela Norden en tyst sammansvärjning att hjälpa flyktingarne öfver gränsen till Canada, och en kväkare i Filadelfia vid namn Dayton upprättade en kedja af poster tvärs öfver landet genom aflägsnare bygder -- den så kallade underjordiska järnvägen -- med hvars tillhjälp den olycklige flyktingen nattetid fördes mot norden till den enda fristad där han var fullkomligt säker.

Det hade gått långsamt att väcka denna allmänna mening mot slafveriet, men den var nu vid denna tid fullkomligt väckt. Det var helt och hållet förtjänsten av en stor rörelse, en af de största och noblaste i mänsklighetens historia, som pågått allt sedan början af 1830-talet: rörelsen för slafveriets afskaffan de, *abolitioniströrelsen*.

Det var ingen statsman som börjat denna rörelse och först upptagit striden mot fördomarna. Det var, såsom så ofta varit fallet i dylika stora strider för samvetets och mänsklighetens rätt, en simpel man af folket. *William Lloyd Garrison* var hans namn. Från fattigdom och en ringa ställning hade han med äkta nyengländsk energi arbetat sig upp och skaffat sig kunskaper. Att en så himmelsskriande orättvisa som slafveri kunde tålas i ett fritt land, hade tidigt så upprört honom och fyllt honom med afsky för den lagstiftning som gaf henne helgd, att han beslöt offra krafter, lif och allt för dess utrotande från sitt fäderneslands jord. Med några liktänkande grundade han i Boston 1831 den första abolitionistföreningen och utgaf en tidning, The liberator, där han afslöjade de skändligheter som i Södern begingos mot negrerna. Han talade på möten inför i början fiendtliga mässor, som flere gånger voro nära att stena honom. Men den glödande hänförelse hvarmed han talade, och framför allt de fakta han kunde framlägga till stöd för sina anklagelser, vunno efterhand ett allt större antal öfver på hans sida, och den unga *antislavery-föreningen* i Boston räknade snart hundratals medlemmar.

Förgäfves utlofvade de ursinniga slafherrarne ett pris af 5 000 dollar åt den som sakförde den förfärlige agitatorn och fick honom fälld för anstiftande af uppror mot Förenta staternas lagar; förgäfves blef den oförbätterlige, när han anklagade unionens högsta myndigheter för delaktighet i »det stora brottet», från tribunen släpad i fängelse under en hojtande folkmassas hån. Men Garrison var ej af de naturer som låta lätt skrämma sig: han fortsatte oförfäradt sitt föresatta verk. Ännu dröjde det dock många år innan hatet och hånet förbyttes i sympati och sympatien i verksamt bistånd.

Han arbetade ej heller länge ensam. En af Förenta staternas största tänkare och skriftställare, *William Ellery Channing*, predikant vid unitariernas församling i Boston, hade ställt sin mäktiga penna till den goda sakens tjänst och från sin predikstol fördömt slafveriet, såsom stående i den afgjordaste strid mot Kristi lära. Från de flesta andra af landets predikstolar försvarades däremot, med bibeln i hand, slafveriet som en kristlig institution, och prästerna voro länge jämte ämbetsmännen dess bästa stöd i Norden som i Södern. Channings höga vältalighet, full af måtta på samma gång som af kraft, vann för abolitionistsaken ett växande antal proselyter inom de bildade klasserna i de norra staterna. Af sydstatsmännen var han nästan lika hatad som Garrison, oaktadt den stora olikheten mellan bådas framställningssätt.

För den stora sakens framgång bland massorna verkade dock ingen, ej ens Garrison, så mycket som *Wendell Phillips*, Antislavery-föreningens andre president och hela rörelsens väldigaste agitator. Han var en ung Bostonadvokat af Otis' skola, som ryckts från sina lagstudier af Garrisons upprop till korståg. Det säges, att det varit åsynen af den i fängelse släpade och af hopen hånade frihetskämpen som väckt hans tankar på skillnaden mellan den rätt han studerade och den som stod skrifven i hans bröst. Kastande sina lagböcker i vrån, störtade han ut på gatan och var från denna stund abolitionismens apostel.

Indignationens eld genomglödgade alla de tal han nu höll på massmöten, oftast under bar himmel. Han drog från stad till stad, från trakt till trakt, öfverallt framljungande sina anklagelser mot en lagstiftning som lät ett samhälle befläckas af en sådan orättfärdighet som slafveriet. Våldsam i uttryck som Garrison, men ännu vältaligare än han, rörde han upp folkets rättskänsla från dess djupaste rot. I Channings spår gick *Theodore Parker*. Kampen mot slafveriet klädde sig äfven i diktens lätta rustning, och få af dess skapelser hafva väl i en stor idés tjänst haft en utomordentligare verkan än *Harriet Beecher-Stowes* Onkel Toms stuga.

När 1850-talet kom och med det Fyktingslagen och ännu andra eftergifter åt slafherrarne, fanns den allmänna mening färdig som gjorde slafveriets afskaffande till den första af alla unionella frågor och genom 1860 års val verkade en fullkomlig förändring i sakernas förutvarande ställning.

Måttet af orättvisor var dock ännu ej fullt. Unionsregeringen hade hittills, om också ej bekämpat slafveriet, åtminstone intagit en strängt neutral ställning och endast så till vida gynnat sydstaterna som hon låtit sina ämbetsmän efter bokstafven tolka de till deras fördel stiftade lagarna. Särskildt hade presidenten *Fillmore* (1849--1853), som i sin egenskap af vice president efterträdt den efter endast en månads ämbetsfunktion aflidne presidenten Taylor, följt detta system. Men hans närmaste efterträdare *Pierce* och *Buchanan* (1853--61), togo båda öppet Söderns parti, i synnerhet den senare. Liksom senast Californien, hade nu *Kansas* blifvit ett stridsfält, där båda partierna mätte sina krafter, och i denna strid kastade Buchanan unionsmaktens hela tyngd i slafveriets vågskål.

Hittills hade staterna utvuxit så att säga organiskt ur den sammanhängande massan af stater och territorier, äldre och yngre; men Californien bildades liksom genom ett språng, med öfverhoppande ej blott af det stora höglandets östra delar, utan äfven af lågslätterna kring Missouri och dess bifloder, mellan Iowas och Missouris gräns i öster och Klippbergen i väster. Californien var sålunda genom vidsträckta ödemarker skildt från den öfriga unionen. Men 1852 beslöts, att landet väster ut till Klippbergen skulle organiseras i två territorier, *Nebraska* i norr och *Kansas* i söder. Båda territorierna, ännu alldeles obebyggda, voro föremål för Söderns lystnad, och dess ledande män beslöto, att de skulle göras till slafstater. Men det nu af antislavery-andan beherskade Norden var lika fast beslutet att hindra det.

Båda sidorna sände stora utvandrarskaror till Kansas i tanke att förekomma hvarandra. De båda lägren råkade snart i öppen strid om jorden och territoriets styrelse. Nybyggarne från Norden voro talrikare och bättre rustade, men sydstatsmännen fingo bistånd från det angränsande Missouri, och territoriet var i många månader ett fält för ursinniga bataljer mellan båda sidorna och ogärningar af det vildaste hat. Unionsregeringen ingrep nu för att genom allmän folkomröstning få den ena eller andra af de konstitutioner hvardera partiet uppgjort antagen; men hennes ämbetsmän och officerare gingo därvid tillväga med den öppnaste väld. Stora skaror gränsbor från Missouri, som ej hörde territoriet till, tillätos rösta, en mängd andra grofva olagligheter att förtiga. Följden blef att slafveriets anhängare segrade. Men därmed vanns ingenting mer än att unionsregeringens anseende blef ruineradt. Omröstningen blef af kongressen kasserad, och en ny anställdes under bättre kontroll, där slafveriets motståndare segrade. Kansas var räddadt från slafveriet, men stat blef det först efter inbördeskrigets utbrott 1861.

Huru djupt hatet till slafveriet vid denna tid inträngt bland massan af folket i norden, visade ingenting bättre än det försök att hjälpa Virginiens negrer till en resning som i slutet af 1859 gjordes af en farmer från Connecticut, vid namn *John Brown*. Med en liten skara liktänkande öfverrumplade han en natt unionens vapenförråd i Harpers Ferry, en liten ort vid Potomac i nämnde stat. Försöket kröntes först med framgång, men den i hast uppbådade milisen stormade magasinet där Brown och hans skara fö.rskansat sig och tog dem till fånga. Brown fick med lifvet plikta för sitt företag, som, om det lyckats, skulle dragit ett slafkrigs alla fasor öfver Virginien. Men af folket betraktades han icke desto mindre som martyr för en helig sak, och hans död hade ej ringa del i det stora omslag som efter några månader följde.

Ett nytt presidentval stod för dörren. Som vi sett, hade med få undantag i nära sextio år presidenterna tillsatts af det demokratiska partiet, som visserligen hade sitt hufvudsäte i Södern, men äfven var starkt representeradt i nästan alla de öfriga staterna. De två senaste presidenterna, Pierce och Buchanan, ehuru lika ifriga slafverivänner som Söderns slafherrar, voro båda nordstatsmän, den förre från NewHampshire, den senare från Pennsylvania. Motpartiet, det gamla federalistiska eller whigpartiet, länge fullkomligt maktlöst, hade under hela denna tid blott två gånger, i Quincy Adams’ och den äldre Harrisons personer, kunnat gifva unionen en president.

Men abolitioniströrelsen och Söderns öfvergrepp hade nu förändrat allt. Ett nytt parti af abolitionister och unionsvänner hade under striderna om Kansas bildat sig, antagit namnet *republikaner* och redan vid 1857 års presidentval känt sig nog starkt att mäta sina krafter med demokraterna. Deras kandidat, öfverste *Fremont*, en af de män som gjort California till en stat utan slafvar, hade visserligen dukat under, men ej utan hård strid. Nu, 1860, stodo republikanerna både starkare och bättre rustade. <!-- FIXME: bild:

De höllo sitt nationalkonvent för utseende af kandidater till president- och vice presidentposterna i Chicago på våren och nämde därtill enhälligt *Abraham Lincoln* från Illinois och Hamlin från Maine.

Mannen på hvilken deras val fallit var en advokat i Springfield med en mycket skiftande, men i Amerika ej ovanlig bana bakom sig. Född i Kentucky af fattiga föräldrar, hade han som yngling förtjänat sitt bröd som jordbruksarbetare och båtkarl på Ohio. Intelligent och sträfsam, men framför allt seg och ihärdig, hade han sparat och samlat, dock ej blott dollar, utan äfven kunskaper. Han studerade juridik, blef sakförare, invaldes i Illinois’ legislatur och sändes 1846 som representant till kongressen.

Lincoln talade ej mycket, men han ägde ett klart och oförvilladt omdöme och framför allt en aldrig svikande redlighet och trohet mot grundsatser i det offentliga som i det enskilda lifvet. Ehuru af princip fiende till slafveriet, var dock Lincoln ännu ej abolitionist: han var framför allt unionsvän, och för unionens bevarande måste, i hans tanke, alla andra hänsyn stå tillbaka. Bland alla hans egenskaper var ingen större än hans orubbliga tillförsikt till unionens seger. Som Washington, misströstade han aldrig, ej ens när det såg som mörkast ut för den goda saken. Hans valspråk var: »Håll bara i! Hamra på oförskräckt!» Det var denna tillförsikt och denna seghet som räddade unionen.

Gestalten var lång, mager och skranglig, ansiktsdragen grofva och hållningen något tafatt. Ansiktet uttryckte en hög grad af godmodighet. Lynnet var gladt och skämtsamt, och i kabinettskonseljen förvånade presidenten ej litet sina allvarsamma ministrar med de lustiga språng och komiska åtbörder hvarmed han uttryckte sin glädje öfver något ingånget segerbudskap. Han var ett original »Gamle Abe» -- det smeknamn folket gifvit honom -- och utom Andrew Jackson, äfven ett original, om än af annat slag, har ingen president i Amerika varit populärare.

Ty presidentvalet i november utföll med stor majoritet till fördel för den republikanske kandidaten. Härtill bidrog äfven i sin mån en splittring som inträdt i det demokratiska partiet. Södern hade på senaste tiden, allt sedan valet i Kansas gått slafverisaken emot, proklamerat den grundsatsen, att hvarken territorierna, staterna eller kongressen

ägde bestämma, om slafveri skulle få finnas i ett territorium eller en stat, eller uteslutas därifrån. Hvarje medborgare i Förenta staterna -- förklarade dess sakförare -- vore berättigad att med sin egendom (alltså äfven sina slafvar) bosätta sig hvar som helst inom unionens område. Slafveriet kunde alltså utbredas till hela unionen: ingen stat ägde visa det ifrån sig. Denna nya lära, som äfven fick ett uttryck i presidenten Buchanans sista budskap, var dock äfven demokraterna i Norden för stark. De bröto sig ut från partiet, och dess röster blefvo sålunda splittrade på två kandidater.

Lincolns val och det republikanska partiets uppstigande till makten försatte Södern, som hittills varit vant att herska, i en paroxysm af raseri. Det hade ofta hotat med att utgå ur unionen: nu blef hotet en verklighet. SydCarolina gick, som alltid, i spetsen. På ett stort statskonvent i Charleston fattades den 20 november det högtidliga beslutet att utträda ur unionen -- ordinance of secession -- och utfärdades en uppmaning till alla de andra slafstaterna att sända deputerade till ett allmänt konvent, som i följande april skulle sammanträda i Montgomery i Alabama för att grunda en särskild konfederation. Och så säker var man att i unionsregeringen ha en medbrottsling, att man djärfdes sända en kommission till Washington för att underhandla om de villkor hvarpå unionens egendom i sydstaterna, dess förråd och fästen, skulle till det nya förbundet öfverlämnas.

Denna SydCarolinas uppsägelse af unionen var intet plötsligt, i ögonblickets hetta tillkommet beslut. Den var länge förberedd, och härden för de mot unionen i tysthet smidda planerna hade varit unionsregeringen själf: presidenten Buchanan och hans ministrar. Den förre gick i detta fall så långt hans svaga och obeslutsamma karakter tillät; af ministrarne, ytterliga sydstatsmän, voro flere öppna förrädare. De sörjde för, att unionen i det afgörande ögonblicket skulle stå så värnlöst och Södern så väl rustadt som möjligt. Så lät krigsministern Floyd under allahanda förevändningar, eller i hemlighet, föra ofantliga massor krigsmateriel från arsenalerna i Norden till Södern: ej mindre än 140 000 gevär af nyaste konstruktion kommo på detta sätt insurrektionen till godo. Buchanan, hotad med en anklagelse af representanthuset, måste omgifva sig med nya ministrar, men den skada som redan skett och ej stod att bota var ofantlig.

Olyckligtvis skulle ännu några månader förflyta innan den nya regeringen kom till makten, och denna frist försummade ej sydstaterna begagna sig af. SydCarolinas regering, tidigast i rörelse, organiserade med feberaktig ifver statens försvar. Framför allt sökte hon sätta Charleston i säkerhet för ett möjligt anfall af unionens flotta. För detta ändamål var det henne af högsta vikt att få i sina händer de fästen som försvarade inloppet och, liksom alla landets fästningar, arsenaler och örlogsvarf, stodo under unionsregeringens omedelbara kontroll. Det starkaste af dem var *Fort Sumter*, beläget på en liten klippholme, ungefär en half sv. mil från staden. Hade det varit i fullt försvarsskick, skulle upproret i Charleston ej vågat sticka upp hufvudet. Men, liksom alla de andra fästena i Södern, befann sig äfven Sumter i ett med flit vårdslösadt skick. Både bestyckning och proviantering voro långt under behofvet, och på kommendantens alla föreställningar i Washington gafs intet svar: samma förrädare som skickat vapenförråden till Södern och ställt krigsdepartementets fonder till upprorets disposition hade lofvat sina vänner i Charleston, att inga förstärkningar skulle sändas. Fästningen uppfordrades att gifva sig, men kommendanten, major Andersson, som genomskådade förräderiet och emot order vidtagit alla de anstalter till försvar han kunde, gaf ett bestämdt nej.

SydCarolinas exempel hade emellertid följts af sex bland de andra sydstaterna: Georgia, Florida, Mississippi, Alabama, Louisiana och Texas hade alla antagit en förklaring om utträde ur unionen -- ordinance of secession --

liknande SydCarolinas och sände ombud till generalkonventet i Montgomery. De öfriga sju slafstaterna: Maryland, Virginia, NordCarolina, Kentucky, Tennessee, Missouri och Arkansas, stodo däremot ännu obeslutsamma. Konventet i Montgomery, som genast antog namnet kogress, beslöt upprättande af en *konfederation* mellan alla de slafhållande staterna, lade till grund därför den gamla unionsförfattningen med de förändringar slafveriets tryggande gjorde nödvändiga och valde till konfederationens förste president senatorn för Mississippi *Jefferson Davis*, en för detta militär, som med utmärkelse tjänat i det mexikanska kriget, nu plantageägare, en man med energi, hufvud och utpräglade sydstatsåsikter.

Södern begagnade sig väl af det försprång det erhållit. De allra flesta af unionens fästen och arsenaler vid Mexikanska viken togos så godt som utan motstånd, och betydande förråd föllo därigenom i upprorets händer. Hela den i Texas stående unionsstyrkan, 5000 man under general Twiggs, sträckte frivilligt gevär, och alla de från Södern bördiga officerarne i unionsarmén skyndade hem för att ställa sig under konfederationens nya fana, två breda röda ränder med en hvit emellan sig och sju stjärnor i blått fält i ena hörnet. Miliserna uppbådades och öfvades, och frivillige strömmade till i massor, ty resningen var ytterst populär bland den hvita sydstatsbefolkningen af alla klasser.

<!-- FIXME: bild:

I Norden väckte underrättelsen om alla dessa händelser djup bestörtning. Man hade tilL det sista invaggat sig i den förhoppning, att allt skulle nu, som flere gånger förut, stanna vid blotta hotet. Och äfven sedan öppna fientligheter ägt rum från Söderns sida, ville man ej uppgifva hoppet om en förlikning och unionens bevarande. Man var färdig att för detta ändamål äfven göra de största eftergifter, och på en fredskongress som i februari sammanträdde i Washington medgåfvo Nordens representanter ej blott, att Missourikompromissen skulle återupplifvas, utan äfven Flyktingslagen ännu ytterligare skärpas. Men de sju sydstaternas beslut att utgå ur unionen var oryggligt, och deras ombud förklarade sig ej vilja gå in på någon annan förlikning än en sådan som öppnade unionens hela område för slafveriet. Detta var naturligtvis oantagligt, och kongressen åtskildes utan att ha uträttat det minsta.

Ändtligen kom den 4 mars. Buchanan, som på sista tiden när det var för sent sökt godtgöra något af sin pliktförgätenhet, afträdde, och Lincoln installerades på Kapitolium. I sitt tal vid detta tillfälle förklarade han sig vilja upprätthålla alla de rättigheter Förenta staternas lagar gåfvo slafhållarne, men framför allt med alla honom till buds stående medel försvara unionen till sitt sista andetag. Det låg denna dag ett djupt allvar öfver den nye presidentens drag, förorsakadt ej blott af de mer än allvarliga omständigheter hvarunder han tillträdde makten: han hade nyss under sin resa från hemstaten varit föremål för ett mordförsök från fanatiska sydstatsmän, som han med knapp nöd undgått. Det hade äfven kommit till unionsregeringens kunskap, att en från Södern planlagd kupp, gående ut på Lincolns störtande och förbundsstadens besättande med sydstatstrupper, samma dag skulle utbryta. Regeringen tog dock sina försiktighetsmått, och försöket uteblef. En undersökning visade likväl, att faran ingalunda varit inbillad.

Den tvekande hållning man alltjämt visade i Washington ökade i hög grad Söderns djärfhet. Det ena fästet efter det andra togs genom öfverrumpling eller förräderi, och slutligen återstod af unionens alla fasta platser i de södra

staterna utom Fort Sumter endast det utanför Floridas kust belägna *Fort Pickens*, hvars käcke kommendant löjtnant Slemmer räddade det åt unionen. Helt annat blef däremot Sumters öde. Äfven den nya regeringen vägrade först att sända major Andersson den ifrigt begärda undsättningen för att ej göra en försoning med Södern omöjlig, och när den slutligen sändes, var det för sent. Befälhafvaren öfver SydCarolinas trupper, general *Beauregard*, uppkastade batterier i närheten af fästningen och öppnade därifrån ett ytterst häftigt bombardement, som fortgick i flere dagar och slutligen, sedan alla byggnaderna i den inre fästningen skjutits i brand och förråden af ammunition och proviant voro uttömda, tvang kommendanten att gifva sig: det var den 13 april 1861 Fort Sumter på detta sätt föll i de konfedererades händer.

<!-- FIXME: bild:

17.

Inbördeskriget.

Unionsregeringen hade stillatigande åsett en mängd af sydstaterna begångna fientligheter. Unionsförråden hade fått plundras och Nordens fartyg beskjutas från deras strandbatterier utan att hon rört ett finger. Men bombardementet af Fort Sumter var en för öppen krigshandling att kunna sålunda tigas ihjäl. Alla de illusioner om möjligheten af en förlikning hvari Nordens statsmän invaggat sig hade däraf obarmhärtigt sönderrifvits, och man tvangs omsider erkänna, att man hade med ett beslutsamt och väl organiseradt uppror att göra. Vacklande och halfva åtgärder hjälpte ej längre. Man måste besluta sig för att se ställningen sådan den var fast i ögat, och denna ställning var ingenting mer och ingenting mindre än början af ett krig på lif och död. Bombardementet af Fort Sumter var i själfva verket signalen till inbördeskrigets utbrott.

Från denna stund ser man också Lincoln och hans regering kasta all tvekan öfver bord. Unionen måste räddas, kosta hvad det vill, är hädanefter den enda normen för hennes handlingssätt. Och hon genomför denna föresats med en energi och en beslutsamhet som fullkomligt uppväga Söderns och trots många och stora motgångar slutligen äfven gifva henne segern och segerns pris. Till den grad var unionens bevarande det alla andra uppslukande syftet för hennes kamp, att äfven slafveriets afskaffande endast var en fråga af andra ordningen, och om äfven det målet slutligen vanns, hade det sin orsak ej i en förutfattad plan, utan i händelsernas tvång och den genom abolitionisternas arbete väl förberedda allmänna meningen i Norden.

I det krig som nu började var fördelen i början på Söderns sida. Det hade sedan länge förberedt sig på kampen och var i följd däraf bättre rustadt. Genom den förra unionsregeringens slapphet eller förräderi hade det fått en betydlig del af unionens vapenförråd och fästen i sina händer och hade i spetsen för sina härar många af dess bästa officerare. Dess hvita befolkning var äfven mer krigisk i följd af sin vana att befalla, sin kärlek för sport och nödvändigheten för henne att oupphörligt vara på sin vakt mot de slafresningar hon ständigt måste befara.

Nordens befolkning gaf visserligen ej i mod sydstatsmännen efter -- det visade hon på ett glänsande sätt under krigets fortgång -- men hennes sysselsättningar och hela sinnesriktning gjorde henne obenägen för militäryrket. Medan de unga männen i Södern blefvo plantageägare eller gingo in i armén, ägnade man sig i Norden åt handel, industri, jordbruk, advokatyrket och skriftställarverksamhet. Krigaryrket betraktades endast som en öfvergående, nödtvungen handtering i farans stund. En regulier armé fanns visserligen, men den utgjorde endast 20 000 man och behöfdes för gränsens försvar mot indianerna.

Förråden voro nästan uttömda, och unionsregeringen stod inför den svåra uppgiften att i ögonblicket fylla dem på nytt och stampa upp armeer ur jorden. Entusiasm och offervillighet för sin sak fanns både hos Norden och Södern, men i ett afseende hade det förra afgjord öfvervikt: Norden var rikt genom det fria arbetet, men Södern jämförelsevis fattigt genom sitt slafverisystem. Kriget blef en duell äfven mellan börsarna, och den längre behöll öfverhanden.

Så snart kriget blef oundvikligt, utvecklade regeringen i Washington en otrolig energi. Lincoln och vid hans sida krigsministern Cameron vidtogo genast de mest omfattande anstalter för att skapa en armé. Staterna uppfordrades att till afvärjande af den första faran ställa 80 000 man milis på krigsfot; men då man af gammal erfarenhet visste, hur litet duglig en milisarmé var att möta Söderns unga, eldiga och väl disciplinerade trupper, utfärdade presidenten ett upprop till frivillige att samla sig under unionsbaneret. De 42 000 han begärt hörsammade strax och med ifver kallelsen; i samma mån vapen och utrustning hunno anskaffas gjordes nya upprop; de åtlyddes alla lika villigt, och snart hade Norden en här af 100 000, inom kort ökad till 240 000 man frivillige sammandragen omkring Washington och i Västern.

På utrustningen af dessa trupper arbetades rastlöst. Ett inhemskt lån på 40 millioner dollar upptogs och öfvertecknades strax, alla vapenverkstäder voro i sjudande verksamhet natt och dag, och stora massor gevär och kanoner uppköptes i Europa. Kapitolium förvandlades till arsenal och citadell. Kongressens salar voro nu kaserner, i souterrängen arbetade dygnet om ett jätteartadt bageri, och hvalfven under terrasserna genljödo oupphörligt af hamrarnas slag och bälgarnas gnisslande.

Genom denna feberartade verksamhet och detta ösande med dollar ur nationens alla sparkassor uträttades på några veckor otroligt, men långt ifrån allt. Många regementen voro ännu i början af juli obeväpnade, och framför allt saknades hvad endast öfning och tiden kunna gifva: disciplin och ett dugligt befäl. De högre graderna besattes med flere erfarna för detta militärer, som lämnat krigstjänsten och ingått i borgerliga yrken; men äfven af denna kategori voro många odugliga. Af det lägre befälet voro de allra flesta obekanta med ett befäls plikter, och det behöfdes därför en stark rensning inom alla grader under krigets gång och många, af dessa missförhållanden föranledda misstag och olyckor innan unionens härar blefvo fullt krigsdugliga. Men ställningen var nu en gång sådan. Man måste göra det bästa möjliga däraf och låta kriget själf gifva både befäl och manskap den utbildning de saknade. Det kostade visserligen mycket mer både blod och penningar, men amerikanerna voro villige att gifva båda, och medgifvas måste, att dessa arbetare, köpmän, jurister och landtmän gjorde ovanligt hastiga framsteg i krigets egen skola.

Ännu i början af april bestod konfederationen endast af de sju nämda slafstaterna: de öfriga sju tvekade ännu.

Men denna tvekan varade ej länge. Omedelbart efter Fort Sumters intagande biträdde den mest ansedda af dem, *Virginien*, konfederationen, och NordCarolina, Tennessee, Missouri och Arkansas följde deras exempel. I de båda senare staterna voro dock stora delar af befolkningen unionistiskt sinnade. Kentucky, båda presidenternas födelsestat, förblef unionen troget, men Maryland kunde endast af en där förlagd unionsstyrka hindras från att ansluta sig till upproret.

Virginiens utgång ur unionen väckte ofantligt jubel i Södern. Att Washingtons hemstat blifvit unionen, hans stora verk, otrogen, kändes öfverallt i Norden som en skam och en förödmjukelse; men det innebar äfven en allvarsam fara, ty hufvudstaden, som ligger alldeles invid Virginiens norra gräns och endast skiljes därifrån af Potomac, blef därigenom blottad både i front och flanker. Att taga Washington blef nu också de konfedererades främsta syfte, liksom unionisternas att taga Richmond, Virginiens hufvudstad, som snart äfven blef konfederationens.

Virginien måste alltså blifva en viktig del af krigsteatern, och här utkämpades äfven i själfva verket de största och mest afgörande bataljerna. För utvecklingen af stora härmassor erbjöd det dock ingen synnerligt gynnsam terräng, ty med undantag af kuststräckan och de större floddalarna är det ett starkt kuperadt, af floder och strömmar tätt genomskuret land, ännu betäckt med stora skogsmarker. Men floderna -- den ståtliga Potomac, Rappannock, York- och James-river -- äro segelbara långt in i landet och utmynna med långa utloppsvikar i Chesapeakviken, och i väster bildar Shenandoahs breda dalgång en väg in i öfre Maryland och Pennsylvania.

Att i sammanhang och i dess fulla omfattning skildra gången af den fyraåriga jättekamp som nu följde ligger utom uppgiften för denna bok. Här kan endast bland massan af jämförelsevis mindre viktiga detaljer framhållas de händelser som hade ett mer afgörande inflytande på krigets gång och slutligen ledde till unionens fullständiga seger.

Krigsteatern var, liksom allt i detta krig, kolossal. Från Missouris och Arkansas gränser i väster till Atlanten i öster, från Pennsylvanien och Maryland i norr till Mexikanska viken i söder, på floderna i det inre, utmed kusterna och på oceanen så långt unionens handelsfartyg gingo eller en sydstatskapare kunde förfölja -- stodo de båda kämparne emot hvarandra. Hufvudscenen var väl Virginien, men stora, mördande drabbningar utfäktades äfven norr om Potomac och väster om bergen, och striderna om Vicksburg och NewOrleans och passen till Tennessee höra till krigets mest betydelsefulla, på samma gång som dess mest spännande tilldragelser.

Det var ett krig i sanning helt olikt dem Amerika bevittnat för femtio och åttio år sedan. Washington gjorde sina fälttåg med små armeer på fem, tio, högst sexton tusen man, och hans marscher gingo på dåliga, obanade vägar. Under det stora kriget på 1860-talet mätte härar på nära hundra tusen sina krafter med hvarandra; ofta slogos många, om än något mindre, samtidigt på skilda delar af krigsteatern, och 1864 skola en gång ej mindre än 1 200 000 man på skilda håll kämpat under unionsbaneret. I början var uppropet till frivillige tillräckligt att fylla luckorna, men slutligen måste man, i synnerhet i Södern, tillgripa konskriptionen och lottningen.

Förbindelserna med operationsbaserna, ofta äfven trupptransporten, skedde på järnvägarna, där konvojerna betäcktes af medföljande pansrade batterier. Striden om järnvägar och järnvägsknutar blef därför ett af

hufvudmomenten i kriget. I konsten att begagna järnbanorna för krigets ändamål voro i synnerhet unionisterna mästare, och den hastighet hvarmed de i följd däraf kunde koncentrera trupper från skilda håll var en af hufvudfaktorerna i deras slutliga triumf.

För att skaffa sig de kraftigaste och mest förstörande vapen skydde ingendera sidan någon kostnad. Pansrade fartyg, refflade kanoner, precisionsgevär af yppersta modell hade så väl Norden som Södern tidigt skaffat sig. Ofantliga förråd af dylik krigsmateriel bytte oupphörligt om ägare, togos och förlorades åter. Hvilka oerhörda summor åtgingo till allt detta, liksom till hela krigföringen, visar det enkla faktum, att Nordens statsskuld vid krigets slut ifrån 64 millioner vid dess början flugit upp till den fabelaktiga summan af mer än två milliarder, medan Södern var i grund ruineradt.

Att med dylika förstörelseverktyg förlusterna å ömse sidor skulle vara ofantliga, är lätt att inse, och de ökades i många fall genom dålig ledning och bristande disciplin. Många regementen hade inom ett år från sin uppsättning hopsmält till knappt två kompanier, och enligt en uppgift af en bland befälhafvarne för Potomacarmén skall denna armé på halftannat år i döde och sårade förlorat ej mindre än 100 000 man.

Det är en heder för Amerika, att under dessa pröfvande förhållanden anstalterna för de sårades vård voro af bästa och verksammaste slag. Så väl i Södern som i nordstaterna rådde, i synnerhet bland kvinnorna, den vackraste ifver att bispringa dessa krigets offer, och hvarje ambulanståg som rullade in på bangården vid något af de stora hospitalen möttes där vanligen af ett lika långt tåg med förnödenheter af alla slag till de sårade, insamlade öfverallt i landet. För uppoffrande verksamhet i denna människokärlekens tjänst utmärkte sig i synnerhet en af Nordens kvinnor, mrs Dorothy Dix: hon var inbördeskrigets Florence Nightingale.

I valet af öfverbefälhafvare på den närmaste krigsteatern var unionsregeringen länge olycklig. En rad af obeslutsamma män eller rena medelmåttor följde här på hvarandra, tills de rätta männen omsider funnos. *McClellan*, den dugligaste af dem, var en god organisatör och gjorde som sådan unionen ovärderliga tjänster; men på fältet var han långsam och tvekande i rörelser och lät därigenom månget tillfälle gå sig ur händerna. För sitt befäl öfver Potomacarmén hade han haft att tacka de segrar han strax efter krigets utbrott vunnit i Västern öfver en konfedererad styrka. I Västern hade äfven *Grant* och *Sherman*, krigets båda största namn på unionens sida, börjat sin bana i små befäl. Segraren vid Vicksburg och Richmond hade dock ej börjat på ett sätt som lät ana hans blifvande storhet: han hade för vårdslöshet i slaget vid Pittsburg Landing förlorat sitt befäl. Men mannen hörde till det slag som ej kan undvaras, och han återfick det snart.

Södern hade nästan från första stunden flere utmärkta militärchefer, och bland dem Amerikas förste härförare tills Grant uppträdde: *Robert Edmund Lee*. Han tillhörde en med Washingtonarne befryndad släkt, var militär till yrket, liksom McClellan, och hade i kriget mot Mexiko utmärk sig som ingeniörgeneral. När hans stat slöt sig till konfederationen, ansåg han sig böra följa den, och han ägnade henne sedan hela sin utmärkta förmåga. Lee var försiktig som McClellan, men ägde tillika hvad denne saknade: förmåga af beslutsamt och kraftigt initiativ. Öfver disciplinen vakade han strängt, men var icke dess mindre mycket afhållen af soldaterna, hvilkas alla vedermödor han delade.

Knappast mindre soldaternas gunstling var »*Stonewall*» *Jackson*, en ung, eldig general, berömd för sina hastiga marscher, sin stormande tapperhet och segerrika strategi. Omgifven af fientliga kårer, slog han dem gärna den ena efter den andra och var strax därefter försvunnen, för att kanske några dagar därefter rädda segern i någon stor batalj åt Lee eller Johnston. Han stupade snart midt i sin bana och slapp att se den saks undergång åt hvilken han ägnat sitt svärd. Sitt förnamn Stenmur -- Stonewall -- skall han ha erhållit af den lugna fasthet han visade i farliga ögonblick.

Den första stora rangerade bataljen i Virginien var det för unionen så olyckliga slaget vid *Bull Run* den 21 juli 1861. De konfedererade under Beauregard stodo här i en stark ställning på södra sidan om den lilla ån med detta namn, ungefär 5 sv. mil söder om Washington. Unionisterna under McDowell anföllo. De lyckades efter en het dags arbete fördrifva sin motståndare ur hans ställningar, och segern lutade redan åt deras sida. Men då fick Beauregard i det afgörande ögonblicket betydande förstärkningar af friska trupper under general Johnston, som på järnväg skyndat från Shenandoahdalen till sin kollegas undsättning. I massa kastade sig nu sydstatstrupperna öfver unionisterna, som först ryggade och sedan upplöste sig i vild flykt. Gripna af en blind panik, rusade de hals öfver hufvud mot Washington och stannade ej förrän de hade Potomac och dess förskansade linier mellan sig och fienden. Ej ens här skulle de varit trygga, om Beauregard begagnat sig af sin seger och genast anfallit Washington, hvilket han i den allmänna villervallan sannolikt skulle kunnat taga. Men han tvekade, och i nästa ögonblick var det för sent.

Med en beundransvärd fasthet vidtog Lincolns regering alla anstalter till försvar. Linierna söder om Potomac, hvilka medels broar med pansrade batterier voro förenade med hufvudstaden, förstärktes, och armén reorganiserades bakom dessa förskansningar af general *McClellan*, den unge officeren från Ohio, hvars segrar i Västern läto regeringen hoppas sig nu ha funnit den ledare för unionens härar hon hittills förgäfves sökt.

Presidenten utfärdade tillika ett nytt upprop till bildande af volontärregementen, det hörsammades åter med entusiasm, och på detta sätt voro de luckor Bull Run rifvit i Potomacarmén snart fyllda. McClellan arbetade med ifver och stor förmåga på dess disciplinerande, men det drog om hela den återstående delen af året och en god del af det följande innan han vågade föra den på nytt mot fienden.

Emellertid hade unionsflottan gjort goda tjänster. Hon underhöll ej blott en verksam blokad af Söderns hamnar, utan utförde äfven aktiva operationer mot dess fästen och sjöstäder. Så återtog en förenad land- och sjöexpedition under general Burnside alla unionsfästningarna på kusten af NordCarolina, och en flottilj af kanonbåtar under amiral *Farragut* tog de första dagarna af 1862 NewOrleans, en af hela krigets djärfvaste bragder. Trots elden från de båda starka fästen som försvarade uppfarten genom Mississippi-deltat, trots strandbatterier, pansarvidundret Manassas och fartyg med brinnande bomullsladdningar, som sändes utför floden emot dem, gingo amiralen och hans underbefälhafvare Porter oförskräckt fram, med tackel och master klädda med löfverk för att göra sig så osynliga som möjligt, tystade fästen och batterier med sin öfverlägsna eld, undveko lyckligt de med strömmen drifvande brännarne och lade så en morgon sina mörsarfartyg utanför den öfverraskade staden, en af upprorets härdar, som nu måste gifva sig på nåd och onåd.

Därmed var början gjord till utförande af en bland hufvudpunkterna i unionisternas krigsplan, den att åter öppna Mississippi för nordstaternas sjöfart och på samma gång afskära de östra slafstaterna från de västra. Planen fullföljdes under året af landarmeerna genom eröfring af flere fasta punkter på Kentuckys, Tennessees och Missouris kuster, som de konfedererade tidigt fått i sina händer. Men ännu återstod en lång sträcka af floden mellan staterna Arkansas och Mississippi, där allt framträngande hindrades af fruktansvärda befästningar. Det starkaste af dessa var det i den sistnämda staten belägna *Vicksburg*, och att taga detta blef nu ett af hufvudsyftena för unionisternas operationer i Västern.

På en annan del af krigsteatern hade emellertid lyckan ett ögonblick lett mot Södern. Det var i sjöstriden på *Hampton Roads* utanför virginiska kusten den 8 mars 1862, epokgörande i sjökrigets historia såsom den första där pansaret uppträder som ett mäktigt sjövapen. Norden hade ej heller försummat att förse sig därmed; men Södern, sporradt af nödvändigheten, förekom sin rival. NewOrleans hade redan i januari sändt en pansrad kanonbåt mot Farragut, och de första dagarna af mars visade sig ett annat sådant järnbeslaget vidunder på den nyssnämda redden. Det var ett af unionens egna örlogsskepp, fregatten *Merrimac*, som jämte det stora varfvet vid Norfolk vid krigets början fallit i Söderns händer och nu, afmastadt, höljdt i en järnskrud af räler och försedt med en kraftig ram i bogen, styrde mot den på redden under Fort Monroes kanoner liggande unionseskadern, bestående af linieskeppet Cumberland och fyra fregatter, alla af trä. Linieskeppet och en af fregatterna borrades med lätthet i sank af kolossen, mot hvars pansar kulorna smattrade oskadliga som hagel, och samma öde skulle utan allt tvifvel äfven träffat de andra, <!-- FIXME: bild:

om ej Merrimac plötsligt dragit sig tillbaka till Norfolk, uppskjutande förödelseverkets afslutande till morgondagen.

Men det uppskofvet beröfvade det frukterna af segern. Ty när det följande morgon åter inställde sig på valplatsen, fann det där före sig en lika fruktansvärd som oväntad motståndare. Det var *John Ericssons* världsberömda *Monitor*, som under natten anländt från NewYork och nu, under sin käcke befälhafvare Worden, med Merrimac uppförde en <!-- FIXME: bild:

sådan krigsdans, att sydstatsskeppet slutligen med sårad bringa och skadadt roder måste söka hamn. Den tjänst Monitor gjort unionen var oberäknelig. Utan dess ankomst i rätta ögonblicket skulle ej blott de stackars träfartygen vid Fort Monroe varit tillspillogifna och blokaden af Söderns hamnar sprängd, utan äfven Nordens egna varit utsatta för anfall af en oemotståndlig fiende. Denna fara var nu afvänd. Merrimac var oskadliggjord. Norden hade snart en hel flotta af monitorer, som i sin tur inträngde i sydstatshamnarna, och det ett ögonblick så fruktade sjövidundret blef slutligen af sina ägare själfva förstördt för att ej falla i unionisternas händer.

De konfedererade hade dock ännu ett vapen hvarmed de tillfogade sin fiende ofantliga skador. Det var de lätta, af djärfva sjömän förda sydstatskryssarne, hvilka på alla haf förföljde och borttogo unionens handelsfartyg. De mest beryktade af dessa kapare voro *Alabama* och *Nashville*. De gingo in i engelska hamnar och reparerade, och flere af dem voro där byggda och utrustade. I England tog man tillika, i synnerhet i de högre kretsarna och bland köpmännen, öppet parti för sydstaterna, och en stark opinion yrkade på, att britiska regeringen skulle erkänna konfederationen. Dessa bemödanden lyckades väl ej, men en stark unionsfiendtlig stämning fanns icke dess mindre i England, och det såg till och med ett ögonblick ut som Norden äfven skulle få krig med denna makt.

Jefferson Davis hade skickat två af sydstaternas verksammaste politiker, hrr Slidell och Mason, öfver till Europa för att öppna underhandlingar med kabinetten i London och Paris. Det engelska postångfartyget *Trent*, på hvilket de gjorde öfverresan, blef ute på hafvet anhållet och visiteradt af det amerikanska krigsskeppet *San Jacinto* under befäl af kapten Wilkes, och de båda emissarierna blefvo som kontraband tagna och förda som fångar till NewYork. Denna kapten Wilkes' åtgärd väckte en storm af förbittring i England, det ropades högt på krig, och man jublade redan i Södern öfver de säkra utsikterna till en engelsk allians.

Men lyckligtvis behöllo de ledande statsmännen å båda sidorna sin kallblodighet. Unionens utrikesminister var i denna farliga kris *Seward*, en af Amerikas klokaste statsmän, och troget understödd af dess ambassadör i London, *Charles Francis Adams*, en son till John Quincy, samt sådana stämmor som Brights och Cobdens i underhuset, lyckades han besvärja stormen och åvägabringa en förlikning. Hade en toryministér då haft makten i England, skulle det sett mörkt ut för fredens bevarande mellan de båda länderna. Men vid styret satt nu lord Palmerston, ett af de kallaste hufvuden som haft ett stort rikes ledning om hand, och hos honom, liksom hos utrikesministern, lord John Russell, funno Seward och Adams ett villigt tillmötesgående. De båda sydstatsdiplomaterna blefvo frigifna, och Trentaffären var utagerad.

Kort efter sjöslaget på Hampton Roads började landoperationerna på nytt i Virginien. McClellan, som vid denna tid fått Potomacarmén i någorlunda godt skick, gick med den i maj sjöledes till Yorktown, för att därifrån mellan York- och Jamesfloderna framrycka mot Richmond, som nu och under hela den återstående delen af kriget blir hufvudmålet för unionisternas operationer. Hade McClellan med kraft och skyndsamhet utfört sin plan, skulle den måhända lyckats. Men han förnötte tiden med en regelbunden belägring af de förskansningar fienden i en hast uppkastat på den smala halfön där Yorktown ligger, och när han omsider tagit dem, den ena efter den andra, hade Lee hunnit förvandla Richmond till ett förskansadt läger, försvaradt af två koncentriska befästningslinier och två armeer, den ena under honom själf, den andra under Stonewall Jackson.

Hela trakten omkring den konfedererade hufvudstaden var dessutom så genomskuren af forsande vattendrag och raviner, att unionshären endast steg för steg kunde framrycka. McClellan träffade därför en förberedd och med terrängen väl förtrogen fiende, som mästerligt förstod begagna sig däraf. Unionshären var af den breda och strida *Chickahominy*, ett tillflöde till Yorkfloden, klufven i två hälfter, som ej kunde bispringa hvarandra. Väl tillkämpade sig unionisterna på flodens västra sida några dyrköpta fördelar; men Jackson, understödd af Lee själf, föll den 26 juni McClellan i flanken, och så stormande var hans angrepp, att unionistgeneralen, för att rädda sina förbindelser, måste anträda återtåget till en stark ställning vid Jamesfloden och därifrån till Yorktown.

Hela fälttåget var förfeladt, men oerhördt var det antal människolif det kostat. Få trakter ges väl också på jorden där marken är mer genomdränkt af blod än dessa skogar och hålvägar kring Richmond, där under tre på hvarandra följande år brödrakriget rasade.

McClellan fick order att draga sig tillbaka till Potomaclinien för att försvara Washington, mot hvilket ett anfall befarades. Denna farhåga var ej heller ogrundad, ty Lee, som fått befallning att föra kriget in på unionens område, gick på hösten öfver Potomac ett godt stycke ofvanför Washington och inföll i Maryland, sålunda hotande att taga hufvudstaden i ryggen. Men McClellan skyndade med Potomacarmén emot honom och tvang

honom efter en ytterst hårdnackad strid den 17 september vid *Antietam*, en biflod till Potomac, att uppgifva försöket och gå tillbaka in i Virginien.

McClellan, som visat sig vara en utmärkt organisatör, men hvars obestridliga förmåga i de aktiva operationerna förlamats af en ytterlig försiktighet, nedlade nu befälet öfver Potomacarmén, missnöjd med unionsregeringens och särskildt krigsministern Stantons inblandning i krigföringen, och efterträddes först af Burnside och sedan af *Hooker*, båda ännu mindre än han vuxna att mäta sig med en sådan motståndare som Lee. Hooker, som våren 1863 gjort ett nytt försök mot Richmond och ställt sin marsch genom den så kallade Vildmarken, en obebygd, af täta skogar uppfylld landsträcka väster om Rappahannock, blef här den 2 maj vid *Chancellorsville* kringflyglad af Jackson och i grund slagen af honom och Lee i förening.

Segern stod dock Södern dyrt. Stonewall Jackson, den störste af dess generaler näst Lee själf, föll här för en kula från sina egna soldater, som togo honom för en fiendtlig officer. Han var endast trettionio år, men hade redan bakom sig en bana som, om han kämpat för en bättre sak, skulle i historien gifvit honom hjältenamnet. Han var Lees högra hand och som han virginier. För slafveriet hade han säkerligen lika liten sympati som denne, men som Lee ansåg han sig skyldig sin fädernestat sin arm, och dess sak blef hans. Egendomligt nog, var denne kavaljerernas ättling en sträng puritan af Cromwells skola. I hans läger höllos campmeetings och bönestunder, men disciplinen var, som protektorns, järnhård, och om hans soldater kunde predika som tiggarmunkar ena ögonblicket, slogos de det nästa som lejon. »En sådan verkställande officer», sade Lee, »har världen aldrig sett. Jag behöfver blott visa honom min plan för att veta, att den, om någon möjlighet finnes, skall bli utförd. Ren och högsinnad, har han ingen tanke på sig själf.»

Lee ville begagna sig af sin seger för ett nytt infall i Maryland och framträngde äfven ända till *Gettysburg* i Pennsylvania; men här blef han den 4 juli slagen af Potomacarméns nye öfverbefälhafvare, general *Meade*, en kunnig och kraftfull officer, och tvungen att för andra gången gå tillbaka öfver Potomac, sedan han äfven sett sitt försök att förmå Maryland att ansluta sig till konfederationen misslyckas.

Samma dag som Meade tillkämpade sig segern vid Gettysburg, den 4 juli 1863, vunno unionens vapen en stor och följdrik framgång i Västern. Det starka Vicksburg vid Mississippi, som så länge afbrutit segelfarten på den stora floden, gaf sig denna dag åt general Grant efter ett lika snabbt som glänsande fälttåg. Beläget på en brant klippa vid floden och omgifvet af starka fästen, medan skogar och träsk skyddade dess rygg, ansåg det sig ointagligt, och alla försök af Farraguts och Porters flottiljer att genom bombardement betvinga det hade visat sig fruktlösa.

Det var dock af yttersta vikt för Norden att få det i sina händer, emedan det ej blott afskar den fria trafiken på floden, utan äfven utgjorde föreningsbandet mellan de västra och de östra slafstaterna, och Grant fick order att, kosta hvad det ville, bemäktiga sig det.

Ulysses Grant, son till en läderhandlare i Ohio och vid denna tid fyrtio år, hade gjort sina militära studier i

Westpoint och i det mexikanska kriget, efter hvars slut han försörjt sig med kartritning och, då denna inkomstkälla visat sig otillräcklig, ingått som kompanjon i faderns firma. När inbördeskriget utbröt, blef han först öfverste för ett regemente frivillige från Illinois, där familjen nu var bosatt, och snart chef för en af de i Tennessee opererande härarna.

Början af hans nya krigarbana var föga lofvande, ty han blef af de konfedererade slagen vid Pittsburg Landing eller Shilo, till stor del i följd af hans brist på förutseende. Men han reparerade snart detta fel, och om någon unionsgeneral sedan kunde beskyllas för vårdslöshet, icke var det Ulysses Grant. Nyckeln till hans stora framgångar låg tvärt om i den ytterliga noggrannhet hvarmed han öfvervakade den minsta detalj i verkställandet af sina planer. I början ansågs Grant i Washington för en aktningsvärd medelmåtta, men så hade äfven fallet varit med Stonewall Jackson, och hos båda växte fältherresnillet med ansvaret och kampens omfång. Efter en följd af segrar dref han de konfedererade ut ur västra Tennessee, och det var när han slutat detta värf som Lincolns order att taga Vicksburg hann honom.

Flere af hans underbefälhafvare studsade för företaget, men Grant tvekade ej, ej heller hans närmaste man, *William Tecumseh Sherman*, den andre af de stora generaler som i krigets senare del beskärdes unionen. De gingo öfver Mississippi nedanför Vicksburg, framträngde genom skogarna i dess rygg, togo det ena af utanverken efter det andra, slogo i ett mästerligt fälttåg den till stadens undsättning ilande general Bragg och öppnade så ett väldigt bombardement mot dess östra front. Men då stadens tappra försvarare det oaktadt höllo sig, skred Grant till en ordentlig belägring, sköt bresch och stod just i begrepp att storma, då kommendanten, general Pemberton, tvungen af den höjd hvartill nöden bland de belägrade stigit, kapitulerade, och det stolta Vicksburg årsdagen af självständighetsförklaringen måste utbyta sydstatsflaggan mot den gamla med ränderna och stjärnorna.

Vicksburgs fall var, om ej dödshugget åt konfederationen, åtminstone näst Richmonds den kännbaraste stöt som kunde träffa dess bräckliga byggnad. Redan utarmad på folk och materiella hjälpmedel, såg hon sig därigenom beröfvad all hjälp från staterna på andra sidan Mississippi. Hon måste numera kämpa med starkt reducerade krafter, trots allt i det sista hoppandes på någon gynnsam vändning som Lees svärd eller någon lycklig slump kunde åstadkomma i sakernas ställning. Det betänkligaste i denna ställning var den afsvalning i patriotism och offervillighet som inträdt hos befolkningen i Södern. Några frivillige strömmade ej längre till fanorna, och utskrifningen gaf ej hälften af hvad den skulle gifvit, ty de konskriberade höllo sig i massor undan. Det var endast genom ett tvång gränsande till skräck sydstatsregeringen, eller rättare sagdt Jefferson Davis, hos hvilken all makt nu var samlad, kunde hålla armékadrerna någorlunda fyllda. Så stor var i själfva verket bristen på folk, att det ett ögonblick var på allvar ifrågasatt att beväpna negrerna, en förtviflans utväg som man dock i sista ögonblicket ryggade för.

Denna åtgärd hade dock Norden redan och med större trygghet vidtagit. Alla negerslafvar som flydde öfver till unionens härar blefvo redan i krigets början förklarade fria och först använda till fästningsarbeten och sedan som soldater instuckna bland de hvita trupperna. Men den 1 januari 1863 utfärdade Lincoln den stora akt som förklarade alla negrer tillhörande upprorsmän fria, och nu uppsattes hela negerregementen.

Efter ett snabbt och lysande höstfälttåg i östra Tennessees bergstrakter, därunder han i grund slog sin gamle fiende Bragg och undsatte det som järnvägsknut synnerligt viktiga *Chattanooga*, blef Grant af Lincoln utnämnd till öfverbefälhafvare öfver alla unionens härar. Den förtjänte Meade behöll befälet öfver Potomacarmén, men Grant själf blef dess egentlige ledare. Och nu gick det åter med nya härmassor mot Richmond. Men Lees ställningar här, redan förut starka, voro nu nära på ointagliga. Förgäfves förde Grant under hela året 1864 sina skaror mot de med <!-- FIXME: bild:

kanongap späckade linierna. Trots allt sina truppers dödsförakt, kom han ej längre än McClellan, och i konsten att begagna den starkt brutna terrängen till plötsliga öfverfall var Lee allt jämt den gamle mästaren. Stränderna af Chickahominy och Pamunkey och skogarna däromkring dränktes åter i strömmar af blod. Richmond var lika oåtkomligt som någonsin, och 1864 gick för Potomacarmén lika hopplöst till ända som de föregående åren.

Men Grant tänkte ej på återtag. Han borrade foten fast i marken och uppförde i sin tur befästningar, lika fruktansvärda som fiendens. Här vågade Lee ej anfalla <!-- FIXME: bild:

honom, och båda sidorna stodo sålunda till fram på det nya året observerande hvarandra.

Grant hade emellertid så småningom skjutit sin vänstra flygel öfver Jamesfloden, vid hvilken Richmond ligger, sålunda hotande Lees återtågslinie. <!-- FIXME: bild:

Men sydstatsgeneralen tänkte ej låta honom i ro utföra denna farliga rörelse, och nu utspunno sig nya, ytterst blodiga, men oafgjorda strider på västra sidan om James, liksom förut på den östra. I dessa strider ingrep på ett glänsande sätt den unge kavallerigeneralen *Sheridan*, som utbildat sig under Grant och Sherman i Västern och nyss rensat Maryland från en konfedererad styrka. Förföljande sin fiende Shenandoahdalen uppför och slående honom gång på gång, kom han i rätta ögonblicket för att räcka handen åt Potomacarmén och jämte denna rikta det krossande slaget mot sydstatshären kring Richmond.

Ringen omkring denna här drogs med hvar dag allt tätare tillsammans. Utom Grant och Sheridan hade Lee nu äfven mot sig en tredje, ej mindre fruktansvärd motståndare, som hotade att afskära honom från all förbindelse med det öfriga Södern. Det var *Sherman*, som, på Grants order, från Chattanooga med en stark här infallit i Georgia, slagit de konfedererade i drabbning på drabbning, tillsammans uppgående till väl ett tjugutal, tagit dess största städer, Augusta och Savannah, och slutligen midt igenom hjärtat af upproret, de båda Carolina, marscherat till gränsen af Virginien för att spärra vägen för Lee, om denne skulle söka rädda sig med ett återtåg till NordCarolina.

Det var en djup förödmjukelse för Södern att se unionsfanan sålunda plöja sig väg midt igenom dess område. Men en ännu bittrare väntade det. Det af Grant beräknade ögonblicket, då Richmond ej längre skulle kunna hålla sig, var nu nära. Förråden voro knappa, provianteringen förenad med de största svårigheter och den starkt hopsmälta armén ej längre tillräcklig att bemanna de vidsträckta linierna. Detsamma var förhållandet med *Petersburg*, en fem mil längre söderut belägen stark plats, som var innesluten af en unionisthär under general Butler.

När därför Grant den 29 mars började en allmän attack på Richmonds linier, mötte han väl ånyo ett skarpt motstånd, men ej längre ett sådant som förr. Den 2 april voro de yttre linierna tagna, och inseende omöjligheten att längre hålla det, anträdde Lee den 7 återtåget, för att upptaga det likaledes utrymda Petersburgs garnison och därefter söka förena sig med Johnston i NordCarolina. Men då ställde sig den 8 Sheridan plötsligt i hans väg, medan Grants öfriga massor omslöto honom i ryggen och flankerna. Han tänkte ett ögonblick söka slå sig igenom och skulle med sina gamla trupper möjligen lyckats. Men -- han hade ej bröd åt dem ens för en dag, ty de för hans här bestämda proviantfororna hade dels bortsnappats af Sheridan, dels tagit vägen till Richmond. Och hade han äfven haft det, skulle Shermans öfver 80 000 man starka segrande armé rest ett nytt och oöfverstigligt hinder i hans väg.

Lee skyggade för att gagnlöst taga sista blodsdroppen af sin tappra här, och så undertecknade han den 9 april 1865 i *Appomattox Courthouse* en öfverenskommelse med Grant, enligt hvilken hans ännu nära 50 000 man starka armé sträckte gevär.

Med undantag af några i Västern spridda smärre kårer och den styrka som under Johnston stod i NordCarolina och där hölls i schack af Sherman, var det konfederationens sista armé, och när äfven Johnston kort därefter måste sträcka gevär, var hela resningen kväfd, och Richmond, föremålet för så långvariga och heta strider, besattes utan motstånd af unionisterna.

*

Det var naturligt, att dessa händelser skulle i Norden framkalla en stämning af allmän och djup tillfredsställelse. De oerhörda offer man under dessa förfärliga fyra år bragt den stora saken hade således ej varit gjorda förgäfves: *unionen var räddad!* Glädjen var dock för mycket blandad med sorg att gifva sig luft i högljudt jubel: af triumfens skadeglädje hörde man i Norden ej mycket, och lika litet af hämdlystnadens fanatism. Segervinnarne handlade med en högsinthet och mildhet som tillvunno dem aktning och beundran äfven af dem som hittills endast i njuggt mått tillmätt dem rättvisa.

Ingen af de i vår gamla världsdel efter revolutioner och restaurationer vanliga politiska förföljelserna fläckade den vackra segern. Jefferson Davis, som tillfångatagits under flykten, hölls väl en tid i fängelse, men tilläts sedan att begifva sig hvart han ville; samma frihet gafs äfven upprorets öfriga ledare, äfven de mest hatade, och utsträcktes inom kort genom en allmän amnesti till alla deltagare däri. Det var statsmannavishet ej mindre än mänsklighet som dikterade dessa för Amerika hedrande åtgärder.

Men segerglädjen blef ej många dagar gammal. Den afbröts redan efter en knapp vecka plötsligt af en förfärlig tilldragelse: mordet på presidenten Lincoln.

Lincoln hade sedan hans fyraårsperiod gått till ända blifvit i november föregående år med stor majoritet omvald. Och han förtjänade väl detta prof på sina landsmäns tacksamhet. Med sitt glada mod och sin aldrig sviktande tillförsikt hade han hållit det stora verket uppe, äfven när det för alla andra såg hopplöst ut. »Håll bara i!» var

alltjämt hans valspråk. Envis och ihärdig som när han med sin båt stretade uppför Ohios virflar, lät han aldrig hinder och motgångar slappa sin kraft -- och huru många sådana hade ej unionen haft att kämpa med! Outtröttlig låg han jämt i affärerna, höll ett strängt öga på krigsförvaltningen, vakade öfver att soldaten fick hvad han skulle ha, höll ögat också på generalerna och afsatte utan förskoning dem han fann vara »fuskare» och »sölare». På detta sätt kommo förmågorna slutligen fram. Hade han misskänt någon -- såsom fallet i början var med Grant -- erkände han öppet sitt misstag. För honom gällde ingenting annat än duglighet, och med dugligt folk hade han också omgifvit sig.

Lincoln hade den 14 april på aftonen jämte sin fru och några af familjens vänner begifvit sig till Fords teater i Washington och åsåg just från presidentslogen den pågående representationen, då en karl obemärkt smög sig in i logen och bakifrån aflossade en revolver mot den framåtlutade presidenten, hvilken, träffad i nacken, ögonblickligt sjönk till golfvet. Mördaren hoppade ned i salongen, tog därifrån ett språng upp på scenen och ropade, vänd åt publiken och svängande mordvapnet: »Nu är Södern hämnad!» och var i nästa ögonblick försvunnen. Det hela var några sekunders verk.

Lincoln var dödligt sårad och dog följande morgon utan att ha återfått medvetandet. Mördaren, en skådespelare vid namn Booth, en fanatisk sydstatsman, som i Lincoln trodde sig träffa upphofsmannen till sin saks undergång, lyckades undkomma till Virginien, men blef här af en förföljande ryttartrupp under flykten upphunnen och, då han satte sig till motvärn, nedskjuten. Samma afton blefvo äfven statssekreteraren Seward och flere medlemmar af hans familj farligt sårade af en annan fanatiker, som inträngt i hans hem i afsikt att mörda honom.

I dessa blodsdåd hade upprorets ledande män ingen direkt del: de voro verk af en till vansinne uppdrifven fanatism hos några få af hatet förblindade själar. Men denna fanatism själf hade de dock gjort sitt bästa att fostra, och för den nesa som mordet på Lincoln, trots den räddade vapenäran, sprider öfver konfederationens fall äro därför dessa män ej utan ansvar.

Nu, sedan kriget var fullkomligt slut, upplöstes båda armeerna, och i Norden återtog allt snart sitt gamla utseende. Det är ett förvånansvärdt faktum, att oaktadt här 900 000 man nästan på en gång återgåfvos åt de fredliga yrkena, lugnet ej på minsta sätt stördes, och att arbetstillfällena voro så rikliga, att ingen behöfde gå sysslolös. Med undantag af Maryland och Pennsylvania, hade Norden varit helt och hållet förskonadt från krigets hemsökelser. Men de offer dess folk hemburit den stora saken hade ändock varit oerhörda. För att ej tala om de milliarder kriget kostat i dollar, hade det ensamt på nordstaternas sida kräft öfver 270 000 människolif, blomman af landets ungdom, och sydstaternas förluster i detta hänseende voro säkerligen ej mycket mindre.

Men om krigets kostnader voro stora, voro dess frukter det knappast mindre. Unionens räddning var segerns första omedelbara följd. Men den bar äfven en annan frukt, en af de ädlaste väl något krig burit: *slafveriets fullständiga upphäfvande på unionens hela område*.

Detta steg togs ej, som vi sett, på *en* gång: slafbefrielsen kom i tre särskilda, men tätt på hvarandra följande steg.

På proklamationen af den 1 januari 1863 följde den 3 februari 1865, när konfederationen låg i dödsryckningarna, den tredje och slutliga, som med ett penndrag gjorde *alla* slafvar inom Förenta staternas gränser, utan undantag, till fria människor.

Garrisons och Phillips’ arbete hade sålunda ej varit fruktlöst, och lyckligare än de flesta andra stora kämpar för människorätt, hade de fått upplefva triumfens dag. Men äran af denna stora mänsklighetens seger tillfaller äfven till en ej ringa del, utom alla dem som gåfvo sitt lif därför och utom nordstaternas folk, den döde presidenten och de män som under kampen stodo vid hans sida, och proklamationen af den 3 februari skall alltid förblifva den vackraste minnesvården öfver den varmhjärtade och redlige Abraham Lincoln.

<!-- FIXME: bild:

18.

Amerika i våra dagar.

Det gick efter inbördeskriget som efter 1812 års krig: såren som det slagit grodde hastigt igen och voro snart alldeles läkta. Amerika utgick ur den förödande kampen starkare än någonsin, och dess historia har sedan dess varit historien om en stadigt fortgående, om också ej alldeles oafbruten uppblomstring.

Negern och mulatten i Förenta staterna voro nu fria män, men ännu ej medborgare. Det blefvo de först genom en kongressakt af den 8 april 1866, vorden lag trots ett envist motstånd från presidenten *Andrew Johnson*, hvilken i sin egenskap af vice president vid Lincolns död intagit hans plats. Hela Johnsons presidenttid (1865--1869) är för öfrigt en oafbruten strid med kongressen och hans eget kabinett rörande ordnandet af förhållandena i Södern, *rekonstruktionen*, som det kallades, af för detta slafstaterna. Presidenten, själf bördig från Södern, ehuru unionist, ville genast och utan alla villkor återupptaga dessa stater som fullberättigade medlemmar af unionen, medan kongressen å andra sidan först då ville återgifva dem deras gamla rättigheter sedan de antagit amendementen till författningen om slafveriets upphäfvande och den färgade befolkningens likställighet i politiska rättigheter med den hvita.

Striden antog till slut en så våldsam karakter, att kongressen för första gången i unionens historia begagnade sig af sin konstitutionella rätt att ställa presidenten under åtal för brott mot Förenta staternas lagar. Johnson blef visserligen frikänd, men rekonstruktionsverket fortgick trots honom, den ena sydstaten efter den andra inrättade sin styrelse i öfverensstämmelse med den nya ordningen, och i början af 1871 voro alla staterna åter representerade i kongressen.

Det dröjde dock ännu länge innan verkligt ordnade förhållanden inträdde i de gamla slafstaterna. De förra slafvarne måste länge med militärmakt skyddas mot sina forna herrars hämd. Ofta hjälpte ej heller den, och de senare, som slöto sig tillsammans i hemliga sällskap, funno endast allt för många tillfällen att släcka sitt oförsonliga hat, nu så mycket vildare sedan de färgade, hvilka naturligtvis som en man voro republikaner, genom sitt öfverväldigande antal bestämde utgången af alla val.

En obeskriflig förvirring rådde på detta sätt länge i dessa olyckliga stater, och de funnos som spådde, att Södern aldrig mer skulle kunna resa sig ur den ruin hvari det fallit. Denna spådom har helt och hållet kommit på skam. Södern och de forna slafstaterna i allmänhet ha blomstrat upp till en förut okänd välmåga och rikedom. Och orsaken till denna lyckliga förändring ligger helt och hållet däruti, att plantagedriften med slafvar utbytts mot plantagedrift med fria arbetare, af hvilka mer än hälften äro hvita män. Slafarbetet hade gjort Södern fattigt: det fria arbetet, i förening med en förut okänd företagsamhet, har gjort det rikt. Det är ej längre, som förut, utan manufakturer: det har, som Norden, lärt sig tillgodogöra de minerala skatter dess jord gömmer, och är särskildt i järnindustrien redan en medtäflare till Norden.

Sedan 1861 hafva republikanerna nästan oafbrutet innehaft makten. Det enda undantaget bildar fyraårsperioden 1885--1889, då en demokratisk president, *Grover Cleveland, residerade i Hvita huset. Efter Johnsons närmaste efterträdare, Grant, som omvaldes 1873, följde Rutherford Hayes och Chester Arthur (1877--1885). Arthur hade som vice president efterträdt den 1881 efter endast några månaders ämbetsförvaltning af en fanatiker mördade presidenten James Garfield, liksom Lincoln en »selfmade» man, hvilken på ett lofvande sätt börjat sin styrelse med ett krig mot ämbetsjägeriet, ett af unionens värsta ogräs.*

Partiets inre politik har utmärkts af samma stränga skyddstullsystem som herskat allt sedan frihetskriget. I den yttre politiken gjordes, efter inbördeskrigets slut, Monroedoktrinen med kraft gällande mot det kejserliga Frankrike, som tvangs att utrymma Mexiko, och skiljedomen i Genève, som ådömde England ett drygt skadestånd för de förluster amerikanska handeln lidit genom de i England utrustade sydstatskaparne, var äfven en stor seger för kabinettet i Washington.

Redan 1858 hade det unga, lifskraftiga *Minnesota* som stat upptagits i unionen, och det följdes 1859 af *Oregon*, 1863 af *VästVirginien*, det från Virginien utbrutna området väster om bergen, 1864 af Californias granne, det silfverrika *Nevada*, 1867 af *Nebraska*, präriestaten väster om Iowa, och nio år derefter af *Colorado*, grufstaten på höglandets östra sluttning.

Under de båda senaste årtiondena hafva ej mindre än sex nya stater tillkommit, några af dem under de senaste åren: *Nord-* och *SydDakota* längst upp i nordvästra hörnet af Missourislätterna; *Montana*, *Wyoming*, *Idaho* väster därom på det stora höglandet, samt *Washington* vid Stilla hafvet, jämte Oregon bildadt af Amerikas anpart vid delningen med England af det stora Oregonområdet.

Territoriernas antal utgör nu sålunda endast fyra: *Utah*, som på grund af sina egendomliga förhållanden ännu ej

kunnat upptagas som stat, *Arizona* och *Nya Mexiko*, hvilka brista i den erforderliga folkmängden, samt Indianterritoriet, *Oclahoma*, hvars befolkning till stor del är bofasta jordbrukare, men i följd af sin nationalitet utesluten från den medborgarerätt som dock tillerkänts den svarta befolkningen.

Uteslutna från denna rätt äro äfven de till ett antal af omkring 1 million uppgående representanter för den gula rasen, *kineserna*, som slagit sig ned i Californien och de andra Stillahafsstaterna och där bilda en väsentlig del af arbetarbefolkningen. Då de arbeta för mycket låg dagspenning, äro de farliga konkurrenter till de hvita arbetarne. Unionsregeringen har genom en sträng lagstiftning sökt hämma tillflödet af denna gula arbetarbefolkning, men hittills utan synnerlig framgång.

Genom köp förvärfvades 1868 från Ryssland den stora halfön *Alaschka*, som, skild från unionens öfriga landmassa af British Columbia, skjuter ut längst i nordväst vid Berings sund.

I maj 1869 invigdes den första Stilla hafs-banan, och 1876 firade Förenta staternas folk självständighetsförklaringens hundraårsminne med en världsutställning i Filadelfia.

Med en väl berättigad stolthet kunde amerikanerna då blicka tillbaka på sitt lands utveckling under detta självständighetens första sekel. Både dess område och dess folkmängd hade tiodubblats och alla dess näringar vuxit i en oerhörd proportion. *Jordbruket*, nu som alltid Amerikas hufvudnäring, har under detta samma århundrade utvidgat sitt område från 85 000 till 250 000 eng. kvadratmil. Medelpunkten för detta område har efter hvartannat flyttats från västra NewYork till Ohio och från Ohio till Illinois, som ännu i dag jämte Iowa och Indiana är den mest spannmålsproducerande staten.

Jordbruket drifves här med stor intelligens af en farmerbefolkning, som i bildning är fullkomligt jämnbördig med de andra samhällsklasserna. Landtmannen, fabrikanten och advokaten äro ofta utgångna ur samma hem och ha åtnjutit samma undervisning. Utmärkande för det amerikanska jordbruket är för öfrigt det höga värde arbetet har i jämförelse med jorden och den stora utsträckning människokraftens ersättande med maskinens därför här erhållit. De allra flesta jordbrukarne äro självägande. Af de fyra millioner farms i Förenta staterna brukades 1880 tre millioner af ägarne självva. Det största antalet farms hade en storlek af 100--500 acres. Öfver 1 000 acres' utsträckning hade endast 25 000. -- 1880 utgjorde hela det sammanlagda värdet af Amerikas export af jordbruksprodukter 686 millioner dollar. Af hela världens jordbruksalster frambringar Amerika ensamt en femtedel.

Inom *industrien* äro de på hundra år gjorda framstegen ännu mer slående. Före revolutionen saknade Amerika nästan allt hvad manufakturer heter. Det smidde ej en järnstång och tillverkade ej en hatt. Nu är dess industri i afseende på värdet af sin produktion den första i världen och öfvergick 1886 i detta hänseende med öfver 130 millioner pund sterling självva Englands. Till näring af denna jätteindustri äger det mäktiga stenkolsbäddar, som sträcka sig under en god del af dess yta, och nya upptäckas oupphörligt. I rikedom på minerala skatter öfver hufvud, äfvensom i deras tillgodogörande, står Amerika främst, och man har beräknat, att en tredjedel af jordens

hela grufbrytning faller ensamt på Amerika. Vid sidan af California och Nevada, länge guld- och silfverländerna par préférence, har på de senaste decennierna Colorado genom sin ofantliga metallrikedom blomstrat upp till en framtidsstat af första ordningen.

För hundra år sedan sysselsatte sig den allra största delen af Amerikas befolkning uteslutande med jordbruk, endast ett mindre antal med stadsnäringar. Nu arbeta öfver två och en half million af befolkningen inom industriens olika grenar. Det största antalet af dem har »riksstaden», NewYork, eller nära 230 000. Därefter komma, på kortare eller längre afstånd, Filadelfia, Chicago, Boston, Baltimore och ännu flere andra.

På Washingtons tid färdades man ännu mycket långsamt på smala, gropiga landsvägar: den store virginiern behöfde, när han reste från Filadelfia för att öfvertaga befälet öfver armén vid Boston, tre hela veckor för att tillryggalägga ett afstånd, som nu endast fordrar en dags bekväm järnvägsresa. Och i Västern voro, som vi sett, ända in på tjugutalet floder och sjöar de enda farbara vägarna. Nu äro Förenta staterna från haf till haf öfverspunna med ett järnvägsnät som sätter alla dess delar i nära beröring med hvarandra och gör en resa från NewYork till San Francisco till en veckas affär. Med alla sina fina maskor utgör det i väglängd ensamt hälften af alla världens järnbanor. De amerikanska telegraflinierna representera tillsammans en fjärdedel af jordens hela trådlängd, och postanstalterna, ännu blott ett fåtal under revolutionskriget, uppgå nu till ett antal af öfver 54 000. Ännu för tjugufem år sedan gick all korrespondens mellan NewYork och San Francisco på hästryggen öfver prärierna och passen i Klippbergen och Sierra Nevada, utsatt för en sådan färds alla faror och äfventyr: nu går den på Pacificbanan lika regelbundet och lika tryggt som mellan NewYork och Boston.

I *handel och sjöfart* samma väldiga framsteg. 1820 utgjorde värdet af hela den sammanlagda exporten från Amerika 58 millioner dollar: 1880 uppgick den till öfver 824 millioner. Vid frihetskrigets början räknade den amerikanska handelsflottan tillsammans knappast 40 eller 50 tusen tons dräktighet: 1880 uppgick dräktigheten af de under amerikansk handelsflagga gående fartygen till öfver 4 millioner. Och i denna siffra inberäknades ändock ej den flotta af ståtliga ångbåtar som plöja sjöarna och floderna i det inre.

Förenta staternas hela *nationalförmögenhet* beräknades 1880 af Mulhall till 7 880 millioner pund sterling. Endast Englands var större. De små besparingar som göras i Amerika och anförtros åt sparbankerna uppgå till ansenliga belopp. 1880 hade 638 sådana banker under sin förvaltning tillsammans en fond af 1 260 millioner dollar.

Välmågan är på landsbygden tämligen jämt fördelad; några skarpare åtskillnader i förmögenhet förekomma här sällan. Helt annat är däremot förhållandet i de stora städerna. Här ligga, alldeles som i den Gamla världens stora handels- och industricentrer, de båda ytterligheterna mycket nära hvarandra. I NewYorks irländska kvarter är eländet fullt ut lika stort som i Londons, medan i Wall Streets och Femte avenyens palats bo mångmillionärer, som ur Nevadas silfvergrufvor och Pennsylvanias oljekällor årligen ösa rikedomar.

Den skicklige arbetaren är väl lönad; men när de stora kriserna komma, och de höra ej alldeles till undantagen, står han med hustru och barn på bar backe. I friskt minne lefver ännu i Amerika det hemska året 1885--1886, då ensamt i NewYork ej mindre än 75 000 och i hela unionen öfver en half million arbetare, med sina familjer

utgörande tre millioner människor, kastades på fattigvården.

Amerika ansåg sig länge försäkradt mot den socialistiska rörelsen i Europa. Men i slutet af 1870-talet hann den äfven Nya världens kust och antog här snart, som allt, kolossala dimensioner. Under namn af »Arbetets riddare» bildades en stor arbetarförening, som en tid räknade en half million medlemmar och gjorde till sin hufvuduppgift att verka för införandet af åtta timmars arbetsdag. Ledd af Richard Powderley, en lika klok som energisk man, höll sig denna arbetarrörelse strängt inom laglighetens gränser; men i Chicago framkallade tyska agitatorer våren 1886 ett anarkistiskt upplopp, som endast kunde kväfvas med vapenmakt.

I följd med fordringen på en normalarbetsdag har äfven i Amerika gått yrkandet på höjd arbetslön, och stora strejker, som flerstädes antagit en våldsam karakter, hafva under det senaste årtiondet hemsökt skilda delar af unionen. Men dessa skakningar, våldsamma medan de vara, äro dock i Amerika öfvergående. Landets omätliga resurser skola säkerligen länge fördröja den dag då verklig arbetsbrist inträder, och kapitalet behöfver oupphörligt nya armar.

Städerna i Amerika ha i hög grad delat den allmänna hastiga utvecklingen under det senaste århundradet: ingenstädes framträder den i själfva verket mer slående: De gamla städerna på östkusten ha mångdubblat sin folkmängd, och hela Västern är öfversålladt med nya, af hvilka endast några få voro för femtio år sedan ens till namnet kända. De flesta uppväxte af sig själft som medelpunkter i ett jordbruks- eller bergverksdistrikt, vid viktiga järnvägsknutar eller de stora vattenkommunikationerna. Så har *Omaha* i Kansas, utgångspunkten för den centrala Pacificbanan, under det senaste fjärdedels seklet skjutit upp ur vildmarken till ett betydande handelscentrum, så har *Denver* i Colorado på ännu kortare tid blifvit en af Västerns mest framåtskridande städer, för att ej tala om *St. Paul* och *Minneapolis* i Minnesota, med unionens största mjölproduktion, och så många andra.

Öfver dem alla höja sig dock det ännu knappast fyrtioåriga *San Francisco*, den rika handelsstaden med den ståtliga hamnen och vimlet af fartyg från alla världens länder, de härliga omgifningarna och den brokiga befolkningen, och ännu ett hufvud högre Västerns drottning, millionstaden *Chicago*.

Beläget vid Förenta staternas största vattenväg, det stora sjösystemet, och midt i deras bördigaste sädesbygd, har Chicago helt naturligt blifvit Västerns stora stapelort. Som vi sett, sände den först sina produkter på den långa omvägen utför Mississippi till NewOrleans; men när Eriekanalen öppnats, då vände strömmen med ens mot öster, och då uppstod Chicago.

Vid södra stranden af Michigansjön, i en låg och sumpig trakt, stod ännu i början af 1830-talet ett ensligt litet fäste eller faktori för pälshandeln med indianerna. Det gamla blockhuset blef kärnan för en by, en stad, hvars folkmängd med en den tiden sagolik hastighet svällde ut till tio tusenden, hundra tusenden. Den nya staden räknade redan nu bland sina invånare ett stort antal af Amerikas mest energiska och företagsamma affärsmän. Med tillhjälp af kapitalets trollspö höjde och dränerade de marken, afbröto slättens enformighet med parker och

konstgjorda höjder och hade redan gjort sin stad till Västerns stora under, då en förfärlig brand i oktober 1871 ödelade den nästan helt och hållet. Öfver 250 000 hus nedbrunno, och stormen som rasat ute på Michigan gick därefter fram öfver ett verkligt eldhaf.

Men chicagomännens energi var ej ödelagd med deras hus. Två år hade ej förgått då ett nytt Chicago, solidare och ståtligare än det gamla, reste sig på ruinfältet, och sedan dess har jättestadens framsteg varit ännu fabelaktigare. Den räknade före branden en folkmängd af 400 000: nu uppgår den till hundra tusen öfver en million. Västerns boskapshjordar och spannmålslaster gå i mångdubblad massa genom dess bangårdar och varf, och i verkstäderna sjuder arbetet feberaktigare än någonsin.

Men de på detta sätt samlade rikedomarna gå ej endast till lyx och vällefnad. Man skulle få en mycket ensidig föreställning om de amerikanska storstäderna, om man ej toge i beräkning den storartade frikostighet hvarmed många af dessa millionärer, som själfva smidt sin lycka, sörja för allt som kan skänka deras stad gagn och ära. Vetenskapliga inrättningar, observatorier, bibliotek, kostnadsfria läsesalar och bildningsanstalter af alla slag, ofta utstyrda med en hos oss ovanlig komfort och prydlighet, och ämnade ej blott för en liten privilegierad klass af studerande, utan för alla utan undantag, äger Chicago ej mindre än NewYork och Filadelfia. Dollarn är i dem alla den herskande makten, men kunskapen har där äfven skaffat sig en plats, och de båda synas ej vantrifvas tillsammans.

Filadelfia var nyss den andra i ordningen af de amerikanska städerna, men har under de senare åren öfverflyglats af Chicago. Det har dock äfven sin runda million invånare, och i snabb tillväxt står det endast efter Västerns drottning. För hundra år sedan räknade det vid pass 40 tusen invånare, 1860 hade denna siffra stigit till en half million, för att under de senaste trettio åren ökas med ytterligare en half million. Så växa amerikanska städer.

Det är en vänlig, leende stad detta välbyggda, fint putsade Filadelfia, som i en ofantlig utsträckning utbreder sig bland parker vid Schuylkill på gammal svensk mark. Det är en industristad af första rang. De kraftiga lokomotiv som släpa bantågen uppför Sierra Nevadas pass ha utgått från dess berömda verkstäder, och att Benjamin Franklins stad har en massa stora boktryckerier, öfverraskar oss ej att höra. I Delaware har det en bred farväg ut till hafvet för en betydlig handelsflotta.

Om Filadelfia gäller mer än om någon annan af de nämda städerna, att ett andligt element där är förenadt med och genomtränger det materiella. Stora präktiga anstalter för kunskapers spridande bland alla förmögenhetsgrader -- vi säga med flit ej klasser -- bland andra det berömda Girard College, finnas här. Biblioteket som Franklin grundade är nu det första i Amerika, och Filadelfia har ett universitet -- Pennsylvania-universitetet -- som är ett af de allra förnämsta i landet. Franklins ande går ännu igen på Schuylkills stränder, och det är hans och Washingtons statyer som pryda dess största torg. Om dess båda största minnen, själfständighetsförklaringen och unionen, talar ännu det oansenliga gamla stadshuset, hvarifrån båda utgingo.

Filadelfia och Chicago äro båda rent nationella städer och båda öfvervägande republikanska. *NewYork* däremot är kosmopolitiskt och det nationella elementet där jämförelsevis svagt. Det är heller ingenting att förvånas öfver.

Det har dörrarna vidöppna för hela världen, hela världen strömmar också där tillsammans, och »business» är det allt annat öfvervägande målet för dess intresse. Det är tillika demokratiskt, och om det också ej under kriget slöt sig till sydstatspartiet, var det dock ljummare för unionen än någon annan del af Norden. Den kraftiga, verksamma allmänanda, som utmärker de allra flesta amerikanska samhällen, finns ej i NewYork, och endast så låter det förklara sig, huru dess styrelse kunde bli en sådan härd för den oförsyntaste korruption som den så kallade Tammanyringen på sin tid utgjorde.

Det har också haft den olyckan att få mottaga och behålla den utfattigaste och okunnigaste delen af den invandringsström som nu i sjuttio år gått in genom dess hamn. Från denna tid räknar NewYork, jämte sina gamla holländska, hugenottiska och engelska folkelement, ett irländskt, som skänkt det många utmärkta jurister och läkare, men tillika en i hopplös fattigdom försänkt folkmassa. Flere af NewYorks köpmansfurstar, en Astor, en Cooper, ha begåfvat det med de yppersta bildningsanstalter, och dess skolor äro bland de bästa i Amerika, men ännu herskar i dess östra kvarter ett djupt både moraliskt och materielt elände. NewYork är äfven i detta hänseende den minst amerikanska af unionens städer.

Om NewYorks utveckling under de senaste hundra åren får man en åskådlig föreställning, när man erinrar sig, att det ligger på en 2 sv. mil lång ö mellan Hudson och East river, att ännu på Washingtons tid staden endast intog den sydligaste spetsen af denna ö, medan allt det öfriga var skog, åker och ängsmark. Som hafvets stigande flod har staden vältat fram mot norr, uppslukande byar och fält, tills den öfversvämmat hela ön och ej lämnat en bit af landsbygden kvar. I den labyrint af milslånga avenyer och gator, som nu med sitt nät upptager den gamla Manhattan-ön, lefver och rör sig en befolkning af öfver halfannan million, oberäknadt de hundra tusenden som årligen strömma in och ut genom dess hamn. Dess människoflöden ha äfven räckt till att på andra sidan sundet, på Long Island, skapa en dotterstad, som i underbart hastig tillväxt täflar med modern själf.

Utom dessa tre största, har unionen tjugufem andra städer som räkna öfver hundra tusen, flere bland dem öfver en half million invånare. Bland dem är Brooklyn, bland dem San Francisco och St. Louis, en tid Västerns hufvudstad, bland dem NewOrleans med sina berg af bomullsbalar, sin tropiska sol, sitt vimmel af sjömän och negrer, bland dem framför allt det gamla, ädla *Boston*, puritanernas, Otis’ och Phillips’ stad, ännu rikt genom handel och sjöfart, ännu den medborgerliga andans, den fina bildningens och det literära lifvets hufvudstad i Amerika.

När Alexis de Tocqueville för mer än femtio år sedan skref sin berömda bok om demokratien i Amerika, yttrade han på ett ställe, att det intellektuella lifvet i den Nya världen mer utmärkes af den allmänna spridningen af en viss bildningsnivå än af en högre vetenskaplig odling. Denna anmärkning har ännu i dag sin giltighet, för så vidt det stora flertalet af Förenta staternas invånare, dess landtbefolkning, befinner sig på ungefär enahanda höjd af andlig odling. Dock finnas äfven här stora olikheter mellan den från Europa invandrade befolkningen längst i väster, som ännu ej hunnit, att vi så må uttrycka oss, omstöpas af de amerikanska skolorna, och landtbefolkningen i de äldre staterna, som står i jämnhöjd med den bildade befolkningen i städerna.

I ett afseende har emellertid den snillrike fransmannens horoskop för Amerikas andliga framtid ej slagit in: den vetenskapliga bildningen har verkligen där under det halfva seklet varit i ständigt växande jämte den allmänna

medborgerliga. Därom vittnar i första hand den rika vetenskapliga literatur som utgått från amerikanska forskare på alla områden, jämte det kunskapsbegär som årligen drifver tio tusenden af Amerikas söner till universiteten och de öfriga stora anstalter för tillfredsställande af ädel vetgirighet, som den enskilda frikostigheten eller en hög kommunal anda hopat i de stora städerna. Vid sidan af ett omättligt förvärfsbegär går i Amerika en osläcklig törst efter vetande. Pressen är där den stora såningsmaskinen, hvarigenom det i populär form sprides ut öfver landet i otaliga böcker och tidskrifter.

Pressen, predikstolen och skolan voro af gammalt häfstängerna för det andliga lifvet, för ideernas spridning i Nya världen, och de äro det ännu i dag. På religiös grund lades de första samhällena i Amerika, och de hvila till stor del ännu därpå. Puritaner och episkopaler gjorde början, presbyterianer kommo efter, och allt sedan Wesley och Whitefield i midten af förra århundradet genomvandrade kolonierna och höllo sina massmöten under bar himmel, har metodismen tryckt djupa spår på stora delar af befolkningen. Roms kyrka, understödd af en verksam propaganda, är där äfven starkt representerad, och lutheranismen har följt med de skandinaviska invandrarne. I Nya England har unitarismen, en af den kyrkliga utvecklingens senaste skeden, den religiösa riktning som Channing och Parker tillhörde, vunnit stora skaror af anhängare, en mängd andra kyrkliga skiftningar att förtiga. Såsom någonting för Amerika alldeles egendomligt få vi aldrig lämna ur sikte, att staten ej har med något religiöst samfund det minsta att skaffa, att följaktligen ingen statskyrka där finnes eller får finnas, och att prästerna både väljas och lönas af församlingarna.

Och hvem har ej hört talas om Amerikas *skolor*, dessa i den rikaste ymnighet öfver hela landet, långt bort i den aflägsnaste vrå af dess område, spridda läroanstalter, där fri undervisning med rund hand iskänkes åt alla utan åtskillnad. De äro gamla dessa skolor, nästan jämnåriga med kolonisationen själf, och i dem rotar sig hela den allmänna bildning, om hvilken Tocqueville talade och som ännu i dag, fastän vida mer omfattande, är kännetecknande för det amerikanska folket i stort. Många af Amerikas bästa män ha börjat sin bana på bänkarna i en sådan skola och aldrig fortsatt på några andra. De flesta måste nöja sig med hvad de där få, och det är ej litet; men många skaffa sig genom kroppsarbete eller handtverk medel att fortsätta vid något af de talrika universiteten eller kollegierna, blifva advokater och äro sålunda inne på den väg som för dugligheten leder till utmärkelse inom hemstaten eller unionen. Den vägen gick Lincoln, och den vägen ha de flesta nya männen från Västern som nu sitta i kongressen gått.

Med hvilken fart det går framåt äfven här, skola ett par siffror från ett senare årtionde visa. Från 1876 till 1886 växte lärjungarnes antal i de amerikanska friskolorna från 8 millioner till 11 millioner, lärarnes från 250 tusen till 323 tusen, och utgifterna från 84 millioner till 111 millioner. Det är en budget som talar.

De flesta af dessa skolor äro rikt doterade. Kommunen och staten gifva båda sina bidrag, och den högsta kontrollen öfver dem ligger hos de särskilda staterna. Men sin största inkomst få de af unionen, som stadgat, att den 36:e sektionen eller rutan i hvar township skall anslås åt dess skolor. Det är inga små summor som på detta sätt inflyta i skolkassorna, och den goda tillgång på lärarkrafter, materiel och rymliga, sunda lokaler som kännetecknar de amerikanska skolorna har i denna frikostighet sin förklaring.

I Förenta staterna finnas för närvarande ej mindre än 370 *universitet*. Men vid ordet fästes i Amerika långt ifrån

samma betydelse som i Europa. Ett stort antal är endast prästseminarier för de särskilda trossamfunden eller högre läroverk. Dock återstå många motsvarande våra universitet af första rang, bland dem modern för dem alla, det gamla berömda Harvard i Cambridge utanför Boston, Yale college, det stora Pennsylvania-universitetet i Filadelfia, Columbia i NewYork, John Hopkins' i Baltimore med flere. Nio tiondelar af alla de lärosäten som bära namnet universitet ha tillkommit under de senaste trettio åren. Under dessa år har äfven inom dem pågått en reformatorisk rörelse, gående ut på att frigöra studierna och göra deras grader tillgängligare äfven för utom universitetet stående. I denna riktning har i synnerhet Pennsylvania-universitetet föregått med exempel. 1880 besöktes alla dessa högskolor af tillsammans ej mindre än 67 tusen studenter.

Utmärkande för Amerika är den omsorg som ägnas den högre kvinnliga undervisningen. Där finnas öfver 200 högre läroverk för kvinnor, bland dem det berömda Wellesley College. Intet annat land har gjort så mycket för att äfven för dem öppna tillträdet till vetandets skatter.

Att *pressen* i ett land med Amerikas fria institutioner skall spela en betydande roll, kunna vi lätt tänka oss. Det ges väl ej heller någon aldrig så embryonisk stad eller köping i Fjärran västern som ej har sin tidning, om än aldrig så anspråkslös, och i de stora städerna äro de mäktiga organ för den allmänna meningen inom de båda stora partierna. De läsas af alla, och som på Franklins tid sprida de, jämte de politiska nyheterna, mycket intressant och nyttigt vetande.

Amerika har en rik *literatur*, både äldre och yngre. Den tillhör dock nästan uteslutande vårt eget århundrade, ty under kolonitiden tog man äfven i denna väg allt från England. På 1820-talet gjorde Europa i Bryant för första gången bekantskap med en amerikansk skald; då utkommo äfven Fenimore Coopers populära skildringar från gränsbyggarlifvet i den dåvarande Västern och de många alstren af Washington Irvings humoristiska, fint skurna penna.

I de närmast följande årtiondena möter oss ett klöfverblad af stora amerikanska författarenamn: skalden Longfellow, sedeskildraren Hawthorne och tänkaren Emerson, jämte många mindre, bland dem den fantastiske Poe, kallad Amerikas Balzac, romanförfattarne Holmes och Judd m. fl.

Samtidigt fick Amerika en historisk literatur af hög rang. Irving skref sina lefnadsteckningar öfver Columbus och Washington, Prescott sina på en gång gedigna och färgrika skildringar af Mexikos och Perus eröfring, medan Bancroft i ett stort verk tecknade sitt fäderneslands historia till unionen. I ett annat klassiskt vordet arbete har Lothrop-Motley berättat Nederländernas frihetskamp mot Spanien. Den historiska forskningen i Amerika, som med dessa verk så hastigt vann världsrykte, blomstrar alltjämt och har senast genom Harrisses arbeten spridt alldeles nytt ljus öfver Amerikas upptäckare.

På antislavery-rörelsens tid hade mrs Beecher-Stowes teckningar ur slaflifvet en verkan som få böcker utöfvat; Bret Harte ställde oss midt in i de vilda scenerna i ett californiskt guldgräfvarläger och förstod intressera oss äfven för dess mest groteska figurer; och från snöpassen och alpdalarna i väster gåfvo oss så väl vägbrytaren Fremont som den unge genialiske Winthrop, hvilken fann hjältedöden i det stora kriget, utsökta skildringar.

Den patriotiska hänförelsen under kriget närdes med eldiga sånger, lästa och sjungna i den fattigaste koja, af Amerikas båda största nu lefvande skalder, Lowell och Whittier, den förre mest känd genom sina Biglow Papers, den senare genom sitt högstämda *Laus Deo!*, där han besjunger den stora akten af den 3 februari 1865.

Men utom literaturen, utom pressen och skolorna, ingår som en ytterligare väsentlig faktor i den amerikanska bildningen: *det politiska lifvet* själft. Denna skola börjar för amerikanen tidigt. Det är först hans »township» eller »county», kommunen med ett ord, som tar hans borgerliga uppfostran om hand. Här passerar han graderna af medborgerligt förtroende, och här förvärfvar han den praktiska blick och den säkerhet, som, när han sedan uppträder på de större arenor staten och unionen öppna för honom, göra honom till något mer än en nybörjare. Staten är för honom ett litet fädernesland, hvilket han lär sig betrakta som ett helt för sig. Utan att göra sig reda för den betydelse det politiska lifvet i de mindre delarna, kommunen och staten, har för amerikanen, skall man ha svårt att förstå våldsamheten i denna strid för »state rights», som bestämt hela gången af Amerikas senare historia och är lika gammal som unionen.

Det politiska lifvet i Amerika saknar ej skuggsidor, och dit räkna vi i första rummet partibelöningarna vid presidentvalen, yrkespolitiken och de mäktiga enskilda intressenas inflytande. Men här gäller det Bastiatska »Hvad man ser och hvad man icke ser». Hvad man i Amerika ser och ej sällan uteslutande fäster sig vid är dessa på ytan skarpt framträdande utväxter och partistridens buller och bång. Men hvad man där ofta icke ser är den, starka, väldiga underström af frihetskärlek, medborgarsinne, politiskt förstånd och uppoffringsförmåga som tyst och stilla rör sig genom den minsta del af unionen, en gång varit hennes räddning och i farans stund ännu skall blifva det.

Alfabetiskt namnregister.

Abrahamsplatån 208
Aburema 76
Acadia 162
Acolhuas 105
Adam från Bremen 10
Adams, Charles Francis 339
Adams, John 247
Adams, John Quincy 302
Adams, Samuel 225
Adelantado 131
Africanus 41
Aguado, Juan 66
Alabama 297, 338
Alaminos, Antonio 101
Alaschka 354
Albuquerque 93

Allen, Ethan 229
Alfons V 33, 39--41
Algonkinfamiljen 1813
Alhambra 49
Almagro, Diego 122, 133
Almeida 93
Alvarado, Luis Moscoso de 141
Alvarado, Pedro de 101, 119
Amasson 138
Amazona 158
Amazondalen 158
Amazonernas ö 35
Amazon-floden 71, 138
America 8
Ameriga 8
Amerigo Vespucci 6, 7, 68, 71
Amerika 1, 7, 8
Amerikas fasta land 67
Anaquito 133
Ancon 127
Andagoya, Pascual de 91, 122
Anderna 125
André 268
Antietam 340
Antilia 10, 35, 40
Appomaltox Courthouse 346
Arana, Pedro de 67
Arancanerna 146
Arena, Diego de 57
Argentina 145
Arizona 6, 354
Arkansas 298, 304
Arnold, Benedict 242, 259
Arthur, Chester 353
Assipink 254
Astor 361
Atacama 131
Atahuallpa 128
Atwood Cay 55
Avalldamon 21
Avila, Gil Fernandez de 91
Avila, Pedrarias de 90
Ayachuco 153
Aymarà 4, 125
Azorerna 35, 40
Aztekerna 5, 103

Bahamá-arkipeln 54
Bahamá-kanalen, gamla 56
Bahia 156
Bajonne de Minho 58
Balbõa, Vasco Nunes 71, 89
Baltimore (lord) 196
Baltimore (stad) 197
Barcelona 59, 152
Barré 222
Bastidas, Rodrigo 71, 76
Bavarello 36
Beauregard 326
Becher 55
Beecher-Stowe, Harriet 318, 366
Behaim, Martin 41
Belen 77
Bell-Isle-sundet 26
Benalcazar, Sebastian de 124, 130
Benincasa, Gracioso 37
Beotuk-stammarna 30
Berardi 80
Bernaldez 45
Bermejo, Juan Rodriguez 53
Birù 122
Bisagno 33
Bjarney 15
Bjarni Grimolfsson 13
Bjarni Herjulfason 22
Björn 22
Bobadilla, Antonio 69
Boca de Dragon 67
Boca de Serpente 67
Bojaca 152
Boil, Bernardo 60, 63
Bolivia 133, 145
Bolivar, Simon 151
Boone, Daniel 295
Booth 348
Boston 182, 217, 336
Bradford 181
Brandywine 257
Brasilien 155
Brasiliens kust 70
Brattalid 12
Braud den äldre 22
Brazil 10, 40
Breeds Hill 237
Bret Harte 366

Brewster 181
British Columbia 211
Brown, John 320
»Brödstaden» 108
Buchanan 318
Buenos Ayres 145
Bull Run 334
Bunkers Hill 237, 238
Buren, van 303
Burgoyne 257

Cabildos 145
Cabo de las Virgines 95
Cabo de la Vela 70
Cabo Deseado 95
Cabot 68
Cabotto, Giovanni 68, 177
Cabral, Gonsalvez 35
Cabral, Pedralvarez 6, 70, 71
Cabrero, Juan 49
Cadiz 60, 61, 74
Calhoun, John 301
California 307
Californiska halfön 119
» viken 119
Calvert, George 196
Cambridge 182
Camden 266
Cam, Diego 41
Cameron 329
Canada 162
Canarieöarna 51
Cano, Sebastian del 97
Canso-sundet 27
Caanabo 65
Capac, Huaynan 128
» Manco 128
Cap Bretons kustlinie 27
» Cod 27, 180
» de la vela 71
» Haiti 57
» San Miguel 78
» San Roque 71, 80
» Tiburon 78
» Verde 35
Capverdiska öarna 67
Carbajal, Alonzo Sanchez de 67

Carial 75
Carolina 197
Cartiers, Jacques 161
Carver 181
Cascaes 58
Castillejo de Cuesta 120
Castro, Martin de 133
» Vaca de 133
Cathay 75
Cat Island 55
Cauca 125
Caxamarca 129
Cempoalla 107
Champlain, Samuel de 162
Chancellorsville 341
Channing, William Ellery 317, 363
Charcas 133
Chattanooga 344
Cherzonesus, det gyllene 76
Chiapas 148
Chicago 358
Chichimekerna 105
Chickahominy 340
Chile 131, 145
Chiles cordilleier 131
Chimu 125
Chinos 146
Chiriquibukten 76
Cholula 108, 110
Ciguara 76
Ciudad de los seyes 131
Clay, Henry 302
Clermont 290
Cleveland, Grover 353
Clinton, Henry 242
Coelho, Gouzala de 81
Cofre de Perote 108
Colombinska biblioteket 85
Colombo, Bartolommeo 33, 42, 66
» Blanchinetta 34
» Cristoforo 33
» Diego 34, 61, 62
» Domenico 33
» Giacomo 34, 61
» Giovanni Antonio 67
» Giovanni Pellegrino 33
Colomo 44
Colon, Cristóval 44

» Diego 44, 73, 85
Colon, Hernan 44, 73, 85
» Luis 85
Colon y Toledo, O, Maria de 84
Colorado. 142, 353
Columbia 152
Columbus 6, 9, 32 o.följ.
Concepcion 94
Connecticut 27, 185
Conquistadorerna 6, 133
Conway 262
Cooper 361
Corbalon, Ginis de 61
Cordova, 44
» Hernan de 99
» Hernaudez de 91
Cornwallis (lord) 243
Coronado, Francisco Vasquez de 140
Cortez, Hernan 98 o. följ.
Cosa, Juan de la 51, 61, 79
Cosco, Leander de 59
Costa Rica 75, 76
Covilham, Pedro de 41
Cozumel 101
Creoler 146
Cristovalbukten 78
Crownpoint 206
Cuba 56, 145
Culiacan 119, 142
Cumana 70
Cuzco 130
Cuzcos högslätter 4

Darienbukten 71, 77
Davis 162
Davis, Jefferson, 324, 347
Delaware 187, 189
Denwer 358
Desirade 61
Deza, Diego de 49
Diaz, Bartolome 41
» Bernal 101
» Vincente 35
Dighton-klippan 29
Dix. Dorothy; mrs 333
Dominion of Canada 211
Donna Marina 102

Dorehesterhöjderna 241

East river 188
Eldorado 138
Elfsborg 192
El pacifico 96
Emerson 366
Enciso 89
Endicott 182
Enriquez, Beatriz 44
Ericsson, John 337
Eriekanalen 299
Erik Röde 11
Eriksö 12
Erlendsson, Hauk 11
Escalante, Juan de 108
Escalone 38
Escobar, Diego de 79
Estotiland 10
Eykt 28
Eyktarstad 28
Eyolfsson, Magnus 42

Farragut 335
Ferdinand af Aragonien 43
» VII 150
Fernandez, Alvarez 35
Ferro 61, 66
Fiesco, Bartolommeo 78
Filadelfia 202, 354, 360
Fillmore 318
Flatöboken 11
Florida 54, 140, 303
Fonseca, Juan Rodriguez 49, 64
Fontanabuona 33
Fontanarossa, Susanna 33
Fort Casimir 192
» Christina 190
» Duqnesne 207
» Rickens 326
» Sumter 323
Franklin, Benjamin 217
Fremont 320, 366
Freydis 12
Frobisher 162

Furdustrandir 15

Gama, Vasco de 70
Gamla Världen 7
Garcia, Hernandez 47
Garfield, James 353
Garrison, William Lloyd 316, 349
Gasca, Pedro de 134
Gates, Horatio 258
Georgia 202
Geraldini, Alessandro 49
Gerda, Luis de 45
Germantown 257
Gettysburg 341
Gila 142, 304
Girardi 38
Gnupsson, Erik 30
Goda Hoppsudden 42
Gomera 52
Gomez 95
Gorgona 123
Gracias à Dios 75
Granada 43
Gran Canaria 51
Grant, Ulysses 333, 342, 353
Grenville, George 221
Greytown 75
Grijalva, Juan 99
Gripen 189
Grottlabyrinter 6
Greene, Nathaniel 228
Grönland 12
Guadelupe 61
Guanahani 9, 54
Guanajo 74
Guarani 146
Guarionex 68
Guatemala 118, 145
Guatemozin 117
Gudrid Thorbjörndotter 14
Guineakusten 38
Gunbjörn 11
Gunbjörnsskär 11
Gyllne Castilien 92

Haiti 54
Haki 15
Hamilton, Alexander 279
Hampton Roads 336
Hancock, John 220
Harrison, William 303
Harrisse 366
Harvard-universitetet 182
Hauksboken 11
Hawthorne 366
Hayes, Rutherford 353
Hekja 15
Helluland 15, 26, 30
Henrik VII 44
Henry, Patrick 224, 230
Hierarkier 5
Hispaniola 56
Historia de las Indias 149
Hojeda, Alonzo de 6, 61, 68, 70, 80
Holmes 366
Honduras 74
Hooker 340
Huascar 128
Huaylas 130
Hudson-floden 187
Hudson, Henry 162, 188
Huelva 46
Huitzilopochtl 105
Humboldt, Alexander von 55, 127
Hutchinson, Anne 183
Hvitramannaländ 22
Hylakomylos 8

Idaho 354
I hópi (vid insjön) 17
Illinois 297
Indiana 297
Indianerna 146
Indierna 6
Indios Cravos 146
Inkavägen 127
Iowa 303
Irland it mikla 22
Irving, Washington 55, 366
Isabella 62
Isabella af Castilien 43
Island 9, 42

Isländska annalerna 30
Iztaceihuatl 110
Iztapalapan 110

Jackson, Andrew 289, 302
» »Stonevall» 334
Jamaica 62, 155
Jardines de la Reyna 62,74
Jay, John 280
Jefferson, Thomas 230,248
Johan II 33
Johnson, Andrew 351
Joliet 168
Jones, Paul 260
Judd 366
Junin 153

Kalmar Nyckel 189
Kausas 318
Karaveller 51
Karlsefni, Thorfinn 11, 13, 24
Kartkolonierna 203
Kentucky 294
Kineserna 354
Kjarlarnäs 15
Krossnäs 24
Kryddöarna 92
Kung Philip 186
Kvibian 76
Kväkare-samfundet 199

Labrador 26, 68
La Capitane 51, 53
» Gorda 69
» Nina 51
» noche triste 115
» Pinta 51, 56, 57
» Plata 145
» Plataviken 92
» Rabida 46, 60, 121
» Salle 166
Lafayette, Gilbert Mortimer, de 261
Las Casas, Bartolomé 61, 86, 147
Las Salinas 132

Lastoguanes 151
Ledesmo, Pedro 77
Lee, Robert Edmund 333
Leif, 12, 24, 68
»Leifs budir» 24
Lepe, Diego de 71, 80
Lexington 228
Libro de las Prefecias 72, 86
Lima 131, 145
Lincoln, Abraham 321, 347, 350
Longfellow 366
LongIslands sund 188
Lord Baltimore 196
Los Palacios 45
Lothrop-Motley 366
Louisburg 208
Louisiana 169, 297
Lowell 366
Luque, Hernan de 122

Madeira 35, 40, 125
Madeiras mynning 138
Madison, James 230, 279
Magalhães, Fernão 93
Magalhaens 93
Magdalena 125
Maine 186, 291
Malaga 44
Malakka 93
Mangu 62
Manhattan 188
Manhattan-ön 362
Manuel I 33, 81
Maracaibosjön 70
Maranon 125, 137
Marchena, Antonio de 48, 61
Margarite, Pedro 61, 63
Marigalanta 51, 57, 61, 70
Mariguana 55
Markland 15, 26, 30
Marques de Valle 119
Marquette 168
Martinez, Francisco 51
Martinique 74
Martins, Fernam 39
Maryland 196
Massachusetts' bay 182

Matan 96
Matanza 65
Matitino 35, 57
Mayafolken 4
Mayflower 180
McClellan 333
Meade 341
Medel, Alouzo 60
Medici, Pierfrancesco dei 80
Medina, Celi 45
» Sidonia 60
Mendez, Diego 78
Mendoza, Gonzalez de 44, 49, 120
Merrimac 336
Mestizerna 146
Mexiko 75, 98, 104, 145
Michigan 303
Michigansjön 359
Micmacstammarna 30
Minneapolis 358
Minnesota 353
Minuit, Peder 189
Mississippi 140, 167, 297
Mississippidalen 172
Missouri 208, 300
Moniz, Felipa 41
» Gil Aure 42
Monroe, James 291
Montana 354
Montcalm 208
Montezuma 106, 111
Montgomery 242
Montreal 170
Monts, Pierre de 162
Morino, Mariano 152
Mosto, Cada 35
Moultric 243
Mulatter 146
Muliar 46
Mölndal 192

Nahuastammen 3
Napo 135
Narvaez, Panfito de 113, 140
Nashville 338
Navidad 57,61
Navigator, Henrik 33

Nebraska 319, 353
Negrer 146
Nêpeviken 56
Nevada 353
NewFoundland-sundet 26
NewHampshire 186
NewHaven 185
NewJersey 199
NewPlymouth 181
NewOrleans 359
Newport 29
NewYork 27, 361
Nicaaragua 91
Nina 51, 57, 58, 61
Nino, Pero Alonzo 51, 70
Nolli 33
Nordamerika 160
Nordamerikas Förenta stater 171
NordCarolina 197
NordDakota 354
Nordhafvet 98
Nordstater 173
Nya Amsterdam 188
» Englands kust 27
» Frankrike 162
» Granada 145
» Göteborg 192
» Korsholm 192
» Mexiko 354
» Nederland 188
» Skotlands kustlinie 27
Nya Spanien 118
» Sverige 189
» Världen 7

Oclahoma 354
Oglethorpe, James 202
Ohio 167, 297
Olid, Christoval d’ 50, 101, 119
Omaha 358
Oregon 304, 353
Orellana, Francisco de 136, 137
Orinoco 67, 125
Orizaba 108
Ossuna 86
Otis, James 220
Otumbo 116

Ovando, Nicolas de 74
Oxenstjerna, Axel 189

Pachacama 130
Palencia 49
Palos 46, 58
Panama 92, 122
Panamánäset 71
Paraná 145
Paraguay 145
Paria 67
Paria-viken 67
Parker, Theodore 318, 363
Passageöarna 55
Pedrarias de Avila 90
Pedro I 157
» II 157
Pellegrino 33
Penn, William 199
Pennsylvania 199
Perez, Juan 46, 48
Perú 122, 145
Pessagno 30
Petersburg 346
Philippinerna 96
Phillips, Wendell 317, 349
Pierce 318
Pierfrancesco dei Medici 80
Pigafetta, Antonio 97
Pilgrimsfäderna 181
Piloto mayor 81
Pineta 140
Pinos-öarna 62
Pinta 51, 57
Pinzon, Francisco Martinez 5l
» Martin Alonzo 51
» Vincente Yanez 51, 58, 70
Pitt den äldre, William 207
Pizarro, Francisco 90, 122
» Gonzalo 124, 135
» Hernan 124, 133
» Juan 124
Poe, 366
Polk 308
Polo, Marko 43
Ponce de Leon, Juan 61, 140
Popocatepetl 110

Porras, Francisco 79
Porta San Andrea 34
Port Nicolas. 57
Porto Caballo 56
» Rico 61
Portsmouth 182
Powderley, Richard 358
Prescott, William 236, 366
Princeton 255
Prins Henrik 35
Printz, Johan 192
Proprietärkolonierna 196
Prorocan 138
Providence 184
Pueblos 142
Pueblozuelos 142
Puerto Bello 77
» Cabello 152
Puna 129
Punas 125
Punta Parino 129
» de Caxinas 75
Puritaner 181
Putnam, Israel 228

Quebec 162
Quechua 4, 125
Quetzalkoatl 5, 106
Quezzi 33
Quintanilla, Alonzo de 43, 49
Quinto 33
Quiqualtangi 141
Quitos högslätter 125

Rafn, Carl Christian 28
Raleigh, Walter, 177
Repartimenos 146
Reynisnäs 22
RhodeIsland 27, 184
Rimaz 131
Rio de las Amazonas 138
» del Oro 57
» Janeiro-viken 80
» Mazimo 56
» Negros mynning 138

Rising, Johan 193
Rochambeau 267
Roldan, Alonzo Perez 60, 68
Ruiz, Sancho 51

Salamanca, Juan de 44, 116
Salem 182
Saltesbarren 51
Samaná 55
Sanchez, Gabriel 59
Sandoval, Gonzalo de 101
San Antonio 94, 95, 101
» Brandon 10, 35, 40
» Domingo 56, 68, 84, 155
» Francisco 308, 358
» Giorgios flagga 33
» Jacinto 338
» Jago 94, 95
» Juan 60
» Julian-viken 94
» Lucar de Barrameda 66
» Martin 61, 152
» Miguel 58, 129
» Miguelsviken 90
» Salvador 54
» Stefano 33, 45
Santa Cruz 61
» Fé 46
» Gloria 78, 79
» Maria 46, 58
» » del Antigua 89
» » de las Cuevas 84
» » la Antigua 61
Santangel, Luis 59
Santerem 38
St. Lawrence-viken 27
» Louis 142, 362
» Paul 358
Saratoga 258
Sargassohafvet 52
Savona 36
Schuyler, Filip 228
Scott, John Morin 221
Segovia 44
Seminolerna 140
Serra Leone 35, 80
Serrano, Juan 95

Sevilla 44
Seward 339, 348
Sheridan 345
Sherman, William Tecumseh 333, 343, 344
Sju städerna 35
Smith, Joseph 306
Snefellsjökeln 11
Snorri Thorbrandsson 13
Soderini 80
Sols, Juan Diaz de 92
Soto, Hernan de 124, 140
Stilla hafvet 88, 354
Stillahafs-banan 354
Stora Bahamábanken 55
» Oceanen 92
» Västern 306
Storm, G. 29
Strabo 7
Straumfjord 16
Straumey 16
Stuyvesant, Peter 192
Sunipter 265
Surinam 70
Susquehanna 187
SydCarolina 197, 322
SydDakotá 354
Sydstater 173
Söderhafvets strand 90

Tabasco 102
Talavera, Hernan 49
Talon, Jean 166
Taylor, Zachary 304, 318
Tchuantefuyn 128
Tepeaca 117
Tepeneker 105
Teneriffa 52
Tennessee 296
Tenochtitlan 104
Teokallier 4, 105
Terra de Santa Cruz 71
Terrarossa 33
Texas 303
Tezcuco 113, 116
Thorbrand 19
Thorfinn Karlsefnis saga 11
Thorhall 14

» Gamlason 13
Thorlak 22
Thorsten 13
Thorvald Eriksson 14, 24
Thorvard 14
Ticonderoga 206, 229
Tierra caliente 103
" fria 103
" templada 103
Tinto 50
Titicaca 125
Tlascala 107, 108
Tocqueville, Alexia de 362
Toltekerna 4, 104
Tornruinen vid Newport 29
Torreras, Pedro de 67
Torres, Antonio de 62
Toscanelli, Paolo 39, 41
Totomakerna 107
Townshend, Charles 216
Tras os Montes 93
Trefaldighetsfästet 193
Trent 338
Trenton 254
Trinidad 67, 94
Trivigiano, Angelo 86
Truxillo 75
Tumbez 123
Tula 105, 106
Turk island 55
Tyler 303

Unionen 173, 186
Uruguay 145
Usodimare 33
Utah 307, 354
Uvägi 21

Valldidida 21
Valladolid 43, 83
Valley Forge 257
Valparaiso 58
Walpole, Robert 216
Waltzemüller, Martin 7
Van Buren 303

Vasa 192
Washington, Augustine 23l
» George 229--236
» (stad) 286,354
Watling 55
Vaz, Tristam 35
Webster, Daniel 302
Vela, Vasco Nunes de 133
Velasquez, Diego 99
» Leon de 101
Venezuela 145
Vera Cruz 102
Veragua 76
Verazzano 161
Vermont 186, 291
Wesley 363
Vespucci, Amerigo 6, 7, 68, 71
Westpoint 268
Whitefield 363
White Plains 253
Whittier 366
Vicksburg 336
Victoria 94, 97
Villa Rice de la Vera Cruz 107
Villejo, Alonzo de 69
Williams, Roger 183
Windslow 181
Wind-ward-kanalen 56
Vinland 9, 11, 26, 27
Winthrop 182, 366
Virginien 330
Wisconsin 303
Wolfe, James 207
Wyoming 354
Västern 294
VästVirginien 353
Vätilldi 21

Xaquizaguanan-dalen 134

Yorktown 271
Yucatan 4, 62, 74, 99, 118, 145

Zambos 146

Illustrationer i texten.

Globkarta öfver Västra half klotet 1
Vikingaflotta (vignett) 9
Leif Erikssons staty i Boston 25
Genua 32
Toscanellis karta 40
Ferdinand af Aragonien 45
Isabella af Castilien 48
Columbus i kedjor 73
Huset där Columbus dog 83
Karta öfver Stilla hafvet 88
Magalhaens 93
Utsikt från Magalhaens’ sund 96
En aztek 98
Ruiner af en mexikansk tempelbyggnad 104
Huitzilopochtl 109
Francisco Pizarro 121
Huascar, inka af Peru 128
Pueblos i Giladalen 135
Bartolomé Las Casas 144
Simon Bolivar 153
Nordamerikanska indianer 160
De la Salle 168
Förenta staternas vapen 171
Nya Amsterdam 177
Roger Williams 183
Svenska kyrkan i Filadelfia 193
William Penn 200
Montcalm............................ 205
Stämpelakten uppläses i Boston 212
Vy af Boston 230
Facsimilen af underskrifterna till självständighetsförklaringen 249
Benedict Arnold 259
Gilbert Motier de Lafayette 264
Hvita huset i Washington 277
Alexander Hamilton 281
Andrew Jackson 289
James Monroe........................ 292
Daniel Boone 294
Henry Clay 304
Joseph Smith 305
Negerslafvar på en sockerplantage .. 309
Slafauktion 312
William Lloyd Garrison 316

Wendell Phillips 317
Robert Edmund Lee 327
John Ericsson 337
Striden mellan Merrimac och Monitor 337
William Tecumseh Sherman 344
George Brinton McClellan 345
North-river-hamnen i NewYork 351

Helsides-illustrationer.

Cristoforo Colombo 32
Marigalanta, Pinta och Nina 56
Amerigo Vespucci 80
Balboa tar Stilla hafvet i besittning för konungen af Spanien 88
Hernan Cortez 100
Människooffer hos aztekerna 104
Montezuma 108
Hudsons ankomst till Manhattan-ön 160
Wolfes död 208
Benjamin Franklin 216
George Washington 232
Thomas Jefferson 248
Öfvergången af Delaware natten till den 26 december 1776 256
John Adams 284
Kapitolium i Washington 288
Jakt efter en flyende slaf 312
Abraham Lincoln 320
Utsikt af Charleston i Syd-Carolina 324
Ulysses Grant 344

Kartor på särskilda blad

Klicka på kartorna för förstoringar.



Nordamerikas förenta stater sedan 1776

mot titelsidan



Columbi resor

mot sidan 64



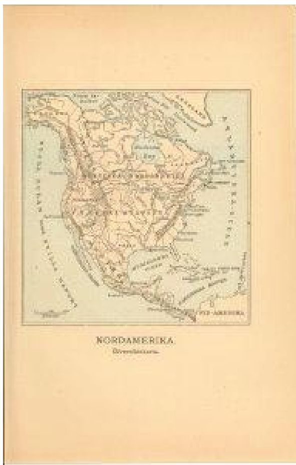
Sydamerika (öfversiktskarta)

mot sidan 96



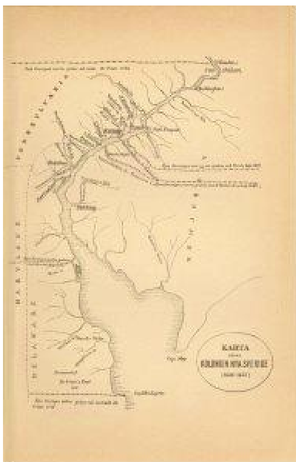
Cortez' tåg till Mexiko

mot sidan 112



Nordamerika (öfversiktskarta)

mot sidan 176



Kolonien Nya Sverige

mot sidan 192



Nordamerikas atlantiska kust vid tiden för oafhängighetskriget

mot sidan 240